

श्री काशी संस्कृत ग्रन्थमाला २१६

श्रीमद्मङ्खविरचितम्

मङ्खकोशः

मङ्खविरचितटीकासारसहित

त्रिप्रकारक-शब्दसूच्यादि-विभूषितः

सम्पादकः

थियोडोर जकारिया

चौरवम्भा संस्कृत संस्थान

पोस्ट बाक्स नं० ११३९

वाराणसी-२२१००१ (भारत)

॥ श्रीः ॥

काशी संस्कृत ग्रन्थमाला

२१६

श्रीमद्मह्विरचितः

म ह्व को शः

मह्विरचितटीकासारसहित-
त्रिप्रकारक-शब्दसूच्यादि-विभूषितः

सम्पादकः

थियोडोर जकारिया

चौरवम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी-१

१९७२

प्रकाशक : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी

मुद्रक : विद्याविलास प्रेस, वाराणसी

संस्करण : द्वितीय, वि० संवत् २०२९

मूल्य : C.S. Sansthan रण)
Rs. 200/- ण)

© चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस

गोपाल मन्दिर लेन

पो० बा० न, वाराणसी-१ (भारतवर्ष)

फोन : ६३९४५

प्रधान शाखा

चौखम्बा विद्याभवन

चौक, पो० बा० ६६, वाराणसी-१

फोन : ६३०७६

THE
KASHI SANSKRIT SERIES

216

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

THE
MAṆKHAḲA

*EDITED, TOGETHER WITH EXTRACTS FROM THE
COMMENTARY, AND THREE INDEXES,*

BY

THEODOR ZACHARIAE.

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES OFFICE

VARANASI-1

1972

© The Chowkhamba Sanskrit Series Office

Gopal Mandir Lane

P. O. Chowkhamba, Post Box 8

Varanasi-1 (India)

1972

Phone : 63145

Second Edition

1972

Price : Rs. 10-00 (Ordinary Edition)

Rs. 15-00 (Extra-Ordinary Edition)

Also can be had of

THE CHOWKHAMBA VIDYABHAWAN

Publishers and Oriental Book-Sellers

Chowk, Post Box 69, Varanasi-1 (India)

Phone : 63076

म ह्व को शः

卷之三

PUBLISHERS' NOTE

The present edition of the Mañkhakośa, with extracts from a commentary composed by Mañkha himself is based on seven manuscripts.

This ancient kośa (Dictionary) contains numerous uncommon words and uncommon meanings, not available elsewhere. The examples adduced in the commentary amount to about 3,400. The editor has scrupulously tried to preserve the peculiarities of the Mañkha even with regard to the orthography. Besides he has given almost full cross references from Amarkośa, Nighantus, Ayurvedic works and various other Indian kośa works. All this, besides of course The Mañkha kośa itself, has made it a unique work almost unparalleled in the Indian kośa-works, with the exception of the celebrated Amarkośa.

The work of Editing this kośa for the first time, was entrusted to the Editor by the committee of the Imperial Academy of Sciences of Vienna and was first published in the year 1897. Soon after, however, it went out-of-print and remained so for such a long time. We are therefore reprinting it in the series numerous other such out of print works reprinted by us so far.

PUBLISHERS' NOTE

The present edition of the *Manichaean* by the extracts from a commentary composed by the same author is based on seven manuscripts.

This second book (Dictionnaire) contains numerous uncommon words and is of great meaning and available also where the examples included in the commentary tend to be about 3,500. The edition was comparatively late to preserve the peculiarities of the Manichaean even with regard to the orthography. It has been given almost full cross references from Arabic, Syriac, Armenian, Georgian, and various other Indian languages. All the books of course, the Manichaean text itself has been a unique work and is especially in the Indian text which with the exception of the *Manichaean* *Manichaean*.

The work of editing the text for the first time was entrusted to the Editor by the Committee of the Imperial Academy of Sciences of St. Petersburg and was first published in the year 1907. Soon after, however, it went out of print and remained so for over a quarter of a century. We are therefore reprinting it in the series of *Manichaean* and each part of the text is reprinted by us so far.

PREFACE.

The present edition of the *Mañkhakośa*,¹ with extracts from a commentary composed probably by Mañkha himself, is based on the following materials :—

(1) A., an excellent birch bark manuscript in Śāradā characters, containing the text only, No. 338 of the Government Collection of 1875-76 in the Deccan College Library at Puna; see Prof. Bühler's *Kaśmīr Report*, p. XXII. It consisted originally of 84 or 85 leaves. The first five leaves, and three (or four?) leaves at the end of the book, are missing. Leaves 6—80 contain the text from कनकं v. 56 down to नागदन्तके v. 960. This part of the manuscript is, on the whole, well preserved, apart from a few leaves which are slightly damaged at the bottom, especially at the beginning of the book. Some leaves are covered with glosses mostly consisting of extracts from the commentary. The last leaf of the MS., which is not numbered, has been pasted on paper and is in such a bad condition, that it could be deciphered only with the utmost difficulty. It comprises the conclusion of the work from v. 1003-1007. Compare, in the *Kaśmīr Report*, p. CXLI, Paṇḍit Vāmanāchārya's reproduction of this part of the MS., which, I am sorry to say, little agrees with what I have printed. For my part I have, without the help of any other manuscript, restored the concluding verses to the best of my ability, and I think I have at least succeeded in discovering that Mañkha explains the particle ओम् in the last verse of his *Kośa* apparently in order to conclude his work with an auspicious word. The MS. just described, containing as it does nine-tenths of the whole, and being exceedingly correct in most places, forms the basis of my edition of the text.

---

¹. Regarding the *Mañkhakośa* compare my edition of the *Śālvatakośa*, pp. XI.-XIV., and my *Beiträge zur indischen Lexicographie*, pp. 70-75. Some of the statements made there require modifications on the ground of the manuscript B described below.

(2) B., a modern paper manuscript, in Devanāgarī characters, No. 337 of the same collection (Kāśmīr Report, p. XXII.), consisting of 92 leaves. It is—as may be gathered from certain clerical blunders—a direct or indirect transcript from a Śāradā original. It contains both the text and the commentary complete—apart from some minor gaps which, for the most part, have been duly noted in the Various Readings—from the beginning to v. 683, a. It abruptly ends with यत्रावलीढ p. 97, 5. Many parts of the MS. are very corrupt; indeed, with this MS. alone an edition of the commentary would have been impossible. Yet not a few leaves are pretty correct, *e.g.*, 37-46, containing verses 271-358 and the commentary thereon.

(3) C., a modern paper MS. in Devanāgarī characters, consisting of 51 leaves, and belonging to the Calcutta collection of the Government, likewise has been derived from an original in Śāradā. I first discovered it among the manuscripts catalogued in the Notices of Sanskrit MSS. published under orders of the Government of Bengal, Vol. VIII., p. 40, No. 2584, where it has been entered as an anonymous work. It is described a second time, and more accurately in Vol. X., p. 225, under No. 4105. Here the author's name has been correctly given in the extracts from the introduction (v. 4), and recently again in the Alphabetical Index of MSS. purchased up to 1891, in Vol. XI. of the Notices (Calcutta, 1895), p. 5. The manuscript itself bears the number 2535. Apart from a gap extending from रक्त v. 292 to जनितालयश्रीनुराग v. 312, it contains the text complete from the beginning up to अञ्जना v. 1005. Although it is fairly correct in general, it has proved of little value to me by the side of the excellent Śāradā manuscript A. But verses 960, b. to 1002 of my edition rest on C. alone. Without the help of the Calcutta manuscript, I should not have been able to give the complete text of the Mañkhakośa.

(4) S., a paper MS. of text and commentary, in Śāradā characters, written about 200 years ago, according to the opinion of the owner. It is the property of Professor Stein, of Lahore, who bought it in October 1892 at Śrīnagar, Kāśmīr, from Prasāda Paṇḍit, son of Nārāyaṇa Paṇḍit and grandson of Sāhib Paṇḍit.

through Viṣṇubhaṭṭa Kāchhari, Kārkun, his Yajamāna. It originally consisted of 92 leaves, eight of which (*viz.*, 1-3, 12-15 and 65) are now lost. It begins with विवाहमङ्गलद्वये v. 38 and ends abruptly with the comment on the word क्षुद्र v. 683, b, thus carrying the commentary a little farther than B. Some minor lacunæ, *e.g.*, from v. 85, b. to 93 have been noted in the Various Readings. The first two leaves are damaged at the bottom. The rest of the MS. is well preserved, and exceedingly correct in general, except in the commencement, and in some parts of the second half of the book. In spite of the omissions and defects just named, S. is by far the most important of my MSS. I have not hesitated to make it the basis of my edition of the commentary. In some cases, it is true, it may be I have followed it too closely, instead of giving the preference to B.

(5) Vi., a MS. of the Viśvaprakāśakośa, Orient. Oct. 99 of the Royal Library of Berlin, described in Prof. Weber's Verzeichniss I. (Berlin, 1853) under No. 803. As is evident from certain peculiarities in the spelling of words, the MS. is of Kāśmīrian origin. It contains a fair number of extracts from the Maṅkhakośa,—no doubt, originally marginal glosses which were subsequently mixed up with the genuine Viśva by ignorant scribes. I have used a copy of these extracts—which were recognized by me as such fifteen years ago¹—made by Professor Pischel in 1872 and liberally placed at my disposal. The fragments would have been of much greater use to me than they have actually been, if not, unfortunately, about 100 verses among the रन्तः were missing in Vi., and if the extracts from Maṅkha did not entirely cease from about the middle of the रन्तः. Thus, the assistance of Vi. has failed me just in that part of my work where my materials were rather scanty. Incompleteness is a sad peculiarity of the Kāśmir manuscripts.

(6) Mh., the numerous quotations, both from the text and the commentary, found in Mahendrasūri's ṭīkā on the Anekārthasaṅgraha, for which see the first volume of this Series. The

¹ See my Beiträge zur indischen Lexicographie, p. 73, n. 2.

irretrievable loss ¹ of the last third of the Mañkhaṭīkā is, to a certain degree, made up by Mahendra's extracts from it. By the way, the fact that Mahendra (last quarter of the 12th century) quotes the Mañkhaṭīkā, proves that the commentary has been written either by Mañkha himself (about 1150 A. D.) or, perhaps, by one of his contemporaries or pupils.

(7) Stutik., the quotations from the text, found in Rājānaka Ratnakaṇṭha's commentary on the Stutikusumāñjali. These have been of little use to me, as Ratnakaṇṭha generally quotes only what is common to most Aṇekārthakośas, and not what is peculiar to the Mañkhakośa. Ratnakaṇṭha's ṭīkā on the Yudhisṭhīravijayakāvya likewise contains a few quotations from Mañkha. But when the manuscript of my text was sent to the press, only about thirty pages of that poem had appeared in the Kāvya-mâlā.

Now as to my edition of the text, I think that the two first thirds (v. 1-683) are exhibited, almost without exception, in their original wording, accompanied as they are by a commentary. Of the fact that in the last third of the work there are passages requiring further emendation, I am but too conscious. Compare, *e. g.*, verses 748, 749, 775, 809, 813, 814, 835, 838. Sometimes the two only MSS. at my disposal coincide in what is decidedly wrong. Thus, among the लन्ताः v. 813, A and C read हेल. This cannot be correct, because हेल. has been explained already at 804. I have conjectured खेल.—I should remark that, in the MSS., the verses are not numbered; and that the headings, or rather colophons एवाक्षराः, वान्ताः, etc., regularly introduced in the MSS., have been omitted by me.

My edition of the Mañkhaṭīkā is absolutely reliable only as far as it is based upon S. Those parts, which have been edited according to B. alone, are corrupt and defective in many places, and, besides, not free from interpolation. I shall have to say

¹. There is but little hope that a complete MS. of the commentary will ever turn up. Professor Stein, who spared no trouble in hunting for MSS. in Mañkha's native country, could get hold of no other MS. than of the incomplete copy S above described. Yet a complete copy may be hidden somewhere in India proper, although the editors of the Abhidhāna-saṅgraha (Vol. I., Bombay, 1889; last leaf) enumerate the Mañkhakośa among the अप्रतकोशाः.

more on this point in a special paper.¹ Here I can only warn the reader against considering the extracts from B as equal to those from S. The Various Readings should be consulted in every doubtful case.

As I had not a single complete MS. of the Commentary at my disposal, I resolved, though with great reluctance, on giving only extracts, *i.e.*, a selection from the examples illustrating the meanings of the words, to which—unlike the *Anekârthakairavâkarakauṃudî*—the *Mañkhaṭîkâ* almost entirely confines itself. I have retained all examples given for uncommon words and uncommon meanings, and all examples that I could trace to their sources. In case the examples are identical with those quoted in the Commentary on the *Anekârthasaṃgraha*, a reference to Mh. (Mahendra) has been thought sufficient. On the other hand, I have omitted, as a rule, the examples for words with common meanings, and most of the general references to the *Amarakośa*, *Nighaṇṭu*, *Âyurveda*, &c. But the reader may rest assured that all that is really important, and all that is peculiar to *Mañkha*, has not been omitted. Of the examples, a good many more have been given here than in my extracts from the *Anekârthakairavâkarakauṃudî*, specially whenever my MSS. furnished me with a readable and apparently correct text.

While in Mahendra's Commentary the examples are introduced by यथा and stand after the meanings to which they belong,² the author of the *Mañkhaṭîkâ* has followed a different, but certainly not better, method : he has placed the examples before the meanings, separating the latter from the former by the words इत्यादी. See, *e.g.*, p. 4, l. 24. Now, in order to save space, I have, as a rule, omitted the इत्यादी and placed the examples after the meanings, just as in my extracts from Mahendra's Commentary.

¹ I intend to write a supplement to this Preface, corresponding to the *Epilegomena* to the edition of the *Anekârthasaṃgraha*, which appeared in the Proceedings of the Imperial Academy of Vienna, Vol. CXXIX, No. XI, Vienna, 1893.

² A single instance of this method of quoting is found also below, *s. v.* श्लोक p. 1. 20. This passage, however, is missing in S. Mahendra's method seems to be an improvement upon *Mañkha*'s.

The examples adduced in the MSS. of the Commentary amount to about 3,400. Of those which are given in my extracts, many, I regret, had to be left unidentified. No sufficient time was permitted to me for examining thoroughly the extensive literature quoted by the commentator. Those who are better read in classical literature, or have access to books unknown to me, will easily identify a greater number of passages.

As regards the spelling of individual words, I have often adhered to the orthography of the Kaśmîr MSS. (see Prof. Stein's Rājatarāṅgiṇī, Preface to vol. I., p. xvi), thus deviating from the authority of the St. Petersburg Dictionaries. It may be that I have gone too far: but I thought it expedient to preserve the peculiarities of the Maṅkhakośa also with regard to the orthography.

In the Various Readings, II. Commentary, pp. 108-116, I have taken into account chiefly the manuscript S., the basis of my edition. I have noted only the more important variations from B.; more especially the numerous interpolations, consisting mostly of quotations from the Viśvaparakāśa and extracts from the Rāyamukṣi ħikā on the Amarakośa, have not been given complete. A few conjectures and corrections and a few additional references and miscellaneous notes have been added to the Various Readings. The reader is requested to pay regard also to the additional corrections at the end of the volume.

The three Indexes, p. 117, will, it is hoped, prove useful to those who, with me, believe in the importance of the native dictionaries and their commentaries.

Finally, the abbreviations, which I have introduced into the Commentary and the Various Readings, have been duly explained at the end of the volume. As to the figures following the *sigla*, the reader is requested to bear in mind that two figures usually refer to the pages and lines in the case of dramas, romances and Alamkāraśāstras, but to the cantos (chapters) and verses in the case of Kāvyaś, of the Kāvyaḍarśa and of the Rudratālmkara.

Single figures always refer to the verses. Roman figures have been employed for the chapters or acts in contradistinction to the pages, *e.g.*, in the quotations from the Bâlarâmâyana.

I have to record my thanks to the Committee of the Imperial Academy of Sciences of Vienna, which entrusted me with the preparation of this edition of the Mañkhakośa; to K. M. Chatfield, Esq., the late Director of Public Instruction, Bombay; to the Government of India, and to Professor Stein, of Lahore, for the loan of the manuscripts; to Professor Pischel for placing at my disposal his copy of the Berlin MS. of the Viśvakośa; and last, not least, to Hofrath G. Bühler, who first drew to light the Mañkhakośa, and who, with his continued help and encouragement, furthered the publication of this book.

TH. ZACHARIAE.

Halle, January 29th, 1897.

ओं स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः । ओं नमः ॥

पातु बोधिधरं दूरविकीर्णकरशीकरः ।
दुःखबीजच्छिदे वर्षत्करका इव विघ्नजित् ॥ १ ॥
विषमपदविषधरालीं निहत्य संगृह्य शेषधिविशेषान् ।
सकलजनसुलभविभवान्कश्चन निर्मत्सरः कुरुते ॥ २ ॥
भागुरिकात्यहलायुधहुग्गामरसिंहशाश्वतादिकृतान् ।
कोशाक्षिरीक्ष्य निपुणं धन्वन्तरिनिर्मितं निघण्टुं च ॥ ३ ॥
लिङ्गानुशासनानि च विचार्य लक्ष्यं महाकवीनां च ।
कुरुतेनेकार्थानां शब्दानां मञ्जुकः कोशम् ॥ ४ ॥
यथासंभवकान्तादिक्रमादक्षरसंख्यया ।
करामलकवत्साक्षादेश भासिष्यते सताम् ॥ ५ ॥
यत्रैक एव रूढोर्थो यौगिकस्तत्र दृश्यते ।
अनेकस्मिंस्तु रूढेर्ये यौगिकः प्रोच्यते न वा ॥ ६ ॥
पदभङ्गादनेकोर्यः प्रकटीक्रियते न च ।
विशेषणप्रत्ययाद्यैः सिद्धं लिङ्गं न चोच्यते ॥ ७ ॥
प्रायशो रूपभेदेन साहचर्याच्च कुत्रचित् ।
स्त्रीपुंनपुंसकं ज्ञेयं तद्विशेषविधेः क्वचित् ॥ ८ ॥
त्रिलिङ्ग्यां त्रिविविति पदं मिथुने तु द्वयोरिति ।
निषिद्धलिङ्गं शेषार्थं त्वन्तायादि न पूर्वभाक् ॥ ९ ॥

को धात्रर्कात्मवातेषु कं शिरोम्बुमुखेषु तु ।
भाकाशे त्रिदिवे नाको लोकस्तु भुवने जने ॥ १० ॥
पथे यशसि च श्लोकष्टङ्को दर्पेशमदारणे ।
अङ्गु एकादिगणनान्यास उत्सङ्गचिह्नयोः ॥ ११ ॥

भानुद्रुस्फटिका भर्काः शल्के शकलवल्कले ।

किष्कुर्मने चतुर्विंशद्वादशाङ्गुलसंमिते ॥ १२ ॥

॥ साष्टे शते सुवर्णानां हेम्नि हेमदले पले ।

उरोविभूषणे कर्षे दीनारे निष्कमस्त्रियाम् ॥ १३ ॥

रोको दीप्तौ विले चूर्णे कल्कोस्त्री समलैनसोः ।

दमेलपुत्रयोः स्तोकाः पाकौ पचनशावकौ ॥ १४ ॥

शुल्कोस्त्री घट्टलभ्येयो जामातुर्गृह्यते च यः ।

नगरीशाखयोर्लङ्का शङ्का त्रासवितर्कयोः ॥ १५ ॥

ऊहाकाङ्क्षावितर्केषु तर्को मुख्यान्यकेवलाः ।

एके त्रिषु च संख्यायां पङ्कोस्त्री कर्दमैनसोः ॥ १६ ॥

चक्रवाकवृकौ कोकौ भेकौ मण्डूकभीरुकौ ।

गृहासक्ताः पक्षिमृगाश्छेकाः सहृदया अपि ॥ १७ ॥

श्लषायुधभिदोः स्थणौ शङ्कुः कीलकसंख्ययोः ।

कूपयन्त्रे त्रिका ह्रीवे गात्राङ्गे त्रितये तथा ॥ १८ ॥

त्रिषु त्रयाणां संधादौ मूकोवागजयोस्त्रिषु ।

राका नवरजःकन्या पूर्णिमा प्रतिपद्युता ॥ १९ ॥

किंशारौ कण्टके च स्याच्छूकोनुक्रोशशुङ्गयोः ।

रत्नस्वरूपभिच्छलभाण्डाभ्यञ्जनतूलिकाः ॥ २० ॥

परीक्षा च शलाका स्याद्गुरौ देश्ये च दैशिकः ।

चित्रकृद्भाण्डशय्याभिच्छलाकास्तु च तूलिका ॥ २१ ॥

विलेपने चन्दने च परीक्षोद्धृतवस्तुनि ।

ना वर्णकस्तान्तवे स्याद्वयो रागेषु वर्णिका ॥ २२ ॥

पर्यायार्हादिकथने व्याख्यातरि भवेत्त्रिषु ।

यूथीभ्यौ गणिका वेदया दैवज्ञे त्रिषु चित्रकम् ॥ २३ ॥

तिलके ना तु शार्दूले पाठ्यामेरुण्डके तथा ।

जम्बुकौ क्रोष्टुवरुणौ कलङ्कोङ्कापवादयोः ॥ २४ ॥

पृथुको बालको भक्ष्यं खलभृष्टार्द्रसस्यजम् ।

आलोकौ दर्शनोद्द्योतौ भेरीपट्टहमानकः ॥ २५ ॥

शराज्ञयोः स्यान्नालीकस्तक्षकौ नागवर्धकी ।
 स्यात्पुलाकस्तुच्छधान्ये संक्षेपे भक्तसिन्धुके ॥ २६ ॥
 उलूके करिणः पुच्छमूलोपान्ते च पेचकः ।
 कमण्डलौ दाडिमे ना करकः करिका पुनः ॥ २७ ॥
 मद्यभाण्डे च करका भवेद्वर्षोपले द्वयोः ।
 करङ्गो मांसरहिते ताम्बूलादेश्च भाजने ॥ २८ ॥
 - - - - - ।
 प्रतिकूले प्रतीकं त्रिष्वंशे दीपे च पुंस्ययम् ॥ २९ ॥
 उच्चायवान्योर्भूतीकं भूनिम्बे कट्फलैर्पि च ।
 यवान्यां जीरके दीपे नालंकारे तु दीपकम् ॥ ३० ॥
 कौशिका गाधिलूकगुग्गुल्विन्द्राहितुण्डिकाः ।
 कनिष्ठे च दरिद्रे च स्वल्पेपि क्षुल्लकखिषु ॥ ३१ ॥
 तिलकल्के सिल्हके च पिण्याकोथ द्वयोः खगे ।
 वर्तकोद्वखुरे पुंसि शरे खड्गे च सायकः ॥ ३२ ॥
 व्यलीकं कामजे दोषे विलक्षाप्रिययोरपि ।
 विपर्यये रुजायामध्यकार्ये चाथ गैरिकम् ॥ ३३ ॥
 स्वर्णे धातुविशेषे चाथाम्बिका मातृकोमयोः ।
 भालानृताप्रियेलीकमनूकं कुलशीलयोः ॥ ३४ ॥
 क्षुरिकोमा करण्वां च धेनुका चाथ कालिका ।
 देव्यां वृद्धौ स्वर्णमले मेघजालेथ कारिका ॥ ३५ ॥
 यातनावृत्तिहृतिषु ना भृत्ये त्रिषु कर्तरि ।
 कर्मादौ साधने ह्रीवे कर्णिका कर्णभूषणे ॥ ३६ ॥
 करिहस्ताङ्गुलौ पद्मबीजकोश्यां खिया गदे ।
 बाहीकं कुङ्कुमे हिङ्गौ बाहिदेशोद्भवे त्रिषु ॥ ३७ ॥
 विवाहमङ्गलद्रव्ये कौतुकं कुतुके तथा ।
 द्वयोः शिशौ बालुकायां भूषाभेदे च बालिका ॥ ३८ ॥
 कङ्कणे चाङ्गुलीये च ह्रीवेरे चापि बालकम् ।
 प्रियकौ नीपबन्धूकौ कारम्भो मृगभित्तया ॥ ३९ ॥

उदकं उत्तरे काले फले चोत्तरकालिके ।
 मेचकं त्रिषु कृष्णे स्यात्पुमांस्तु शिखिचन्द्रके ॥ ४० ॥
 विधवाया जारजाते गुले पिण्डे च गोलकः ।
 त्रिदलोक्यां कृष्णलवणे तिलकं क्लोमि चास्त्रियाम् ॥ ४१ ॥
 जडुले चित्रके ना हुरातङ्गास्तापभीरुजः ।
 गुणवक्षः कूपकः स्यात्तोयार्थं विवरश्च यः ॥ ४२ ॥
 अल्पकूपः श्रोणिपार्श्वगर्तावयशिलाजतु ।
 सौभाञ्जनं गन्धकं स्याद्रेणुकौषधभित्तिथा ॥ ४३ ॥
 भार्गवाम्बा पुण्डकोतिमुक्तेक्षुतिलकेषु तु ।
 प्रस्तरे पुलकं ना तु रोमाञ्चक्रिमिभेदयोः ॥ ४४ ॥
 क्षुद्रवैरिणि रोमाञ्चे तरोरङ्गे च कण्टकः ।
 कटकोत्थी नितम्बोद्रेः क्लीवे वलयसैन्ययोः ॥ ४५ ॥
 इक्षुशीघौ शीधुपाने सरकं मद्यभाजने ।
 तारकक्षेदिणं च न ना दैत्यभेदे पुमानयम् ॥ ४६ ॥
 देवीभेदे तारिका स्यात्पिटके मत्स्यपक्षिणाम् ।
 क्षारकं कोरके चाथ जीवकः प्राणके त्रिषु ॥ ४७ ॥
 बन्धूके क्षण्णे पुंसि जीवने वेतने स्त्रियाम् ।
 पर्यस्तित्रायां शयने पर्यङ्कोथ भयोज्झिते ॥ ४८ ॥
 त्रिष्वभीकः कामयिता कुलटेभी च बन्धकी ।
 आधावस्त्री बन्धिका तु बन्धकारिणि वाच्यगा ॥ ४९ ॥
 वार्द्धकं वृद्धसंघाते वृद्धत्वे वृद्धकर्मणि ।
 स्याद्दर्शकः प्रतीहारस्त्रिषु दर्शयिता पुनः ॥ ५० ॥
 चर्चायां स्थासको ज्ञेयो हारभेदेपि बुद्बुदे ।
 स्यादंशुकं शुक्लवस्त्रे वस्त्रमात्रोत्तरीययोः ॥ ५१ ॥
 शिशुकः शिशुमाराख्यनक्रोलूप्योश्च बालके ।
 त्रिष्वथो मधुयष्ट्यां स्यान्मधुकं वन्दिमित्पुमान् ॥ ५२ ॥
 खनकी त्रिषु शिल्पिन्यां खनकौ भेत्तृमूषकौ ।
 जलाधारे स्त्रियां रत्नाद्याकरे चाथ कार्मुकम् ॥ ५३ ॥

चापे त्रिषु तु कर्मण्ये शक्तमात्रेथ कञ्चुकः ।
 निर्मोके कवचे वारवाणेथ धनदस्य पूः ॥ ५४ ॥
 अलका खीकचे न ख्यनीकं तु रणसैन्ययोः ।
 वञ्चको जम्बुके धूर्ते खी चुह्यां निकटेन्तिकम् ॥ ५५ ॥
 विपाकौ पचनस्वेदौ कृषकौ फालकार्षकौ ।
 कनकं मातुले स्वर्णे रेखासुर्योस्तु राजिका ॥ ५६ ॥
 स्यादार्द्रायां शाकुनिके लुब्धको मध्यगो मणिः ।
 नेता च नायको नाट्यपात्रभूम्युत्तमे द्वयोः ॥ ५७ ॥
 खेटकौ ग्रामफलकौ पेटकं भाण्डवृन्दयोः ।
 त्रिष्वतो जालिकौ धूर्तधीवरौ पद्मकेसरे ॥ ५८ ॥
 पुष्परेणौ च किञ्जल्को दारकौ बालभेदकौ ।
 करभ्यां भाण्डभेदे चाप्युष्टिकाथ वितर्दिका ॥ ५९ ॥
 बलभी चोन्नते देशे विटङ्कः पुनपुंसकः ।
 शांकरे शूलधनुषी पिनाकावथ जालकम् ॥ ६० ॥
 जालाभे क्षारके संघे ना प्राणी खी मुखावृतौ ।
 सेवाजीवे प्रसेवे च सेवकः सूतको ग्रहे ॥ ६१ ॥
 सूतिका सूतका सूता क्लीवे जन्मनि ना रसे ।
 जनकौ पितृवैदेहौ दीक्ष्यभेदे तु पुत्रकः ॥ ६२ ॥
 कृत्रिमादौ द्वयोः स्त्रीत्वे पुत्रका पुत्रिकापि च ।
 अभ्रातृपितृका कन्या पूर्णदाया च पुत्रिका ॥ ६३ ॥
 जलधानी वारिपर्णी बलनं नरकास्पदम् ।
 कुम्भिका प्राणरोधे ना कुलकं इलोकसंचये ॥ ६४ ॥
 न खी पटोले काकेन्दुतरौ श्रेष्ठिनि चापि ना ।
 पट्टिकानूलपूगेषु क्रमुकोयौषधीभिदि ॥ ६५ ॥
 आडकी मानभिद्यखी कैशिकं केशसंचये ।
 ना रागभेदे वृत्तौ तु कैशिकी हस्तिबिन्दुषु ॥ ६६ ॥
 औषधे च कुसुम्भे च पद्मकं स्यात्तु यावकः ।
 कुल्मासेलक्तके च स्युः सेनारक्षास्तु सैनिकाः ॥ ६७ ॥

सेनायां समवेताश्च रीतिपुष्पं तु पुष्पकम् ।
 विमाने नेत्ररोगे ना पौष्पिकी त्रिषु शिल्पिनि ॥ ६८ ॥
 रीतिपुष्पे भवेत्क्लीवं वातिकौ रोगिमान्त्रिकौ ।
 भावुकं कुशलं क्लीवं भवेद्भवितरि त्रिषु ॥ ६९ ॥
 रुचकः स्यान्मातुलुङ्गैरण्डभूषाललामसु ।
 क्लीवे सौवर्धलेथान्तरङ्ग उण्डुकमुत्करे ॥ ७० ॥
 पुंस्यथो मल्लिका दीपपात्रं शेफालिवाद्यभित् ।
 मोचकः शल्मलिः सौभाञ्जनो रम्भा च मोक्षरि ॥ ७१ ॥
 तदेतौ त्रिषु चाङ्गेरी शौण्डिकी चुक्रिकाम्बिका ।
 पदातिः पदिकः पुंसि भवेत्स्थानवति त्रिषु ॥ ७२ ॥
 अलातमुल्मुकं वृष्णिराजभेदे पुमानयम् ।
 मड्डुकं वाद्यभेदे च मुष्टौ स्यात्फलकस्य च ॥ ७३ ॥
 खजाको दारुहस्ते च मन्थे च पदकः पुमान् ।
 पदाध्येता मध्यमणिश्चरणत्रे नपुंसकम् ॥ ७४ ॥
 क्रीताद्यर्थे पादिकः स्याद्भेषवत्पादिका पुनः ।
 उपानद्रसतूर्येण वेधः स्वर्णादिकस्य च ॥ ७५ ॥
 चालको दुष्टहस्ती स्याच्चाक्रिकश्चाथ चन्द्रकः ।
 वर्धमपक्षे तोयस्थतैलादिप्रसरे तथा ॥ ७६ ॥
 मोदको भक्ष्यभित्पुंसि हर्षहेतौ भवेत्त्रिषु ।
 कीचकाः स्युर्विराटस्य स्याला वंशाथ सस्वनाः ॥ ७७ ॥
 सिंहिका राहुमाता स्याद्वाशिका सिंहपोतिका ।
 लाक्षारक्तो लाक्षिकः स्याल्लक्षमूल्यश्च भेषवत् ॥ ७८ ॥
 हृत्वाकुः कटुतुम्भ्यामप्यादिराजेथ कालिमा ।
 स्वर्णव्याजो लोहमलं श्यामिका गण्डकं पुनः ॥ ७९ ॥
 उपधाने त्रियां छेदे ना प्राण्यथ कदम्बकम् ।
 समूहे सर्पे पुंसि त्रिषु सौराष्ट्रिकः पुमान् ॥ ८० ॥
 सुराष्ट्रजे त्रिष्वथार्धोरुके चण्डातकं नरि ।
 करवीरौषधौ गन्धादमनि सौगन्धिकं तथा ॥ ८१ ॥

कह्लारेथ क्लीतकिका मधुयष्टी च नीलिका ।
 अश्मन्तकं भवेच्छुभ्यां ना वृक्षतृणभेदयोः ॥ ८२ ॥
 तार्क्ष्ये गणेशे प्रेतेशे सुगते च विनायकः ।
 पटोलिकाप्यपामार्गः कोशातक्यथ कट्फले ॥ ८३ ॥
 करञ्जे खदिरे सोमवल्कः सालावृकः कपिः ।
 क्रोष्टा इवा स्यादथायुष्मान्भवेज्जैवात्रिकः शशी ॥ ८४ ॥
 स्तनवृन्ते पिप्पलकः शखीसीवनसूत्रयोः ।
 अङ्गारकः पक्षिभेदे भौमे वह्निकणे तथा ॥ ८५ ॥
 इयोः कपर्दके बीजकोशेऽस्य वराटकः ।
 प्रसेवकस्तु ककुभे त्रिषु सेवापरायणे ॥ ८६ ॥
 हारभेदे माणवको बाले कुपुरुषे इयोः ।
 वैदेहको वाणिजके शूद्राद्वैद्यास्तुतेपि च ॥ ८७ ॥
 विदेहादागतादौ च इयोः कौलेयकः शुनि ।
 त्रिषु कुल्येथ यन्ता च पोतवाहो नियामकः ॥ ८८ ॥
 स्यात्ताम्बिकः कौकुटिको यश्चादूरेरितेक्षणः ।
 लालाटिकः प्रभोर्भालदर्शी कार्याक्षमश्च यः ॥ ८९ ॥
 वीच्युत्कण्ठे उत्कलिके देवे वृन्दारकः पुमान् ।
 त्रिषु मुख्ये मनोशे च पुण्डरीकस्तु दिग्गजे ॥ ९० ॥
 व्याघ्रे सिताम्बुजसितच्छत्रयोस्तु नपुंसके ।
 अनेलमूकखिष्वन्धे शठे वाक्कायवर्जिते ॥ ९१ ॥
 पीतयूथ्यां खियां हेमपुष्पिका चम्पके नरि ।
 उपकर्म्या त्रिषु खी तु पटकुट्युपकारिका ॥ ९२ ॥
 बोधके त्रिषु खट्वाङ्ग्याधारे स्यात्प्रतिपादकम् ।
 मातुलापत्ये धतूरफले मातुलपुत्रकः ॥ ९३ ॥
 खानि स्वरिन्त्रियाकाशा आयुपायानने मुखम् ।
 अयज्वालाकेकिचूडाचूडाशाखाशिफाः शिखाः ॥ ९४ ॥
 शङ्खो निधौ ललाटास्थि नागेह्नोंशे नखौषधौ ।
 कम्बावल्ली नखोप्येवमोषधौ करजे तथा ॥ ९५ ॥

व्युद्धौ मन्त्रषडङ्कारमनोज्ञावध दैवते ।
 लेख्ये च लेखः पङ्क्तौ स्त्री चन्द्रांशाभोगयोरपि ॥ ९६ ॥
 व्याज आभोग उल्लेख्ये रेखा स्यादल्पके तथा ।
 सखा स्यात्स्यां यज्ञभाण्डे शाखा वेदद्रुमांशयोः ॥ ९७ ॥
 हस्तद्वाराङ्घ्र्यवयवे सखा मित्रसहाययोः ।
 आदौ प्रधाने प्रमुखमध्ये चाथ नपुंसकम् ॥ ९८ ॥
 धानुष्कस्थानभेदे ना वैशाखो मासमन्थयोः ।
 चाथभाण्डे लेपने च गोमुखं विशिखा पुनः ॥ ९९ ॥
 प्रतोल्यां च खनित्र्यां च निधूडे सायके पुमान् ।
 विशाखः षण्मुखे शाखारहिते मे पुनः खियाम् ॥ १०० ॥
 मयूखस्त्विट्करज्वालास्वलिबाणौ शिलीमुखौ ।
 खियां बह्वर्चिरोषधयोः क्लीवमग्निशिखं वरे ॥ १०१ ॥
 क्लीवे जले ब्रह्मणि तु पुमान्स्यात्सर्वतोमुखः ।
 स्यात्क्लीवे मकरमुखं मकराकारधारिणि ॥ १०२ ॥
 जलनिर्गमनद्वारे जानूध्वावयवे तथा ।
 स्वर्गेषुपशुवाग्वचदिङ्नेत्रघृणिभूजले ॥ १०३ ॥
 लक्ष्यदृष्ट्या खियां पुंसि गौः सङ्गः श्लेषरोधयोः ।
 भगः श्रीकाममाहात्म्यवीर्ययत्नार्ककीर्तिषु ॥ १०४ ॥
 मोक्षविज्ञानवैराग्ययोनिधर्मेष्वथो मृगः ।
 मृगशीर्षे हस्तिजातौ कुरङ्गे मार्गणे पशौ ॥ १०५ ॥
 सषडङ्गुलयोनौ तु नायिकायां भवेन्मगी ।
 सर्गः स्वभावनिर्मोक्षनिश्चयाध्यायसृष्टिषु ॥ १०६ ॥
 पालनेभ्यवहारे च निर्वेशे च पणखियः ।
 भोगः स्याद्विचक्षणयोरहेश फणकाययोः ॥ १०७ ॥
 योगः संनहनोपायध्यानसंगतियुक्तिषु ।
 अलग्धलाभे भैषज्ये शरे विखण्डघातिनि ॥ १०८ ॥
 मासान्वेषणयोर्मार्गस्तथा मृगमदाध्वनोः ।
 द्वयोरहौ गजे नागः क्लीवे सीसकरङ्गयोः ॥ १०९ ॥

संप्रगूवाकयोः पुगः शैलवृक्षौ नगावगौ ।
 रागः क्लेशादिके सङ्गे पानके लोहितादिषु ॥ ११० ॥
 यानाद्यङ्गे युगः पुंसि युगं युग्मे कृतादिषु ।
 चतुर्हस्तप्रमाणे च शरार्कविहगाः खगाः ॥ १११ ॥
 सांख्योक्तप्रकृतौ बुद्धौ लिङ्गं स्याच्चिह्नशेषसोः ।
 उपकारिण्युपायेङ्गं गात्रे ना त्वङ्गवत्यथ ॥ ११२ ॥
 नृत्तयुद्धखले रागे रङ्गः क्लीवे त्रपुण्यथ ।
 धनुर्मात्रे विष्णुचापे शार्ङ्गं भृङ्गस्तु षट्पदे ॥ ११३ ॥
 धूम्राटे च त्वचे क्लीवे शृङ्गं स्वाम्याद्रिकूटयोः ।
 क्रीडाम्बुपात्रे पद्मङ्गे भागो भाग्यैकदेशयोः ॥ ११४ ॥
 भेदोर्मिभक्तिकौटिल्यभीषु भङ्गः स्त्रियां शणे ।
 वेगः प्रवाहजवयोर्भङ्गिर्भक्तितरंगयोः ॥ ११५ ॥
 गिरीशभास्करो भर्गो खड्गोसौ गण्डकेपि च ।
 वर्गः पक्षे समूहे च त्यागस्त्यजनदानयोः ॥ ११६ ॥
 वङ्गं त्रपुणि ना राज्ञि तद्देशे तत्सुते बहुः ।
 भृगुः प्रपातो मुनिभित्तसुते पुंसि भूमनि ॥ ११७ ॥
 तुङ्गाजगन्धा पुंनागे नोच्चे त्रिष्वल्पमोघयोः ।
 काकोदुम्बारिकायां ना फल्गुरिङ्गं नरीङ्गिते ॥ ११८ ॥
 क्लीवं जगति रक्ताङ्गः कम्पिल्येङ्गारके तथा ।
 आशुगौ वायुविशिखौ भुजंगः शिङ्गसर्पयोः ॥ ११९ ॥
 गन्धमाल्योपहारे स्यादायोगो व्यापृतावपि ।
 परागः कौसुमे रेणौ स्नानीयादौ रजस्यपि ॥ १२० ॥
 कलिङ्गः स्यादिन्द्रयवे शाके धूम्याटदेशयोः ।
 चातके हरिणे पुंसि सारङ्गः शबले त्रिषु ॥ १२१ ॥
 शालिप्रभेदे शलभे पतंगः पक्षिसूर्ययोः ।
 मातङ्गाविभचण्डालौ निषङ्गः सङ्गतूणयोः ॥ १२२ ॥
 वराङ्गं मस्तके योनौ त्वचेथ कपिभेकयोः ।
 भ्रवगो लोचनान्ते स्यादपाङ्गस्तिलकेपि च ॥ १२३ ॥

रते भोगे च संभोगः प्रियङ्गुः क्रुद्धसस्ययोः ।
 निर्माणे च स्वभावे च निसर्गो द्रुमिदध्ययोः ॥ १२४ ॥
 पुंनागोथ विसर्गः स्यात्स्याने बिन्दुद्वये तथा ।
 सामान्यविधिरुत्सर्गः प्रचारस्त्याग एव च ॥ १२५ ॥
 समङ्गा गण्डकाल्याख्यशाकमञ्जिष्ठयोर्भवेत् ।
 स्यादुद्देगः पुनान्खेदे क्लीवे पूगफले पुनः ॥ १२६ ॥
 त्रिवर्गो धर्मकामार्थाः स्थानं वृद्धिः क्षयस्तथा ।
 रतान्विती संप्रयोगावभिषङ्गः पराभवे ॥ १२७ ॥
 आक्रोशशपयोश्चापवर्गे मोक्षे क्रियाफले ।
 त्यागे चाथोपरागः स्यादुपरक्तौ त्रिधुंतुदे ॥ १२८ ॥
 व्यसनेथ वृके काव्यभेद ईहामृगः पुमान् ।
 पदभेदे तूपसर्गः पीडोपद्रवयोरपि ॥ १२९ ॥
 उपयोगस्तु भोगे स्याद्विद्याया ग्रहणे तथा ।
 कथाप्रसङ्गः संलापक्षणे गारुडिके तथा ॥ १३० ॥
 वृन्दाम्बुवेगयोरोघो दुःखांहोव्यसनेष्वघम् ।
 स्त्री स्पृहाल्पेष्टाश्चसारे लघु त्रिष्वगुरौ तु ना ॥ १३१ ॥
 मूल्ये पूजाविधावर्धो द्रव्ये तदुपकारके ।
 आयुर्धार्गलघातेषु परिषः प्रतिषः पुनः ॥ १३२ ॥
 द्वेषे शत्रावथ ग्रीष्मे निदाघः स्वेदतापयोः ।
 तापके त्रिष्वथामोघा विडङ्गं पाटला तथा ॥ १३३ ॥
 दिग्देशकाले पूर्वादिभावे प्रागादयस्त्रिषु ।
 वल्कचर्मत्वचेषु त्वग्वाग्बाण्यां वाचकार्थयोः ॥ १३४ ॥
 शुम्भोके व्यसने तापे रुक्स्यादीप्यभिलाषयोः ।
 दमभ्रुमर्मभिदोर्दम्भे केशभञ्जनभाजने ॥ १३५ ॥
 कुविन्दभाण्डे कूर्चः स्याच्चित्रकृद्भाजने द्वयोः ।
 सौवर्णरसदाने स्त्री ताम्रादेः पावके शुचिः १३६ ॥
 मास्यमात्ये चात्युपधे पुंसि मेध्ये सिते त्रिषु ।
 इच्छांशुसङ्गेषु रुचिः केशे शुक्रसुते कचः ॥ १३७ ॥

अर्चे पूजाकृती काचाः शिष्यमृद्देदद्भुजः ।
 व्यधनेभिनये सूचा वीचिः स्वल्पतरंगयोः ॥ १३८ ॥
 देवीस्थासकचिन्तासु चर्चा नीचमधोधमम् ।
 त्रिषूर्ध्वोत्कृष्टयोधोच्चः पिबुः स्यात्पायुतूलयोः ॥ १३९ ॥
 मोचा कदल्यां ना वृक्षे चोचं पालेवते त्वचे ।
 देशमेखलयोः काञ्ची प्रपञ्चस्ततिमाययोः ॥ १४० ॥
 संकोचं कुङ्कुमे क्लीवं ना विकासविपर्यये ।
 त्रिषूत्फुल्ले तु विकचो द्रव्यभेदे नपुंसकम् ॥ १४१ ॥
 सूक्ष्मैला नीलिनी तुच्छा लाघवेल्पे भवेत्त्रिषु ।
 कच्छस्तु गहनो देशस्तुन्याख्या नौषधिर्भवेत् ॥ १४२ ॥
 स्तवके हारभेदे च गुच्छोच्छो निर्मलेल्पके ।
 मोचस्त्रावो भवेत्पिच्छा द्वयोस्तु विषदेतरे ॥ १४३ ॥
 अञ्जो धन्वन्तरौ चन्द्रे शङ्खे पद्मे नपुंसकम् ।
 त्रिषु कुञ्जोधोमुखे च न्युञ्जो बीजं तु रेतसि ॥ १४४ ॥
 हेतावङ्कुरकार्ये च दन्तविप्राण्डजा द्विजाः ।
 स्त्री करेण्वोषधौ व्याजो दोषे दम्भापदेशयोः ॥ १४५ ॥
 छागोजो ब्रह्मविष्ण्वीशा गोष्ठाध्वनिवहा व्रजाः ।
 समे क्षमांशे रणेप्याजिः प्रजा स्यात्संततौ जने ॥ १४६ ॥
 ध्वजश्चिह्ने पताकायां स्वके नित्ये निजं त्रिषु ।
 खनौ सुरागृहे गञ्जा भाण्डागारे पुमानथ ॥ १४७ ॥
 कुञ्जोस्त्री गहने दन्ते गुञ्जा स्यात्काकचिञ्चिका ।
 वाद्यभाण्डे च वाणिज्ये तज्जीविन्यपि ना वणिक् ॥ १४८ ॥
 निसर्गे च सहोत्थे च सहजं त्रिष्वथाण्डजाः ।
 मीनपक्ष्यहयः सामजाते हस्तिनि सामजः ॥ १४९ ॥
 बलजे क्षेत्रपूर्वारे त्रिषु स्याद्बल्लगुदर्शने ।
 अङ्गजो मन्मथे पुत्रे शोणिते तु नपुंसकम् ॥ १५० ॥
 कोकिताक्ष्यावहिभुजावमजो भ्रातृविप्रयोः ।
 लाक्षा स्त्रियां स्यात्किमिजा पट्टवज्जे नपुंसकम् ॥ १५१ ॥

करजो नक्तमाले स्यान्नखे च निचुलोम्बुजः ।
 पद्मे क्लीवं विप्रवरे द्विजराजः शशिन्यपि ॥ १५२ ॥
 धर्मराजः प्रेतराजे षडभिज्ञे युधिष्ठिरे ।
 ग्रहराजौ चन्द्रसूर्यौ शूद्रनीचौ जघन्यजौ १५३ ॥
 ज्ञः सौम्ये त्रिषु सूरौ त्रिष्वज्ञो मूर्खैर्मके द्वयोः ।
 ज्ञे प्राज्ञस्त्रिषु धीः प्रज्ञा संज्ञाश्चिन्नामसूचनाः ॥ १५४ ॥
 शिवबुद्धौ तु सर्वज्ञौ दोषज्ञा वैद्यवित्खलाः ।
 पुंस्यात्मनि प्रवीणे तु क्षेत्रज्ञो वाच्यलिङ्गकः ॥ १५५ ॥
 मायानिश्चलयन्त्रेषु कैतवानृतराशिषु ।
 अयोधने शैलशृङ्गे सीराङ्गे कूटमल्लियाम् ॥ १५६ ॥
 क्लीवे हस्तिनखे घण्टा किङ्किणी पाटलिस्तरुः ।
 सूक्ष्मैलायां तुष्टिः स्त्री स्यात्कालेल्पे संशये तथा ॥ १५७ ॥
 अत्यर्बुदाश्रयः कोट्यो मूले लग्नकचे जटा ।
 मांस्यां नटस्तु पत्तोर्णो नड्यां स्त्री नर्तके द्वयोः ॥ १५८ ॥
 व्युष्टिः फले समृद्धौ च दृष्टिर्ज्ञानेक्षिण दर्शने ।
 इष्टिर्यागेच्छयोः स्पष्टं निश्चिते बहुनि त्रिषु ॥ १५९ ॥
 शवे श्रोणौ कलिञ्जे च गजगण्डे भृशे कटः ।
 रसे कटुः कटुकार्ये त्रिषु मत्सरतीक्ष्णयोः ॥ १६० ॥
 चटुः पिचण्डे भूपादेरपि सद्गुणवर्णने ।
 कष्टे तु कृच्छ्रगहने कृष्टिः कर्षे बुधे तु ना ॥ १६१ ॥
 देवशिल्पिनि तक्ष्यर्के त्वष्टाय चतुरेरुजि ।
 त्रिष्वगुरौ ना पटोले क्लीवं तु लवणे पटु ॥ १६२ ॥
 दिष्टं दैवे पुमान्काले कुटः कुम्भे गृहे द्वयोः ।
 अत्यर्थगृहयोरदुः सिद्धान्ते च वणिक्पथे ॥ १६३ ॥
 पोटा दासी द्विलिङ्गा च सृष्टिः सर्गस्वभावयोः ।
 पुटं व्याघ्रनखे जातीफले हस्तादिसंपुटे ॥ १६४ ॥
 त्सरौ पणे पाणिबन्धे मुष्टिः पर्यन्तवस्त्रयोः ।
 पट्टो घट्टः शुल्कदेशे तरोपाये घटी द्वयोः ॥ १६५ ॥

भाण्डे गोष्ठ्यां हस्तिपङ्क्तौ घटनायां तथा घटा ।
 दिष्टिः स्यात्तु परीमाणभेद आनन्दने स्त्रियाम् ॥ १६६ ॥
 आजूवेतनयोर्विष्टिः करणे कर्मकृत्यपि ।
 अविस्पष्टे तु वचसि मिष्टं माने त्रिलिङ्गकम् ॥ १६७ ॥
 आशंसिते भवेदिष्टं यज्ञादौ दीयते च यत् ।
 दृष्टं स्यादैहिके दृष्टौ त्रिषु ज्ञातेवतारिते ॥ १६८ ॥
 ग्रामभेदे मले खेटः कुत्सिते च भवेत्त्रिषु ।
 रिष्टं स्यादशुभे पापे घृष्टिर्घर्षे किरे तु ना ॥ १६९ ॥
 वातवर्षप्रतिहते विस्मिते हर्षिते त्रिषु ।
 रोमाञ्चविषये क्लीवे हृष्टः केशेषु पुंस्ययम् ॥ १७० ॥
 ज्ञातामलक्यां गहने ना सटा सिंहकुन्तले ।
 जटायां स्वादु शुद्धं च क्षान्तं मृष्टं भवेत्त्रिषु ॥ १७१ ॥
 शिष्टस्तु साधौ खसिते विहिते शिक्षिते त्रिषु ।
 त्रेष्टिः स्यात्पक्षिचञ्चूनां स्त्री द्विधाभावे च वस्तुषु ॥ १७२ ॥
 अरिष्टमासवे तन्त्रे लक्षणे मृत्युसूचके ।
 स्रुतिगेहे चाप्यशुभे शुभे तद्वति तु त्रिषु ॥ १७३ ॥
 ना दैत्ये लशुने काके निम्बफेनिलवृक्षयोः ।
 सुवासिन्यां चिरण्टी स्याद् द्वितीयवयसि स्त्रियाम् ॥ १७४ ॥
 परिचर्यान्वेषणयोः परीष्टिः स्त्री त्रिषूत्कटः ।
 प्रबले च प्रमत्ते च कृपीटमुदरे जले ॥ १७५ ॥
 विकटस्तु करालोर्वोरवटः कूपगर्तयोः ।
 त्रिषु प्रमत्ते करटः स्यात्तु काकेभगण्डयोः ॥ १७६ ॥
 खाद्यप्रभेदे चिपिटस्तथा पिञ्चितविस्तृते ।
 अज्ञानादर्शनासौम्याक्षिष्वदृष्टिरथ त्रिवृत् ॥ १७७ ॥
 सूक्ष्मैला त्रिपुटा मर्कटचपामार्गः करञ्जभित् ।
 कपिकच्छूर्द्धयोः प्राणीभगण्डद्वारपट्टयोः ॥ १७८ ॥
 कवाटः स्यादथोच्छिष्टं भुक्तशेषे नपुंसके ।
 क्षते च वृक्षभेदस्तु पत्तोर्णाख्यः कुटन्नटः ॥ १७९ ॥

कुटञ्जटा दाशपुरे शाकभेदे न पुंसि च ।
 देशानोकहयोर्भेदे करहाटोम्बुजाङ्कुरे ॥ १८० ॥
 शिपिविष्टस्तु खलतौ दुश्चर्मणि महेद्वरे ।
 प्रस्थाख्याते प्रेषिते च प्रतिशिष्टखिलिङ्गकः ॥ १८१ ॥
 तुलाकोटिर्मानभेदेर्बुदे स्यान्नूपुरे पुमान् ।
 पुंसि कोष्ठेन्तर्जठरं कुस्रलोन्तर्गृहं तथा ॥ १८२ ॥
 दिक्कालोत्कर्षमर्यादाः काष्ठाः क्लीबे तु दाहणि ।
 समीपगलशब्देषु कण्ठोत्कर्षभिदि खियाम् ॥ १८३ ॥
 मासभेदे पुमाञ्ज्येष्ठखिषु वृद्धप्रशस्ययोः ।
 गोस्थानाङ्गनयोर्गोष्ठं कुष्ठमोषधिरोगयोः ॥ १८४ ॥
 निष्ठा निष्पत्तिनाशान्ताः पार्श्विगप्रसभौ हटौ ।
 पाठः पुमानध्ययने खियां स्यादोषधीभिदि ॥ १८५ ॥
 देशभेदे महादेवे श्रीकण्ठः संकरोद्भवे ।
 भम्बष्ठो यूथिकापाठाचाङ्गेरीषु खियां भवेत् ॥ १८६ ॥
 प्रतिष्ठास्पदमर्यादादेवादिस्थापनेऽवयव ।
 भतिविस्तीर्णपरयोर्वरिष्ठं स्यान्निलिङ्गकम् ॥ १८७ ॥
 कमठौ मानभित्कूर्मौ कनिष्ठोतियुवाल्पयोः ।
 मीलकण्ठः शिवो वर्ही कलकण्ठौ सुवाक्पिकौ ॥ १८८ ॥
 चाङ्गेरी स्याद्वन्तशठा ना जम्बीरकपित्थयोः ।
 पतिवल्नीसुते जारात्कुण्डः क्लीबे न भाजने ॥ १८९ ॥
 न ना कुण्डी जलाभ्यादेराधारे स्यान्नपुंसकम् ।
 वंशाङ्कुरे सिंहनादे श्वेडा ना विषशब्दयोः ॥ १९० ॥
 इषौ पुमान्विपाठः स्यात्पाठहीने तु वाच्यवत् ।
 मस्त्वाचामद्रवा मण्डास्तरस्कन्धलतेपि च ॥ १९१ ॥
 काण्डोत्थी दण्डबाणार्धवर्गवसरधारिषु ।
 स्याद्गाण्डमद्रवाभरणे पात्रे मूलवणिग्धने ॥ १९२ ॥
 तुर्योपाये राजबले दण्डोत्थी लगुडे मथि ।
 गुडौ गोलेक्षुविकृती स्नुहीगुलिकयोः खियाम् ॥ १९३ ॥

संघातमासयोः पिण्डी द्वयोः पुंसि कलेवरे ।
 गण्डौ कपोलविस्फोटौ मुण्डं के त्रिषु मुण्डिते ॥ १९४ ॥
 स्थाणौ तु ना त्रिष्वजातशृङ्गकाकृतचूडयोः ।
 खण्डोऽस्त्री शकलेपीक्षुभेदे स्फुटितशृङ्गके ॥ १९५ ॥
 द्वयोर्गवादौ शौण्डा तु पिप्पली वृषभे नरि ।
 समर्थे मधुसक्ते च विज्ञेयो वाच्यलिङ्गकः ॥ १९६ ॥
 रण्डा मूषकपर्णी स्याद्विधवा कठिने तथा ।
 मुष्के खगादिकोशेण्डं किरे क्रोडो न नोरसि ॥ १९७ ॥
 कृपावमर्दयोः पीडा नीडं स्थानकुलाययोः ।
 न स्त्री कायसिरा नाडी नालं कालश्च षट्क्षणः ॥ १९८ ॥
 शुण्डा पानमदस्थानं स्तम्बेरमकरस्तथा ।
 सुरा वक्त्रैकदेशश्च कुञ्जे पृष्ठगले गडुः ॥ १९९ ॥
 रोगेथौषधिभिश्चण्डा गणे ना कोपने त्रिषु ।
 चण्डी देव्यां गोपतौ तु षण्डो वक्ष्यादिसंचये ॥ २०० ॥
 सर्पमांसात्पशू व्याडौ भूगोवागप्सरःस्विडा ।
 तरुस्कन्धे प्रकाण्डोऽस्त्री प्रशंसायां नपुंसकम् ॥ २०१ ॥
 सपिण्डौ पुत्रदायादौ शिखण्डो वर्हचूडयोः ।
 पोगण्डो विकलाङ्गः स्याद्दालश्चाषोडशाब्दगः ॥ २०२ ॥
 शक्तस्थूलौ त्रिषु दृढौ व्यूढौ विन्यस्तसंहतौ ।
 जडतन्द्रितयोर्मूढौ रूढोऽङ्कुरितलग्नयोः ॥ २०३ ॥
 भृशप्रतिज्ञयोर्वाढं लीढं स्वादितम्लिष्टयोः ।
 गाढौ विलोडितवृद्धावूढौ धृतविवाहितौ ॥ २०४ ॥
 उदूढावूढपृथुलावुक्ताढं भृशकृच्छ्रयोः ।
 उपोढमूढमात्रे स्यात्समासन्नेपि च त्रिषु ॥ २०५ ॥
 आषाढो व्रतिनां दण्डे मासभूधरभेदयोः ।
 दिलष्टस्पृष्टास्वादिते त्रिष्वालीढं चापभृत्स्थितौ ॥ २०६ ॥
 अतिक्रमेत्यूर्ध्वगमे चात्यारूढं नपुंसकम् ।
 अध्यारूढः सहेवाके त्रिषु पृष्ठगते तथा ॥ २०७ ॥

भूणोर्भके खैणगर्भे बाणो बलिष्ठते शरे ।
 देवभेदे खियां वाचि द्वयोर्दासीकुरण्टके ॥ २०८ ॥
 खियामजाज्यतिविषापिप्पलीष्वल्पविषुषोः ।
 कणोतिसूक्ष्मधान्यांशे कर्णोरित्रे भुतौ नृपे ॥ २०९ ॥
 गणः समूहे प्रमथे संख्यासैन्यप्रभेदयोः ।
 ग्लहे माने इवेतिकानां मूल्ये कार्षापणे धने ॥ २१० ॥
 शूतादौ कल्पिते चैव बद्धमुष्टौ भुतौ पणः ।
 रङ्गौ मौर्व्यामप्रधाने रूपादौ सूद इन्द्रिये ॥ २११ ॥
 भागभाण्डोत्कर्षशौर्यसत्त्वसंध्यादिके गुणः ।
 निर्व्यापारस्थितौ कालविशेषोत्सवयोः क्षणः ॥ २१२ ॥
 वर्णो गुणव्रतयशःशुक्लादिब्राह्मणादिषु ।
 विलेपने कुथायां च गीते रूपेक्षरेखियाम् ॥ २१३ ॥
 ऊर्णा मेषादिलोमि स्यादावर्ते चान्तरा भुवोः ।
 सूर्मिस्तम्भगदाः स्थूणास्तृष्णेषणपिपासयोः ॥ २१४ ॥
 विषाजिलोहाभिसरे तीक्ष्णमस्त्री खरे त्रिषु ।
 अलिञ्जरे मेहनांशे रत्नेजादिगलस्तने ॥ २१५ ॥
 मणिः कृष्णस्तु बीभत्सौ व्यासशस्त्रकविष्णुषु ।
 वर्णे त्रिषूषणे क्लीवे द्रौपदीकणयोः खियाम् ॥ २१६ ॥
 वीणादिवादनोपाये कोणोभ्रौ लगुडेपि च ।
 शोणः स्याद्वन्धुजीवाभे नदे लोहितवाजिनि ॥ २१७ ॥
 बलवाय्वसवः प्राणा जुगुप्साकरुणे घृणे ।
 भ्रेणिः स्त्री तुल्यशिल्पानां संहतिः कुलमावलिः ॥ २१८ ॥
 पादग्रन्थेरधः पार्णिः खियां स्याद्वाहिनीकटिः ।
 मध्यमे पाण्डवे शक्रे जिष्णुः स्यात्त्रिषु जित्वरे ॥ २१९ ॥
 प्रमाणकाकयोर्भेदे द्रोणोर्जुनगुरावपि ।
 द्रोणी काष्ठाम्बुवाहिन्यां भवेदन्नादिभाजने ॥ २२० ॥
 नीलिन्यां च गुहायां च देवताडो नदीस्रुतिः ।
 वैणी केशकलापः स्यादुष्णः स्वेदनिदाघयोः ॥ २२१ ॥

त्रिषु तप्ते निर्वृते त्रिष्वणुरल्पोन्नमित्पुमान् ।
 चूर्णो धूलौ क्षारभेदे क्लीवे भूयधिवासके ॥ २२२ ॥
 अक्षायकीलकाश्रयोः स्यादाणिः क्राणे मृधे रणः ।
 मेषयादवयोर्वृष्णिः क्षुण्णः प्रहतदक्षयोः ॥ २२३ ॥
 मानभेदे कषे शाणः पर्णं स्यात्किंशुके छदे ।
 वृक्षे शाखाविरहिते पुंसि स्थाणुर्महेदवरे ॥ २२४ ॥
 रात्रिभेदे शकुन्ती च पक्षिणी वरणस्तरौ ।
 प्राकारे स्वीकृतौ रोधे क्लीवे स्यादूषणा कणा ॥ २२५ ॥
 क्लीवे तु मरिचे पङ्क्तौ धोरणी बाहने स्थितौ ।
 श्रीपर्णा स्यात्तु कादमीरी क्लीवे पद्माग्निमन्थयोः ॥ २२६ ॥
 ग्रामणीर्नापिते पुंसि श्रेष्ठे ग्रामाधिपे त्रिषु ।
 हरिण्येगे द्वयोर्हेमप्रतिमा हरिता च या ॥ २२७ ॥
 यूथिका त्रिषु पाण्डौ स्यात्सुरा प्रत्यक् च वारुणी ।
 पण्याध्वहट्टौ विपणी ग्रामीणा नीलिनी त्रिषु ॥ २२८ ॥
 ग्राम्ये पङ्क्तंशुके तु स्यात्पत्तोर्णं वृक्षमित्पुमान् ।
 करेणुरिभ्यां स्त्री नेभे द्रविणं तु बले धने ॥ २२९ ॥
 शरणं गृहरक्षित्रोः प्रोक्षणं सेचने वधे ।
 प्रमाणं हेतुमर्यादाशास्त्रेयत्ताप्रमातृषु ॥ २३० ॥
 करणं साधकतमक्षेत्रगात्रेन्द्रियक्रियाः ।
 नाट्यकन्दर्पशास्त्रोक्ते कार्ये कायस्थकर्मणि ॥ २३१ ॥
 निर्वाणं निर्वृतौ क्लीवे शान्तिमोक्षेभमज्जने ।
 शान्ते च त्रिष्वथेन्द्राणी करणे कामशास्त्रजे ॥ २३२ ॥
 सिन्धुवारे शक्रपत्न्यां काकिणी तु वराटके ।
 पणतुर्ये मानभेदे सरणिः पङ्क्तिमार्गयोः ॥ २३३ ॥
 सक्तौ स्यात्तर्पणः क्लीवे तृप्तिवृंहणपोषणे ।
 पित्राशुहेशदाने च पारणा व्रतभोजने ॥ २३४ ॥
 कर्मन्ते क्लीवमपि च धर्षणं रतधाष्टर्ययोः ।
 अनुकूले दक्षिणस्त्रिष्वृजौ दक्षिणदिग्भवे ॥ २३५ ॥

दिक्भद्रादेययोस्तु स्त्री सव्यहस्ते पुमानयम् ।
 अरुणाः स्युः सांध्यरागसूर्यसूतदिवाकराः ॥ २३६ ॥
 त्रिषु शोणेव्यक्तरागे लक्षणं नामचिह्नयोः ।
 नक्षत्रे भवणः पुंसि क्लीवे तु भुतिकर्णयोः ॥ २३७ ॥
 आवण्यां भवणा बुद्धिर्धिषणा वाक्पतौ पुमान् ।
 वरुणो द्रुमिदप्पत्योर्हरणं यौतके हतौ ॥ २३८ ॥
 निर्याणं निर्गमेभाज्जे कल्याणं स्वर्णमङ्गले ।
 सुवर्णं हेमि तन्माने धने वेद्यादिभाटके ॥ २३९ ॥
 सोमग्रहादौ स्वीकारे वन्धां ग्रहणमादरे ।
 कङ्कणं मण्डले सूत्रे रत्नादयकरभूषणे ॥ २४० ॥
 कारणं घातने हेतौ कारणा यातने स्त्रियाम् ।
 याचके त्रिषु बाणे ना मार्गणो याचने न ना ॥ २४१ ॥
 वृक्षादिमूले प्राण्यङ्गे चरणो बह्वृचादिके ।
 नूतने यूनि तरुणस्त्रिष्वर्के तरणिः पुमान् ॥ २४२ ॥
 कुमार्योषधिनावोः स्त्री ब्राह्मणी भार्गविप्रयोः ।
 कुथे प्रवेणी वेण्यां च नक्षत्रे गत्रि रोहिणी ॥ २४३ ॥
 रूप्ये कुवर्णे दुर्वर्णे भरणं वेतने भृतौ ।
 अतस्त्रिषु विषाणं स्यात्पशुशृङ्गेभदन्तयोः ॥ २४४ ॥
 प्रवणः क्रमनिष्ठोर्व्यां प्रहे ना तु चतुष्पथे ।
 संकीर्णं निचिताशुद्धाविरिणं शून्यमूषरम् ॥ २४५ ॥
 रोहणं रोपणे रूढौ पर्वते नाथ धारणा ।
 योगिकर्मणि साम्ये च धारके धारणी त्रिषु ॥ २४६ ॥
 वारणं वृत्तिघाते ना गजे स्याद्धारके त्रिषु ।
 धरणी भूर्धृतौ क्लीवे चारणौ देवभिद्विटौ ॥ २४७ ॥
 सारणा स्वरसंस्थाने सरिदल्पा च सारणी ।
 रसभिन्ना घृणायां स्त्री दीने तु करुणा त्रिषु ॥ २४८ ॥
 समीरणो मरुवके वायौ सोपानमुद्रमः ।
 आरोहणे आस्तरणं शय्यायां वर्णकम्बले ॥ २४९ ॥

विलक्षणं व्यर्थसंस्थाविदिलष्टेन्यत्र च त्रिषु ।
 मधुपर्णी तु काश्मारी गुडूची नालिका तथा ॥ २५० ॥
 व्यादानं स्याद्विहरणं प्रापणं क्रीडनं तथा ।
 प्राण्युत्पादे संसरणमसंबाधचमूगतौ ॥ २५१ ॥
 घण्टापथेन वान्तात्रे समुद्धरणमुन्नये ।
 वल्लेजीर्ण आवरणमर्गले छादने त्रिषु ॥ २५२ ॥
 प्रस्तावः स्यात्प्रकरणं कीर्णं रूपकभित्तथा ।
 निरूपणे दृष्टिचर्चे लज्जाभेदौ विदारणे ॥ २५३ ॥
 आश्रये भर्त्सनेभीक्ष्णे क्लीवं तु स्यात्परायणम् ।
 पारायणं समासङ्गे कात्स्न्येयं प्रविदारणम् ॥ २५४ ॥
 रणमारणयोरुक्तौ नियमोनियमेन यः ।
 यः सनिन्दमुपालम्भस्तच्च स्यात्परिभाषणम् ॥ २५५ ॥
 मण्डूकपर्णी मञ्जिष्ठा पक्ष्मोर्णे नाधिरोहिणी ।
 निःश्रेण्यभिनिवेशे तु क्लीवमूर्ध्वगतौ तथा ॥ २५६ ॥
 छदिः प्रवृत्तिघातश्चाप्यन्तर्धिरपवारणम् ।
 स्यादुदाहरणं क्लीवमभिधाने निदर्शने ॥ २५७ ॥
 सत्सत्येभ्यर्हिते साधौ विद्यमानप्रशस्तयोः ।
 त्रिषु स्त्रियां दक्षपुत्र्यां भृती भरणवेतने ॥ २५८ ॥
 धतूरे ना त्रिषु प्राज्ञे धूर्तौ वञ्चकदीव्यतोः ।
 खातं वाप्यां रोपिते स्याद्वाच्यलिङ्गं विदारिते ॥ २५९ ॥
 सेतुर्ना वृक्षभित्तीमा तरणोपाय एव च ।
 लता प्रियङ्गुर्वारुच ज्योतिष्मत्यपि शारिवा ॥ २६० ॥
 हारादिसरिकायां च व्रततावतिमुक्तके ।
 प्रसक्तासादितौ प्राप्तावाप्तौ संप्राप्तबान्धवौ २६१ ॥
 अविसंवादकः पक्षी पतङ्गच्छंल्लुठक्षधः ।
 यन्ता हस्तिपके सूते भर्तारौ पतिधारकौ ॥ २६२ ॥
 यानपात्रे शिशौ पोतः प्रेतः सत्त्वान्तरे मृते ।
 निर्वाणे मोचने मुक्तिर्युक्तौ शिलष्टसमञ्जसौ ॥ २६३ ॥

वह्नित्रये युगे त्रेता लिप्ता कालेञ्जिते त्रिषु ।
 महभेदे ध्वजे केतुः पार्थिवे तनये सुतः ॥ २६४ ॥
 क्षत्ता स्यात्सारथौ द्वाःस्थे क्षत्रियायां च शूद्रजे ।
 इलेष्मादिरस्थिरक्तादि महाभूतानि तद्गुणाः ॥ २६५ ॥
 इन्द्रियाण्यश्मविकृतिः शब्दयोनिश्च धातवः ।
 कासूसामर्थ्ययोः शक्तिर्भूतिः काठिन्यकाययोः ॥ २६६ ॥
 अर्तिः पीडाधनुष्कोटयोः सातिर्दानावसानयोः ।
 उदयेधिगमे प्राप्तिरीतिर्दिम्बप्रवासयोः ॥ २६७ ॥
 रवेरर्चिश्च शखं च वह्निज्वाला च हेतयः ।
 त्यक्तकम्पितयोर्धूतं भूतिर्भस्मसुधर्दयः ॥ २६८ ॥
 भ्रुतिः भ्रवसि वेदे च स्वरांशे भ्रवणे स्त्रियाम् ।
 भ्रुतं शास्त्रावधृतयोर्युगपर्याप्तयोः कृतम् ॥ २६९ ॥
 निःसारारोग्ययोर्वार्त्तं नीरुग्वृत्तिमतोऽस्त्रिषु ।
 वार्त्ताकवर्तनोदन्तपाशुपाल्यादिषु स्त्रियाम् ॥ २७० ॥
 वृत्तमध्ययने पथे चरित्रे वर्तने मृते ।
 अल्पाशये त्रिलिङ्गः स्यादतीते निस्तले दृढे ॥ २७१ ॥
 प्रियङ्गुयोषितोः कान्ता त्रिषु प्रियमनोज्ञयोः ।
 जातिश्छन्दसि सामान्ये मालतीगोत्रजन्मसु ॥ २७२ ॥
 काव्यालंकारभेदे च स्वभावे च स्त्रियामयम् ।
 सेनाविशेषे पत्तिः स्त्री गतौ च पदगे पुमान् ॥ २७३ ॥
 वैदर्भ्यादावारकूटे प्रचारस्यन्दयोस्तथा ।
 मर्यादायां च रीतिः स्त्री रूप्ये श्वेतं सिते त्रिषु ॥ २७४ ॥
 श्वेता स्त्री सूर्यभार्यायां राजभेदे पुमानयम् ।
 शर्कराभित्सिता शुक्ले बद्धावसितयोऽस्त्रिषु ॥ २७५ ॥
 छन्दोविशेषः पङ्क्तिः स्त्री दशसंख्यावलिस्तथा ।
 क्षये निवासे मेदिन्यां क्षितिः कान्तिप्रभे शुती ॥ २७६ ॥
 त्रिषु प्राप्ते विस्तृते च ततं वाद्ये नपुंसकम् ।
 ब्राह्मण्यां क्षत्रियात्सूतस्त्रिषु क्लीवं तु पारते ॥ २७७ ॥

रथकारे सारथौ ना वन्दिन्याज्याम्बुनोर्धृतम् ।
 मानभेदे प्रशंसायां हस्तः करभभेदयोः ॥ २७८ ॥
 असाराश्वगजे शान्ते वीतमङ्कुशकर्मणि ।
 सांख्यसाधर्म्यहेतौ च विगतच्छन्नयोस्त्रिषु ॥ २७९ ॥
 लुप्तवर्णपदं प्रसृतं त्रिषु प्रासीकृते तथा ।
 तिक्ता स्यात्कटुरोहिण्यां शुभगन्धे रसे त्रिषु ॥ २८० ॥
 नतं नितम्बे तगरे कुटिलेधःकृते त्रिषु ।
 जन्तौ क्षमादौ पिशाचादौ भूतं न्याय्योपमानयोः ॥ २८१ ॥
 प्राप्ते त्रिषु युते युक्ते वियुक्ते च तथा त्रिषु ।
 गुप्तिः कारा च रक्षा च दीर्णं च विवरं भुवः ॥ २८२ ॥
 मूर्छाले कठिने मूर्तो वस्तिर्वस्त्राञ्चले द्वयोः ।
 अपानमार्गे तत्कर्मण्यश्वप्रस्रवणे तथा ॥ २८३ ॥
 लूता तु स्यादूर्णनाभे व्याधिभेदे पिपीलके ।
 रतिः स्मरकलत्रे स्याद्रताभिष्वङ्गयोरपि ॥ २८४ ॥
 चित्तावस्थानशृङ्गारभावकामफलेष्वपि ।
 वित्तं स्याद्रविणे हेम्नि त्रिषु ख्याते विचारिते ॥ २८५ ॥
 धूपे दीपशिखायां च वर्तिर्गात्रानुलेपने ।
 आलेख्यमाण्डे दीपस्य दशायां चक्षुरञ्जने ॥ २८६ ॥
 प्राप्तिः संवन्धयोरपिर्गमने पद्धतौ सृतिः ।
 वर्तने विवृतौ वृत्तिः कैशिक्यादौ मनस्कृतौ ॥ २८७ ॥
 काव्याङ्गे कामभार्यायां प्रीतिः प्रेमप्रमोदयोः ।
 पक्तिः पाके व्यवहृतौ वीतिर्याने तुरंगमे ॥ २८८ ॥
 विच्छित्तौ सेवने भक्तिर्भित्तिः कुड्यप्रदेशयोः ।
 चितिश्चित्सङ्गचित्यास्तु द्रुतं शीघ्रविलीनयोः ॥ २८९ ॥
 दन्तौ रदाद्रिकटकौ मृत्युयाचितयोर्मृतम् ।
 जातं जन्म प्रकारश्च त्रिषु संपन्नपुत्रयोः ॥ २९० ॥
 व्यक्तं स्फुटे बुधे व्यक्तः शिती शारासितौ त्रिषु ।
 यतिर्विरामव्रतिनोरुतिः स्यात्स्युतिरक्षयोः ॥ २९१ ॥

स्थित ऊर्ध्वे वर्तमाने प्रतिष्ठावति च त्रिषु ।
 कुङ्कुमे क्षतजे रक्तं सरागारुणयोस्त्रिषु ॥ २९२ ॥
 मत्तः करी मदकलो मदेनाव्यक्तवाक्त्रिषु ।
 अवस्थायां गतिर्यात्राधीनतोपायवर्त्मसु ॥ २९३ ॥
 शुक्तं स्यात्परुषेभ्ये च ग्रीष्मादौ स्त्रीरजस्यूतः ।
 विनाशान्तिकयोरन्तः स्वरूपेणावसानयोः ॥ २९४ ॥
 माता गौर्जननी देव्यो रेवत्याद्या बहुस्त्रियाम् ।
 मर्यादायां स्थितिः स्थाने भास्वहीप्रविवस्वतोः ॥ २९५ ॥
 भूभृद्भूमिधरे भूपे स्यादर्हञ्जिनपूज्ययोः ।
 सूर्याश्वेषु हरित्पुंसि नीले त्रिषु दिशि स्त्रियाम् ॥ २९६ ॥
 महद्राज्ये सांख्यबुद्धौ न स्त्री बृहति तु त्रिषु ।
 छन्दोभिज्जगती भूध जगज्जङ्गमलोकयोः ॥ २९७ ॥
 समित्सभासंगरयोः पित्सन्पातेच्छुपक्षिणोः ।
 क्लीवे बिन्दौ पृषन्ना तु हरिणे पृषतो नयोः ॥ २९८ ॥
 हल्या भूर्जानकी सीते एतौ शारासितौ त्रिषु ।
 धाता ब्रह्मा च धर्ता च क्षिप्रस्तः पश्चिमाचले ॥ २९९ ॥
 गुणे शीतं त्रिषु तद्वन्ना श्लेष्मातकवेतसौ ।
 यातरो भ्रातृजायाः स्युर्गतिशीले भवेत्त्रिषु ॥ ३०० ॥
 मुक्तास्फोटे हयावर्ते शुक्तिर्मननखौषधी ।
 पूतः पवित्रे निःशूके धारिते सुस्थिते धृतम् ॥ ३०१ ॥
 शान्तिः शमे निर्वृतौ च तथा कुशलकर्मणि ।
 संक्रान्ताक्रान्तयोः क्रान्तो मरुतौ पवनामरौ ॥ ३०२ ॥
 देवसूर्यौ विवस्वन्तौ सरस्वन्तौ नदार्णवौ ।
 पक्षिताक्ष्यौ गरुत्मन्तौ शकुन्तौ भासपक्षिणौ ॥ ३०३ ॥
 स्थपतिः कञ्जुकी तक्षा बृहस्पतिसवेष्टवान् ।
 जातहर्षे प्रतिहते रोमाञ्ज्जविषये तथा ॥ ३०४ ॥
 विस्मिते दक्षितः स्यात्त्रिष्वमृतं मोक्षवारिणोः ।
 अयाचिते यज्ञशेषे देवान्सुधयोरपि ॥ ३०५ ॥

दुरालभामलक्योः स्त्री गुडूचीपथ्ययोस्तथा ।
 परस्यां वाच्यर्करदिमसमाधानभिदोस्तथा ॥ ३०६ ॥
 दूर्वादुरालभाभूमिष्वनन्ता क्लीवमम्बरे ।
 पुमान्नागाधिपे विष्णावनाशेनवधौ त्रिषु ॥ ३०७ ॥
 प्रियं सत्यं च वचनं कल्याणमपि सूनृतम् ।
 कृतान्तो यमसिद्धान्तदैवाकुशलकर्मसु ॥ ३०८ ॥
 वृत्तान्तः स्यात्प्रकरणे कात्स्न्ये वार्त्ताप्रकारयोः ।
 निवातावाश्रयावातौ शस्त्राभेद्यं च वर्म यत् ॥ ३०९ ॥
 जातोन्नद्धप्रवृद्धाः स्युरुच्छ्रिता उत्थितास्त्वमी ।
 वृद्धिमद्योन्नतोत्पन्ना आदृतौ सादरार्चितौ ॥ ३१० ॥
 विविक्तौ पूतविजनौ मूर्छितौ मूढसोच्छ्रयौ ।
 प्रख्यातज्ञातदृष्टेषु प्रतीतं त्रिषु संस्कृतम् ॥ ३११ ॥
 कृत्रिमे लक्षणोपेते पिण्डितं गुणिते घने ।
 वनिता जनितात्यर्थानुरागा ल्यङ्गनापि च ॥ ३१२ ॥
 पलितं जरसा शौक्यं केशादेः कर्दमं तथा ।
 समञ्जसे स्यादुचितमभ्यस्ते च त्रिलिङ्गकम् ॥ ३१३ ॥
 कुङ्कुमे शोणिते क्लीवमरुणे त्रिषु लोहितम् ।
 शक्ते निवारिते पूर्णे पर्याप्ते त्रिष्वपीक्षिते ॥ ३१४ ॥
 आनर्तः समरे नृत्तस्थाननीवृद्धिशेषयोः ।
 मिथ्योक्तावाहतं क्लीवे ताडिते गुणिते त्रिषु ॥ ३१५ ॥
 आचितः स्यात्त्रिषु व्याप्ते पलानामयुतद्वये ।
 दुर्जातं व्यसनेसम्यग्जातवस्तुनि तु त्रिषु ॥ ३१६ ॥
 त्रिष्वव्यक्तमस्फुटे स्यात्पुमांस्तु परमात्मनि ।
 त्रिषु प्रणीतो विहिते संस्कृतेष्वौ प्रवेशिते ॥ ३१७ ॥
 विप्रलब्धे विप्रकृते निकृतस्त्रिष्वथोद्धृतम् ।
 भुक्तोज्झिते तोलिते च सुकृतं शुभपुण्ययोः ॥ ३१८ ॥
 आयस्तं लेशितोत्क्षिप्ते कोपिते तेजिते त्रिषु ।
 निरस्तं त्रिष्वभिक्षिप्ते त्यक्ते च त्वरितोदिते ॥ ३१९ ॥

विद्वत्स्थे त्रिषु विद्वत्स्तो विधवायां पुनः स्त्रियाम् ।
 लिङ्ग स्वभावे प्रकृतिर्धात्वमात्यादियोनिषु ॥ ३२० ॥
 सभासंगतियुद्धेषु समितिर्निर्वृतिः पुनः ।
 स्वस्थतायामस्तमये निवृत्तिः शठशाठ्ययोः ॥ ३२१ ॥
 दुर्गतिर्नरके दौस्थ्ये पद्धतिः पङ्क्तिवर्त्मनोः ।
 काये रूपे चाकृतिः स्यात्पसृतिर्जन्मपुत्रयोः ॥ ३२२ ॥
 वसतिः स्थितियामिन्योः प्रवृत्तिर्वृत्तिवार्त्तयोः ।
 ऋक्षे लाङ्गलिदारेषु रेवत्याख्यापि मातृषु ॥ ३२३ ॥
 स्तिमिततरलक्लिन्ने निशान्तं गेहशान्तयोः ।
 अनृते कुकृतासत्ये वाशिता करिणीस्त्रियोः ॥ ३२४ ॥
 उदिताबुद्धतप्रोक्तावर्दितं पीडितेर्थिते ।
 विजातिर्विहगे विप्रे जीवातुर्जायुजीवयोः ॥ ३२५ ॥
 निमित्तं लक्षणे हेतौ जीमूतौ मेघपर्वतौ ।
 देवताडद्रुत्तमं शुष्कमांसं वितापितम् ॥ ३२६ ॥
 सिकता बालुकायां च देशे च सिकतान्विते ।
 विस्तारवद्वयोर्व्रततिः कलितं विदितात्तयोः ॥ ३२७ ॥
 संख्याते तुलिते क्षिप्ते शब्दिते च भवेच्छिषु ।
 बृहती क्षुद्रवार्ताकी छन्दोभेदे महत्यपि ॥ ३२८ ॥
 गर्जितं स्तनितेभ्राणां पुंसि स्यान्मत्तकुञ्जरे ।
 प्रार्थितं प्रार्थनालभ्येभियुक्ते सान्त्विते त्रिषु ॥ ३२९ ॥
 विततं प्रस्तुते व्याप्ते विस्तृते च भवेच्छिषु ।
 परंपरायां पुत्रे च विस्तारेपि च संततिः ॥ ३३० ॥
 संमतिः स्यादनुज्ञानमभिलाषोपि च स्त्रियाम् ।
 रूप्ये हारे च रजतं शुक्ले स्याद्वाच्यलिङ्गकः ॥ ३३१ ॥
 पारावते कपोतः स्याद्विहगान्तरत्नयोः ।
 संवित्तिः प्रतिपत्तिः स्याद्द्वयवस्था चाविवादिता ॥ ३३२ ॥
 ऋज्विन्द्राखं रोहितं ना मत्स्यभिष्टरुणे त्रिषु ।
 प्रतिपत्पक्षतिः पक्षमूलं च द्वीपवाघदे ॥ ३३३ ॥

अश्वी नदी स्त्री वृष्टान्त उदाहरणशास्त्रयोः ।
 स्यादायतिर्दीर्घितायां प्रतापागामिकालयोः ॥ ३३४ ॥
 विधूतः कम्पिते त्यक्ते नियती दैवसंयमौ ।
 बीभत्से विकृतोस्वस्थे चाप्नुतः स्नातमात्रके ॥ ३३५ ॥
 स्नातके चाप्यथोद्धात आरम्भे स्खलिते तथा ।
 पाणिर्निकुञ्जः प्रसृतः स्त्री जङ्घा विस्तृते त्रिषु ॥ ३३६ ॥
 दान्ते ककुब्जान्स्त्री कट्यां परेतो दूरगे मृते ।
 दैवतं देवता देवाः सरस्वन्तौ नदार्णवौ ॥ ३३७ ॥
 मारजिच्छंकरे बुद्धे शान्तेथ भगवाञ्जिने ।
 पूज्ये द्वयोरयोन्मत्तो धतूरे मादिनि त्रिषु ॥ ३३८ ॥
 निर्ऋती यमदिक्पालौ छयलक्ष्मीराक्षसाम्बयोः ।
 आवर्तो रोमभेदेम्भोभ्रमे पठनरूपयोः ॥ ३३९ ॥
 एकयोक्त्या पुष्पवन्तौ दिवाकरनिशाकरौ ।
 रजस्वला पुष्पवती माल्यधारिणि तु त्रिषु ॥ ३४० ॥
 विवृतः कोशनिष्कृष्टे व्याकृतेपि प्रकाशिते ।
 विकासिते वर्णपाठधर्मे च सुशिरे तथा ॥ ३४१ ॥
 एषां भावे तु विवृतिः स्यगितासत्यभूतयोः ।
 वर्णपाठगुणे गुप्ते संवृतो विवृतेतरे ॥ ३४२ ॥
 एषां भावे संवृतिः स्यादेकान्तो निश्चयो रहः ।
 गुणैकदेशयोरव्यभिचारिणि च पुंस्ययम् ॥ ३४३ ॥
 प्रत्यन्तौ मेच्छदेशान्तौ देव्यौषधिविशेषयोः ।
 जयन्तीन्द्रात्मजे पुंसि स्त्र्यास्फोता गिरिकर्णिका ॥ ३४४ ॥
 गिरिपर्णी शारिवा च भवेदर्कतरौ पुमान् ।
 साक्षात्कृतोत्पादितयोराद्वस्ते भावितं त्रिषु ॥ ३४५ ॥
 भक्तवासितयोश्चायाहतमानीतभुक्तयोः ।
 परावृत्ते च लुडितं भ्रष्टे त्रिषु पदाच्युते ॥ ३४६ ॥
 तिरोहिते लुते भुक्ते पतिते गलितं त्रिषु ।
 छन्दोविशेषे गलिता निर्मुक्तो मुक्तकञ्चुके ॥ ३४७ ॥

त्यक्ते त्रिप्रान्थिके वाच्यलिङ्गो वसुमती भुवि ।
 त्रिषु स्फीते चित्रकरे चित्रकृद्ब्रजुले तथा ॥ ३४८ ॥
 पर्याप्तिः पूर्णताशक्त्योर्गुडूचीशाकभेदयोः ।
 जीवन्ती स्याद्बृक्षरुहा विनीतः शिक्षिते हये ॥ ३४९ ॥
 सप्रभये निरस्ते च त्रिष्वथो यज्ञसूत्रके ।
 कण्ठालम्बे प्रावृते च निवीतं वाच्यलिङ्गकम् ॥ ३५० ॥
 स्वकर्महीने पतितो गते भ्रष्टेपि च त्रिषु ।
 यवे स्यादक्षतः पुंसि क्षत्यभावे त्रिलिङ्गकः ॥ ३५१ ॥
 कलधौतं रूप्यहेम्नोर्विष्णौ लक्ष्मीपतिर्नृपे ।
 भग्नेकृताभ्यर्चितयोर्भवेत्त्रिषु पुरस्कृतः ॥ ३५२ ॥
 दुष्टे त्रिष्ववगीतं स्यान्निर्वादे गार्हितेपि च ।
 अभिनीतं संस्कृते च प्रापितेमर्षवत्यपि ॥ ३५३ ॥
 प्रतिस्खलितविद्विष्टौ त्रिषु प्रतिहतावपि ।
 सुकुमारेभिजातं स्यात्कुलीनबुधयोस्त्रिषु ॥ ३५४ ॥
 नन्द्यावर्त ऋद्धवेदमप्रकारे तगरद्रुमे ।
 स्त्रियामपचितिर्हानौ निष्कृतावर्चने व्यये ॥ ३५५ ॥
 अत्याहितं महाभीतिर्जीवे च निरपेक्षता ।
 समाहितं समाधिस्थे तथा दत्तोत्तरे त्रिषु ॥ ३५६ ॥
 उपाहितो नलोत्पाते भवेदारोपिते त्रिषु ।
 उपस्थितः प्रतीहारे द्वारभेदे समाश्रिते ॥ ३५७ ॥
 वाच्यलिङ्गो निन्दिते स्यादवध्वस्तो वचूर्णिते ।
 अवसानं गते ज्ञाते निश्चिते वसितस्त्रिषु ॥ ३५८ ॥
 विजृम्भितं विकसिते चेष्टायां प्रसृते त्रिषु ।
 विज्ञाते वेष्टिते प्राप्ते भवेत्परिगतस्त्रिषु ॥ ३५९ ॥
 मध्यप्राप्तं विस्मृतं च भवेदन्तर्गतं त्रिषु ।
 अवदातः सिते पीते विशुद्धे वाच्यलिङ्गकः ॥ ३६० ॥
 निराकृते प्रेषिते च प्रतिक्षिप्तं त्रिलिङ्गकम् ।
 ऊर्वाहिते भर्त्सिते त्रिष्वधिक्षिप्तो विनिन्दिते ॥ ३६१ ॥

नागानां नगरीनद्यौ भोगवत्यौ शतक्रतोः ।
 चाप ऋज्वायते न स्त्री गजे त्वैरावतः पुमान् ॥ ३६२ ॥
 अस्वाध्याये पुमान्स्त्री तु प्रत्यादेशे निराकृतिः ।
 प्रतिमायां प्रतीकारे भवेत्प्रतिकृतिः स्त्रियाम् ॥ ३६३ ॥
 अभिशापप्रार्थनयोरभिशास्तिः स्तुतावपि ।
 जनंगमो दिवाकीर्तिर्नापितश्च भवेद्द्वयोः ॥ ३६४ ॥
 प्रागल्भ्यगौरवारम्भामिबोधाः प्रतिपत्तयः ।
 अग्न्युत्पातौ धूमकेतू वज्रा गौरी च काञ्चनी ॥ ३६५ ॥
 गङ्गा हरीतकी हैमवत्यस्तज्जादिषु त्रिषु ।
 वैजयन्ती पताका स्यात्तर्कारी च यमो मनुः ॥ ३६६ ॥
 सौरः कर्णो रविसुतः सुग्रीवश्च निपातितः ।
 मारितः साधितश्च स्याद्देवखातं हृदो गुहा ॥ ३६७ ॥
 प्रजावती भ्रातृजाया प्रजायुक्ते भवेन्निषु ।
 स्पृका भूमिश्च कार्पासी समुद्रान्ता दुरालभा ॥ ३६८ ॥
 राहुमस्तार्कशशिनोर्व्यसनार्तात्तरागयोः ।
 उपरक्तोवगमितेपास्तनिद्रे प्रबोधितः ॥ ३६९ ॥
 समावातो वधे युद्धे प्रहारेथ विहंगमे ।
 पातेच्छौ स्यात्पिपतिषंस्त्रिषु न्यस्ते समाहिते ॥ ३७० ॥
 त्रिषु प्रणिहितं न्यासे समाधौ च नपुंसकम् ।
 सक्ताक्षिप्रावभियुक्तौ भूपाले क्षत्रिये तथा ॥ ३७१ ॥
 मूर्धाभिषिक्तोथाम्भोधौ बरुणे यादसांपतिः ।
 समन्तादुच्यमाने स्यान्नियमे परिभाषितम् ॥ ३७२ ॥
 आदिराजे पृथुर्दीर्घे त्रिषु कृष्णे च जीरके ।
 द्वयोः स्याद्विष्णुपुण्यां च पृथ्वी धरणिवृत्तयोः ॥ ३७३ ॥
 पर्वसंधानपिटकयन्त्रणा ग्रन्थयो नरि ।
 अर्थोभिधेयविषयरैप्रयोजनवस्तुषु ॥ ३७४ ॥
 सोपानपात्रयोस्तीर्थमहद्भिः सेविते गुरौ ।
 छयृतौ सत्त्रिण्युपाये च प्रस्थोस्त्री सानुमानयोः ॥ ३७५ ॥

वृत्तवाग्भेदयोगाया मन्थो ब्रविणशास्त्रयोः ।
 आस्थान्याशादराहवासयत्नेष्वास्थाय ना स्पशे ॥ ३७६ ॥
 संस्था व्यवस्थामरगयागोपस्करणेषु च ।
 वीथी रूपकभेदः स्यात्पङ्क्तिवेदमाङ्गवर्त्मसु ॥ ३७७ ॥
 सिक्थः पुलाके मदने क्लीबेथो वर्णकम्बले ।
 द्वयोर्दर्भेषु च कुयः सक्तूनां द्रवताविधौ ॥ ३७८ ॥
 मन्थानेक्षिगदे मन्थः सिद्धार्थो बुधसर्षपौ ।
 समर्थलिषु शक्तिस्ये संबद्धार्ये हिते तथा ॥ ३७९ ॥
 क्षवथुस्तु क्षुते कास उपस्थस्त्वङ्गुहयोः ।
 निर्धन्वो निष्परीवारे त्रिषु स्यात्क्षपणे पुमान् ॥ ३८० ॥
 पाशयन्त्रकमुन्माथं न स्त्री ना वधघातयोः ।
 वयःस्थामलकी क्षीरकाकोली यूनि तु त्रिषु ॥ ३८१ ॥
 पथ्या कयस्था काकोल्यव्यथा पद्मा हरीतकी ।
 कापित्ये मन्मथः कामे मधूकाभ्रमिभेदयोः ॥ ३८२ ॥
 वानप्रस्थः क्षीणरागे दशमीस्थो वयोतिगे ।
 राजरक्षिष्वनीकस्थो गजशिक्षावित्तक्षणे ॥ ३८३ ॥
 हन्मनोवक्षसोः क्लीबे स्त्री भिहारणभेदयोः ।
 वन्दी तु पणवन्धः स्यात्तारी चापि हठाहता ॥ ३८४ ॥
 व्यवसाये परित्राणे स्थाने वस्त्वपदेशयोः ।
 पादतन्मुद्रयोश्चिह्ने पदं न्यासेक्षशब्दयोः ॥ ३८५ ॥
 पादा रश्म्यङ्घ्रितुर्याश ऋगंशाद्रचन्तपर्वताः ।
 वृक्षमूलं चाथ संवित्संकेते ज्ञानकालयोः ॥ ३८६ ॥
 संभाषणे क्रियाकारे प्रतिज्ञाचारनामसु ।
 दृशन्निष्पेषणशिला शिला चाथ विदारणे ॥ ३८७ ॥
 उपजापे विशेषे च भेदः स्यात्तु गदो हरेः ।
 भ्राता व्याधिक्षायुधे तु स्त्री संपञ्चीस्तथोच्छ्रयः ॥ ३८८ ॥
 मूलसूरणयोः कन्दः पर्णैश्चग्रुतच्छदाः ।
 ह्रस्तोयाशयः स्रोतो बिन्दुर्वेदितृविप्रुषोः ॥ ३८९ ॥

दन्तक्षतेर्धप्रकृतौ शून्ये भूमध्यतेजसि ।
 त्रिष्विष्टमधुरौ स्वादू मृदू चातीक्ष्णकोमलौ ॥ ३९० ॥
 अभिप्रायवशौ छन्दावद्भौ जीमूतवत्सरौ ।
 घर्मस्वेदनयोः स्वेदः सात्त्विके भावभिद्यपि ॥ ३९१ ॥
 छेदो विरामे खण्डे च शादो जम्बालशष्पयोः ।
 विमर्दचूर्णयोः क्षोदो नादः स्यात्प्राणशब्दयोः ॥ ३९२ ॥
 स्त्री शरद्दत्तरत्नोः स्यात्क्रव्यान्मांसाशिरक्षसोः ।
 सूदः सूपे सूपकरे देशे चोषरभूमिके ॥ ३९३ ॥
 भ्रमे भवेत्पुमान्कुन्दः पुष्पभेदे नपुंसकम् ।
 मन्दोपटौ शनैरर्थे मूढे च त्रिषु पुंसि तु ॥ ३९४ ॥
 सौरेभजात्योः स्यात्क्षैव्ये गर्वे हर्षेभदानयोः ।
 मदो मद्ये राजलिङ्गे पृष्ठाङ्गभ्रेष्ठयोः ककुत् ॥ ३९५ ॥
 दायादौ बान्धवसुतावामोदो हर्षगन्धयोः ।
 निषादो लुब्धके गीतस्वरे संकरजन्मनि ॥ ३९६ ॥
 प्रधाने राजलिङ्गे च पृष्ठाङ्गे ककुदोऽस्त्रियाम् ।
 मर्यादा धारणासीमोर्विषदो व्यक्तशुक्लयोः ॥ ३९७ ॥
 गोष्ठाध्यक्षे च विष्णौ च गोविन्दः कपिनागयोः ।
 कुमुदो जलजे क्लीवं कुसूदं वृद्धिजीवने ॥ ३९८ ॥
 कुसेवके त्रिषु ज्ञाने त्रिषु च प्रतिपत्स्त्रियाम् ।
 स्यात्पसादोनुग्रहेपि नैर्मन्यप्रीतिदानयोः ॥ ३९९ ॥
 सारावे रुदिते त्रातर्याक्रन्दो दारुणे रणे ।
 पश्चाद्वाजविशेषे च गोष्पदे मानसेविते ॥ ४०० ॥
 त्रिष्वधृष्टे नवे शुद्धे शारदोपि शरद्भवे ।
 अस्त्री संवत्सरे सप्तपर्णे ना शारदी पुनः ॥ ४०१ ॥
 लाङ्गली शारदा देवी कुविन्दौ भ्रमिवायकौ ।
 प्रमदा तरुणी ना तु हर्षेधिकमदे त्रिषु ॥ ४०२ ॥
 धर्मे रहस्युपनिषद्देवान्ते च शतहदा ।
 विद्युद्भेदे विद्युति च बह्नीन्हर्कास्तमोनुदाः ॥ ४०३ ॥

मर्यादासहितेभ्यर्णे समर्यादं त्रिलिङ्गकम् ।
 अववादौ तु निन्दाज्ञे देशे जनपदो जने ॥ ४०४ ॥
 गङ्गा विष्णुपदी क्लीवे हर्यङ्ग्याकाशविष्टपे ।
 अभिमर्दी युद्धपीडे धृष्टो ज्ञथ विशारदः ॥ ४०५ ॥
 त्रिषु कोकनदं रक्तकुमुदे रक्तवारिजे ।
 निर्वादे वादनोपाये परिवादोथ हेमनि ॥ ४०६ ॥
 अष्टापदं शारिफले स्त्रियां तु पशुगर्भिणी ।
 अपवादस्तु गर्हायां बाधके बाधनेपि च ॥ ४०७ ॥
 ऋद्धिरोषधिभिन्नक्षमीः प्रभावोतिशयः स्त्रियाम् ।
 कुष्ठाख्यायामोषधौ च व्याधिः पुंस्यामये तथा ॥ ४०८ ॥
 वसन्तदैत्यभिचैत्रमधूका मधवो मधु ।
 मद्यं पुष्परसः क्षौद्रं मधुरे वाच्यलिङ्गकः ॥ ४०९ ॥
 बन्धको व्यसनं चेतःपीडाधिष्ठानमाधयः ।
 विधुर्विष्णुः शशी बाधा द्वयोर्दुःखनिषेधयोः ॥ ४१० ॥
 नददेशभिदोरब्धौ सिन्धुर्ना सरिति स्त्रियाम् ।
 द्वयोर्विधौ प्रकारे च गजान्ने चेतने विधा ॥ ४११ ॥
 वधूर्जाया स्नुषा स्त्री च प्रियङ्गुस्पृक्षयोरपि ।
 निधी निलेपगूढार्थौ स्थानं श्रद्धादरः स्पृहा ॥ ४१२ ॥
 क्लीवे तमोम्भसोरन्धमदृष्टौ वाच्यलिङ्गकः ।
 संधा प्रतिज्ञा मर्यादा मङ्गोलामृतयोः सुधा ॥ ४१३ ॥
 विधिर्विधायके वाक्ये दैवे स्मृतिविधानयोः ।
 हव्यकव्यविधौ श्राद्धं त्रिषु श्रद्धासमन्विते ॥ ४१४ ॥
 संधिर्भगे सुरुङ्गायां संधानगुणभेदयोः ।
 गोधा तले निहाकायां बुधा विद्वद्ब्रह्मामराः ॥ ४१५ ॥
 राधा तु कृष्णजायायां शरव्ये कर्णमातरि ।
 मूलाधिकेर्थे वृद्धिः स्याद्बर्धनौषधिभेदयोः ॥ ४१६ ॥
 सिद्धिरोषधिनिष्पत्त्योर्बन्धः क्षेहाधिबन्धने ।
 वृन्ते च रचनायां च वातादिनियतावधौ ॥ ४१७ ॥

अंसे महीपतौ स्कन्धस्तरुजङ्घासमूहयोः ।
 लताविटपयोर्वीरुखण्डोर्धोर्धं समेशके ॥ ४१८ ॥
 दोषज्ञे सुगते बुद्धः शुद्धस्त्रिवेकपूतयोः ।
 पण्डिते स्थविरे वृद्धस्त्रिषु साधुस्तु शोभने ॥ ४१९ ॥
 वार्द्धुषौ सज्जने सिद्धो देवे निष्पन्नपूज्ययोः ।
 विषलिप्ते शरे दिग्धो लिप्तमात्रे त्रिलिङ्गकः ॥ ४२० ॥
 मुग्धं मनोहरे मूढे त्रिषु योषिति तु स्त्रियाम् ।
 विद्धं सूच्यादिभिर्भिन्ने सादृश्ये ज्ञे त्रिलिङ्गकः ॥ ४२१ ॥
 घ्राणग्राह्याल्पयोर्गन्धो द्रव्ये संबन्धमात्रके ।
 लुब्धः स्पृहावान्मृगयुः क्षत्रियायां तु वैश्यजः ॥ ४२२ ॥
 वन्दी च मागधः स्त्री स्यात्पिप्पली यूथिका तथा ।
 व्यामो वटश्च न्ययोधो न्ययोधी चोपचित्रिका ॥ ४२३ ॥
 प्रबोधौ जागरोद्भाटावुत्सेधौ वपुरुन्नती ।
 पर्याहाराध्वभारेषु विवधो वीवधोपि च ॥ ४२४ ॥
 परिधिर्यज्ञियतरोः शाखायामुपसूर्यके ।
 समाधिर्ध्याननीवाकनियमेषु समर्थने ॥ ४२५ ॥
 प्रणिधौ प्रार्थनचरौ परिच्छेदे बिलेवधिः ।
 अगाधमतलस्पर्शे त्रिषु गते नपुंसकम् ॥ ४२६ ॥
 व्याजे रथाङ्गेप्युपधिर्विबुधौ सुरपण्डितौ ।
 बाधं मृदङ्गाद्यानद्धं बद्धमात्रे त्रिलिङ्गकम् ॥ ४२७ ॥
 उपाधिर्धर्मचिन्ता च कुटुम्बव्यापृतेपि च ।
 विशेषणोपार्जनयोः प्रबुद्धो ज्ञानिजाग्रतोः ॥ ४२८ ॥
 सम्यक्सिद्धौ स्वभावे स्त्री संसिद्धिः संनिधिस्तु ना ।
 प्रत्यक्षे संनिधाने च निरोधो नाशरोधयोः ॥ ४२९ ॥
 निषधः कठिने देशे राजभेदे नगान्तरे ।
 तोये कबन्धं ना रक्षोभेदे शिरसि न स्त्रियाम् ॥ ४३० ॥
 भृशार्थदोषावाबाधौ संबाधौ योनिसंकटौ ।
 अतस्त्रिषु तु विसन्धो विश्वस्ते प्रोद्भटे तथा ॥ ४३१ ॥

आविद्धी कुटिलोत्क्षिप्तौ प्रसिद्धौ ख्यातभूषितौ ।
 विरुद्धौ वैरिविगुणौ दुर्विधौ खलदुर्गतौ ॥ ४३२ ॥
 अविदूरस्त्ववष्टब्धो बद्धधाप्यबलम्बितः ।
 ब्रह्मबन्धुरधिक्षेपे निर्देशे ब्राह्मणस्य च ॥ ४३३ ॥
 दोषोत्पादेनुबन्धः स्यात्प्रकृत्यादेर्विनश्वरे ।
 मुख्यानुयायिनि शिशौ प्रकृतस्यानुवर्तने ॥ ४३४ ॥
 कर्णिकारः परिव्याधो जलवेतस इत्यपि ।
 तमालः दयामखदिरः कालस्कन्धोपि तिन्दुकः ॥ ४३५ ॥
 इक्षुगन्धा विदारी स्यात्कोकिलो गोकुलोपि च ।
 महौषधं प्रतिविषा लशुनं नागरं विषम् ॥ ४३६ ॥
 भजमोदोमगन्धा स्याद्वाचा गन्धोत्कटे त्रिषु ।
 पृथिरल्पतनू रश्मिवर्णभेदे गवि स्त्रियाम् ॥ ४३७ ॥
 व्याधिभिद्यक्षयोर्यक्ष्मा मुनिर्बुद्ध ऋषिस्तथा ।
 शुष्मा वह्निर्वले क्लीवे शृङ्गी प्रतिविषा विषम् ॥ ४३८ ॥
 वृषाख्यौषधिभिहान्तपर्वतौ शृङ्गवांस्त्रिषु ।
 हनुर्नखौषधिः सृक् जटी भक्षतरुर्ब्रती ॥ ४३९ ॥
 घनो मेघे मूर्तिगुणे विस्तारे लोहमुद्गरे ।
 मुस्ते च न द्वयोर्वाद्ये त्रिषु मूर्तिनिरन्तरे ॥ ४४० ॥
 इनः सूर्ये प्रभौ राजा मृगाङ्गे क्षत्रिये नृपे ।
 त्वग्देहयोस्तनुः स्त्री स्यात्तद्गुणे त्रिषु पर्व तु ॥ ४४१ ॥
 तिथिभेदे क्षणे मन्यौ वर्त्म नेत्रच्छदेध्वनि ।
 वेदस्तत्त्वं तपो ब्रह्म पुमान्विप्रे प्रजापतौ ॥ ४४२ ॥
 पक्षमाक्षिलोमि किञ्चलके तन्त्राद्यंशेप्यणीयसि ।
 आत्मा यत्नो धृतिर्बुद्धिः स्वभावो ब्रह्म वर्त्म च ॥ ४४३ ॥
 देहप्रमाणयोर्वर्त्म स्यादाकारेपि सुन्दरे ।
 घावाणौ शैलपाषाणौ पक्षिणौ शरपक्षिणौ ॥ ४४४ ॥
 वृक्षोभिः कुकुटो वर्ही शिखिनोथ तु सादिनौ ।
 द्वौ सारथिहयारोहौ वाजिनोद्वेषुपक्षिणः ॥ ४४५ ॥

स्थितौ क्षेत्रेवधौ मार्गे सीमा लक्ष्माध्यचिह्नयोः ।
 गृहं देहस्त्विट् प्रभावो धाम धन्व स्थलं धनुः ॥ ४४६ ॥
 पुमान्मरावथ स्वप्नः स्वापे सुप्तस्य संविदि ।
 सूनं पुष्पे वधस्थाने स्त्रियां जिह्वातलेपि च ॥ ४४७ ॥
 पुष्पिते त्रिष्वहिहरी चक्रिणौ रथतैलिकौ ।
 भृतौ सुवर्णे भर्म स्याच्चर्म स्यात्फलके त्वचि ॥ ४४८ ॥
 स्वामिनौ गुहभर्तारौ जनौ लोकपृथग्जनौ ।
 जनी वधूश्चन्द्रयुता रात्रिर्ज्योत्स्नी पटोलिका ॥ ४४९ ॥
 भद्रवकुत्सितयोरर्वा प्रेमास्त्री स्नेहनर्मणोः ।
 मन्दस्वच्छन्दयोः स्वैरी श्येनौ इवेतविहंगमौ ॥ ४५० ॥
 गभस्तिव्रधयोर्भानुर्वनं कानननीरयोः ।
 समूहे पर्वते च स्यात्तानस्तात्पर्यगीतयोः ॥ ४५१ ॥
 मणिप्रकृष्टयो रत्नं यानं गमनयुग्मयोः ।
 गुणभेदे च नृपतेर्धेनुर्दोग्ध्यां तथा गवि ॥ ४५२ ॥
 रूपे धने बले द्युम्नं विन्नं लब्धे विचारिते ।
 सेवके याचके चार्थी स्थानं स्थित्यवकाशयोः ॥ ४५३ ॥
 सादृश्ये गीतविषये स्याच्च योग्यप्रसङ्गयोः ।
 वैयापृत्यकरो भोगी त्रिषु राजभुजंगयोः ॥ ४५४ ॥
 ज्योत्स्ना ज्योतिष्मती रात्रिस्तथा चन्द्रमसः प्रभा ।
 मानं प्रमाणे प्रस्थादौ पुमांश्चित्तसमुन्नतौ ॥ ४५५ ॥
 दिग्वासास्त्रिषु नग्नः स्यान्नग्नः वैतालिकादयः ।
 संस्कृते दारिते भिन्नस्त्रिषु स्यादन्यवाचकः ॥ ४५६ ॥
 शुष्के शुष्कफले वानं तथा सीवनकर्मणि ।
 भगाकरौ द्वयोर्योनी कुती सूरिकृतार्थयोः ॥ ४५७ ॥
 स्नानीये सवने स्नानं धनं गोसंघवित्तयोः ।
 पताकालक्ष्मणोश्चिह्नं स्यादन्नं भुक्तभक्तयोः ॥ ४५८ ॥
 छादिते रहसि च्छन्नं पानं पीतौ च रक्षणे ।
 खण्डने रक्षणे दानं त्यागे गजमदे तथा ॥ ४५९ ॥

शुद्धिलून्योद्योनगर्ह्यो हीनन्यूनौ त्रिलिङ्गकौ ।
 जिह्वायां रसना क्लीबे ध्वनावास्वादने न ना ॥ ४६० ॥
 कुहना दम्भचर्यायामीर्ष्यालौ तु भवेत्त्रिषु ।
 तरुशैलौ शिखरिणौ बली वेगी तरस्विनौ ॥ ४६१ ॥
 विषाणिनौ करी शृङ्गी प्रीणने रक्षणेवनम् ।
 स्वच्छे तलिनमल्पे च गम्भीरे गहनं वने ॥ ४६२ ॥
 रोदनं त्वस्रुणि क्रन्दे प्रज्ञानं बुद्धिचिह्नयोः ।
 भुवने विष्टपजले धावने गतिशोधने ॥ ४६३ ॥
 त्रैवर्णिकेण्डजे दन्ते द्विजन्मा तारकासु च ।
 न ना तु परिहारे स्याद्दर्जनं त्यागहिंसयोः ॥ ४६४ ॥
 कुले नाशे च निधनं सूचना स्त्रीनपुंसकम् ।
 व्यधनेभिनये संज्ञापैशुन्यक्रिययोरपि ॥ ४६५ ॥
 जीवनं राजलभ्यांशे जीविते तोयवर्तने ।
 उद्धानमुद्रमे चुष्ट्यां शयनं रतशय्ययोः ॥ ४६६ ॥
 शासनं लेखशास्त्राज्ञा वर्तनी वृत्तिमार्गयोः ।
 तोदनं व्यधने तोत्ते प्रसूनं फलपुष्पयोः ॥ ४६७ ॥
 दले पतत्रे छदनं विलम्बो लभमध्ययोः ।
 मेषादौ च तनुस्थे स्यात्प्रभोराराधने भवेत् ॥ ४६८ ॥
 सेवनं सीवने पाशे बन्धनं स्नेहवृन्तयोः ।
 भञ्जाकरेञ्जे नलिनी वाहिनी सिन्धुसेनयोः ॥ ४६९ ॥
 मैथुने रतसंबन्धौ मिथुने युग्मदंपती ।
 सेनान्यौ गुहसेनेशौ ह्यादिन्यौ वज्रविद्युतौ ॥ ४७० ॥
 सल्लकी च नदी च स्यात्त्रिष्वयं नादवत्यपि ।
 द्वयोर्वज्रेशनिः शम्पा रक्षोवृक्षौ पलाशिनौ ॥ ४७१ ॥
 अरत्निः कूर्परे हस्ते सप्रकोष्ठतताङ्गलौ ।
 वाणिन्यौ नर्तकीदूत्यौ भोगिनी देवताभिदि ॥ ४७२ ॥
 विहाय महिषीमन्या भोगिन्यो राजयोषितः ।
 प्रधानं धीमहामात्यप्रकृत्यात्मसु सत्तमे ॥ ४७३ ॥

अश्वादीनां च संनाहे जये च जयनं भवेत् ।
 व्यञ्जनं लाञ्छनदमभुनिष्ठानावयवेऽपि ॥ ४७४ ॥
 संस्कारके भवेत्क्लीवे वादित्रकरणे पुमान् ।
 स्यात्कौलीनं लोकवादे युद्धे पदवहिपक्षिणाम् ॥ ४७५ ॥
 स्यादुद्यानं राजमार्गे वनभेदे प्रयोजने ।
 क्रतौ करकुके चाखी वितानं त्रिषु तुच्छके ॥ ४७६ ॥
 मन्दे शून्ये विस्तृतौ ना गृहान्ते तूद्यमे तथा ।
 उत्थानं पौरुषे तन्त्रे संनिविष्टोद्गमेऽपि च ॥ ४७७ ॥
 व्युत्थानं प्रतिरोधे च विरोधाचरणेऽपि च ।
 अञ्जनं कज्जलं माता कपेः स्त्री दिग्गजे पुमान् ॥ ४७८ ॥
 अभिज्ञोनेकतां प्राप्ते गजे जातमदे तथा ।
 नालिकेरे हलधरे लाङ्गली जननं कुले ॥ ४७९ ॥
 जन्मन्यम्बा च जननी वृद्धौ छेदे च वर्धनम् ।
 अर्जुनौ वृक्षभित्पार्थी तृणे क्लीवेर्जुनी गवि ॥ ४८० ॥
 त्रिषु शुक्ले केतनं तु गृहे केतौ निमन्त्रणे ।
 आपन्न आपदं प्राप्ते प्राप्ते च स्याच्चिलिङ्गकः ॥ ४८१ ॥
 देहवायौ समानो ना सत्तुल्यैकेषु तु त्रिषु ।
 व्योमयानं विमानोऽस्त्री सप्तभूमे च वेदमनि ॥ ४८२ ॥
 हन्त्रिये विषयि क्लीवे त्रिषु स्याद्विषयान्विते ।
 तपनोर्को नरकभित्पाचीनं प्रान्ततो वृत्तिः ॥ ४८३ ॥
 पाठायां स्त्री प्राग्भवे त्रिष्वन्तर्दारे रहस्यपि ।
 प्रच्छन्नं छादिते गूढे त्रिष्वथ द्रवसनो मरुत् ॥ ४८४ ॥
 द्वासयुक्ते मरुवके पूतना तु हरीतकी ।
 भूतभेदे द्वयोर्लाला स्यन्दिनी निम्नगा तथा ॥ ४८५ ॥
 द्राक्षायां गोस्तनी हारभेदे ना धमनी नडी ।
 सिराग्न्युद्दीपनं भाण्डं नडे नाथ नभोगतौ ॥ ४८६ ॥
 कर्णरिथे च डयनं मार्जनी पांसुशोधनी ।
 उपस्पर्शोत्पुंसनयोः क्लीवे ना रोध्रपादपे ॥ ४८७ ॥

मार्जना वाद्यपिण्ड्यां स्यात्तत्परीक्षार्थवादने ।
 कुण्डली भुजगे बद्धकुण्डले तु भवेन्निषु ॥ ४८८ ॥
 त्रिषु शान्तो वराकश्च तपस्वी स्त्री तु मल्लकी ।
 संधिन्यकालदुग्धा गौर्वृषाक्रान्ता च हायनाः ॥ ४८९ ॥
 वत्सरार्चिर्ग्रीहिभेदाः क्रन्दने ध्वानरोदने ।
 विपत्तावशुभे भ्रंशे पानस्त्रीमृगयादिषु ॥ ४९० ॥
 दैवानिष्टफले सत्तौ व्यसनं क्रोधदूषणे ।
 निवृत्तौ दापने सिद्धौ गन्तावनुगमे धने ॥ ४९१ ॥
 उपायमृतसंस्कारवधमेद्रेषु साधनम् ।
 अयनं पथि सूर्यस्याप्युदग्दक्षिणतो गतौ ॥ ४९२ ॥
 पाकस्थाने कुलालस्य पवनं नाप्रभञ्जने ।
 सोमनिर्मथने स्नाने सवनं यजने तथा ॥ ४९३ ॥
 वामनो दिग्गजे विष्णौ निखर्वे भेद्यलिङ्गकः ।
 अन्तके शमनः क्लीबे वधेथ जघनं कटौ ॥ ४९४ ॥
 पश्चादर्थे नितम्बाये कौपीनं गर्हगुह्ययोः ।
 पुमानक्षे जिघांसायां क्रीडायामपि देवनम् ॥ ४९५ ॥
 मधूच्छिष्टे स्मरे वृक्षे वसन्ते मदनः पुमान् ।
 पिण्डीतके कपित्थे च धतूरे मदकारिणि ॥ ४९६ ॥
 वेदनानुभवः पीडा यापने त्यागवर्तने ।
 कल्पना कर्तने क्लृप्तावुद्देशे गजसज्जने ॥ ४९७ ॥
 विकल्पे स्यादाकलने विधानेपि विभाजने ।
 समीरणः स्पर्शनः स्यात्क्लीबे तु स्पर्शदानयोः ॥ ४९८ ॥
 हिंसात्मके सूचने च गन्धनं स्यात्प्रकाशने ।
 संतानः संततौ देववृक्षे चापत्यगोत्रयोः ॥ ४९९ ॥
 स्तननं कुत्सिते ध्वाने देवशब्देथ सज्जना ।
 न नेभसज्जीकरणे त्रिषु साधौ नपुंसकम् ॥ ५०० ॥
 पटगुल्मे चेतना धीः पुंसि प्राणिनि तेजनी ।
 मूर्वा शाणोपलस्तेजोवती वेणौ शरे पुमान् ॥ ५०१ ॥

स्पृक्कायां पिशुना दुष्टे सूचके त्रिषु वेष्टनम् ।
 उष्णीषे मुकुटे चाथ शकुनी पक्षिणि द्वयोः ॥ ५०२ ॥
 शुभशंसिनिमित्ते तु क्लीबेथ वृजिनः कचे ।
 चर्मकिल्बिषयोः क्लीबे भूतात्मा धातृदेहयोः ॥ ५०३ ॥
 संस्थानमाकृतौ मृत्यौ संनिवेशे चतुष्पथे ।
 समाप्तौ च विभक्ते च विच्छिन्नं त्रिष्वथासनम् ॥ ५०४ ॥
 करिस्कन्धे च पीठे च मलिनं समलैनसोः ।
 आराधनं साधने स्यात्तोषणोपासयोरपि ॥ ५०५ ॥
 अधिष्ठानं चक्रपुरप्रभावाध्यासनेष्वपि ।
 आतञ्जनं प्रतीवापे जवनाध्यायने तथा ॥ ५०६ ॥
 आस्कन्दने रणाक्रान्ती शोषणप्रापणे तथा ।
 सूर्यवह्नी चित्रभानू मूर्खनीचौ पृथग्जनौ ॥ ५०७ ॥
 कुलेष्यभिजनो जन्मभूम्यां चाथ समापनम् ।
 वधेन्ते चापदानं तु खण्डनेद्भुतकर्मणि ॥ ५०८ ॥
 निर्वासनं मारणे स्यान्नगरादेर्वहिष्कृतौ ।
 शक्रघातुकमत्तेभयर्षुकाब्दा घनाघनाः ॥ ५०९ ॥
 अभिमानोर्यादिदर्पे ज्ञाने प्रणयहिंसयोः ।
 स्यादावेशनमावेशे शालायामपि शिल्पिनाम् ॥ ५१० ॥
 निस्तदने निरसनं निष्कासे च विरोचनाः ।
 चन्द्राग्न्यर्का त्रिदशकर्मा मार्ताण्डसुरशिल्पिनोः ॥ ५११ ॥
 निर्यातनं वैरशुद्धौ दाने न्यासार्पणेपि च ।
 अभिपन्नोपराद्धाभिग्रस्तव्यापद्गतद्रुताः ॥ ५१२ ॥
 आच्छादनं संवननमपचारणमित्यपि ।
 आयोधनं निघातः स्याद्युद्धं चाथ सनातनम् ॥ ५१३ ॥
 नित्ये त्रिषु पुमान्विष्णौ स्तनयितुर्वलाहके ।
 तद्भुनौ च महासेनो गुहे सेनापतावपि ॥ ५१४ ॥
 ब्रह्मा कामधात्मयोनी पिञ्जे विहननं वधे ।
 संस्कारे प्रतियत्नः स्यादुपग्रहणलिप्सयोः ॥ ५१५ ॥

विपर्यस्तमपाचीनं त्रिषु क्लीबे त्वपागपि ।
 मेखलायां सारसनमुरत्ने च नपुंसकम् ॥ ५१६ ॥
 उत्पत्तिः स्यादुत्पत्तनमूर्ध्वगमनमित्यपि ।
 ग्रहणे कलनायां च बन्धे चाकलनं वृत्तौ ॥ ५१७ ॥
 विद्यात्पवचनं वेदे व्याख्याने सुवचस्यपि ।
 प्रतिमानं प्रतिच्छायागजदन्तान्तरालयोः ॥ ५१८ ॥
 सामिधेनी त्वक्समिधोरप्यजन्मा द्विजोपजः ।
 विनीते त्रिष्वनूचानः साङ्गे वेदे च पाठकः ॥ ५१९ ॥
 काषायवस्त्रार्धवृद्धा स्यात्कात्यायन्युमापि च ।
 वृद्धौ श्रुते निशमनं कार्यहेत्वोः प्रयोजनम् ॥ ५२० ॥
 भावर्जनं दाननती तथा भ्रंशमनोहती ।
 संमार्जनी शोधनी स्यात्क्लीबे क्षालनलेपने ॥ ५२१ ॥
 संस्कृतौ क्षीरिकोत्कृष्टभोज्ये राजादनं भवेत् ।
 पियालेथोपधानं स्याद्दृष्टान्तप्रतिबिम्बयोः ॥ ५२२ ॥
 गण्डके चाथ कारम्भा विश्वक्सेना हरौ गणे ।
 पुमानथ क्रतुध्वंसी प्रोक्तः शर्वश्च दानवः ॥ ५२३ ॥
 प्रसाधनी कङ्कतिका क्लीबे त्वाराधनार्जने ।
 मण्डनायां कृष्णवर्त्मा हव्यवाहनपापयोः ॥ ५२४ ॥
 उपासनं शराभ्यासे नमस्यासेवयोर्न ना ।
 आभ्रातके शिरीषे च प्रक्षे च स्यात्कपीतनः ॥ ५२५ ॥
 चट्पाहितुण्डिकौ व्यालग्राहिणौ मातुलप्रिया ।
 मातुलानी तथा भङ्गा विषौषध्योः प्रदीपनः ॥ ५२६ ॥
 बोधने प्रतिदाने च भवेत्तु प्रतिपादनम् ।
 कुङ्कुमे देववृक्षे च पुंसि वा हरिचन्दनम् ॥ ५२७ ॥
 अन्तावसायी चण्डाले नापिते च हिलिङ्गकः ।
 वधेति सर्जनं दाने शुद्धौ त्यागेपमार्जनम् ॥ ५२८ ॥
 स्यादुपस्पर्शनं स्पर्शे स्नानाचमनयोरपि ।
 विसर्जनीयाक्षरयोरभिनिष्ठानमस्त्रियाम् ॥ ५२९ ॥

मेघवाहन इन्द्रः स्याद्वायुश्च शकुलादनी ।
 कटुका लाङ्गली च स्याद्दरिद्रा वरवर्णिनी ॥ ५३० ॥
 नायिका च तपस्वी स्यात्सर्पश्च पवनाशनः ।
 प्रतिबिम्बे प्रतीकारे न पुंसि प्रतियातना ॥ ५३१ ॥
 वेद्या नखौषधिर्हृद्विलासिन्यावपि स्मृते ।
 ओडूपुष्पे जपा मन्त्रावृत्तौ ना भयवेपथू ॥ ५३२ ॥
 स्वरभिद्ग्रहणः कम्पो भावभेदश्च सात्त्विकः ।
 ग्रन्थावृत्तौ पशौ शब्दे नाटकादिस्वभावयोः ॥ ५३३ ॥
 सौन्दर्याकारयो रूपं रङ्गसीसकयोऽखपु ।
 कल्पः शास्त्रे विधौ न्याय्ये संवर्ते ब्रह्मणो दिने ॥ ५३४ ॥
 गर्तोदपानयोः कूपस्तथा स्याद्गुणवृक्षके ।
 क्षेपणावज्ञयोः क्षेपो लेपो लेपनमृत्क्रिये ॥ ५३५ ॥
 आक्रोशे शपथे शापः पुष्पमार्तवस्तनयोः ।
 द्वयोर्गोपी वल्लवी स्त्री शारिवा पातरीश्वरे ॥ ५३६ ॥
 गोष्ठाध्यक्षे ग्रामवृन्दपतौ गोपो भवेत्त्रिषु ।
 तल्पं शय्याद्दारेषूपर्याधारेषु वेदमनः ॥ ५३७ ॥
 तापद्रव्यभिदौ धूपौ वपा विवरमेदसोः ।
 वाष्पावूष्मासुणी सूपो व्यञ्जने सूपकारके ॥ ५३८ ॥
 ग्रन्थिपर्णे तु शष्पं स्याद्दीर्घौ रुढे हरित्तृणे ।
 शाखायां विस्तृतौ स्तम्बे विटपं पुनपुंसकम् ॥ ५३९ ॥
 आक्षेपौ भर्त्सनाकर्षावुडुपः प्रवचन्द्रयोः ।
 आवाप आलवाले स्यात्प्रक्षेपे वलये तथा ॥ ५४० ॥
 रुढप्रधानयोर्नीतितन्त्रे स्यादथ कल्पने ।
 वेशे चाकल्प आच्छादनाच्चे कशिपु ते पृथक् ॥ ५४१ ॥
 कुतपो वाद्यविन्यासे दर्भकालप्रभेदयोः ।
 छागरोममये वल्ले कूर्मी वीणा च कच्छपी ॥ ५४२ ॥
 कलापः संहतौ वर्हे काञ्चीतूणीरयोरपि ।
 प्रतापावातपख्याती सुरूपो बुधरूपिणोः ॥ ५४३ ॥

प्राप्तरूपाभिरुषौ चावलेपौ मदगर्हणे ।
 परिच्छेदे परीवापो वपने सलिलस्थितौ ॥ ५४४ ॥
 वृषाकपी विष्णुशिवावाग्रिरिन्द्रो दिवाकरः ।
 हेमपुष्पी तु दुःस्पर्शा बिम्बिका पीतयूथिका ॥ ५४५ ॥
 श्रीवासः सिल्हकश्च स्याद्दृक्धूपोथ वेतसे ।
 जले च मेघपुष्पं स्यादुपक्षेप उपक्रमे ॥ ५४६ ॥
 कालादेरतिवाहै च रेफः स्यात्पापवर्णयोः ।
 कम्बुर्ना वलये शङ्खे शालिधूलौ च मण्डले ॥ ५४७ ॥
 बिम्बोत्थी प्रतिबिम्बे ना क्लीवे स्याद्विम्बिकाफले ।
 पूर्वोन्यलिङ्गः प्रागाह पुं बहुत्वेपि पूर्वजान् ॥ ५४८ ॥
 आद्यर्थे तु भवेत्क्लीवे डिम्बौ तु ग्रीहविप्लवौ ।
 शम्बः स्यान्मुसलाग्रस्थे लोहे भ्रयोन्विते पवौ ॥ ५४९ ॥
 कादम्बः सायकः पक्षी कदम्बः संहतौ व्रुमे ।
 द्विजिह्वः सर्पखलयोर्नितम्बोद्वितटे कटौ ॥ ५५० ॥
 अन्तराभवसत्त्वेद्वे गन्धर्वो दिव्यगायने ॥
 मृगभेदेथ हेरम्बो महिषे विघ्ननायके ॥ ५५१ ॥
 संविभज्ये जने गेहे कुटुम्बं स्यान्नपुंसकम् ।
 नक्षत्रे भं प्रभायां स्त्री कुम्भी स्यात्कट्फले द्वयोः ॥ ५५२ ॥
 जलादिभाण्डे ना हस्तिकटराशिभिदोस्तथा ।
 सावष्टम्भे ग्रहे कुम्भा शंभुरर्हन्विधिः शिवः ॥ ५५३ ॥
 विभुः स्वामी व्यापकश्च डिम्बौ तु शिशुवालिशौ ।
 स्तम्भाः स्थूणागर्वभावाः स्वभूर्गोविन्दवेधसोः ॥ ५५४ ॥
 कुक्षिभ्रूणाशया गर्भा बालकाभ्यन्तरेपि च ।
 जृम्भा विकासे प्रसरे व्यादाने वदनस्य तु ॥ ५५५ ॥
 त्रिषु गात्रविरामेजे शुभो भद्रे नपुंसकम् ।
 क्षत्रिये विजिगीषौ च ना प्राण्यत्रयवे पुनः ॥ ५५६ ॥
 नाभिः स्त्री चक्रमध्येपि निभो व्याजे समे त्रिषु ।
 संसद्गोष्ठ्योर्गृहे द्यूते सभा जम्भो रयेशने ॥ ५५७ ॥

दैत्यभेदे मुखे शक्तस्वामिनोस्तु प्रभुत्विषु ।
 रम्भाप्सरोभिक्कदली दण्डे स्याद्वैणवे पुमान् ॥ ५५८ ॥
 वीणाप्रसेवे ककुभो गेयभेदेर्जुनद्रुमे ।
 गीतस्वरे बलीवर्दे श्रेष्ठे च ऋषभः पुमान् ॥ ५५९ ॥
 कनिष्ठामणिवन्धान्तरोष्ठयोः करभोथ गौः ।
 सुरभिः स्त्री कामधेनुः सल्लकी चैलवालुकी ॥ ५६० ॥
 सुरायां स्यात्सुगन्धौ तु मनोज्ञे त्रिषु ना मधौ ।
 ना मेर्यां दुन्दुभिः स्त्री स्यादक्षविन्दुत्रिकद्वये ॥ ५६१ ॥
 स्यान्महारजने क्लीवे कुसुम्भं करके पुमान् ।
 पुनर्नवायां वर्षाभूः स्त्री वर्षाभ्वी द्वयोः पुत्रे ॥ ५६२ ॥
 विस्तारे प्रतिबिम्बे च विष्कम्भो नाटकांशके ।
 बल्लभो दयितेध्यक्षे हये च प्रणये पुनः ॥ ५६३ ॥
 स्यादाश्वासे च विलम्भो वृषभो द्रव्यभिन्नयोः ।
 आलम्भौ स्पर्शनवधावारम्भौ तु क्रमोद्यमौ ॥ ५६४ ॥
 जनाभ्यन्तरयोः पुंसि विदर्भस्त्रिषु निष्कुशे ।
 विप्रलम्भो विसंवादो विरहो वञ्चना तथा ॥ ५६५ ॥
 कुत्साप्रभ्रवितर्केषु किं मा लक्ष्मीप्रमाणयोः ।
 लक्ष्मीर्हरिप्रिया संपच्छोभा ब्राह्मी तु मातृमित्र ॥ ५६६ ॥
 वागोषधिभिदौ ब्रह्मभवादौ तु भवेत्त्रिषु ।
 रामा योषिहाशरथौ जामदग्न्ये हलायुधे ॥ ५६७ ॥
 मृगभेदे च पुंसि स्यात्कृष्णे चारौ सिते त्रिषु ।
 भार्गीश्रीपद्मचारिण्यः पद्मा अञ्जेस्त्रियां पुमान् ॥ ५६८ ॥
 संख्यानिधिव्यूहनागमित्क्रीवे गजविन्दुषु ।
 स्याद्धर्ममस्त्रियां पुण्ये क्लीवे तत्साधने पुमान् ॥ ५६९ ॥
 स्वभावदेवभिन्नयायमाचारेषु सोमपे ।
 अहिंसोपमयोश्चाथ जामिः स्वसृकुलस्त्रियोः ॥ ५७० ॥
 काम्ये स्वैरे च कामः स्यादभिलाषे मनोभवे ।
 अव्ययं त्वभ्यनुज्ञाने सोम ओषधिभेशयोः ॥ ५७१ ॥

यमोन्तकः कर्म च यन्नित्यं सहजयोरपि ।
 क्षितिक्षान्त्योः क्षमा युक्ते क्षमं शक्ते हिते त्रिषु ॥ ५७२ ॥
 त्रिषु श्यामौ हरित्कृष्णौ स्त्रियां स्याच्छारिवानिशोः ।
 कान्ता प्रियङ्गुः पालिन्दी षट्भेदे तु पुंस्ययम् ॥ ५७३ ॥
 समा वर्षेनुचनीचे त्रिषु सर्वसदृक्षयोः ।
 गुल्मो रुक्स्तम्बसेनाभिद्रक्षास्थानेषु गह्वरे ॥ ५७४ ॥
 लण्णे स्वेदाम्भसि ग्रीष्मे षर्मे भावभिदातपे ।
 त्रिषु तोक्मं हरिन्मात्रे न स्त्रियां हरिते यत्रे ॥ ५७५ ॥
 सीमावधौ स्थितौ क्षेत्रे विषये केशभूषणे ।
 वृक्षमात्रे पारिजाते द्रुमश्चैवकुलोद्भवे ॥ ५७६ ॥
 कुशलं क्षेममस्त्री ना त्वौषधे लब्धरक्षणे ।
 ग्रामः संवसथे गेयभेदे वृन्दे सपूर्वकः ॥ ५७७ ॥
 भ्रमिर्मोहस्तक्षभाण्डं स्यादतस्मिन्स्तु तद्गृहः ।
 भ्रमो मूर्धा तक्षभाण्डं छलमम्बुविनिर्गमः ॥ ५७८ ॥
 रश्मिर्घृणिप्रमहयोः स्याद्भङ्गादुर्गयोद्गमा ।
 भीमो रुद्रे सभ्रीष्मस्तु राजभेदे भयानके ॥ ५७९ ॥
 अध्यात्मं सूक्ष्ममल्पे तु त्रिषु शीते हिमं त्रिषु ।
 क्लीवे तुषारे भूमिः स्यात्स्थानं पात्रं धरा दशा ॥ ५८० ॥
 वामा योषिन्त्रिषु बल्गौ स्यात्सव्यप्रतिकूलयोः ।
 वाम्यद्वा हार्यवस्त्वर्थवाहयुग्मकृतेपि सा ॥ ५८१ ॥
 कुटिले मन्दके जिह्वो दमौ दण्डेन्द्रियग्रहौ ।
 भ्रमः प्रयत्ने खेदे च क्रिमिः स्यात्कीटरोगयोः ॥ ५८२ ॥
 परिपाटी क्रमः कल्पः पादक्षेपः परंपरा ।
 आनन्तर्यं पदसंधिः शमी शिम्बा द्रुमिस्त्रियाम् ॥ ५८३ ॥
 कूर्मी भवेद्भयोः प्राणी यमिनामासनेस्त्रियाम् ।
 नेमिः स्त्री रंयचक्रान्ते कूपाङ्गे तिनिशे तु ना ॥ ५८४ ॥
 शान्तिर्हस्तः शमो राज्ञां व्यवस्था निजमण्डले ।
 आमो रोगे त्रिष्वपक्वे स्तोमः संवेध्वरे स्तुतौ ॥ ५८५ ॥

पाणेर्मध्याङ्गुलिर्दृष्टरजाः कन्या च मध्यमा ।
 गीतस्वरे देहमध्ये देशराजभिदोः पुमान् ॥ ५८६ ॥
 अन्यूनानतिरिक्ते च तथा मध्यभवे त्रिषु ।
 भयसंवेगादरेषु संभ्रमोऽथ परिभ्रमे ॥ ५८७ ॥
 व्यायामः पौरुषे कृत्ये विद्रुमो वृक्षरत्नयोः ।
 यन्त्रणायां प्रतिज्ञायां नियमो निश्चये व्रते ॥ ५८८ ॥
 हेलान्त्रान्त्योर्विभ्रमः स्याच्छक्तौ क्रान्तौ च विक्रमः ।
 तलिमः कुडिमे तल्पे शास्त्रे ग्रहण आगमः ॥ ५८९ ॥
 गत्यभावद्रुदुर्गेष्वगमो बुद्धस्तु गौतमः ।
 मुनौ द्वयोः संगमस्तु नदीसंभेदसङ्गयोः ॥ ५९० ॥
 आभ्रमो ब्रह्मचर्यादौ मठे स्थाने तपस्विनाम् ।
 वणिक्पथः पुरं वेदो निगमास्त्रिष्वतो वणिक् ॥ ५९१ ॥
 नैगमो नागरो विप्रः श्रेष्ठः साधुश्च सत्तमः ।
 आद्ये प्रधाने प्रथमोऽथाधमौ न्यूनगर्हितौ ॥ ५९२ ॥
 बुधस्थश्चावमोऽप्येवमग्निमोऽप्यप्रधानयोः ।
 उत्कृष्टे परमश्चाप्यभ्यनुज्ञानेऽव्ययं पुनः ॥ ५९३ ॥
 ललामं पुच्छपुण्ड्राद्वभूषाप्राधान्यकेतुषु ।
 रत्ने शृङ्गे श्वेतगुणे तिलके स्याल्ललाम च ॥ ५९४ ॥
 निष्क्रमो निर्गमो बुद्धिसंपन्नाथ परिभ्रमः ।
 व्यायामयत्नखेदेषु युद्धे त्वभ्यागमो भवेत् ॥ ५९५ ॥
 आभिमुख्यागतौ चोपशमः शान्तिर्विनीतता ।
 उपक्रमश्चिकित्सायामारम्भोपधयोरपि ॥ ५९६ ॥
 अङ्गीकृतावुपगमः समीपगमनेऽपि च ।
 जीर्णं च परिमुक्तं च यातयामं भवेत्त्रिषु ॥ ५९७ ॥
 ज्या मौर्वी भूश्च नाके द्यौरन्तरिक्षे तथा खियाम् ।
 ज्या गव्या गोसमूहे च रागद्रव्ये नपुंसकम् ॥ ५९८ ॥
 गोक्षीरादौ त्रिषु पुनः स्यादर्यः स्वाभिवैश्ययोः ।
 कल्यं प्रातः सुरायां स्त्रिया कल्याण्यां वाच्यपि त्रिषु ॥ ५९९ ॥

सज्जनीरोगदक्षेषु काल्यं तु स्यादहर्मुखे ।
 प्राप्तकाले त्रिषु भवेद्भाग्यं कर्म शुभाशुभम् ॥ ६०० ॥
 यौतकादौ धने दायो दाने भोज्ये च पैतृके ।
 विवाहाया ज्ञातिभृत्या जन्याः स्निग्धा वरस्य च ॥ ६०१ ॥
 निर्वादे जनके युद्धे क्लीवे कार्ये तु स त्रिषु ।
 भारम्भो निष्कृतिः शिक्षा पूजनं संप्रधारणम् ॥ ६०२ ॥
 उपायः कर्म चेष्टा च चिकित्सा करणं क्रियाः ।
 धात्वर्थाख्यातसंस्कारा और्ध्वदैहिकमेव च ॥ ६०३ ॥
 शाखापुरे न ना गृहं त्रिषु त्वस्वैरिपक्षयोः ।
 गृहासक्ताण्डजमृगे गृह्या तु स्याद्बहिर्भवा ॥ ६०४ ॥
 आहते हेसि रजते वा रूप्यं रजतेपि च ।
 त्रिषु प्रशस्तरूपे स्यान्माल्यं पुष्पेपि तत्सज्जि ॥ ६०५ ॥
 हृद्भवं हृत्प्रियं हृद्यं हृदयाय हितं त्रिषु ।
 वशीकरणमन्त्रे ना सत्यं शपथतथ्ययोः ॥ ६०६ ॥
 भव्यौषधधने द्रव्यं गुणाधारगवोस्तथा ।
 विशेष्ये परमाणौ च तिष्यपुष्यौ कलौ च भे ॥ ६०७ ॥
 पुण्यं तु धर्मे सुकृते त्रिषु पूतमनोज्ञयोः ।
 सौम्यो बुधे मनोज्ञे च त्रिषु स्यात्सोमदैवते ॥ ६०८ ॥
 पूजार्थं द्रव्यमर्घ्यं स्यादर्घ्यार्घ्यार्घ्ययोस्त्रिषु ।
 शरामान्तर्गणौ शल्ये प्राण्यौषधिनृपेषु ना ॥ ६०९ ॥
 स्पर्धाकाञ्च्योर्दन्तिमध्यरज्जौ कक्ष्या गृहान्तरे ।
 प्रतिज्ञायां तुलायां च पुंसः सारसनेपि च ॥ ६१० ॥
 त्रिषु रथ्यो रथोद्वाहे स्त्रियां मार्गरथौषयोः ।
 देहसंघातलक्ष्येषु कायस्त्रिषु कदैवते ॥ ६११ ॥
 क्षयो निलयकल्पान्तरोगापचयमृत्युषु ।
 त्रिषु सद्भावियोग्येषु भव्यः क्लीवे शिवे फले ॥ ६१२ ॥
 मृतावनशने प्रायो बाहुल्ये सदृशे त्रिषु ।
 धिष्यं स्थाने गृहे भे ना दैत्याचार्याग्निभेदयोः ॥ ६१३ ॥

सर्वज्ञभिषजौ वैद्यौ स्याच्छय्या तल्पगुम्फयोः ।
 तुरंगगरुडौ ताक्ष्यौ पूज्यौ इवशुरसज्जनौ ॥ ६१४ ॥
 रिपुतस्करयोर्दस्युर्ध्वः प्रार्थ्यप्रधानयोः ।
 वामदक्षिणयोः सव्यमर्थ्यो न्याय्यविपश्चितोः ॥ ६१५ ॥
 अधमान्तभुवोरन्त्यो मध्यो न्याय्यावलम्बयोः ।
 अन्तरेणधिकन्यूने मध्ये तूहिदयवाचकः ॥ ६१६ ॥
 इतरासदृशावन्यौ त्रिवेद्यां त्रितये त्रयी ।
 रहस्योपस्थयोर्गुह्यं मन्युर्देन्ये क्रतौ क्रुधि ॥ ६१७ ॥
 पूजाव्रतक्रिये चर्ये गेयौ गातव्यगायनौ ।
 ययुरश्चेद्वमेधाश्चे मूल्यं विनिमये धने ॥ ६१८ ॥
 काव्यं ग्रन्थे महे पुंसि कुल्या नीरप्रणालिका ।
 नदी च क्लीवमस्थि स्याद्वाच्यलिङ्गं कुलोद्भवे ॥ ६१९ ॥
 त्रिषु चोद्यं चोदनाहं क्लीवे स्याच्चोदनेद्भुते ।
 त्रिषु गोप्यं गोपनीये गोप्या दासस्य सूनवः ॥ ६२० ॥
 प्रवीणोत्रितयोर्योग्यस्त्रिष्वभ्यासे भवेत्त्रियाम् ।
 एकत्वादौ विचारे च संख्या क्लीवे तु संयुगे ॥ ६२१ ॥
 प्राप्तव्येम्बुमय चाप्यं याप्ये नेतव्यगर्हिते ।
 मुखं मुखान्तरं चास्यमासने स्त्री हरीतकी ॥ ६२२ ॥
 पथार्याभिचौषधे तु क्लीवे त्रिष्वगते पथः ।
 पाक्यं काचे यवक्षारे विडे पाकार्हणे त्रिषु ॥ ६२३ ॥
 छेदनीये त्रिषु भवेत्कृत्यो विद्विष्टकार्ययोः ।
 त्रियां क्रियादेवतयोर्वाच्यं तु त्रिषु कुत्सिते ॥ ६२४ ॥
 उपालभ्ये च चैत्यः स्यात्स्तूप उद्देशपादपे ।
 प्राकारमूलबन्धे च संघसंचययोधयः ॥ ६२५ ॥
 साध्या देवभिदः पुंसि भूम्नि शक्ये पुनस्त्रिषु ।
 वन्या वनसमूहे स्त्री वने साधुनि तु त्रिषु ॥ ६२६ ॥
 छाया स्यादातपाभावे प्रभाप्रतिमयोरपि ।
 सूर्यप्रियायां गङ्गायां संवाहन्याय्ययोरपि ॥ ६२७ ॥

सद्योगे त्रिषु सोढव्य आरोग्ये तु नपुंसकम् ।
 वीर्यं बलं प्रभावश्च रेतः स्याद्दीरकर्म च ॥ ६२८ ॥
 देवीभेदे जयौषधोर्द्वयोर्ना भारते गणे ।
 उत्कर्षेभिभवे चार्या ज्येष्ठब्राह्मणसज्जनाः ॥ ६२९ ॥
 उन्दोभित्त्री चिता चित्या स्यादभिचयने न ना ।
 सभ्यः सामाजिकेनौ च तथा प्रत्ययिते त्रिषु ॥ ६३० ॥
 दूष्येभमध्यबन्धन्यां क्लीबे पटगृहे त्रिषु ।
 दूषणीये बले सैन्यं त्रिषु तत्समवायिनि ॥ ६३१ ॥
 माया स्याद्दुन्दजननी वञ्चनाविद्ययोरपि ।
 तदधिष्ठातृदेव्यां च जात्यं कुलजकान्तयोः ॥ ६३२ ॥
 आदित्यौ सूर्यगीर्वाणौ श्वशुर्यौ स्यालदेवरौ ।
 त्रिषु हर्तुमशक्ये स्यादहार्यः पर्वते पुमान् ॥ ६३३ ॥
 स्यान्नादेयी भूमिजम्बूस्तर्कारी जलवेतसः ।
 त्रिषु नद्यां भवे पश्चाज्जघन्यं त्रिषु गार्हिते ॥ ६३४ ॥
 अभिलाषविनिर्मुक्ते प्रणय्यः स्यादसंमते ।
 आधार आशयः स्याद्भृशभिप्रायेश्चसंहतिः ॥ ६३५ ॥
 अद्वीयं स्यादद्वहिते त्रिष्वपत्यं तु पुत्रयोः ।
 ब्राह्मण्यं ब्राह्मणत्वे च तथा तत्कर्मसंघयोः ॥ ६३६ ॥
 मलयौ पर्वतारामौ भ्रातृव्यौ भ्रातृजद्विषौ ।
 विस्रम्भयाज्जाप्रेमाणः प्रणयाः संस्तवोपि च ॥ ६३७ ॥
 संघाते संनिवेशे च संस्त्यायः स्याद्गृहे तथा ।
 पश्चादवस्थायिबलं संनयो द्रव्यमेलनम् ॥ ६३८ ॥
 कषायः सुरभौ क्षिग्धे भाविते त्रिषु ना रसे ।
 द्रवे वर्णे चित्तधर्मेवक्षेहे स्त्री पुनर्मले ॥ ६३९ ॥
 काञ्चिकस्य द्वितीया तु जाया स्यात्पूरणे त्रिषु ।
 स्थाने विहंगमावासे कुलाय पुनपुंसकम् ॥ ६४० ॥
 कशेरुहेशोर्गाङ्गेयं पुंसि भीष्मे गणाधिपे ।
 त्रिषु वामे प्रसव्यः स्यात्पतिकूलानुकूलयोः ॥ ६४१ ॥

शोभायां नास्ति कीर्तावप्यभिख्या क्षेत्रियस्त्रिषु ।
 अन्यदेहचिकित्सार्हे विषादौ क्षेत्रिजे तृणे ॥ ६४२ ॥
 असाध्यरोगे दुःशोध्ये तृणादौ पारदारिके ।
 विषयो यस्य यो ज्ञातस्तत्र शब्दादिकेष्वपि ॥ ६४३ ॥
 आधारे ग्रामसंघे च व्यवयो व्यवधौ रते ।
 हृदयं वक्षसि स्वान्तेभिप्रायाभ्यन्तरोण्डुके ॥ ६४४ ॥
 चित्रादपीं विस्मयौ तु पर्यायोर्थसमे क्रमे ।
 निकायः स्यान्निवासे च संघे राशीकृतौ तथा ॥ ६४५ ॥
 समयाः शपथाचारकालसिद्धान्तसंविदः ।
 प्रत्ययोधीनशपथज्ञानविहवासहेतुषु ॥ ६४६ ॥
 रन्ध्रे शब्दे प्रथायां च संवादे मेषकम्बलौ ।
 ऊर्णायू स्यात्तु सौरभ्यं सौगन्ध्यं रम्यता तथा ॥ ६४७ ॥
 मेघे तु सध्वनौ शक्रे पर्जन्यो मेघदैवते ।
 हिरण्यं हेमि तन्मानमेदेर्ये स्यादकुप्यके ॥ ६४८ ॥
 प्रलयौ मृत्युसंवर्तौ मूर्छा भावश्च सात्त्विकः ।
 न नातिथ्यमतिथ्यर्थमतिथौ तु नपुंसकम् ॥ ६४९ ॥
 व्यसनान्यशुभं दैवं विपदित्यनयास्त्रयः ।
 क्लेशे दण्डे च दोषे च बिनाशेतिक्रमेत्ययः ॥ ६५० ॥
 पानीयं सलिले पेयरक्षयोस्त्रिष्वथोदयः ।
 पूर्वोद्विग्नमो वृद्धिः स्थेये स्थानहिते पुरे ॥ ६५१ ॥
 स्थानीयमुत्तरपदे त्रिषु स्यादुपमार्थकम् ।
 छत्तायां पुंसि शालेयः क्षेत्रे क्लीवमथाभयम् ॥ ६५२ ॥
 भयाभाव उशीरं च स्त्री पथ्या निर्भये त्रिषु ।
 राजस्याले राष्ट्रियः स्यात्त्रिषु राष्ट्रभवादिके ॥ ६५३ ॥
 शीर्षण्यो विषदे केशे शिरस्त्रे तु नपुंसकम् ।
 शिरोभवे तद्धिते च प्रधाने चान्यलिङ्गकः ॥ ६५४ ॥
 संचयः संग्रहे संघ आत्रेयी स्याद्रजस्वला ।
 अत्र्यपत्ये त्रिषु फले मदनस्यापि कट्फले ॥ ६५५ ॥

कैडयै तूलवृक्षे तु ब्रह्मण्यो ब्रह्मणो हिते ।
 त्रिष्वन्वयो वंशवाक्यपदमेलनयोस्तथा ॥ ६५६ ॥
 संबन्धेव्यभिचारे च चाम्पेयो नागकेसरे ।
 चम्पके चाय विजयो गणभेदेर्जुने गतौ ॥ ६५७ ॥
 पराभिभूतौ देव्यां स्त्री हृषीके शेषसीन्द्रियम् ।
 हृच्छयौ मदनात्मानौ स्यादाम्नायोन्यये भ्रुतौ ॥ ६५८ ॥
 निलयः स्याल्लये स्थाने निचयौ संघसंचयौ ।
 पर्वतादेश्व वप्रं स्यादुष्योप्युच्छसंघयोः ॥ ६५९ ॥
 शाण्डिल्यो मुनिभेदे स्यात्पुंसि बिल्वमहीरुहे ।
 प्रचयौ स्वरभित्संबौ भूरिमायस्तु राक्षसः ॥ ६६० ॥
 सृगालश्चाथ नलदे जलाधारे जलाशयः ।
 समवायौ ह्लेषसंबौ मेरुस्वर्गौ सुरालयौ ॥ ६६१ ॥
 देवागारेप्यथ सुरा सीरिभार्या हलिप्रिया ।
 नीपे नाथोपकार्या स्यात्पटकुट्यां तथा त्रिषु ॥ ६६२ ॥
 संविभज्ये रणे संबे समुदायोपि संविदि ।
 धातिथेयी स्त्रियां पूजातिथिसाधौ भवेत्त्रिषु ॥ ६६३ ॥
 युद्धायत्योः संपरायो वैरोन्नत्योः समुच्छ्रयः ।
 स्थूलोक्षयस्त्वसाकल्पे हन्तिनां मध्यमे गते ॥ ६६४ ॥
 समुद्रमे समुदयः संप्रामनिकुरुम्बयोः ।
 दोषे द्वेषे चानुशयः पथात्तापानुबन्धयोः ॥ ६६५ ॥
 पुंसां संबे पौरुषेयं त्रिषु तेन कृते वधे ।
 विकारे तस्य हुतभुक्पार्थयोः स्याद्धनंजयः ॥ ६६६ ॥
 हलीन्दुजौ रौहिणेयौ सभास्थाने प्रतिभयौ ।
 भयंकरे प्रतिभवं त्रिषु भीतौ नपुंसकम् ॥ ६६७ ॥
 भागधेयो बलौ भागे भाग्ये क्लीबे समाह्वयः ।
 रणे गूते वासतेयी रात्रौ तस्माधुनि त्रिषु ॥ ६६८ ॥
 स्याद्भ्यासे परिचयः संस्कारे मेलने तथा ।
 चन्द्रोदयो विताने स्याद्विजराजोद्गमे तथा ॥ ६६९ ॥

वक्ता प्रवचनीयः स्यात्प्रवाच्यश्च त्रिलिङ्गकः ।
 वृषाकपायी श्रीगौरी स्वाहेन्द्राण्यृषिभार्ययोः ॥ ६७० ॥
 राः स्वर्णधनयोः श्रीस्तु शोभालक्ष्मीसमृद्धिषु ।
 प्रशंसायां पुरे पूः स्याद्दृढे काये स्त्रियामथ ॥ ६७१ ॥
 धू रथावयवे स्त्री स्यात्तथा वोढव्यमात्रके ।
 द्रुमुमे विटपे शौरी नारायणशनैश्चरौ ॥ ६७२ ॥
 उर्महंस्त्रिषु स्त्री भूधरी स्याज्जिह्वलिका मृगे ।
 ना क्लीवे त्रतिनां वस्त्रे वारः काले क्रमे चये ॥ ६७३ ॥
 छत्रोषधावातपत्रे क्लीवे पादे नखौषधौ ।
 खुरः शरो नडे बाणे दधिसारेथ वायसे ॥ ६७४ ॥
 वाल्यर्जुनजयन्तेषु स्यादैन्द्रिरथ राक्षसे ।
 रुश्चित्रमृगे गुन्द्रा प्रियङ्गुः सैरिकैरका ॥ ६७५ ॥
 अक्षमालापफलके मेरुः सुरगिरौ तथा ।
 अम्लवेतसवृक्षाम्लाम्लशुक्रास्त्रिषु तद्रसे ॥ ६७६ ॥
 रोमच्छेदककाण्डेक्षू क्षुरौ तीक्ष्णे भवेत्त्रिषु ।
 शब्दोपतापिनोर्वर्णे षड्जोदात्तादिषु स्वरः ॥ ६७७ ॥
 गौर्यजातरजाः कन्या पार्वती त्रिषु पाण्डुनि ।
 पीतेरुणे ज्ञ राष्ट्रोस्त्री विषये स्यादुपद्रवे ॥ ६७८ ॥
 मित्रं सुहृदि पुंस्यर्के मरु धन्वधराधरौ ।
 अद्रयो द्रुमशैलार्काः कारुः कारकशिल्पिनोः ॥ ६७९ ॥
 गोत्रा भूर्गोसमूहश्च नाद्रौ क्लीवेभिधाकुले ।
 तिलकालेख्याद्भुतेषु चित्रं त्रिषु तु कर्बुरे ॥ ६८० ॥
 सुभद्रौषधिभेषु स्त्री क्षेत्रं पत्नीशरीरयोः ।
 गणितव्यवहारे च तीर्थे केदारयोग्ययोः ॥ ६८१ ॥
 ज्यैष्ठ्यौ भार्गवे शुक्रः क्लीवे रेतोक्षिरोगयोः ।
 गुरुः संस्कारके पुंसि पित्रादौ सुरमन्त्रिणि ॥ ६८२ ॥
 दुर्जरालघुनोः स्थूल आराध्ये च त्रिलिङ्गकः ।
 त्रिषु क्षुद्रोल्पकृपणकूरुर्गर्ह्येऽपि स्त्रियाम् ॥ ६८३ ॥

व्यङ्गा नटी शीलहीना सरषा कण्टकारिका ।
 वरो विवाहे देवादेः प्रार्थिते स्वीकृतौ गवि ॥ ६८४ ॥
 भ्रेष्ठे त्रिष्वोषधौ स्त्री स्यान्मनागिष्टेव्ययं पुनः ।
 क्लीवे च कुङ्कुमे पारी पात्रं पारा नदीभिदि ॥ ६८५ ॥
 तीरात्तीरान्तरे क्लीवं समामौ सर्वसंभवे ।
 तन्त्रं प्रधाने सिद्धान्ते तन्तुवाने परिच्छदे ॥ ६८६ ॥
 आयत्तश्लेषशास्त्रोक्तप्रक्रियाशब्दसिद्धिषु ।
 स्वमण्डलादिचिन्तायामौषधादावुपस्करे ॥ ६८७ ॥
 वीणादीनां गुणे नाड्यां तन्त्री स्यादात्मनः पृथक् ।
 युक्तश्च दूरभ्रेष्ठारिपूर्वान्या भेषवत्पराः ॥ ६८८ ॥
 शारोणिले द्यूतभाण्डे त्रिषु वर्णे तु कर्जुरे ।
 गर्तदूषणयोच्छिद्रं रन्ध्रं च विवरं तथा ॥ ६८९ ॥
 मुक्ताशुद्धौ स्वरेत्युच्चे स्यात्तारः शुद्धमौक्तिके ।
 देवीभनेत्रमध्ये स्त्री क्लीवे रूप्ये त्रिपूङ्गटे ॥ ६९० ॥
 अभ्युत्कर्षाम्बुवेगादवगतिभेदेषु संततौ ।
 अभ्यस्कन्धे तु सैन्यस्य धारोस्त्रौशौ गवि द्वयोः ॥ ६९१ ॥
 दम्भराष्ट्रायुध - - चक्रं सेनारथाङ्गयोः ।
 पुटभेदे चये शिल्पिभाण्डे चक्राढये पुमान् ॥ ६९२ ॥
 परिच्छदाल्पमानेषु धने कर्णविभूषणे ।
 तालाङ्गेऽप्यक्षरांशौ स्त्री मात्रं कात्स्न्येवधारणे ॥ ६९३ ॥
 यमानिलेन्द्रचन्द्रार्कविष्णुसिंहांशुवाजिषु ।
 शुक्राहिकपिभेकेषु हरिर्ना कपिले त्रिषु ॥ ६९४ ॥
 पुरोधिकमुपर्यग्रं भिक्षाभेदप्रधानयोः ।
 गजामजङ्गयोः शक्तौ गात्रमङ्गे कलेवरे ॥ ६९५ ॥
 उग्रः शूद्रासुते क्षत्राहुत्कटे त्रिषु ना शिवे ।
 दीक्षितस्याधिदैवे च व्याघ्री प्राण्योषधी द्वयोः ॥ ६९६ ॥
 नागानां जननी कद्रूः कद्रुस्तु त्रिषु पिङ्गले ।
 विपुले नकुलेऽनौ च बभ्रुः स्यात्पिङ्गले त्रिषु ॥ ६९७ ॥

नेत्रं पट्टे मन्थगुणे तरुमूले विलोचने ।
 वस्तिनाड्यां चाथ पोत्रं मुखाग्रे हलकोलयोः ॥ ६९८ ॥
 जरा रुग्मङ्गयोरस्त्री वप्रः प्राकाररोधसोः ।
 केदारे सीसके स्वर्णे क्लीबे पितरि ना पुनः ॥ ६९९ ॥
 स्नुद्योषधौ विद्युति च वज्रोस्त्री हीरके पवौ ।
 स्नुह्यां रक्तासुणोरसं पुंसि केशे दरो भये ॥ ७०० ॥
 गर्ते दरी गुहाल्पार्थे त्वव्ययं पर्वते धरः ।
 धरा भूमावथ क्रूरो नृशंसे कठिने तथा ॥ ७०१ ॥
 भयंकरे चाथ सत्तं यशेरण्ये च साधने ।
 सदादाने च दम्भे च धनाच्छादनयोरपि ॥ ७०२ ॥
 धारार्तिकोणेष्वग्निः स्त्री कारा बन्धे च तद्गृहे ।
 राजप्राप्ते पुमान्भागेथाङ्घ्रिः पादद्रुमूलयोः ॥ ७०३ ॥
 करिणां बन्धनोर्व्या स्त्री वारिस्तोत्रे नपुंसकम् ।
 सारं न्याये वस्तुनि च पुमान्मज्झि स्थिरे बले ॥ ७०४ ॥
 त्रिपूतकृष्टे वस्तुनि तु दुर्वहेतिशयान्विते ।
 वीषधे द्विसहस्रे च पलानां भार इक्षुभित् ॥ ७०५ ॥
 चित्रकं देशभेदश्च पुण्ड्रः पञ्च तु वाहने ।
 पर्णे पक्षे चाथ धात्री स्तनदा क्षमामलक्यपि ॥ ७०६ ॥
 योग्यभाजनयोः पात्रं नदीकूलद्वयान्तरे ।
 सुगादौ नाट्यविषये शास्त्रं मन्थनिदेशयोः ॥ ७०७ ॥
 कृच्छ्रं दुःखं तपोभेदः शस्त्रमायुधलोहयोः ।
 हस्तिभेदे वृषे भद्रो भद्रं शर्म सति त्रिषु ॥ ७०८ ॥
 राज्ञायां स्त्री शारिरक्षे पक्षिपर्याणभेदयोः ।
 पीलौ गिरियक्क्रीडागुलके पर्वते गिरिः ॥ ७०९ ॥
 ताम्रं शुल्बे त्रिषु गुणे तन्द्री निद्राप्रमीलयोः ।
 व्यापृताकुलयोर्व्यग्रस्त्रिषु भाण्डं हविथरुः ॥ ७१० ॥
 चक्राद्यभौ शीघ्रगे च त्रिषु क्लीबे त्वरं द्रुतौ ।
 बलौ मेघोपले हस्तिहस्ते पाणौ करौशुषु ॥ ७११ ॥

क्षारं रसविशेषे च पुंसि स्यात्काचभस्मनोः ।
 ध्वान्तदैत्यारयो वृत्रा अभ्रमाकाशमेघयोः ॥ ७१२ ॥
 स्त्रीभेदे कातरे भीरुः स्वर्यूपान्नवद्ययोः ।
 क्षीरं दुग्धाम्बुनोश्चन्द्रं स्वर्णं कम्पित्यके तु ना ॥ ७१३ ॥
 कर्पूरेन्द्रोश्च कुटजे शक्रः स्याद्वासवे तथा ।
 मर्त्ये नरो देवभेदे भरोतिशयभारयोः ॥ ७१४ ॥
 चारे चरस्त्रिषु चले भूरि स्वर्णे बहौ त्रिषु ।
 प्रस्थाने वर्तनोपाये यात्रा देवोत्सवेपि च ॥ ७१५ ॥
 सालपर्व्यां स्थिरा भूमौ दृढे स्थास्नौ च भेद्यवत् ।
 खरस्तीक्ष्णे त्रिषु कूरे गर्दभे तु खरी द्वयोः ॥ ७१६ ॥
 रक्षोभेदे पुमान्द्वारमुपायप्रतिहारयोः ।
 हरा भूवाक्छुरान्नापोप्सराश्चाथ पुरं पुरि ॥ ७१७ ॥
 न ना देहे सर्वभद्रयागे क्लीवे गृहेपि च ।
 धीरं स्यात्कुङ्कुमे सूरौ गम्भीरसहयोस्त्रिषु ॥ ७१८ ॥
 मारी भृशमृतौ कामे मरणे मारणे पुमान् ।
 चारी ताण्डवचेष्टायां नृपतिप्रणिधौ पुमान् ॥ ७१९ ॥
 संधानाच्छादने वस्त्रे शुभ्रौ दीप्तसितौ त्रिषु ।
 संकरो मार्जनक्षिप्ते मेलने लोमजे त्रिषु ॥ ७२० ॥
 उच्चारः पाठशकृती उद्भवे मार्गगे त्रिषु ।
 इन्द्रद्रुदेवदारुः स्याल्लकुचः कुटजार्जुनौ ॥ ७२१ ॥
 मन्दारः सुरवृक्षे स्यात्पारिभद्रकरम्भयोः ।
 मयूरस्तुत्यको दीप्योप्यपामार्गश्च वर्हिणः ॥ ७२२ ॥
 कुरुरं ग्रन्थिपर्णे स्याद्वयोः शुन्यथ वर्वरः ।
 अजगन्धा बर्द्धकद्रुः शाकभेदे तु वर्बरा ॥ ७२३ ॥
 विकुरः केशपाशे स्त्री भूलये चपले त्रिषु ।
 पश्चाज्जङ्घा न नेभस्यावरा दक्षिणदिक्त्रियाम् ॥ ७२४ ॥
 परान्यानन्तरोनाश्च त्रिष्वेवमपरोप्यरौ ।
 पश्चिमायामेव दिशि चतुरो वेगिदक्षयोः ॥ ७२५ ॥

किञ्चल्लेखी केसरो ना पुनागे नागकेसरे ।
 सटावकुलयोर्नाचः पाण्डुरोगी च पामरः ॥ ७२६ ॥
 सौवीरमञ्जनं कोलं कान्चिकं त्रिषु देशजे ।
 जम्भीरः स्यादन्तशडे मरुवे हस्तिपिप्पली ॥ ७२७ ॥
 अपामार्गोब्धिलवणं वसिरो बदरी द्रुमिन् ।
 कर्पासी तत्फले क्लीवे कवरी केशपाशभिन् ॥ ७२८ ॥
 कडारस्त्रिषु कल्माष उद्धारः संग्रहर्णयोः ।
 भुक्तोच्छिष्टे परावर्त उत्क्षेपे चाथ बर्करः ॥ ७२९ ॥
 युवमेवे द्वयोः सोपहासे स्याद्वाच्यलिङ्गकः ।
 युवराजे शिशौ स्कन्दे कुमारोश्चानुचारके ॥ ७३० ॥
 द्वीपे कुमारो ना स्त्री तु कन्यकौषधिभेदयोः ।
 मत्सरोन्यशुभद्वेये तद्वत्कृपणयोस्त्रिषु ॥ ७३१ ॥
 संगराः स्युः क्रियाकारविपदाजिप्रतिश्रवाः ।
 क्लीवे शमीफलेथेभहस्ताये व्योम्नि पङ्कजे ॥ ७३२ ॥
 वाद्यभाण्डमुखे नीरे तीर्थौषधिविशेषयोः ।
 भस्तेः फले पुष्करं स्यादन्तरं त्वन्यभेदयोः ॥ ७३३ ॥
 अवकाशेवधौ मध्ये व्यवधानपिधानयोः ।
 परिधानात्मरन्ध्रेषु स्थानावसरयोरपि ॥ ७३४ ॥
 तादर्थ्यस्वकबास्त्रेषु मध्यगेप्यभिधेयवत् ।
 अजिरं प्राङ्गणे काये रूपादिविषये तथा ॥ ७३५ ॥
 सैरन्ध्री परवेदमस्था स्ववशा शिल्पकारिका ।
 वर्णसंकरजाता च संस्तरौ सस्तराध्वरौ ॥ ७३६ ॥
 प्रकरः संहतौ पुष्पोपकारेथोत्तरा दिशि ।
 भे पार्थवध्वां चोदीच्यानन्तरोर्ध्वेषु भेद्यवत् ॥ ७३७ ॥
 श्रेष्ठप्रधानयोश्चापि प्रतिवाक्ये नपुंसकम् ।
 विराटतनये पुंसि द्वापरौ युगसंशयौ ॥ ७३८ ॥
 स्याद्वाद्यभेदे सुशिरं गते गर्तान्विते त्रिषु ।
 नडे तु सुशिरामीरुः शतावर्षभये त्रिषु ॥ ७३९ ॥

शिशिरोस्त्री ऋतौ शीते त्रिषु क्लीबे हिमे भवेत् ।
 वंशाङ्गुरे करीरोस्त्री तरुभेदे घटे च ना ॥ ७४० ॥
 इक्षोर्विकारः सूक्ष्मादमा रोगभेदश्च शर्करा ।
 विष्टरः कुशमुष्टौ च पीठपादपयोरपि ॥ ७४१ ॥
 गायत्री खदिरे मन्त्रे छन्दोभेदे त्रिलिङ्गकः ।
 उदारो दातृमहतोर्दक्षिणोद्भटयोस्त्रिषु ॥ ७४२ ॥
 शाकरोनडुहि छन्दोभेदे त्रिष्वथ रोगभित् ।
 प्रदरः शरभङ्गौ च केदारः क्षेत्रतीर्थयोः ॥ ७४३ ॥
 ओष्ठोधरोनूर्ध्वहीने त्रिषु दम्भे मृगेश्वरे ।
 मायायां शम्बरः पुंसि जले क्लीबेथ गत्वरे ॥ ७४४ ॥
 सृमरस्त्रिषु पुंस्थेणे कलत्रं भ्राणिभार्ययोः ।
 तमस्तमिस्त्रं सतमा रात्रिः स्त्री गजसज्जनम् ॥ ७४५ ॥
 शृङ्गारो रसराजश्च तूवरोदमभ्रुणि त्रिषु ।
 अजातशृङ्गे छागे च सामुद्रं देहलक्षणे ॥ ७४६ ॥
 लवणादौ समुद्रस्याथाकाराविङ्गिताकृती ।
 प्रकारे मुखरागादावाहाने वर्णभिरपि ॥ ७४७ ॥
 अम्बरे वसनाकाशौ सुगन्धिद्रव्यमाश्रयः ।
 वाप्यालवाले चाधारो विस्तारौ तज्ज्ञविस्तृतौ ॥ ७४८ ॥
 विटपेस्त्री भास्वरा स्यात्पाठा त्रिषु तु भासुरे ।
 औशीरं चामरे दण्डे सहिते शयनासने ॥ ७४९ ॥
 इन्द्रध्वजे विशीर्णे च सच्छिद्रे चापि जर्जरः ।
 उर्वरा सर्वसस्याढ्या भूस्तथा भूमिमात्रकम् ॥ ७५० ॥
 खपुरो लसकः पूगो विहारः सुगतालये ।
 परिक्रमक्रीडनयोः संस्कारः शास्त्रजो गुणः ॥ ७५१ ॥
 वासना प्रतियत्नश्चाथाकरो निकरे खनौ ।
 भासारः स्यात्पसरणे वेगाद्वर्षे सुहृद्वले ॥ ७५२ ॥
 निकारः परिभावे च धान्यस्योत्क्षेपणेपि च ।
 प्रस्तरा मणिपाषाणशय्यास्त्रिषु मनोहरे ॥ ७५३ ॥

स्वादौ च मधुरो नीचपरयोरितरस्त्रिषु ।
 व्यावामे प्रसरो वेगे प्रपञ्चे प्रणये तथा ॥ ७५४ ॥
 गोपुरं द्वारि पूर्वारि तथा दाशपुरौषधौ ।
 दुर्मिक्षादिकृते दुःखे कान्तारं दुर्गमे पथि ॥ ७५५ ॥
 माणिक्यमुज्ज्वलं शृङ्गमूर्ध्वाग्रं शिखरत्रयम् ।
 गुहादम्भनिकुक्षेषु गहरं स्यात्तु चत्वरंम् ॥ ७५६ ॥
 चतुष्पथे प्राङ्गणे च नरेन्द्रौ नृपदैशिकौ ।
 उदरे जठरं क्लीवे कठिने वाच्यलिङ्गकः ॥ ७५७ ॥
 कन्दे राजकशेर्वाख्ये शुण्ठ्यामपि च नागरम् ।
 पूर्वमे वाच्यलिङ्गं स्यात्कुहरं गह्वरे बिले ॥ ७५८ ॥
 शार्वरं त्वन्धतमसे घातुकेमे त्रिलिङ्गकः ।
 वर्णे मोक्षे परब्रह्मण्यक्षरं त्रिषु चाक्षये ॥ ७५९ ॥
 भाण्डीरो बालके पुंसि सुवर्णे तु नपुंसकम् ।
 मन्दिरं नगरे गेहे पितरि चरुपस्तयोः ॥ ७६० ॥
 किंशारु ग्रीहिशूकेषू विकारौ वैरवैकृते ।
 ऋषौ मन्त्रे कुशे देवे पवित्रं पाविते त्रिषु ॥ ७६१ ॥
 सुवर्णे कर्बुरं पापे कल्माषे तु त्रिलिङ्गकः ।
 बन्धुरं संनते रम्ये खर्जूरं फलरूप्ययोः ॥ ७६२ ॥
 ना दुमेनाकुले तु स्यादेकाग्रं तत्परे त्रिषु ।
 आहारः स्वीकृतौ भुक्ती छन्दःकाञ्च्योस्तु शक्नोती ॥ ७६३ ॥
 तुषारस्तु कणे क्लीवे तुहिने शीतले त्रिषु ।
 कठोरः कठिनेपके संहारो नाशसंघयोः ॥ ७६४ ॥
 प्रत्याहारे संग्रहे च तथा नारकभूमिदि ।
 कर्पूरे पुंसि नासीरो भवेदप्रसरे त्रिषु ॥ ७६५ ॥
 कालसूत्रं कृष्णसूत्रे तथा नारकभूमिदि ।
 विद्याधरी देवभेदे द्वयोर्विद्यावति त्रिषु ॥ ७६६ ॥
 विद्याधरः शक्तिधरः स्कन्दः शक्तिमति त्रिषु ।
 तुण्डिकेरी तु कर्पासी बिम्बी च पितृकाननम् ॥ ७६७ ॥

करवीरः पुष्पभिन्नोपचित्रा पृथ्विपर्णिका ।
 दन्ती दण्डधरो राजा यमो दण्डभृति त्रिषु ॥ ७६८ ॥
 चतुरश्रश्चतुःसक्तिस्त्रिषु कालोपयुक्तिवित् ।
 द्यूतयुद्धादिविश्रान्तौ ग्राहाभिख्ये च यादसि ॥ ७६९ ॥
 निमन्त्रणोपनेतव्येवहारोथ परिच्छदे ।
 प्रगाढगात्रिकाबन्धे पर्यङ्गारम्भयोरपि ॥ ७७० ॥
 समूहे स्यात्परिकरः स्यात्तु प्रतिसरोखियाम् ।
 हस्तसूत्रे चमूपश्चाद्गणे यागादिके पुमान् ॥ ७७१ ॥
 भारक्षे मण्डने च स्यान्नियोज्ये वाच्यलिङ्गकः ।
 उपकारस्तूपकृतौ कुसुमप्रकरेपि च ॥ ७७२ ॥
 दुरोदरो द्यूतकरे पणे द्यूते नपुंसकम् ।
 उदुम्बरो वृक्षभेदे देहल्यां चाप्यरुष्करः ॥ ७७३ ॥
 व्रणकृद्वृक्षभेदश्च क्लीबे तु स्यात्सरोरुहे ।
 शतपन्नं पुमान्दार्वाघाटे स्यादथ सागरे ॥ ७७४ ॥
 अकूवारः कूवरे स्त्री भुवि विश्वंभरोच्युते ।
 आडम्बरोस्त्री संरम्भे रवे च गजतूर्ययोः ॥ ७७५ ॥
 अभिहारोभियोगे च चौर्ये संनहनेपि च ।
 शिशुमारो जलोद्भूतजन्तौ तारागमाच्युते ॥ ७७६ ॥
 परिवारः परिजने खड्गकोशेष्युपहारः ।
 विविक्ते च समीपे च महामात्रो महर्द्धिके ॥ ७७७ ॥
 हस्त्यारोहाधिपे चाभिसरः स्वबलसाध्वसे ।
 युद्धे च व्यभिचारः स्याद्धिसायामप्यसंभवे ॥ ७७८ ॥
 संकरे व्यसने वृत्तान्तेपि व्यतिकरः कृतौ ।
 तीर्थेवतारो देवादेरंशे स्यादवरोहणे ॥ ७७९ ॥
 वर्धापके पूर्णपात्रं पात्रे पूर्णे जलादिना ।
 प्रतीहारो द्वारि तत्स्थे द्वयोर्गुह्येष्ववस्करः ॥ ७८० ॥
 वर्चस्के चापचारस्तु दुष्कृतभ्रंशयोरपि ।
 आचारे परिचर्यायां प्राभृतारोपयोरपि ॥ ७८१ ॥

उपचारः सहचरी भार्यापत्योः परस्परम् ।
 लताभेदे द्वयोर्मित्रे सार्धसंचारिणि त्रिषु ॥ ७८२ ॥
 अर्धचन्द्रा तु पालिन्दी गलहस्ते पुमाञ् शरे ।
 नखक्षतविशेषे च हंसभित्कौरवस्तथा ॥ ७८३ ॥
 धार्तराष्ट्रः कृष्णशारः शवले त्रिषु ना मृगे ।
 पारिभद्रः पारिजाते वदर्या सुरदारुणि ॥ ७८४ ॥
 ब्रह्मपुत्रो द्विजसुतो विषभिचारदादयः ।
 सुकुमारस्त्रिषु मृदौ घृतभेदे नपुंसकम् ॥ ७८५ ॥
 उपस्करो वेशवारो गृहभाण्डाद्यथाम्बुदे ।
 पयोधरः स्तनेपि स्यादुपस्करो गुणाहितौ ॥ ७८६ ॥
 अध्याहारे वैकुते च दीर्घसूत्रधिरक्रियः ।
 तन्तौ च विस्तृते क्लीवे दीर्घनिद्रा मृतिस्तथा ॥ ७८७ ॥
 अतिस्वापरतिश्चाथ काठ्यमण्डलत्रैश्मभित् ।
 निम्बश्च सर्वतोभद्रो व्यूहः कल्याणवांस्त्रिषु ॥ ७८८ ॥
 चूडा किरीटं केशश्च संहता मौलयस्त्रयः ।
 मातृभेदे क्षारकीटे काली दुर्गानवाब्दयोः ॥ ७८९ ॥
 पालिन्दी पाटला कृष्णाजाजी कालापि नीलिनी ।
 तिन्दुकेद्री यमे मृत्यौ समये नासिते त्रिषु ॥ ७९० ॥
 मूलान्याद्यशिफाभान्ताः कलहेन्त्ययुगे कलिः ।
 करोपहारदैत्येषु बलिर्ना गात्रजे स्त्रियाम् ॥ ७९१ ॥
 स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषु बलं ना काकसीरिणोः ।
 दैत्यभेदे च बलिनि त्रिष्वोषधिभिदि स्त्रियाम् ॥ ७९२ ॥
 भेद्यलिङ्गः शठे व्यालो द्वयोः शार्दूलसर्पयोः ।
 कुटीग्रामकयोः पलिः त्र्यस्त्री शूलं रुगायुधम् ॥ ७९३ ॥
 तच्छिखा बंधकं काष्ठं शूला वारविलासिनी ।
 ज्वालाशङ्कु द्वयोः कीलौ कूर्परः प्रहतं रते ॥ ७९४ ॥
 कर्णाधो भाजने प्रान्ते पालिः स्त्र्यश्चङ्कपाङ्क्तिषु ।
 कलनाकालशिल्पेषु वृद्धौ मूलधनस्य च ॥ ७९५ ॥

इन्द्रशेशे तालगुरौ निवृत्त्यादौ छले कला ।
 शक्तावव्यक्तमधुरे ध्वाने त्रिषु मनोहरे ॥ ७९६ ॥
 आल्यनये सखीपङ्क्तयोः सेतौ ना वृश्चिके फलम् ।
 सस्यादौ फलके लाभ आयुधामे कणेकृते ॥ ७९७ ॥
 अभ्यम्बुविकृतौ वेला मर्यादा गिरिकालयोः ।
 फालो हलामोल्भवयोर्लोलधलसन्तृणयोः ॥ ७९८ ॥
 लीला विलासेनुकृतौ दलं दण्डार्धयोश्छदे ।
 झगन्धपन्नोपादानहेत्वो रन्ध्रगुहे विलम् ॥ ७९९ ॥
 ययौषधिभिदो रागद्वये नील्यथ झिल्लिका ।
 नीला त्रिषु प्राणिगुणे कपिरत्नभिदोस्तु ना ॥ ८०० ॥
 मलोत्ती पापविट्ठिके कृपणे मलिने त्रिषु ।
 भाणवादावशुद्धौ च कालिघि स्याद्वसादिषु ॥ ८०१ ॥
 गवाक्षे कोरके वृन्दे दम्भे मत्स्यादिवन्धने ।
 धूर्तकृत्ये च जालं स्याच्छीलं वृत्तस्वभावयोः ॥ ८०२ ॥
 तलं गोधास्वरूपाधः पृष्ठेष्वस्त्री पुमान्द्रुभिन् ।
 चपेटे च वितस्तौ च व्याजस्खलितयोश्छलम् ॥ ८०३ ॥
 चेलं वल्ले त्रिष्वधमे पलमुन्मानमांसयोः ।
 त्रिषु स्थूलं जडे पीने हेलावज्ञाविलासयोः ॥ ८०४ ॥
 गीतकालक्रियामाने मध्याङ्गुष्ठमिते तरौ ।
 तालः करतले चाथ तुला सादृश्यमानयोः ॥ ८०५ ॥
 गृहाणां दारुबन्धार्थपीठिका सदृशं तथा ।
 जलोदञ्चनभाण्डे च राशिभेदे धटे द्वयोः ॥ ८०६ ॥
 जलं तोयं त्रिषु जडे त्रिषु बालोर्भकाज्ञयोः ।
 क्लीवे ह्रीवेरके नाङ्गरुहे गोत्रे गृहे तथा ॥ ८०७ ॥
 कुलं सजातीयगणे संघे शास्त्रशरीरयोः ।
 क्लिन्नाक्षे त्रिषु चुल्लोक्षिण क्लीवे चुल्ली तु पाकभूः ॥ ८०८ ॥
 खलं भूस्थानकर्णेषु क्रूरपामरयोस्त्रिषु ।
 सैन्यस्य पश्चिमे भागे कूलमन्तिकतीरयोः ॥ ८०९ ॥

शिला द्वाराधरं दारु वृशच्च करका तथा ।
 प्राकारवृक्षयोः सालः सर्जं चाथ प्लवे किरे ॥ ८१० ॥
 कोलः क्लीवे बदर्या स्यात्कणा कोलाथ भूरिला ।
 वाक्स्वःखी गौर्द्रुशाखायां गेहे गेहैकदेशयोः ॥ ८११ ॥
 शाला स्याद्दुरे भेलो भीरुके वाच्यलिङ्गकः ।
 तूलिश्चित्रोपकरणे शलाकातूलशय्ययोः ॥ ८१२ ॥
 खेला क्रीडा विलासाक्षे त्रिषु दोला तु दोलिनी ।
 प्रेङ्खा स्थाली पाकभाण्डं पाटलाखी तु भाजने ॥ ८१३ ॥
 शिली गण्डूपदी भेका शिलोज्जेषु शिलश्च ना ।
 प्राण्यङ्गे तृणकाण्डे च ना नाली धमनी खियाम् ॥ ८१४ ॥
 न ना नालाञ्जादिकाण्डे त्रिषु स्याज्जलनिर्गमे ।
 कमला श्रीमृगे पुंसि क्लीवे स्यात्पद्मतोययोः ॥ ८१५ ॥
 सास्नायां नागभेदे चाप्यूर्णवाससि कम्बलः ।
 वातूलः पुंसि वात्यायां वाते वातासहे त्रिषु ॥ ८१६ ॥
 वातलो वातुलश्चैवमाभीलं भीमकृच्छयोः ।
 बहुलाः कृत्तिका गाव एलाः पुंस्यग्निपक्षयोः ॥ ८१७ ॥
 प्रभूते च प्रायिके च शितौ च स्यान्निलिङ्गकः ।
 उपलेक्षुविकारे स्याच्छर्करायां च नाश्मनि ॥ ८१८ ॥
 रत्ने चाधामृते तोये कीलालं मण्डरक्तयोः ।
 छर्दिर्नव्रजोः क्लीवे समूहे पटलं न ना ॥ ८१९ ॥
 पुष्पादिभाण्डे नाध्याये प्रियङ्गुर्महिला वधूः ।
 पातालमौर्वाग्रिरसातलयोः शङ्कुभिश्चिते ॥ ८२० ॥
 इवभ्रे कुकूलं पुंसि स्यात्तुषामावथ केवलम् ।
 निर्णीते त्रिषु कृत्स्ने स्यादसहायेथ शिक्षिते ॥ ८२१ ॥
 कुशलखिषु पर्याप्ते क्लीवे स्यात्क्षेमपुण्ययोः ।
 वीणादण्डे प्रवालोखी विद्रुमे नवपल्लवे ॥ ८२२ ॥
 देवीभेदे करालोच्चे त्रिषु स्याद्दद्याप्रभीमयोः ।
 खण्डेखी शकलं बल्के रागभेदेस्थिभिद्यपि ॥ ८२३ ॥

मृदौ खिग्धे त्रिषु भवेद्दक्षे चारौ च पेशलः ।
 मण्डली स्यान्न ना संघे देशविम्बे च मण्डलः ॥ ८२४ ॥
 त्रिषु वृत्ते स्थानके तु परिधौ तु नपुंसकम् ।
 कर्माङ्गेप्युपलेपादौ कुष्ठं नीलाञ्जमुत्पलम् ॥ ८२५ ॥
 ऊषणा पिप्पली ना तु तरुवस्त्राच्छिदाभिदोः ।
 क्लीवे जले स्यात्कुङ्गलः खनित्रे कोविदारके ॥ ८२६ ॥
 संकुलं व्याकुले व्याप्तेविस्पष्टार्थवचस्यपि ।
 यवाग्वां तरला रत्ने पुंसि दीप्ते चले त्रिषु ॥ ८२७ ॥
 पललं तिलकल्के स्यान्मांसे च जगलत्रिषु ।
 मेचके पिष्टमद्ये ना मेखला खड्गबन्धने ॥ ८२८ ॥
 काञ्च्यद्विदेशमौञ्जीषु कपालं कर्परे त्रिषु ।
 उत्तमाङ्गास्थिन् भक्ष्ये तु शङ्कुली कर्णपुत्रिका ॥ ८२९ ॥
 तुमुलं व्याकुले शब्दे त्रिषु स्यात्संकुले रणे ।
 पाटला त्रिषु वर्णे स्याद्दीर्घौ ना कुसुमे न ना ॥ ८३० ॥
 जाङ्गलो निर्जले देशे पिशिते स्यान्नपुंसकम् ।
 दुगूलं तनुवासः स्यात्क्षौमं च चपला तडित् ॥ ८३१ ॥
 कुलटे स्याद्द्वयोर्ना तु पारते चञ्चले त्रिषु ।
 तण्डुलो धान्यसारे स्याद्विडङ्गे कदली खियाम् ॥ ८३२ ॥
 मृगभेदे ध्वजे रम्भास्तम्भे स्यादथ मञ्जुलः ।
 मधुरे भेद्यलिङ्गो ना जलरङ्गुपतत्रिणि ॥ ८३३ ॥
 काकोलो द्रोणकाके स्याद्विषे चाप्योषधौ खियाम् ।
 धवलं सुन्दरे शुक्ले त्रिषु यूनि गवि द्वयोः ॥ ८३४ ॥
 अचलोद्ग्री खियां भूमौ देहोन्मानौ तु बाहुलौ ।
 कार्तिकः कोमला वृत्तिः खिग्धे तुल्ये त्रिषु त्रिषु ॥ ८३५ ॥
 शृङ्खला पुंस्कटीकाञ्च्यां बन्धने चायसादिके ।
 रसाला मधुरा भाषा भोज्यं ना त्विक्षुचूतयोः ॥ ८३६ ॥
 निचुलो वेतसे चापादिकोशे — — — र्गला ।
 न पुमान्यन्त्रणायां च कपिलागुरुशिशपा ॥ ८३७ ॥

हरेण्वाख्यौषधिर्गोश्च मुनौ ना तदुणे त्रिषु ।
 धतूरो मातुलो मातुर्भाता भार्यास्य मातुली ॥ ८३८ ॥
 [दारिकाबीजमाज्यं च राजसर्षप एव च ।]
 श्रद्धालुर्दोहदवती श्रद्धाशीले भवेत्त्रिषु ॥ ८३९ ॥
 नीलिन्यां श्रीफली बिल्वे नेभरोगे तु पाकलः ।
 कुष्ठे क्लीवं फेनिलं तु कुवलेरिष्टपादपे ॥ ८४० ॥
 ना फेनयुक्ते त्रिषु च लाङ्गली गर्भपातनी ।
 तोयपिप्पल्यथ स्पष्टोशठथ सरलखिषु ॥ ८४१ ॥
 त्रिवृत्स्त्री ना तु पीतद्रौ पिच्छिलागुरुशिशपा ।
 मोचातरुखिषु जिग्धे तिनिशाशोकवेतसाः ॥ ८४२ ॥
 वञ्जुलाः कन्दली वीरुत्तद्भेदमृगभेदयोः ।
 कपालमूलयोः क्लीवे निष्कला विगतार्तवा ॥ ८४३ ॥
 विमले मन्त्रदेवादौ त्रिषु वाद्ये नपुंसकम् ।
 विकङ्कतः करीरथ संनिवेशविशेषवान् ॥ ८४४ ॥
 खड्गादिश्च ग्रन्थिलः स्याच्छमलं कल्मषं शकृत् ।
 पुभूम्नि केशे देशे च द्वयोस्तत्स्थे च कुन्तली ॥ ८४५ ॥
 मधुपात्रे भवेत्क्लीवे मरालौ हंसविस्तृतौ ।
 स्यान्मङ्गलः कुजे क्लीवे शुभे देव्यां स्त्रियामपि ॥ ८४६ ॥
 एकाशीला तु पाठायां ना वुके नडकाशयोः ।
 भवेत्पोटगलो गन्धफला चण्पकमालिका ॥ ८४७ ॥
 प्रियङ्गुः स्यात्पुष्पफलः कूष्माण्डककपित्थयोः ।
 धूमे त्रिषु महाकालः किंपाके प्रमथे शिवे ॥ ८४८ ॥
 यमतद्वृतयोः पुंसि चक्रवालं तु मण्डले ।
 लोकालोके पुमान्स्यात्तु विमर्दे परिशीलने ॥ ८४९ ॥
 अत्युत्कृष्टे परिमलो गन्धे जनमनोहरे ।
 मत्तः करी मदकलखिषु चाव्यक्तवाङ्मदात् ॥ ८५० ॥
 ऐरावणे गणेशे च हस्तिमल्लोथ यज्वनि ।
 मदिराक्रयशिल्पे च त्रिषु स्यादास्तुतीबलः ॥ ८५१ ॥

स्वो ज्ञातावात्मनि स्वं त्रिष्वात्मीये स्वोस्त्रियां धने ।
 स्वर्गेन्तरिक्षे च द्यौः स्त्री शैले मेघे रवावविः ॥ ८५२ ॥
 दवदावौ वनारण्यवह्नी जन्महरौ भवौ ।
 कल्याणप्राप्तिसंसारसत्ताश्चायाध्वरो हवः ॥ ८५३ ॥
 आज्ञाज्ञाने चाथ योषित्पतिः शास्त्री नरो धवः ।
 भावः सत्तास्वभावाभिप्रायचेष्टात्मजन्मसु ॥ ८५४ ॥
 क्रियासुरतसंवेगलीलातात्पर्यवस्तुषु ।
 स्थायिसात्त्विकसंचारिविभावेषु च पूज्यवत् ॥ ८५५ ॥
 शब्दप्रवृत्तिहेतौ च योन्यैश्वर्योदयेषु च ।
 ध्रुवा भमित्स्थानुकीला निश्चले शारद्वते त्रिषु ॥ ८५६ ॥
 सत्यनिश्चितयोः क्लीवे गीतिलुग्भेदयोः स्त्रियाम् ।
 सालपर्ण्या क्षवस्तु स्वादासूर्या क्षवयौ तथा ॥ ८५७ ॥
 अभयामलकी गौरी शमी क्रोष्टा शिवा पुमान् ।
 हरे कीले च कल्पाणे क्लीवे तद्वति तु त्रिषु ॥ ८५८ ॥
 पक्वं विनाशाभिमुखं तथा परिणते त्रिषु ।
 रहस्ये कलहे दुःखे हं हं मिथुनयुग्मयोः ॥ ८५९ ॥
 क्लीवो नपुंसके शण्डे दैन्ययुक्ते जने त्रिषु ।
 वक्रोपायश्चान्तिकं च पार्श्वं कुक्ष्यङ्गभित्तया ॥ ८६० ॥
 ज्या जीवा जीविते न स्त्री पुमाञ्जन्तौ बृहस्पतौ ।
 अत्यध्वगोतिप्रणतः प्राध्वः क्लीवे तु बन्धने ॥ ८६१ ॥
 उशानाः काव्यकृद्दिशान्कविर्नादवाङ्मगा कवी ।
 केलौ स्रवे द्रवोपे छेदेल्ले च कणे लवः ॥ ८६२ ॥
 विश्वं जगच्च शुण्ठी च सर्वस्मिन्वाच्यलिङ्गकः ।
 स्त्रियां प्रतिविषायां च पुं बहुत्वे च देवभित् ॥ ८६३ ॥
 स्त्रीकटीवत्खबन्धे स्यान्नीविः परिपणे स्त्रियाम् ।
 आयव्ययविशुद्धे च धने कारागृहे तथा ॥ ८६४ ॥
 मनःसत्यत्वात्मभावे पिशाचादौ गुणे बले ।
 द्रव्यासुव्यवसायेषु सत्त्वमस्त्री तु जन्तुषु ॥ ८६५ ॥

क्रमनिष्ठे भुवो भागे भेकपक्षिभिदोः प्रवः ।
 प्रवनोदुपचण्डालेष्वोषधौ स्यान्नपुंसकम् ॥ ८६६ ॥
 देवी मूर्वा द्वयो राजतस्त्रियेर्दिवते तथा ।
 मन्त्री सहायः सचिवौ प्रभवः स्थानमूलयोः ॥ ८६७ ॥
 स्यादुत्पादे फले पुष्पे प्रसवो गर्भमोचने ।
 अपत्येप्यथाविद्वासे निकृत्तौ चापि निहवः ॥ ८६८ ॥
 अपलापेप्यथाधारानतिरेके च संभवः ।
 जन्मोपपत्तिसेधेषु गाण्डीवं गाण्डिवं तथा ॥ ८६९ ॥
 जिष्णोर्धनुषि कोदण्डे वैशाखे माधवो हरौ ।
 वसन्ते चाथ राजीवो मृगभिन्मीनभेदयोः ॥ ८७० ॥
 कृवे पद्मेथ वडवा स्त्रीविशेषो हयी तथा ।
 कुम्भदासी पल्लवोस्त्री विटपे क्षेत्रपञ्चयोः ॥ ८७१ ॥
 बलैकदेशे रहसि सैन्धवो लवणाद्वयोः ।
 अभावौ निधनासत्ते व्याजे द्यूते च कैतवम् ॥ ८७२ ॥
 उत्सेकामर्षयोरिच्छाप्रसरे मह उत्सवः ।
 विप्रौर्वाद्वा वाडवाः स्युर्वल्लवो गोपसूदयोः ॥ ८७३ ॥
 विप्रवौ रणनिर्बाधावुत्सवो यदुरुद्धवः ।
 धतूरे ना वञ्चकस्तु कितवो द्यूतकृत्तिषु ॥ ८७४ ॥
 सामुद्रलवणेशीवो महानिम्बे च गन्धके ।
 नील्यां त्रिषु निरुन्मादे कारवी कृष्णजीरके ॥ ८७५ ॥
 हिङ्गुपर्ण्यां प्रसेवस्तु भस्त्रादौ ककुभे तथा ।
 कैरवं जलजेरौ ना देवरागभिदोर्द्वयोः ॥ ८७६ ॥
 भैरवी त्रिषु भीमे स्याद्गन्धर्वो मृगदेवभिः ।
 ऐरण्डाद्वौ गायनश्च राहूत्पातावुपप्लवौ ॥ ८७७ ॥
 अनादवासोपलापश्च स्नेहश्च स्यादपहवः ।
 अनुभावः प्रभावे च सतां च मतिनिश्चये ॥ ८७८ ॥
 सवने मद्यसंधाने स्नाने चाभिषवः पुमान् ।
 क्लीवे पारशवं शस्त्रे वर्णभेदे त्रिलिङ्गकम् ॥ ८७९ ॥

द्वौ विशौ वैद्यमनुजौ संततौ स्त्री जने बहु ।
 दृग्बुद्धौ दर्शनेदिग्गं स्त्री दिग्गुपाये निदर्शने ॥ ८८० ॥
 मार्गे ककुभि च स्त्री स्याद्द्वौ चराभिसरी स्पशौ ।
 द्वौ राशी पुञ्जमेषाद्यौ लब्धव्ये गणिते च ना ॥ ८८१ ॥
 ईशो महेश्वरः स्वामी पृष्ठद्यास्थस्यादिमध्यभूः ।
 वंशोन्वयः समूहश्च काण्डं वेणुरथो दशा ॥ ८८२ ॥
 अवल्या वर्तिरन्ते तु वाससो भूमनि स्त्रियाम् ।
 कुशा बल्गा कुशी फालो दर्भस्त्री क्लीवमम्बुनि ॥ ८८३ ॥
 निधनानुपलम्भौ तु नाशौ क्लीबे पलायने ।
 पशुर्मृगादौ छगले दर्शनार्थे तदव्ययम् ॥ ८८४ ॥
 रुजायां स्पर्शके स्पर्शो दानस्पर्शनयोरपि ।
 आशा ककुभि तृष्णायां दर्शः सूर्येन्दुसंगमे ॥ ८८५ ॥
 कृष्णपक्षान्तयागे च पाशोक्षे बन्धने तथा ।
 रज्ज्वादिवलयच्छिद्रे प्रशस्ते तु सपूर्वकः ॥ ८८६ ॥
 त्रिधावयत्ते यन्त्रणेच्छा प्रभावः प्रभुता वंशः ।
 शुन्यां वेद्यावन्ध्यगवीस्त्रीकरेणुषु तु स्त्रियाम् ॥ ८८७ ॥
 पेद्यां धने तद्गृहे च चषके पट्टयोनिषु ।
 दिव्ये च कोशः पुष्पादिकुट्टमलासिपिधानयोः ॥ ८८८ ॥
 कायावृतौ द्वयोः पद्मकर्णिकायां समाश्रये ।
 वेद्यानां वेश आकल्पे दुःस्पर्शा कण्टकारिका ॥ ८८९ ॥
 यवाशे पुंसि परुषे निर्दये च भवेत्त्रिषु ।
 रहःप्रकाशौ धीकाशौ निर्वेशो भृतिभोगयोः ॥ ८९० ॥
 प्रसरे चाथ निर्देश आज्ञायां कथने तथा ।
 कृतान्ते पुंसि कीनाशः क्षुद्रकार्षकयोस्त्रिषु ॥ ८९१ ॥
 राक्षसे किंशुके पर्णे पलाशो हरिते त्रिषु ।
 शटीपर्णे भवेत्क्लीवमर्भीशुः प्रमहे करे ॥ ८९२ ॥
 विवशः स्यादवद्यादौ त्रिलिङ्गोनिष्टदुष्टधीः ।
 कर्कशः स्यात्साहसिके दुःस्पर्शे कठिनेदये ॥ ८९३ ॥

कम्पिल्ये च प्रदेशस्तु मानभित्स्थानभेदयोः ।
 वागीशो देवताभेदे ना जीवे हयमूर्धनि ॥ ८९४ ॥
 ब्रह्मणि ज्ञे त्रिषु भवेत्कलशोखी त्वपां निधौ ।
 दधिमन्थनकुम्भ्यां च कलशो कलशिः खियौ ॥ ८९५ ॥
 निवेशौ शिविरोद्वाहौ धालिशौ मूर्खशावकौ ।
 त्रिषु स्फुटे प्रसिद्धे च प्रकाशो भासि पुंस्ययम् ॥ ८९६ ॥
 संध्यङ्गभिद्विमर्शो ना स्यात्परामर्शबाधयोः ।
 निखिंशोसौ त्रिषु क्रूरे नगेशोद्विपतौ शिवे ॥ ८९७ ॥
 भूमिस्पृशो नरा वैद्यया व्यपदेशोभिधा छलम् ।
 अपदेशौ व्याजहेतू जीवितेशौ यमप्रियौ ॥ ८९८ ॥
 वार्त्ताहरे सहाये च पुरोगे च प्रतिष्कशः ।
 पतने स्यादपभ्रंशो भाषाभेदापशब्दयोः ॥ ८९९ ॥
 त्विद् शोभा रुक् तृड् लिप्सा तर्षो विड् मलगूथयोः ।
 ऋषिर्वेदे वसिष्ठादौ भवेद् घोषो गवां गणे ॥ ९०० ॥
 गोपपक्षौ गह्वरे च स्वरे मेघादिनिःस्वने ।
 उपयुक्तेतरच्छेपं त्रिषु ना नागसीरिणोः ॥ ९०१ ॥
 प्रसादान्निजनिर्माल्यदाने स्त्री स्याद्दृषो गवि ।
 शुक्ले मूषके भ्रेष्टे शृङ्गीषाशिकयोः शुभे ॥ ९०२ ॥
 ज्ञषा नागबला ना तु मत्स्ये स्याद्दत्तरेखियाम् ।
 वर्षो वृष्टौ लोकधातावुषा बाणसुता निशा ॥ ९०३ ॥
 दोषो गुणेनरे रात्रौ स्त्री भ्रेषो नाशगर्हयोः ।
 करीषामौ पुमान्कर्षूखिषु कृष्यल्पकुल्ययोः ॥ ९०४ ॥
 शुपिः शोषे बले क्लीवे विषं क्ष्वेडे जले तथा ।
 खियां प्रतिविषायां स्याच्छेषस्तानवरोगयोः ॥ ९०५ ॥
 तुषो विभीतको दोषो धान्यचर्मावृत्तौ धने ।
 तद्गृहे पट्टयोन्यादौ कोपः शान्तश्च कैश्चन ॥ ९०६ ॥
 शैलुषो नर्तके बिल्वे मनीषा धिपणेच्छयोः ।
 अभीषुः प्रमहे रश्मौ पुरुषा आत्मसाधनः ॥ ९०७ ॥

पञ्चहस्तप्रमाणे च कल्माषौ कृष्णकर्बुरौ ।
 रोहिषं रक्तकतृणं मत्स्यभिदरिणान्तरम् ॥ ९०८ ॥
 शुण्डामभागे गण्डूषा द्वयोश्च मुखपूरणे ।
 प्रसृतोन्मित उष्णीषः शिरोवेष्टकिरीटयोः ॥ ९०९ ॥
 पुंसः कृत्यविशेषे स्यात्पौरुषं तन्मिते त्रिषु ।
 आभिषे पललोत्कोचावामिषी स्यात्तु मल्लकी ॥ ९१० ॥
 पीयूषममृते नूतदुग्धकाथे घने द्वयोः ।
 व्यक्तौ भेदे विशेषः स्यात्प्रदोषो दोषिकालयोः ॥ ९११ ॥
 त्रिष्वत्रिविले स्यात्कलुषं पापे च महिषी प्रभोः ।
 स्त्रियां द्वयोः पशावंहस्यपराधे च किल्बिषम् ॥ ९१२ ॥
 भाकर्षः शारिफलक आक्षेपे पाशके तथा ।
 निष्ठुरे वचने रूक्षे परुषं कर्बुरे त्रिषु ॥ ९१३ ॥
 सदृशे च जिगीषा स्याज्जयेच्छाव्यवसाययोः ।
 संवर्षौ कषणस्पर्धे उपासाभवणेच्छयोः ॥ ९१४ ॥
 शुभ्रूषानिमिषा मत्स्याः सुराः शम्भ्यां तु न स्त्रियाम् ।
 कपिशिर्षं भित्तिशृङ्गे रथाधो दारु कर्षणम् ॥ ९१५ ॥
 अनुकर्षमनुतर्षोभिलाषश्चषकः सुरो ।
 परिवेषस्तु बलने परिधौ मण्डले तथा ॥ ९१६ ॥
 कालमेषी तु मञ्जिष्ठा बृहती सोमराजिका ।
 पलंकषा भवेद्भाक्षा गोक्षुरो गुग्गुलुस्तथा ॥ ९१७ ॥
 भा रश्मिदीप्योर्न पुमान्वासौ रतगृहौकसी ।
 देवा देवभिदोमिथ योक्त्रांशु च बुके वसुः ॥ ९१८ ॥
 भासि रत्ने धने क्लीबे पाठाराज्ञाभुवो रसाः ।
 मांसे नाट्ये देहधातौ वीर्ये रागे द्रवे विषे ॥ ९१९ ॥
 स्वादेम्ब्लादौ चर्वणे ना ध्वनौ क्लीबे तु पारते ।
 खगयोगिभिर्दोर्हसो निर्लोभनृपसूर्ययोः ॥ ९२० ॥
 विष्णौ प्राणे चात्मनि च ज्योतिर्भस्मनिदृष्टिषु ।
 पुत्रादौ तर्णके वर्षे वत्सः क्लीबे तु वक्षसि ॥ ९२१ ॥

ध्वान्ते राहौ गुणे शोके तमो वेधा विधातरि ।
 विष्णौ विदुषि चाथार्चिर्ज्वालाभासोर्न पुंस्ययम् ॥ ९२२ ॥
 सरित्प्रवाहे खद्वारे स्रोतः स्यात्करिणः करे ।
 वर्चासि रूपविड्भासो रहः सुरतगुह्ययोः ॥ ९२३ ॥
 एनोपराधे दुरितेप्यागः पापापराधयोः ।
 रजो गुणे च रेणौ च योषितामार्तवेपि च ॥ ९२४ ॥
 द्वारोर्ध्वदारु नासा स्यान्नासिका चाथ यौवनम् ।
 देहावस्था वयः पक्षी मह उत्सवतेजसोः ॥ ९२५ ॥
 छन्दः पद्येभिलाषे च वेदे चौजो बले रुचौ ।
 गृहं सदाश्रयश्चौकः पयः क्षीरे जलेपि च ॥ ९२६ ॥
 तेजः प्रभावो दीप्तिश्च बलशुक्रासहिष्णुताः ।
 नभा वर्षाः आवणोभ्रमन्तरिक्षे नपुंसकम् ॥ ९२७ ॥
 सहो दीप्तौ बले मार्गशीर्षहेमन्तयोः पुमान् ।
 तपास्तु शिशिरे माघे क्लीवं कृच्छ्रादिके व्रते ॥ ९२८ ॥
 चौर्यादिकर्म हिंसा स्याद्बधश्च जननी प्रसूः ।
 भद्रवा चाय खियामाशीर्हिताशंसाहिदंष्ट्रयोः ॥ ९२९ ॥
 रुयुषाः संध्या प्रभाते तु क्लीवे भासः प्रभांशवः ।
 मणिदोषो भयं त्रासः सर्पिर्होतव्ययोर्हविः ॥ ९३० ॥
 नामौ क्लीवे कुशे बर्हिहरः श्रेष्ठेपि वक्षसि ।
 असिः खड्गे तथा चापे शुभाकारे तनौ वपुः ॥ ९३१ ॥
 भद्रः परस्मिन्नत्रापि शंसोक्तौ स्तुतिवाञ्छयोः ।
 आत्मज्ञे पण्डिते विद्वान्क्लीवे द्यौर्भूश्च रोदसी ॥ ९३२ ॥
 पुनरर्थेव्ययं भूयोतिवद्वर्थे त्रिलिङ्गकः ।
 [प्रशस्तवृद्धयोर्य्यानुत्कर्षार्थे त्रिलिङ्गकः] ॥ ९३३ ॥
 मृत्सौषधिः प्रशस्ता मृदासी वीरुच नर्तकी ।
 भृत्ये द्वयोर्वरासी तु वरखड्गोच्चशाटकौ ॥ ९३४ ॥
 लालसे प्रार्थनौत्सुक्ये तद्वति स्यात्त्रिलिङ्गकः ।
 [आशंसा वचनं वाञ्छा स्तुतिः संभावना तथा] ॥ ९३५ ॥

स्तुतिः प्रशंसा इलाषा च दिवौकाश्चातके सुरे ।
 छदर्चिरुत्पमे बह्वौ रभसो हर्षवेगयोः ॥ ९३६ ॥
 वतंसोस्त्री कर्णपूर उत्तंसश्चापि शेखरे ।
 सुमनाः स्त्री पुष्पजात्योर्देवपण्डितयोः पुमान् ॥ ९३७ ॥
 सारसः खगभेदे स्यात्क्रीवे तु सरसीरुहे ।
 त्रिषु धानुष्क इप्वासो भवेत्क्रीवे तु कार्मुके ॥ ९३८ ॥
 व्योमन्यस्त्रियां विहायः स्यात्पुंवहुत्वे पतत्रिषु ।
 बलात्कारकृतं कर्म साहसं दण्डभित्तया ॥ ९३९ ॥
 बीभत्सो विकृते क्रूरे निन्द्ये च त्रिषु फल्गुने ।
 पुंसि नाट्यरसे च स्याज्जुगुप्सायां नपुंसकम् ॥ ९४० ॥
 वरीयानतिविस्तीर्णे तथा वरतरे त्रिषु ।
 बाढसाध्वोरतिशये साधीयान्वाच्यलिङ्गकः ॥ ९४१ ॥
 युवाल्पयोरतिशये कनीयानपि भेषवत् ।
 पाठा हरीतकी हस्तिपिप्पली श्रेयसी त्रिषु ॥ ९४२ ॥
 शस्तेथ पायसं दुग्धसंस्कृते बलिभिद्यपि ।
 श्रीवासे नौषधिभिदि राक्षसी रक्षसि द्वयोः ॥ ९४३ ॥
 तद्भवादौ त्रिष्वभुक्तावुपवासो व्रतस्थितौ ।
 मूर्वाद्राक्षे मधुरसे मृद्दीका च शतावरी ॥ ९४४ ॥
 काकोली परिहासः स्यात्क्रीडोपहसनं तथा ।
 शेखरे कर्णपूरे चावतंसं पुनपुंसकम् ॥ ९४५ ॥
 जले सान्द्रे च निर्यासे भवेद्द्वनरसोस्त्रियाम् ।
 कादम्बे राजहंसे च कलहंसो द्वयोर्भवेत् ॥ ९४६ ॥
 चन्द्रहासो रावणासावसिमात्रेथ संस्कृतौ ।
 धूपमन्त्रादिभिर्वासेप्यधियासः पुमानयम् ॥ ९४७ ॥
 निःश्रेयसं शिवे मोक्षे सूर्यबह्वी विभावसू ।
 निम्बे स्याद्विज्जुनिर्यासस्तथा हिङ्गुतरुद्रवे ॥ ९४८ ॥
 शिखिपिच्छदले बहे ईहा स्यादुद्यमेच्छयोः ।
 गृहं गेहे बहुत्वे तु न स्त्री दारेषु संवहः ॥ ९४९ ॥

दान्तस्कन्धेदवावयवे वोढ्याचरणे तथा ।
 वहो वाहे वर्णके च मुद्रपर्णी वचा सहा ॥ ९५० ॥
 कुमारी त्रिषु शक्ते स्याद्वार्त्ताकी वाशिका तथा ।
 सिंही द्वयोः प्राणिभेदे वप्रवृत्तोरगेष्वाहिः ॥ ९५१ ॥
 अविद्यामूर्छयोर्मोहो याहो यादोवहारयोः ।
 स्नेहस्तैलादिकप्रेम्णोः सौहार्दे चाथ गह्वरे ॥ ९५२ ॥
 गुहा स्यात्पृथ्विपण्यां च पुमान्स्कन्धेथ संचये ।
 सूर्यादौ पूतनादौ च राहुनिर्वन्धयोर्ग्रहः ॥ ९५३ ॥
 राहुप्रस्तेन्दुपूष्णोश्च मही भूकृत्सवे पुमान् ।
 वाहा बाहुतरे स्त्री स्यात्पुमान्माने हयादिषु ॥ ९५४ ॥
 वर्गविन्यासयोर्व्यूहो विस्वारे पृथुले त्रिषु ।
 विपुले त्र्यादिसंख्यायां बहुः स्याद्वाच्यलिङ्गकः ॥ ९५५ ॥
 प्रग्रहः स्यात्तुलासूत्रे वन्द्यां रज्जौ हयस्य च ।
 हयरश्मौ तुलासूत्रे प्रयाहो जीविकाकृतौ ॥ ९५६ ॥
 संवाहः परिचर्यायां विग्रहः कायविस्तरौ ।
 वैरवाक्ये तिरस्कारोभिध्या भर्त्सा च निग्रहः ॥ ९५७ ॥
 स्यादूर्ध्वमाने स्त्रीश्रोणावारोहोङ्गे तरोरपि ।
 तथादवाद्यध्यासितरि स्यात्स्पष्टा मलसंसृतिः ॥ ९५८ ॥
 प्रवृत्तिर्जलवेगश्च प्रवाहा अथ संप्रहः ।
 संचये महदुद्गारे फलादिस्वीकृतावपि ॥ ९५९ ॥
 द्वार्यापीडे काथरसे निर्यूहो नागदन्तके ।
 वैदेह्यौ पिप्पलीसीते वाराह्यौ देवतौषधी ॥ ९६० ॥
 राज्ञा शेफालिका गन्धनाकुली सुवहा त्रिषु ।
 रम्ये दैर्घ्ये रोगभेदे स्यादानाहोपि बन्धने ॥ ९६१ ॥
 गजभाले वृष्टिरोधे प्रतिबन्धेप्यवग्रहः ।
 पदपर्वविभागे च भूमौ सर्वसहा सहे ॥ ९६२ ॥
 स्यादारम्भे स्वीकरणे सैन्यपृष्ठे पतङ्गहे ।
 द्विजेभ्यो विधिवेद्ये तद्गहे च प्रतिग्रहः ॥ ९६३ ॥

पत्नीपरिजनादानमूलशापाः परिग्रहाः ।
 समीरणे गन्धर्वहो नासिकायां स्त्रियामथ ॥ ९६४ ॥
 पितामहः पितृपिता ब्रह्मा चाथ तमोपहाः ।
 अग्नीन्हर्का नृपार्हेर्ये परिवर्हः परिच्छदे ॥ ९६५ ॥
 ध्वाङ्गः काके बके कक्षः पादर्वपातकभित्तिषु ।
 तृणे वीरुधि च स्त्री तु प्रतिज्ञास्थानभेदयोः ॥ ९६६ ॥
 परिधानस्य च बहिः कटीनिगडने भवेत् ।
 रथांशोक्षो दैत्यभिदि पाशकचूतयोरपि ॥ ९६७ ॥
 बीजे विभीतके कर्षे स्रोतोमे क्लीव इन्द्रिये ।
 सौवर्चले च पक्षस्तु वर्गे कालसहाययोः ॥ ९६८ ॥
 गरुत्साध्यविरोधेषु पुष्पच्छेदेभपाद्वयोः ।
 रुचौ विकल्पिते पादर्वे परः केशात्तु संहतौ ॥ ९६९ ॥
 भजापतौ कुक्कुटे च दक्षः स्याच्चतुरे त्रिषु ।
 प्रेक्षा नृत्तेक्षणं प्रज्ञा भिक्षा सेवार्थना भृतिः ॥ ९७० ॥
 याज्ञापाप्यं तथान्नादि न्यक्षं कात्स्न्यनिकर्षयोः ।
 कक्षं मे पुंसि भल्लूके रूक्षस्त्वप्रेम्याचिक्वणे ॥ ९७१ ॥
 चोक्षो गीते मनोक्षे च मोक्षो मुक्तौ च पाटलौ ।
 पर्कट्यां पिप्पले ब्रक्षो यक्षौ यक्षेशुगुह्यकौ ॥ ९७२ ॥
 न ना शतसहस्रं स्याल्लक्षं व्याजशरव्ययोः ।
 प्रत्यक्षेधिकृते साक्षिण्यध्यक्ष - - धातकी ॥ ९७३ ॥
 सुभिक्षा सुलभास्तवे क्लीवे हंसादवभेदयोः ।
 अल्लिकाक्षो विरूपाक्षो हरे विकृतलोचने ॥ ९७४ ॥

आ प्रगृह्यः स्मृतौ वाक्य आधिने कोपपीडयोः ।
 आडीषदर्थे व्याप्तौ च मर्यादायां क्रियान्वये ॥ ९७५ ॥
 इ दुःखभात्रने कोप उराह्वाने विसर्जने ।
 पापकुस्तेषदर्थे कु धिङ् निर्भर्त्सननिन्दयोः ॥ ९७६ ॥

चोन्वाचये समाहरितरेतरसमुच्चये ।
 विनियोगे तुल्यकाले हेतौ यद्यर्थ एव च ॥ ९७७ ॥
 स्वित्पभे च वितर्के च तुर्विशेषेवधारणे ।
 यद्वाक्योपक्रमे हेतौ यदायद्यर्थयोरपि ॥ ९७८ ॥
 तद्धेतावुपसंहारे तदातर्क्यर्थयोरपि ।
 सकृत्सहैकवारार्थे सदार्ये चाथ मङ्गले ॥ ९७९ ॥
 स्वस्त्वाशीःक्षेमपुण्यादौ प्रकर्षे लङ्घनेप्यतिः ।
 प्रतीच्यां चरमे पश्चादारादूरसमीपयोः ॥ ९८० ॥
 विकल्पप्रभसत्यार्थेषूतासत्यविकल्पयोः ।
 पुनः सह सदा शब्दवत्साक्षात्प्रत्यक्षतत्त्वयोः ॥ ९८१ ॥
 खेदानुकम्पासत्तोषविस्मयामन्त्रणे वत ।
 हन्त हर्षे कृपादाने वाक्यारम्भविषादयोः ॥ ९८२ ॥
 प्रतिः प्रतिनिधौ वीप्सालक्षणादौ प्रयोगतः ।
 इति हेतुप्रकरणप्रकर्षादिसमाप्तिषु ॥ ९८३ ॥
 मतस्वरूपैवमर्थविवक्षानियमादिषु ।
 यावत्तावच्च साकल्ये हेतौ मानेवधारणे ॥ ९८४ ॥
 संप्रत्यवधिभाव्यर्थेष्वीर्ष्यापीडाप्रतिभवे ।
 पुरस्तात्प्रथमं प्राच्यामानन्तर्येप्रतोपि च ॥ ९८५ ॥
 देशे कालेपि चाधस्तादक्षिणेधोभवेपि च ।
 किमुत स्यादतिशये प्रभमध्यविकल्पयोः ॥ ९८६ ॥
 मङ्गलानन्तरारम्भप्रभकात्स्न्येवथो अथ ।
 अङ्गीकारेधिकारे च स्याद्वितर्कविकल्पयोः ॥ ९८७ ॥
 वृथा निरर्थकाविध्योः सादृश्ये प्रक्रमे यथा ।
 प्रकारयोग्यतावीप्सापदार्थानतिलङ्घने ॥ ९८८ ॥
 तथातिदेशेमुज्ञाने प्रकारेपि समुच्चये ।
 नुः पृच्छायां वितर्के च पश्चात्सादृश्ययोरनु ॥ ९८९ ॥
 दैर्घ्ये च लक्षणादौ च तत्त्वाख्यानेप्यथो ननु ।
 प्रभावधारणानुज्ञानुनयामन्त्रणोत्तरे ॥ ९९० ॥

आक्षेपेच्छानिश्चयेषु वाक्यादिप्रतिवाक्ययोः ।
 गर्हासमुच्चयप्रशङ्कासंभावनास्वपि ॥ ९९१ ॥
 आक्षेपादौ पदार्थे च वर्जने गर्हणेष्वपः ।
 उपः समीप. आधिक्ये हीनत्वेङ्गीकृतावपि ॥ ९९२ ॥
 किं पृच्छायां जुगुप्सायामाक्षेपेल्पावसानयोः ।
 हुं वितर्के परिप्रभे प्रक्रान्तोक्तिनिवारणे ॥ ९९३ ॥
 भयादौ भर्त्सने कोपेनिच्छायामथ कं जले ।
 मूर्धनिन्दासुखेषु स्यादां सत्यार्थे स्मृतौ तथा ॥ ९९४ ॥
 अमा सह समीपे स्यात्सामि त्वर्थे जुगुप्सने ।
 तूष्णीमर्थे सुखे जोषं नूनं तर्कैर्यनिश्चये ॥ ९९५ ॥
 उपांशु वचने तूष्णीमेवमित्यंतथार्थयोः ।
 निर्देशे चोपदेशे च निश्चये च प्रतिभवे ॥ ९९६ ॥
 नाम प्राकाश्यसंभाव्यक्रोधोपगमकुत्सने ।
 विस्मयस्मृत्यलीकेषु समं तुल्यसहार्थयोः ॥ ९९७ ॥
 अलं भूषणपर्याप्तिसामर्थ्येषु निवारणे ।
 सांप्रतं वर्तमानार्थे युक्तार्थेनन्तरं तथा ॥ ९९८ ॥
 मध्येन्तिके च समया निर्निश्चयनिषेधयोः ।
 स्वर्गे परे च लोके स्वर्भेदाप्रथमयोः पुनः ॥ ९९९ ॥
 प्रातः प्रभाते स्वार्थे च मध्ये बाह्येन्तरित्यपि ।
 स्यात्प्रबन्धे चिरातीते निकटागामिके पुरा ॥ १००० ॥
 ऊर्युर्युररी चैते विस्तारेङ्गीकृतावपि ।
 किल संभाव्यवार्त्तार्थहेत्वलीकारुचिष्वथ ॥ १००१ ॥
 निर्वेधवाक्यालंकारजिज्ञासानुनये खलु ।
 - ल शंसानिश्चययोर्वा विकल्पोपमानयोः ॥ १००२ ॥
 द्वंद्वे समुच्चये च स्यादेवौपम्येवधारणे ।
 अवज्ञायां मनागर्थ उत्प्रेक्षातर्कयोरपि ॥ १००३ ॥
 तिरोन्तर्धौ तिर्यगर्थे मिथोन्योन्यं रहस्यपि ।
 जन्मप्राकाश्ययोः प्रादुरधो बुध्निकारयोः ॥ १००४ ॥

नमः पूजाप्रवृत्तयोस्तत्त्वं मुख्यत्वमञ्जसा ।

कष्टे क्षतौ हशब्दः स्यादा - - र्थस्य सूचने ॥ १००५ ॥

दुःखे शोके विषादे [हा] - - - - - ।

हिशब्दः स्याद्विशेषा - - - - चावधारणे ॥ १००६ ॥

अह क्षेपे विनियोगेहह खेदेद्भुत - - ॥

अभ्यादानेभ्युपगमे तूष्णींभावे समर्चने ।

दानप्रतिग्रहादौ स्यादोङ्कारोपि च मङ्गले ॥ १००७ ॥

॥ इति मङ्गलकोशः समाप्तः ॥

EXTRACTS FROM THE COMMENTARY.

[क] चतुर्विधेष्वर्थेषु कशब्दः पुंलिङ्गः । उत्तरेषु त्रिषु तु नपुंसकम् । कंपः को वा गुरुस्ते Dhv. 104, 10 इत्यादौ जले । कंपो वरुणः । कं कणविशेष इत्यादौ सुखे । कं सुखाय कं सुखं वा यथाशास्त्रं [?] । तथा कणति शब्दायते । कमिति प्रकृत्य मस्तके च सुखेपि चेति अव्ययप्रकरणे मेदिनिः । कंशब्द अङ्कारातो [?] वक्ष्यते । अयं च कशब्दः किंशब्दप्रकृतिश्च प्रातिपदिकं च भाष्यकारेण कस्येदित्यत्र स्थापितत्वात् c. Bh. Pā. 4, 2, 25 । ततश्च । कस्मै च काय चेत्यादि लक्ष्यसिद्धिः ॥ एकाक्षरः ॥ [नाक] नाकतटिनीत्यादावाकाशे । नाकौकसामित्यादौ त्रिदिवे ॥ [लोक] आ० Su. 2594 इत्यादौ भुवने । मां० Ra. 14, 61 इत्यादौ जने ॥ 10 ॥

[इलोक] पथे । Ra. 14, 70 ॥ [टङ्क] दर्पे । दृष्टः स पौरैस्तदणः सटङ्कः ॥ [अङ्क] किं तस्य संख्येव नवा नवाङ्क इत्यादावेकादिगणनायाम् । उत्सङ्गे । Ra. 3, 26 । चिह्ने । शशाङ्केनेव शर्वरी ॥ 11 ॥

[अर्क] सूर्ये स्फटिके च । H. V. 1, 4 ॥ [शल्क] वार्क्षत्वचि । भूर्जशल्कं वसानाः ॥ [किष्कु] ग्रामात्किष्कुशतं व्रजेदित्यादौ चतुर्विंशत्यङ्गुले हस्तप्रमाणे । किष्कुसंमिताः समिधः । द्वादशाङ्गुला वितस्तिप्रमाणाः ॥ 12 ॥

[निष्क] सह अष्टभिर्वर्तते साष्टम् । बहु० Pā. 5, 4, 73 इति डच् । सुवर्णं षोडश माषकाः । पलं सुवर्णकाश्चत्वारः । दीनैर्यते दीनारो रूपकम् । निःशेषेण कस्यते निष्कः ॥ 13 ॥

[कल्क] समले पापाशये । एनसि पापमात्रे ॥ [स्तोत्र] दमे दमयुक्ते विनीते यथा । स्तोको गुर्वन्तिके भूयात् । पुत्रे । धन्यस्य गृहिणः स्तोको गृहे खेलति खेलनैः ॥ [पाक] शावके । काकपाकेरटद्भिः ॥ 14 ॥

[लङ्का] रावणनगर्याम् । Śi. 1, 68 । वृक्षशाखायाम् । द्रुमलङ्कां समाभित्य वानरः कुत्र संस्थितः ॥ 15 ॥

[एक] तथा च कात्यः । प्रधानान्यसहायेषु संख्यायां चैक इष्यते ॥ [पङ्क] इयेपि । पङ्कः पङ्कं व्यपोहति ॥ 16 ॥

[भेक] मण्डुके । Su. 843 । उभयत्रापि । भेकाः पान्थजना घनस्तनितव-
ज्जेकारवेत्राप्यलम् ॥ [छेक] छेकानुप्रास इत्यादौ सहृदयच्छेकाः [sic] ॥ 17 ॥

शङ्कु] आयुधभेदे । शङ्कुः प्रहरणान्तरम् c. Śāśv. 385 । स्थाणौ । मु-
ष्णन्ति शङ्कुः [sic] परितो निधाय । कीलके । Ra. 8, 92 । संख्याभेदे । शङ्कु°
c. Mb. 2, 17 । मानभेदे । आयामविभेद [sic] संख्यालक्षणया ॥ [त्रिक]
कूपयन्त्रे । त्रिकर्किकारसूचिताः ॥ त्रिकानामित्यादौ हर्षचरिते गात्राङ्गवर्णने
गात्राङ्गे । तत्र ि त्रिकदर्शनमित्यादौ त्रये ॥ 18 ॥

त्रयाणां संघः । त्रिकः । संख्याया° Pā. 5, 1, 22 । त्रिलिङ्गः । त्रिकामन्त्र
इत्यादावादिग्रहणात् ॥ [राका] नवरजसि कान्यायाम् । राका नान्यमुखं
पश्येद्दिना भर्तुः ॥ 19 ॥

[शूक] कण्टके । शूकैरिवाचितः कण्डः । अनुक्रोशे । निःशूक किं भाषसे ।
शृङ्गे तुङ्गाङ्कुरे । नवचारुशूकविशदैः ॥ [शलाका] रत्नस्वरूपमिदि ।
Ku. 1, 24 । शलभाण्डे । Su. 3401 । अञ्जनतूलिकायाम् । Ku. 1, 47 ॥ 20 ॥

परीक्षायाम् । शलाकया कोपि भिनत्ति मन्त्रम् ॥ [दैशिक] सदैशिकमुखास्त्रा-
यपारंपर्यक्रमगता इत्यादौ गुरौ ॥ देश्ये । अपूर्वो दैशिक इवासीत् ॥ [तूलिका]
चित्रकृद्भाण्डे । Ku. 1, 32 । शलाकायाम् । गृहीत्वाञ्जनतूलिकाम् ॥ 21 ॥

[वर्णक] विलेपने चन्दने च क्लीवे । वर्णकं मेकं [sic] संसदि सोपठदित्या-
दौ परीक्षोद्धृतवस्तुनि ना पुंलिङ्गः । वर्णकावृततत्त्वः स हि मत्तौ [?] इत्यादौ
तान्तवे विकारे वक्ष्यतिशेषे । वर्णका तान्तवे Pā. 7, 3, 45, 7 इति हि वार्तिकमि-
ति द्वयोः । शोधनाय निष्क्रम्य वर्णिका आदाय पुनः प्रविशतीत्यादौ रागे [sic]
गैरिकादिषु स्त्रीपुंसयोः । ततः° M. M. 17, 1 इत्यादौ भूमिकायां स्वरूप-
विपर्यासेन रागोपचरणात् ॥ 22 ॥

पर्यायादिषु । वर्णिकाभिः किमाभिः । किमेतैर्बहुभिर्वर्णनैरित्यर्थः । आदि-
शब्दादर्हणीवृत्तिषु [sic] । वर्णयितरि । अहं तव वर्णको भवामि ॥
[गणिका] इभ्याम् । प्राप्तेषु परिजनेषु गणिकामाह्वय ययौ ॥ [गणक] दैवज्ञे ।
K. V. 9, 6 ॥ 23 ॥

[कलङ्क] अपवादे । न जाने कोमुष्मिन्ऋषुकुलकलङ्के कविरभूत् ॥ 24 ॥
[पृथुक] भक्ष्ये खाद्यविशेषे चिवरी इति भाषया प्रसिद्धे खलभृष्टे ॥
[आलोक] दर्शने । Me. 82 ॥ 25 ॥

[नालीक] अज्ञे । विवृतेनापि० Mh. 3, 52 ॥ [पुलाक] तुच्छ० ।
Sp. 4150 संक्षेपे । पुलाककारी विपुलाशयः स्यात् । भक्त० । स्थालीपुला-
कन्यायेन ॥ 26 ॥

[करक] कमण्डलौ नालिकेरास्थिभवे । करककरः जगाम मस्करी ॥
करककुसुमताम्र इत्यादौ दाडिमे । करिका मद्यभाण्डं प्रसिद्धम् ॥ 27 ॥

[करङ्क] करङ्कशेषात्तरित्यादौ मांसरहिते ॥ ताम्बूलादिभाजने । आजुहाव
च करङ्कवाहिनीम् ॥ 28 ॥

[वृश्चिक] राशिभेदे प्रसिद्ध एव । मदनिकायाम् । एता० Mh. 3, 91 ।
शूकप्रधानः कीटः कण्टकी क्रिमिः । गोमयावृश्चिको जायते इत्यादौ ॥ [प्रतीक]
मरुत्पतीकवाहीत्यादौ प्रतिकूले ॥ अंशे । नाममालाप्रतीकमपश्यम् c. V. K. I,
3, 6, C. । दीपे । प्राज्यप्रतीकजालाभिः शर्वरे शकलीकृते ॥ अङ्गं प्रतीकोवयव
इत्यादावंशाभिप्रायेणैव c. AK. 148, 70 ॥ 29 ॥

[दीपक] दीपे । Su. 2490 ॥ 30 ॥

[कौशिक] गाधिजे । Ra. 11, 1 । डलूके । M. M. 176, 7 । गुग्गुली ।
अगुरु० Mh. 3, 29 । इन्द्रे । Śi. 1, 53 । आहितुण्डिके गारुडिके । उरग इव
च कौशिकात्स विभ्यत् ॥ [क्षुल्लक] के अन्ये [sic] राजानः क्षुल्लका इत्यादौ
कनिष्ठादिषु यथायोगं योज्यम् ॥ 31 ॥

[पिण्याक] सिलहके । पिण्याकगन्ध इव तुष्टिकृदत्र सोभूत् ॥ [वर्तिका]
वर्तका शकुनौ प्राचामित्यत्र वार्त्तिकविकल्पेनेत्त्वस्मरणाद्वर्तकापि c. Pā. 7,

8, 45, 8 ॥ [वर्तक] वर्तकक्षुण्णपाद इत्यादावश्वखुरे ॥ [सायक] शरे ।
Ra. 2, 31 । खड्गे । आकृष्य सायकमुपाद्रवदेकवीरः ॥ 32 ॥

[व्यलीक] कामजे दोषे । मेहे [sic] न गोत्रस्वलितव्यलीकम् ॥ न
किंचिदूचे किल स व्यलीक इत्यादौ विलक्षे । विलक्षः सलज्जः । अप्रिये । मया०
Mh. 3, 86 । विपर्यये । पृष्टो० Mh. 3, 86 । रोगे । चिरं व्यलीकेन जगाम
शान्तिम् । अकार्ये । सुजनो० Mh. 3, 86 ॥ 33 ॥

[गैरिक] स्वर्णे । जगाल गैरिकं पाकात् ॥ [अलीक] त्रयेपि । Sp. 2606 ॥

[अनुक] द्वयोरपि । वरस्यानूकवृत्तानि प्रेक्ष्य कन्या प्रदीयते ॥ 34 ॥

[धेनुका] क्षुरिकायाम् । बन्धासिधेनुकैः ॥ भक्तजनकामधेनुधेनुक
इत्यादावुमायाम् । करेण्याम् । आरुह्य वरधेनुकाम ॥ [कालिका]
देव्याम् । विज्ञेयः कालिकामते [sic] । नियतकाले निर्वाहो
लाभः कालिकाख्या वृद्धिः । तथा च कारि[ता] कालिका चेत्यादि
नारदादौ । स्वर्णमले । विना निकषणं हेतुः कालिका केन लक्ष्यते । मेघ० ।
Ra. 11, 15 ॥ 35 ॥

[कारिका] यातनायाम् । सखा० Mh. 3, 18 । वृत्तौ । भंधोक्तकारिकेयम्
[sic] । क्रियायाम् । कां कारिकामकार्षीः ॥ [कारक] भृत्ये । कारकेषु
तताशौचम् । कारके [sic] । स कर्ता नाम कारकम् c. Kât. p. 497 ॥
[कर्णिका] कर्ण० Pâ. 4, 3, 65 इति कर्णभूषणे तालपत्रादौ । कर्णिकाकिर-
णबन्धुरितस्येत्यादौ ॥ 36 ॥

करिहस्ताङ्गुलौ पद्मबीजकोश्यां च । स्थिता श्रीः पद्मे च भ्राम्यन्मधुपर्ण-
के । खिया नार्यां गदे कर्णिका भगव्याधिरित्यायुर्वेदप्रसिद्धो गदः ॥ [वाह्लीक]
कुङ्कुमे । वाह्लीक० Mh. 3, 87 । हिङ्गौ । वाह्लीकार्द्रकसैन्धवैः सुरभिणी ॥ 37 ॥

[कौतुक] मङ्गलद्रव्ये । Ra. 8, 1 । कुतुके । कौतुकाक्षिप्रचित्तः ॥ [वा-
लिका] सिन्धुर्वाचिकरानुवाह बहलप्रौढोन्मिषद्वालिकानित्यादौ श्लेषेण बालुको-
र्मिकयोः ॥ 38 ॥

कङ्कणे । वालिकालंकृतप्रकोष्ठः ॥ [वालक] अङ्गुलीयश्रीवेरयोः प्रसिद्धः ॥
[प्रियक] मृगभिदि । Si. 4, 32 ॥ 39 ॥

[उदर्क] उत्तरकाले । सुखोदर्क वनभुवः । उत्तरकालिके फले । कुशलोदर्क
तर्कयामि ॥ [मेचक] शिखि° । मेचकिकुलकोलाहला । मेचकिनः शि-
खिनः ॥ 40 ॥

[गोलक] गुले । गुग्गुलुगोलकहिङ्गुवचाभिः । गुलं मस्तिष्कम् ॥ पिण्डे ।
भूगोलः ॥ [तिलक] त्रिश्लोक्याम् । युगलकतिलकचक्रलकानि ॥ 41 ॥

विशेषके वृक्षभिदि च । Ra. 9, 41 ॥ [आतङ्क] निरातङ्कः पङ्क इत्यादौ
तापे । आतङ्कः कुसुमायुध इत्यादौ द्वयोरपि । निरातङ्कः प° M. M. 195, 1
इत्यादौ भीरेव ॥ 42 ॥

[रेणुका] भार्गवाम्बायाम् । Ba. II, 37 ॥ [पुण्ड्रक] इक्षौ । स्फुरति
च रुचिमत्ता पर्वणां पुण्ड्रके स्यात् ॥ [पुलक] प्रस्तरे इलक्षणेऽमविशेषे । पुल-
कमृष्टयौताम्बराः । किमिभेदे । वर्त्मनां° Mh. 3, 61 ॥ 44 ॥

[कण्टक] क्षुद्र° । निष्कण्टकं राज्यमथो चकार । रोमाञ्चे । Ku. 6, 15 ।
तरोरङ्गे । A. S. 60, 4 । अत्र कण्टकं तीक्ष्णलतापर्व ॥ 45 ॥

[सरक] इक्षुशीधौ । वरतनुवक्त्रसङ्गद्गन्धितरं सरकम् । शीधुपाने ।
सरककेलिमत्ताः खियः ॥ [तारक] दैत्यभेदे । Ku. 2, 1 ॥ 46 ॥

[तारिका] देवीभेदे । तारिका भवसमुद्रतारिका ॥ [क्षारक] पिटकं
भाण्डविशेषः । क्षारकाङ्कितकूर्परा इत्यादौ । कोरके । क्षारकैः कुसुमचापसायकैः ।
कोरकं मुकुलिका ॥ [जीवक] विषयविषहतानां जीवकस्त्वं पुराण इत्यादौ
प्राणके ॥ 47 ॥

जीवकदर्शने सर्वचैतन्यवाद इत्यादौ क्षपणे ॥ [जीविका] इयोः । कां जी-
विकां विभर्षि ॥ [पर्यङ्क] उभयत्रापि । यदैव पर्यङ्कतले विमुक्ते त्वमिष्टया भा-
वनयापगूढः ॥ 48 ॥

[बन्धकी] इभ्याम् । बन्धकीनिकटमगमनृपतिः ॥ [बन्धक] आपौ । न वृद्धि-
बन्धके नष्टे सर्वनाशे न हृदम् । विनिमयस्थाप्यं वस्तुरूपमाधिः । बन्धकारिणि ।
संसारबन्धिका माया ॥ 49 ॥

[वार्धक] वृद्धसंघाते । वार्धकमतानुसारी न व्यापदमेति हन्त तरुणोपि । वृद्धत्वे । Ra. 1, 8 । वृद्धकर्मणि । तरुणोपि शास्त्रदृष्ट्या वार्धक एव प्रवर्तते प्राशः ॥ [दर्शक] प्रतीहारे । दर्शक° Mh. 3, 47 ॥ 50 ॥

[स्थासक] चर्चायामुपलेपने । चन्दनस्थासकाङ्कः । हारभेदे । कुचयोः स्थासकमौक्तिकार्धिराभात् । बुद्बुदे । स्थासकावलिनिभेन हसन्ती नर्मदा ॥ [अंशुक] मलयज° K. Pr. 345, 5 । तथा । शुचिनी चीनांशुके विभ्रतीत्यादौ शुक्लवस्त्रे c. V. Ś. III, 16 । शुक्लांशुकोपरचितं घनसारेत्यादौ वस्त्रमात्रे । उत्तरीये । Ku. 1, 14 ॥ 51 ॥

[मधुक] मधुका वन्दिनः केपि c. Śāśv. 453 इति शादवतोक्त्या वन्दिभिदि पुंलिङ्गः ॥ 52 ॥

[खनकी] शिल्पिनि ध्वनि c. Pā. 3, 1, 145 । खनकी ॥ [खनिका] जुलाधारे । वनिका खनिका रथ्या प्रपा सत्तावरोहणम् । खनिराकरः खनिरेव खनिका ॥ 53 ॥

[कार्मुक] चापे । क्लेकारः स्मरकार्मुकस्य किमपि c. K. Pr. 160, 4. A. S. 37, 7 । कार्मुकः कस्य न प्रिय इत्यादौ कर्मण्ये शक्तमात्रे च ॥ [कञ्चुक] निर्मोकवारवाणयोः । Su. 1219 । कवचे । संनद्धकञ्चुकोद्यण्डवक्षसस्ते धनुर्धराः ॥ 54 ॥

[अलका] धनइपुरि । Ku. 6, 37 ॥ [अलक] लीकचे । Me. 88 ॥ [अनीक] रणे । सहस्र° V. K. 2, 1, 14, C. । सैन्ये । Ra. 18, 9 ॥ [वञ्चक] उभयत्रापि । वञ्चकैरावृतास्ते दुर्गमा वत भूमृतः c. Mh. 3, 84 ॥ [अन्तिका] चुष्ट्याम् । न दुष्ट्येदन्तिकास्थितम् ॥ 55 ॥

[विपाक] पचने । विपाके कटु शीतं च । स्वेदे । आमज्वरे विपाकं प्रयुञ्जीत ॥ ज्वरस्य तस्याय विपाक एष इत्यादौ परिणाम उपचारात् ॥ [कृषक] फाले । लाङ्गलं कृषकाङ्कितम् ॥ [कनक] मातुलं धतूरबीजम् । स्वर्णे । Me. 74 ॥ [राजिका] रेखायाम् । अराजिके भूर्जपत्रे । आसुर्याम् । राजिकाः सर्षपास्तथा । आसुरी शाकविशेषबीजम् ॥ 56 ॥

[लुब्धक] शाकुनिके । किमिव ° Bh. Ś. 73 ॥ [नायक] नेतरि मध्य-
मणौ च । H. Ch. 9, 10 । नाट्योत्तमपात्रयोः प्रसिद्धः ॥ 57 ॥

[खेटक] गिरिखेटकेत्यादौ ग्रामे । कांस्यधातुकृतखेटकं कटकमित्यादौ
फलके । फलकं चर्म ॥ [पेटक] भाण्डे । कनकपेटकं तस्करः ॥ [जालिक]
जालेन चरति जालिकः । ऐन्द्रजालिकः । जालं व्याजः । जालिकाकृष्टनक्र-इ-
त्यादौ धीवरे ॥ 58 ॥

[किञ्जल्क] पुष्परेणौ । किञ्जल्कपुष्पैः परिपिञ्जरासु स्थलीषु c. Vik. Ch. 10,
11 ॥ [उष्ट्रिका] भाण्डभेदे । नहि भवति पञ्चानामुष्ट्रिकानां पूरणो घटः ॥ 59 ॥

[विटङ्क] वितर्दिकायाम् । निर्दिष्टमङ्गप्रहता विटङ्काः । बलभ्याम् । यस्यां
शशी निशि सुटङ्कविटङ्कलघः । उच्चते देशे । Kād. I, v. 4 ॥ [पिनाक]
शूले । Ku. 5, 53 । धनुषि । Ku. 3, 10 ॥ 60 ॥

[जालक] जालाभे । Ra. 9, 68 । आनने विलग्नं जालकं जालाकृतिर्यस्य तं
स्वेदं वनानिल आचत्रामेति ह्यत्रार्थः ॥ क्षारके । Me. 95 । अलिजालक इत्या-
दौ संघे । मर्कटे । जालक इव निवेशितसूत्रः ॥ [जालिका] मुखावृतौ । तां
जालिकापहरणे मरु-न्यमीलत् ॥ [सेवक] सेवाजीवे । वद कोन्यः सेवकाद-
धमः c. Sp. 4217 । प्रसेवे । वीणापि सेवकवियोगवशात्त सीदेत् । प्रसेवकः क-
कुभाख्यं वीणापुटम् ॥ [सूतक । सूतिका] महे । धूपः सूतकनाशनः ॥ 61 ॥

सूतार्थे सूतिकायां सूतिका सूतका च । वा सू० Pā. 7, 3, 45, 10 इति वि-
कल्पेनेत्त्वविधानात् । अथ गावो महिष्यश्च ब्राह्मणी चैव सूतिका इत्यादि लक्ष्य-
म् । जनने । तत्राधिकृत्य मृतकं शौचं कुर्यान्न सूतकम् । रसे पारते । सूतकं ग-
न्धमृत्तिकारसेन संमृद्य ॥ [पुत्रक । पुत्रिका] दीक्ष्यभेदे । समयी साधकश्चैव
आचार्यश्चापि पुत्रकः । दीक्ष्यो दीक्षणीयः शिष्यः ॥ 62 ॥

सा० Ku. 1, 29 इत्यादौ कृत्रिमादौ द्वयोः स्त्रीपुंसयोः स्त्रियां तु द्वैरूप्यं पुत्रका
पुत्रिका च । वा सूतकेति Pā. 7, 3, 45, 10 विकल्पेनेत्त्वविधानात् ।
बालिका० Mh. 3, 68 इत्यादौ लक्ष्यम् । अभ्रातृपितृकपूर्णदायायां कन्यायाम् ।
M. 3, 11 ॥ 63 ॥

[कुम्भिका] जलधान्याम् । प्रपां शीतलकुम्भिकाम् । बलनं क्रोडीकरणम् ।
नरकास्पदे । पच्यन्ते कुम्भिकासु ते ॥ [कुम्भक] प्राणरोधे । वे० Pr. P. 2।
तथा । रेचकः पूरकश्चैव तृतीयः कुम्भकस्तथा ॥ [कुलक] श्लोक० ।
Kd. 1, 13 ॥ 64 ॥

श्रेष्ठिनि । कुलकः कुलवर्धनः । श्रेष्ठी शिल्पाजीवी प्रधानात् । श्लोकसंचय-
साहचर्यात्सुगन्धद्रव्यसंचयेऽपि कुलकम् ॥ [क्रमुक] क्रमुकः फलेष्वुपचाराद्वर्तते
नपुंसकं तु ॥ 65 ॥

[कैशिक] केशादवादन्धतरस्यामिति पाक्षिके ङकि केशसमूहे c. Pā. 4,
2, 48 । रागभेदः स्वरविशेषः । गीतविषयः । रचितकैशिकमध्यमश्रीरित्यादौ ॥
[पद्मक] हस्ति० । विकसत्पद्मकः करी ॥ 66 ॥

[सैनिक] सेनारक्षितरि । भूभृदर्जुन इवास्त सैनिकः ॥ 67 ॥

सेनासमवेतेषु योद्धुषु । Ra. 3, 61 ॥ [पुष्पक] नेत्ररोगे पुंसि प्रसिद्धः ॥
[पौष्पक] पुष्पाणि शिल्पमस्याः पौष्पिकी ॥ 68 ॥

[वातिक] रोगिणि । प्राक् पिवेच्छैष्मिको मद्यं मुक्तस्योपरि पैत्तिकः ।
वातिकस्तु पिवेन्मध्ये समदोषो यथेच्छति ॥ मान्निके । असुरविवरमिति वातिकैः
H. Ch. 108, 5 c. A. S. 47, 10 । मान्निकोत्रासुरविवरव्यसनी c. H. Ch.
47, 17. 223, 4 ॥ [भावुक] कुशले । ददातु वो० K. Pr. 140, 11 ॥ 69 ॥

[रुचक] भूषाभेदे । स्वस्तिकाकृतिरुपमृद्य रुचकाः क्रियन्ते ॥ अधररुचक
इत्यादौ ललामनि c. Kād. 73, 1 । ललाम रत्नम् । अधररत्नमित्यर्थः । सौवर्च-
लं कृष्णलवणम् ॥ [उण्डूक] अन्तरङ्गमान्तरोवयवविशेषः । उत्करे केशोण्डु-
कादौ c. Vyutp. 139, 25 । फेनोण्डूकविषाण्डुकीर्तिलहरीनिर्धौतदिग्भिन्नय इ-
त्यादावुत्करेऽपि ॥ 70 ॥

[मल्लिका] दीपपात्रे । मल्लिकाङ्कितकरा विविशुस्ताः । शेफालिकायाम् ।
Ra. 16, 50 । वाद्यभेदे । मल्लिका झलरीध्वनिः ॥ [मोचक] मोक्षरि । तपसा
पापमोचकः ॥ 71 ॥

तद्धेतौ मोचयितरि । भवपाशमोचकः ॥ [अम्बिका] एवोषधिद्रव्यविशेषे-
ष्वम्बिकाशब्दः ॥ [पदिक] इयेपि । पदिकाः पदिका इवासते प्रभुकार्योद्यत-
मानसा रणे ॥ 72 ॥

[उल्मुक] इयेपि । उल्मुकेन द्रुमं प्राप्य संकुचत्पञ्चसंपदम् ॥ [मडुक]
वाद्यभेदे । Śi. 5, 29 । फलकमुष्टौ । Śi. 18, 21 ॥ 73 ॥

[खजाक] दारुहस्ते । एताः शिरोधृतखजाकविभूषणाङ्गचः प[रि]भ्रमन्ति
शिवरात्रिमुखेद्य वृद्धाः । मन्थदण्डे । गोप्यः खजाकपरिकर्षणकम्पिताङ्गचो मन्थ-
न्ति मानसमलं सहस्रैव यूनाम् ॥ [पदक] पदाध्येतृमध्यमण्योः । शिष्याणा-
मिव मुक्तानां भात्यस्यास्त्रिवलीतटे । गुरुणा पदकेनेदमङ्कितं मण्डलं महत् [c. H.
Ch. 9, 10, C.] । चरणत्रं प्रसिद्धम् ॥ 74 ॥

[पादिक । पादिका] क्रीताद्यर्थे । ग्राम्यः कामी विपणिसरणौ पादिकीर्वेश-
योषाः स्वीकृत्योच्चैर्विलसति लसद्गर्वसर्वस्वपूर्णः ॥ उपानहि रसतुर्येण पारतचतुर्भा-
गेन स्वर्णादिवेषे च । भस्त्रा पूषाश्मजुषस्तारक्रियया विलुप्तारस्य । जन्मप्रवृत्तयाचे
[sic] पादिकया चर्मपादिका नास्ति c. Mh. 2, 417 ॥ 75 ॥

[चालक] इयेपि । निर्धूतवीतमपि चालक० Śi. 5, 47 ॥ [चन्द्रक]
वर्धम० । Śi. 5, 19 । तोयस्थ० । Śi. 5, 40 ॥ 76 ॥

[मोदक] इयेपि । मुदितामोदकमुदितरवीन्दुकवलैकगृध्रम् c. Mh. 3, 76
[कीचक] विराटस्य स्याला राजपुत्रभेदाः । सस्वनेषु वंशेषु । Ku. 1, 8 ॥ 77 ॥

[सिंहिका] राहुमातृसिंहपोतिकयोः । K. Pr. 335, 9. 10 ॥ [लाक्षिक]
इयेपि । अधरुचकरूपं लाक्षिकं येन पीतम् ॥ 78 ॥

[इक्ष्वाकु] राजभेदे । Ra. 1, 72 ॥ [श्यामिका] कालिमनि । Ku. 5, 21 ।
स्वर्णव्याजे । Ra. 1, 10 । लोहमले । श्यामिकालिप्रहस्ताया लोहकारा विभान्त्य-
मी ॥ 79 ॥

[गण्डक] उपधाने शय्योपकरणविशेषे खड्गाख्ये प्राणिनि च । शय्येव
विन्ध्यवनभूः पृथुगण्डकश्रीः । छेदे । गण्डिकाभिस्तथेक्षोः ॥ शिखण्डिगण्डिकापद्म-
रागमणेरुणांशुजालकैरित्यादौ रक्षायां छेदोपचारात् c. H.Ch. 24, 6 ॥ 80 ॥

[क्रीतकिका] एते ओषधौ क्रीतकिकाशब्दवाच्ये ॥ [अश्मन्तक] चु-
ह्याम् । अश्मन्तकान्तिकचलाचलकुम्भदासी । वृक्षे यमलपत्राख्ये । M. M. 305, 1
तृणभेदे । M. 2, 43 । एवमित्याहुः शिम्बिसंबन्धात् ॥ 82 ॥

[जैवात्रिक] आयुष्मति । बालोस्तु जैवात्रिकः । चन्द्रे । राजीवजैवात्रिकः ।
जीवेरात्रिकन् [?] वृद्धिश्च c. Un. 1, 81 ॥ 84 ॥

[पिप्पलक] शर्खीसीवनसूत्रयोश्चर्मकारे प्रसिद्धः ॥ 85 ॥

[लालाटिक] यः सेवकः कोपप्रमादचिह्ननाय प्रभोर्ललाटमेव पश्यति यश्च
प्रभोः कार्याक्षमः कार्यं कर्तुमक्षमः अशक्तः स लालाटिकः । भावदर्शति च पाठः ।
लालाटिकः सदास्यप्रभुभावनिरीक्षक इत्यजयः c. AK. 290, 17, C. ॥ 89 ॥

[पुण्डरीक] व्याघ्रे । पुण्डरीके-हरिणैः ॥ 91 ॥

[प्रतिपादक] बोधके । शिक्षणां [sic] प्रतिपादकः । खट्वाया अङ्ग्रयथ-
त्वारः । तदाधारे क्रीवे ॥ 93 ॥

[ख] स्वर्गे । तस्मिन्गते खं सुकृतोपलब्धम् c. Ra. 18, 21 । इन्द्रिये ।
M. 5, 138 । आकाशे । Ku. 7, 49 ॥ [मुख] आदौ वक्त्रे च । Sp. 1311 ।
उपाये । नृपतिर्मन्त्रमुखेन संस्पृशेत् ॥ [शिखा] अये । आरूढः स सुपर्वपर्वतशि-
खाम् । ज्वालायाम् Sp. 2497 । केकिचूडायाम् । Me. 101 । शाखायाम् ।
वृक्षशाखावलम्बिनम् [sic] c. Ra. 15, 49 । शिफायाम् । विटपिनां वा-
तावधूताः शिखाः । शिफा कन्दः ॥ 94 ॥

[शङ्ख] निधौ । Me. 77 । ललाटास्थि । Ku. 7, 33 ॥ न खलु श-
ङ्खधवलं शङ्खपालकुलं मलिनीकरोमीत्यादौ शङ्खपालशब्ददर्शनाङ्गीमोपि भीमसेन-
वदित्यतः शङ्खपालाख्यो नागः शङ्खः ॥ दिनांशे । स शङ्खमात्रशेषेहि । क-
म्बौ । Ku. 1, 23 ॥ [नख] एवमिति नखौषधावखी चेति तथेत्यखी-
त्यर्थः ॥ 95 ॥

[व्युद्ध] मन्त्रे षडोकाराः । मन्त्रषडोकारम् । ते व्युद्ध इत्युच्यन्ते ।
मनोज्ञे । दिव्यत्वव्यभिचारमोति न सखे व्युद्धेयमस्याकृतिः । मनोज्ञो व्युद्ध
इत्याकारोपि [?] ॥ [लेख] दैवतलेख्ययोः । सलेखवर्गस्य विमुद्रमाननम् ॥
[लेखा] नवलेखेत्यादि चन्द्रांशे । आभोगे । Ra. 7, 24 ॥ 96 ॥

[रेखा] व्याजे । Bā. I, 16 । आभोगे । आसीत्^० Mh. 2, 24 ॥
उल्लेख्ये । चित्रेपि^० Mh. 2, 24 । अल्पके । Ra. 1, 17 ॥ [उखा] यज्ञभाण्डे ।
उखां सिकताभिः पूरयित्वा ॥ [शाखा] द्रुमांशे । Ra. 13, 24 ॥ 97 ॥

हस्तावयवे । पञ्चशाखेन पाणिना । अङ्ग्यवयवे । मुकुट^० Mh. 2, 26 ।
हारावयवे । दृढतरशाखमिदं द्वारम् ॥ [सखि] मित्रे । Śi. 2, 36 । सहा-
ये । Ra. 14, 87 ॥ [प्रमुख] आदौ । श्लाघ्याः कस्य न ते सन्तः प्रमुख-
प्रियभाषिणः । प्रधाने । Ku. 7, 71 । अये । Ku. 8, 5 ॥ 98 ॥

[वैशाख] धानुक^० । वैष्णवं^० Mh. 3, 105 ॥ [गोमुख] लेपने ।
Śi. 3, 48 ॥ 99 ॥

[विशिखा] प्रतोल्याम् । विशिखायां सौवर्णप्रचारः । खनित्र्याम् । मुनि-
भिर्विशिखानिखातमृद्भिः । खनित्री मुनीनां मृदवदारणभाण्डं शस्त्रप्रायम् ॥ नि-
श्रुडे । Rīg. 6, 75, 17 ॥ [विशाखा] राधा विशाखेति नक्षत्रे स्त्री । 'अ-
त्र च स्त्रीत्व एकत्वे चामरसिंहेनोक्तम् c. AK. 19, 22 । विशाखयोश्चेति Pā.
1, 2, 62 द्वित्वनपुंसकत्वं पाणिनिना । कृत्तिकासु विशाखास्तु मघास्तु भरणीषु चेति
बहुत्वं स्त्रीत्वं च ज्योतिःशास्त्रे स्थितमिति लक्ष्यादनुसर्तव्यम् ॥ 100 ॥

[मयूख] त्विषि । मणिमयूखजालैः । करेषु रश्मिषु । Ku. 3, 65 । उवा-
लयाम् । अभ्युदयता^० Mh. 3, 104 ॥ [शिलीमुख] उभयत्रापि । K. Pr.
26, 7 ॥ [अग्निशिख, ०खा] भालं वह्निशिखाङ्कितं दधदित्यादावुभयत्रा-
पि c. Rāj. I, 2 । ओषधौ निघण्टुप्रसिद्धः ॥ 101 ॥

[सर्वतोमुख] जले । प्रभासे^० Mh. 5, 9 । ब्रह्मणि । Ku. 2, 3 ॥
[मकरमुख] मकराकारधारिणि जानुभागे च । H. Ch. 80, 13 ॥ 102 ॥

जानुभागे जलनिर्गमनद्वारे च । हिमकरमहसैव निर्मितौ यौ मकरमुखप्रसृ-
तामृतप्रवाहौ c. H. Ch. 25, 13. 157, 15 ॥ [गो] स्वर्गे । स गोपतिर्व-
चविघट्टेन । इषौ । गोभिः स विद्धकवचः । धेनुलक्षणे पशौ रश्मौ च । Śā. 9 ।
लक्ष्यदृष्ट्या पशौ पुंसि । सुखं स्वपिति गौर्गङ्गी c. Sp. 2135 । वाचि ।
Ra. 2, 59 । वचे । गोघातेनैव शैलेन्द्राः । दिशि । गोभ्यः संभृतसद्वित्तः ।
नेत्रे । गोजलार्द्रितकपोलतलास्ताः । भूमौ । Ra. 5, 26 । जले । गावो वहन्ति

विमलाः शरदि स्रवन्त्याम् ॥ नपुंसकत्वं यत्किंचिदक्षिजलविषयमुक्तं तदर्थ-
युक्तम् ॥ 103 ॥

[सङ्ग] श्लेषे । Ku. 1, 53 । रोधि । Ra. 2, 42 ॥ [भग] एतदर्थयो-
निर्वाजतं भगवानित्यत्र भगविषयमेव व्याख्यानमर्हति ॥ 104 ॥

[मृग] मृगीदृशामित्यादौ कुरङ्गे स्त्रियामपि । पशुमात्रे । Ki. 6, 34 ॥
मृगपति० H. Ch. 87, 6; Su. 622 इत्यादौ पशुमात्र एव ज्ञेयः । ये त्वेव-
मादौ हरिणपर्यायं मृगशब्दं मन्वाना वृद्धेणीरेणपतिरित्यादि प्रयुज्यन्ते । ते नाद०
Bh. S. 66; Su. 995 इत्यादिवत्सामान्ये शेषाणां स्वीकार इत्यदूरविप्रकर्षे समर्थ-
यन्त इत्याहुः ॥ 105 ॥

[सर्ग] स्वभावे । सर्ग एष महतामविक्रियः । निर्मोक्षे । सुवृष्टिसर्गादिव
सस्यसंपदः । निश्चये । Ra. 3, 51 । अध्याये । Kd. 1, 14 । अध्यायः परिच्छेदः ।
सृष्टौ । Ra. 10, 43 ॥ 106 ॥

[भोग] पालने । राजानो भोगिनो वैद्याः । भोगो पालनं विद्यते येषामिति
व्युत्पत्त्या । अभ्यवहारे । Sp. 4637 । पणस्त्रीनिर्वेशे । पण्यवनिताभोगैः ॥ वित्ते
भोगप्रत्यययोः c. Pā. 8, 2, 58 इत्यत्र वित्ते उक्तः । सुखे । Sp. 4631 ।
अहिफणकाययोः । तान्भोगिनः कुण्डलिनो वदन्ति c. Mh. 3, 359 ॥ 107 ॥

[योग] संनहने बन्धने । जटाहियोगादचलोर्ध्वजूटः । उपाये । प्राप्ते यो-
गवासनां रहस्यदुर्गस्य । ध्याने । Ki. 3, 28 । संगतौ । Ra. 1, 46 । युक्तौ । त-
स्या दृशोः कर्मणचूर्णयोगः । अलम्बलाभे । योगक्षेमार्थमीद्वरमधिगच्छेत् । भैषज्ये ।
योगेन रोगान्स भिषग्निहन्ति । विस्रम्भघातिनि शरे । H. Ch. 131, 1 ॥ 108 ॥

[मार्ग] मासे । मार्गबहुलपञ्चम्याम् । अन्वेषणेध्वनि च । सतां मार्गे मार्गो
भवति यदि च । मृगमदे । शिलातले मार्गसुगन्धिनि स्थितः ॥ अदृष्टेनापि मा-
र्गेण मार्गेणैव न्यवेद्यत इत्यादौ यौगिकत्वान्मृगसमूहेषि ॥ [नाग] गजे ।
Ku. 1, 36 । विगलन्नागवेटक [?] इत्यादौ सीसकरङ्गयोः । रङ्गं त्रपु ।
ज्योतिःशाले करणभेदेषि ॥ 109 ॥

[पूग] पूगीफलमित्यादौ स्त्रियामपि ॥ [राग] क्लेशादिके । रागद्वेषौ मनुष्य-
स्य खादितादौ वृत्ताविव c. Sp. 2350, Kās. Pā. 5, 3, 115 । सङ्गे । रागः

प्रतिष्ठां हृदये करोति । पानके । तर्षोपकर्षं रागेण गमितः । लौहित्ये । Sp. 5857 ।
आदिग्रहणाह्लाक्षादिद्रव्याणि गान्धर्वविषया भिन्नषड्भादयोपि ॥ 110 ॥

[युग] यानाद्यङ्गे काष्ठविशेषे । Ra. 3, 34 । युग्मे कृतादिषु च । H. Ch. 50, 8 । चतुर्हस्तप्रमाणे । विचरेद्युगमात्रदृक् । एषु त्रिषु नपुंसकम् ॥ [खग] शरविहगयोः । खगपीतासृजो योधाः । अर्के । खगमयूखैररुणिताः ॥ 111 ॥

[लिङ्ग] प्रकृतिबुद्धौ । लिङ्गं Mh. 2, 46 । चिह्ने । K. K. S. 1, 42 ॥ व्यक्तौ स्त्रीपुंनपुंसकादौ च । शिवमूर्तिभेदे च लीनं गमयतीति पृषोदरादिः ॥ [अङ्ग] उपकारिणि । अङ्गेनातिप्रसङ्गेन । उपाये । सर्वाङ्गमाराधितशंकरस्य । गात्रे । Ku. 3, 23 । अधिकृते । Pā. 2, 3, 20 ॥ 112 ॥

[रङ्ग] नृत्तखले । M. M. 8, 1 । युद्धखले । संपामरङ्गे हतः । संपामो युद्धम् । भूमौ तूपचारात् खलशब्दः स्थानपर्यायः । रागे लौहित्यादौ । पञ्चरङ्गः कुरङ्गः । त्रुणि । रङ्गस्य तु पलान्यदौ ॥ [शार्ङ्ग] धनुर्मात्रे । Ra. 4, 62 । विष्णुचापे । Me. 107 ॥ 113 ॥

[शृङ्ग] स्वाम्ये । शृङ्गारुढविभूतयः । स्वाम्यं प्राधान्यम् । अत्रिकूटे । Me. 14 । पदत्रङ्गे । Ku. 3, 36 ॥ [भाग] भाग्ये । महाभाग रमणीय एष वः संनिवेशः c. M. M. 57, 5 । एकदेशे । Ku. 3, 59 ॥ 114 ॥

[भङ्ग] भेदे । M. St. 14 । ऊर्मौ । रङ्गभङ्गां स गङ्गाम् । भक्तौ विच्छिन्नौ । Vik. 115 । कौटिल्ये । Śā. 7 । भये । संसारभङ्गेन तरङ्गिताङ्गः ॥ [वेग] प्रवाहे । वाष्पो Mh. 2, 47 । जवे । Ku. 2, 25 ॥ [भङ्गि] भक्तौ विच्छिन्नौ । K. Pr. 222, 2 । तरंगे । Me. 60 ॥ चीनांशुकं भङ्गियुतं दधान इत्यादौ तरंगोपचारात् । भक्तिर्लव विभागवर्त्मनि वेशपर्यायो विवक्षितः ॥ 115 ॥

[भर्ग] भास्करे । S. P. 10 ॥ [वर्ग] पक्षे दुभये [?] । आर- स्ते वितकवचा-विर्गः सहेलम् । कवर्गो भूवर्ग इत्यादौ पक्ष- । समूहे । Ku. 7, 2 ॥ [त्याग] त्यजने । Ra. 12, 10 । दाने । Ra. 1, 22 ॥ 116 ॥

[वङ्ग] त्रुणि । वङ्गपञ्चरचनाविचित्रिताः । राजनि पुंसि । वङ्गो भङ्गं गमितः । तद्देशतत्पुत्रयोः पुंभूम्नि । Ra. 4, 36 ॥ [भृगु] प्रपाते । आत्मानं

घातयेद्यस्तु भृग्वग्न्यनशमादिभिः [sic] । मुनौ । वन्द्योसौ भृगुनन्दनः । तत्पुत्रे
पुंभूषि । भृगौ च जामदग्नय [?] ॥ 117 ॥

[तुङ्ग] पुंनागो नागकेसरवृक्षभेदः । तुङ्गात्मनां० Su. 259 तत्र तुङ्गा इत्या-
दाबुद्धे त्रिषु । अत्र तु तुङ्गेति स्त्रियाम् ॥ [फल्गु] अल्पे । अफल्गु वित्त व्यतर-
द्विजेभ्यः । मोवे निःसारे । अवल्गु फल्गु भाषसे । काकोदुम्बरिका ओषधिभेदः ।
तस्यां तु पुंसि c. Mh. 2, 35 । सीवीरवदरांकोल्लवल्गुश्लेष्मातकोद्भवे [sic]
इत्यादौ पुंसि ॥ [इङ्ग] इङ्गिते । इङ्गो न ज्ञायते मुनेः । अभिप्रायसूचकव्या-
पारे पुंसि ॥ 118 ॥

जगति । इङ्गमङ्ग सफलीकृतं त्वया ॥ [रक्ताङ्ग] अङ्गारके । रक्ताङ्गे प-
ञ्चमस्थे ॥ [आशुग] वायौ । आशुगापहतपुष्पसंततिः । विशिखे । तीव्रवा-
तिनममुच्चदाशुगम् ॥ [भुजंग] शिङ्गे विदग्धकामुके । महानयं भुजंग आसी-
त् c. H. Ch. 87, 13. 97, 3. Vās. 273, 3 । सर्वे । M. M. 196, 6 ।
स्त्रियां तु भुजंगी ॥ 119 ॥

[आयोग] गन्धमाल्योपहारे । आयोगयोगविहिताखिलदेवपूजः । व्यापृतौ ।
आयोगो रथकर्मणि ॥ [पराग] कौसुमे रेणौ । परागपटलीसंलीनभृङ्गावली ।
ज्ञानीये । परागेद्वर्तितैरङ्गैः । आदिशब्दात्पटवासादौ । दृष्टा केशवगोपरागहतये-
त्यादौ रजोमात्रेपि ॥ 120 ॥

[कलिङ्ग] शाकभेदे । कलिङ्गे चारुचि—टम् । देशे । Ra. 4, 38 ॥
[सारङ्ग] चातके । Me. 21 । हरिणे । Sp. 778 ॥ 121 ॥

[पतंग] शालिभेदे । पतंगास्तपनीयाश्च ये चान्ये शालयः शुभाः । शलमे ।
Ku. 3, 64 । सूर्ये । Śi. 9, 18 ॥ [निषङ्ग] सङ्गे । गहनवननिषङ्गो मोक्ष-
ते [sic] न कस्य c. Mh. 3, 113 । तूणे । Ra. 3, 64 ॥ 122 ॥

[वराङ्ग] मस्तके । गङ्गां वराङ्गे दधतः पुरारेः । त्वचे । वराङ्ग०
Mh. 3, 120 ॥ [प्रवग] कपौ । प्रवगसैन्यमु० V. K. 2, 1, 13, C. ॥ 123 ॥

[प्रियङ्गु] ऋङ्गौ लताभेदे । प्रियङ्गुदयामाङ्गः प्रकृतिसुभगः ॥ [निसर्ग]
निर्माणे । जगत्त्रिसर्गसंहारकारकः परमेश्वरः । स्वभावे । Śi. 1, 8 ॥
[पुंनाग] उभयत्रापि । विभूषितकुलोद्यानस्त्वं पुंनागः ॥ 124 ॥

[विसर्ग] उभयत्रापि । विहितरसविसर्गः साधुशब्दैकपात्रे ॥ [उत्सर्ग] सामान्यविधौ । Ku. 2, 27 । प्रचारे पुरीषादित्यागे । उत्सर्गे मानमाचरेत् [?] । त्यागे । Me. 19 ॥ 125 ॥

[समङ्गा] मञ्जिष्ठायाम् । रङ्गत्समङ्गारुचिः ॥ [उद्देग] खेदे । महानुद्देगो-
यं शिशिरकिरणे यत्किल मलम् । उभयत्रापि । आत्मानमेव जनयत्युत्सर्व
[sic] उद्देगबहुलोयम् ॥ 126 ॥

[त्रिवर्ग] धर्मकामार्थेषु । Su. 2919 । स्थानवृद्धिक्षयेषु । तेषां सा विलस-
त्त्रिवर्गविषया सन्मन्त्रिणां शेमुषी ॥ [अभिषङ्ग] पराभवे । Ku. 3, 73 ॥ 127 ॥

आक्रोशे संवेगे । कोपाभिषङ्गविगलत्सकलाङ्गसंधिः । शापे । चचाल तस्माद-
भिषङ्गमङ्गात् ॥ [अपवर्ग] क्रियाफले । Ki. 1, 14 ॥ [उपराग] उपरक्तौ विधु-
तुदे राहुभेदे च । रत्युपरागवशा-तिर्मेदमुपैति का गणना तु स्फटिकमणेः ॥ 128 ॥

व्यसने । द्वेषोपरागकलुषीकृतमानसस्य ॥ [उपसर्ग] त्रयेपि । तुहिनोपनि-
पातैरप्यस्वल - - संधिनि । विद्वानिदपसर्ग-यं काव्यं तु कवेरिव [?] ॥ 129 ॥

[उपयोग] भोगे । मासोपयोगात्स सुखी जीवत्यब्दशतत्रयम् । विद्याग्रहणे ।
आप्यातोपयोगः [sic] ॥ [कथाप्रसङ्ग] द्वयेपि । Ki. 1, 24 ॥ 130 ॥

[ओष] वृन्दे । Śi. 1, 18 । अम्बुवेगे । Ku. 2, 25 ॥ [अध] दुःखे ।
हन्त्यधं विपदुद्भवम् । अंहसि पापे । Śi. 1, 26 । व्यसने । अनघापि
हि संश्रयक्रमे गर्गणेपेतनाय [sic] बल्लरी ॥ [लघु] अल्पे । ये गुणा लङ्घने
प्रोक्तास्ते - - लघुभोजने । इष्टे । Ra. 11, 12 । असारे । Me. 20 ॥ 131 ॥

[अर्घ] मूल्ये पूजाविधौ च । Ku. 1, 58 । तम० Śi. 1, 14 इत्यादौ पूजो-
पकारके द्रव्ये प्रचरे [sic] चेति शेषः । यथा कालिकाः कलयोति [sic]
नूतनविकासिनीर्मधुलिहामर्धः । इत्यादौ ॥ [परिघ] आयुधे । भुजपरिघदण्ड-
हणम् [sic] । घाते । Ra. 11, 88 ॥ 132 ॥

[प्रतिघ] द्वेषे । उद्दामप्रतिघानलप्रतिहतप्रज्ञा । शत्रौ । तस्य निष्प्रतिघभाव-
नाविधिं तन्वते ॥ [निदाघ] ग्रीष्मे । Su. 1693 । स्वेदे । निदाघमम्भे मदता-
म- -म् । तापे । बहलनिदाघगलपितैः । तापके त्रिषु । Śi. 1, 24 ॥ [अमोघा]
पाटला लताभेदः [?] ॥ 133 ॥

[प्राच्] दिशि । प्राचीवालविडाललोचनदशां [रुचां ?] जाताचपत्रं [sic]
ककुप् । देशकालयोः । Sū. 12 । आदिग्रहणेन प्रत्यगुदगवागित्यादयः ॥ [त्वच्]
वल्के । Ku. 1, 7 । चर्मणि । Ra. 3, 31 । त्वचं सुगन्धद्रव्यभेदः । खलापत्रं
त्वचो वंश इत्यादौ [sic ; c. Mh. 1, 7] । एवर्थेषु अकारान्तस्त्वच्शब्दोपि ॥
[वाच्] वाण्याम् । Śi. 1, 25 । वाचके । Ra. 1, 1 । उभयत्रापि ।
इत्यत एव वागलंकाराः कैश्चिदुदाहृताः c. Kd. 2, 7 । वागलंकाराः शब्दालंकारा
अर्थालंकाराश्चेत्यर्थः ॥ 134 ॥

[रुच्] दीप्तौ । नाभीसरोजस्य रुचं जहार । उभयत्रापि । Ra. 8, 94 v. 1. ॥
[कूर्च] मर्मभिदि । तस्योर्ध्वं दृश्यज्जुले कूर्चः [?] ॥ परिहृतकारे कुचीकूर्चा-
कूता इत्यादौ दम्भे दष्टमन्यत् [sic ; c. Mh. 2, 56] ॥ 135 ॥

[शुचि] पावके । शुचिज्वालाजालाविलजलधिः ॥ 136 ॥
मासि आषाढे । Ku. 5, 20 । अमात्येत्युपधे परीक्षिते । व्यवहारान्नृपः प-
श्येदमर्गैः शुचिभिः सह c. M. 8, 1 । धर्मार्थकामभयमुखेन सचिवपरीक्ष [sic]
तामतिक्रान्तोत्युपधः । यत्कौटिल्यः । उपधाभिः शौचाशौचपरिज्ञानममात्याना-
मिति ॥ [रुचि] इच्छायाम् । M. St. 7 ॥ 137 ॥

[अर्चा] आकृतौ प्रतिमायाम् । आभ्यां लिङ्गेर्चितः शंभुरर्चायां भवता
पुनः ॥ [काच] शिष्ये । आदाय काचमथ पान्थजनः प्रतस्थे । शिष्यं र-
ज्जुयन्त्रम् । मृद्भेदे । Bh. Ś. 3 । मृद्भेदो धातुविशेषः । यश्चकाचा [?] घटि-
कादिविकारः ॥ [सूचा] व्यधने । सूचाग्रमपि नो - त् । अभिनये । अयं
सूचाक्रमोपि ॥ [वीचि] स्वल्पेन्वेष्ट्यः ॥ 138 ॥

[चर्चा] देश्यां चण्डिकाभेदे । चर्चाव्रतं सुरुचिरं सुचिरं विचार्य ॥
[नीच] उभयत्रापि । Sp. 2606 ॥ [पिचु] पायौ । विज्ञानमेतत्पिचुवस्त्रनिर्ग-
तम् । उपहासविषयमेतत् ॥ 139 ॥

[मोचा] कदल्याम् । मुमोच मोचारसम् ॥ [चोच] वितेक्षचोचं [sic] मोचे-
त्यादौ पालेवते फलविशेषे । मोचचोचदलैर्युक्तमित्यादौ द्वयेपि ॥ [काञ्ची] उभय-
त्रापि । या लग्नकाञ्चीविषयेण कान्तिः N. Ch. 1, 43 । द्वयेपि । काञ्च्यां करः
पातितः ॥ [प्रपञ्च] उभयत्रापि । विद्वत्प्रपञ्चरचनाचतुराय तस्मै c. Su. 92 ॥ 140 ॥

[संकोच] विकासविपर्यये । इत्याशादर्शनाहितमहासंकोचा ॥ [विकच]
द्रव्यभेदे निघण्टौ प्रसिद्धः ॥ 141 ॥

[तुच्छ] लाघवेल्पे च । तुच्छश्च पुच्छच्छटयेव वाचा [?] ॥ [कच्छ] गहने
देशे । कूलकच्छस्थलेषु । तुन्याख्या ओषधी रागद्रव्यभेदः ॥ 142 ॥

[गुच्छ] स्तवके । तापिच्छगुच्छविहितैः ॥ [अच्छ] निर्मले । Sp. 7001 ।
उभयत्रापि । प्रातरच्छजलविन्दुवारिभिः ॥ [पिच्छ] विषदविपरीते गुणे । स्रपिच्छः
स्तिमितो गुदः [?] । लोमादि० Pā. 5, 2, 100 । इति दर्शनात् ॥ 143 ॥

[अञ्ज] धन्वन्तरौ । अञ्जोपदिष्टैरगदैः स्थिरायुः ॥ [न्युञ्ज] -ज-
मवं चकारेत्यादौ [sic ; c. Mh. 2, 70] । न्युञ्जः कुणिरित्यादौ कुञ्जेधोमुखे
च ॥ [बीज] रेतसि । Ku. 2, 5 ॥ 144 ॥

हेतौ । अस्ति किञ्चिन्मन्त्रबीजम् । अङ्कुरकार्ये । Ku. 3, 18 । अङ्कुरः का-
र्यो यस्य । अङ्कुरस्य कार्यमित्यपि च ॥ [द्विज] विप्रेण्डजे च । सत्पक्षो द्विजराज
एवः । विप्रश्चात्रोपलक्षणं तेन क्षत्रियवैश्ययोरपि ॥ [व्याज] दोषे । व्याजः सत्यं
द्विजस्य यदि । दम्भे । Nāg. 1 । अपदेशे । Bā. I, 6 । अपदेशश्छलम् ॥ 145 ॥

[अज] ब्रह्मणि । Ku. 2, 5 । विष्णौ । Ra. 10, 24 । ईशे महेश्वरे ।
जयत्यजः प० Mh. 2, 64 ॥ [व्रज] गोष्ठे । Śi. 2, 64 । अध्वनि । व्रजेषु
सर्वेषु निरुद्धसंचरः ॥ [आजि] समे क्षमांशे । उपवनाजिममी नृपसूनुवो
जगुः ॥ [प्रजा] संततौ । Ra. 1, 77 । जने । Ra. 1, 18 ॥ 146 ॥

[ध्वज] चिह्ने । Ku. 3, 62 ॥ [निज] द्वयेपि । Śi. 1, 37 ॥ [गञ्जा]
खनावाकरे । गञ्जाजातो मणिरिव शिशुः कूपसंस्कारचारुः । सुरागृहे । गञ्जासं-
जातमदः ॥ [गञ्ज] भाण्डागारे । गञ्ज० Mh. 2, 67 ॥ 147 ॥

[कुञ्ज] खमुखकुञ्जेभ्यो दे वक्तव्ययवति [sic] हस्तिदन्ते कुञ्जशब्दः
c. Pā. 5, 2, 107, 1 ॥ [गुञ्जा] काकचिञ्चिका रक्तिकाफलम् । पटहे ।
विरहिणीप्राणाध्वगुञ्जा इमाः ॥ [वणिज्] वाणिज्ये शिल्पकर्मणि । वणिक्प-
थप्रस्थितः ॥ 148 ॥

[सहज] निसर्गे । विशेषतः सहजलङ्कणस्य कुमारीजनस्य c. H. Ch.
28, 4-6 । सहोत्थे भ्रातरि । सहजकालकूटशिक्षितक्रौर्येव लक्ष्मीः ॥ [सामज]
द्वयेपि । विस्फूर्जत्सामजस्वरैः ॥ 149 ॥

[बलज] क्षेत्रे । प्रत्यक्षमिक्षुबलजे क्षपितेक्षुयष्टिः । पूर्णरे । रुरुधुर्वलजं बलाद्वलानि । वल्गुदर्शने भद्राकृतौ । वन्द्यास्ते साधवो बलजाः ॥ [अङ्गज] मन्मथे शोणिते च । अङ्गजरञ्जितगात्रो विलपन्वनितानाम् । पुत्रे । तस्याङ्गजो-
जनि जयन्तसमानसारः ॥ 150 ॥

[अहिभुज] इयेपि । अहिभुजावृतचित्रपन्नशोभा ॥ [अग्रज] भ्रातरि । M. 3, 171 । विभ्रे । अग्रजेभ्यो ददौ वसु c. Ra. 17, 17 ॥ [क्रिमिज] कौ-
शेयं AK. II, 6, 111 इत्युक्त्या पट्टसूत्रे नपुंसकम् ॥ 151 ॥

[करज] नखे । Dhv. 229, 3 ॥ [अम्बुज] पद्मे । P. St. 3, 1 ॥ [द्विजराज] वीनां प्रवरो विप्रवरो द्विजामश्रेष्ठश्च । त्रयेपि । सत्पक्षो द्विजराज
एषः ॥ 152 ॥

[धर्मराज] इयेपि [sic] । धर्मराज० । Mh. 4, 55 ॥ [ग्रहराज]
इयेपि । अस्मिन्विग्रहराजे काले कथक्षुषामुदयः ॥ [जघन्यज] इयेपि ।
तत्किं० Mh. 4, 54 ॥ 153 ॥

[ज्ञ] सूरौ । Ra. 10, 56 ॥ [अज्ञ] मूर्खे । Sp. 105 । अर्भके । जा-
नन्नेवं परिणतवया भगवद्भाषसे किम् ॥ सति पादत्रये ज्ञाशौ भिषजावत्र कारण-
म् । इत्युदाहरणम् । पूर्वसूत्रे सूत्रावत्र मूर्खे स्पष्टम् ॥ [प्रज्ञा] धियि ।
Ra. 1, 15 ॥ [संज्ञा] चिति चेतनायाम् । त्वग्भेदाच्छोणितस्त्रावादा मांसव्यथ-
नादपि । संज्ञां न लभते यस्ते विद्याङ्गम्भीरवेदिनम् c. Mall. on Ra. 4, 39, Śi.
5, 49 । नास्ति । सर्वज्ञं तदुपज्ञमज्ञ इति तु ख्याता वयं संज्ञया । सूचनायाम् ।
Ku. 3, 41 ॥ 154 ॥

[सर्वज्ञ] शिवे । सर्वज्ञ सर्वज्ञ शर्व सर्वात्मन् । बुद्धे । प्रणम्य सर्वज्ञम-
र्भातिविग्रहम् ॥ [दोषज्ञ] वैद्ये विदि पण्डिते च । बुद्धिगमलरोगदोषज्ञः । खले ।
गुणदोषौ दोषगुणौ दोषज्ञो वेत्ति नैव गुणी ॥ [क्षेत्रज्ञ] प्रवीणे । क्षेत्रज्ञः कुरुते,
किञ्चिन्नाविचार्य हिताहिते ॥ 155 ॥

[कूट] मायायाम् । कूटयुद्धविकल्पेपि Ra. 17, 69 v.l. । निश्चले । कू-
टस्थोक्षर उच्यते । यन्त्रे । Ra. 13, 39 । मायाकैतवानृतानां बाहुल्येनेकार्थता-
माहुः । राशौ । भक्तानामा० Mh. 2, 83 । अयोधनः । अयःसंस्कारको भा-
ण्डविशेषः । सीराङ्गं दारुमयं यस्य लोके कूटमिति प्रसिद्धिः ॥ 156 ॥

हस्तिनखेद्वशालानिःसरणमार्गे अवाचीने ॥ [घण्टा] किङ्किण्याम् ।
M. M. 159, 4 ॥ [तुटि] क्षणलवमुहूर्ततुटीत्यादौ कालेल्पे । संशये । तु-
टिं प्राप्ते जीवे सपदि जलजे जातविभवे ॥ 157 ॥

[कोटि] त्रयेपि । Su. 2631 ॥ [जटा] मूले लग्नकचे च । कचिदा-
श्रितजटावलकलाः कपिलाः c. H. Ch. 56, 5. A. S. 40, 1 ॥ [नट] पत्तो-
र्णो नडी च तृणवृक्षभेदौ ॥ 158 ॥

[व्युष्टि] फलं सस्यसंपत् । उभयत्रापि । त्रीहीणां व्युष्टिरिष्टेयम् ॥ [दृष्टि]
ज्ञानाक्ष्णोः । K. K. S. 1, 3 । दर्शने नयनव्यापारे । तीक्ष्णाः क्षणं दृष्टयः ॥
[इष्टि] यागे । Ra. 10, 4 । इच्छायाम् । इष्ट्युपसंख्यानवती Kās. I., 2 ॥
[स्पष्ट] अवोदाहरणमन्वेष्ट्यम् ॥ 159 ॥

[कट] शवे स्रस्तमारणे । प्रचलितकटपूतनोत्तालवेताल c. M. M. 182, 2 ।
कट इति श्रौणौ । कलिञ्जे । कटं करोति भीष्ममुदारं शोभनं दर्शनीयम् । क-
लिञ्जः कुनालक इति प्रसिद्धः । अविकटमित्यादौ भृशे संघाते । अवीनां कटः ।
अविकटः c. Pā. 5, 2, 29 ॥ [कटु] रसे ऊषणे ॥ तत्कटुं Pa. 1150
इत्यादौ तिक्तेपि । अकार्ये । कट्टाचारो हि दुर्जनः । मत्सरे । खलानां
c. Mh. 2, 81 । तीक्ष्णे । Su. 692 ॥ 160 ॥

[चटु] पिचण्डे । अस्याधटुमर्दनैकनिरते । सद्रुणवर्णने । भूयो भूयः प्रि-
यचटुशतैः प्रार्थ्यमानापि तैस्तैः ॥ [कष्ट] कृच्छ्रे । M. M. 183, 4 । ग्रहणे ।
कष्टं व्याकरणं कष्टं तपः ॥ [कृष्टि] कर्षे । Sp. 2463 । बुधे । येषामि-
ष्टाः कृष्टयस्तेपि मन्ये ॥ 161 ॥

[त्वष्ट] देवशिल्पिनि । Ra. 6, 32 । अर्के । सूर्योर्यमा भगस्त्वष्टा ॥
[पटु] चतुरे । Su. 692 । अरुजि । औषधविशेषयोगान्नियतं पटुतां प्रयाति
विकलोपि । अगुरौ लघौ । जीर्णान्ते पटुयुषभुक् । लवणे त्रिकटु त्रिपटु भेष्टेत्या-
दौ नपुंसकम् ॥ 162 ॥

[दिष्ट] दैवे भाग्ये । Ra. 9, 79 । काले । कष्टैरनिष्टबहलैर्गच्छति दिष्टो
विनष्टमतेः ॥ [कुट] कुम्भे । आहतैः कुटकारकैः । गृहे । Sū. 2 ॥ [अट्ट]
अत्यर्थे । सर्वस्वापहतौ । हि कामुकजनस्याट्टायते कुट्टिनी । अट्टमत्यर्थमाचरतीति ।
गृहे । वितीर्णं Ra. 16, 11 । सिद्धान्ते मण्डिकादौ अट्टस्थितोपचारादित्यर्थः ।
अत्यर्थवणिकपथयोः । H. Ch. 50, 9 ॥ 163 ॥

[पोटा] दास्याम् । नखमुखपाटितपोटाकुचतटसंघर्षहर्षरभसेन । पोटा इत्यादौ
 हिलिङ्गायाम् । उभयव्यञ्जना पोटेत्युक्तत्वात् c. Kāś. Pā. 2, 1, 65 ॥ [सृष्टि]
 सर्गे । Śā. 1 । स्वभावे । स्त्रीणां सृष्टिर्हि । चापलम् ॥ [पुट] व्याघ्रनखे ।
 Ra. 17, 12 । अभिन्नमन्त्रस्तं यत्पुटं तच्च रक्षार्थं बालानां गले क्रियत इति प्रसि-
 द्धिः । ऊर्णामयः कार्पासो वा कङ्कण इत्यक्षरास्मात् । करपुटमुकुटाटोपभुग्नोत्तमाङ्ग-
 इत्यादौ हस्तादिसंपुटे ॥ 164 ॥

[मुष्टि] खड्गो मुष्टिविनष्ट इत्यादौ त्सरौ । विक्रये ब्रह्मविशेषे पणः ।
 यदाहुः । शाणं पाणितलं मुष्टिं कुडवं प्रस्थमाढकम् । नीवारमुष्टिपत्र इति वा
 c. Bā. IV, 35. X, 92 । पाणिषन्धे । Sp. 4677 ॥ [पट्ट] पर्यन्ते । तवा-
 टमीचन्द्रसहोदरोयं ललाममुक्तः किमलीकपट्टः । वल्ले कौशेये । वात्याचटितपट्ट-
 वल्लनिचया यान्ति द्रुतं योषितः ॥ [घट्ट] शुल्कदेशे । अलिप्सूनन्तरङ्गांश्च स्वा-
 न्वट्टेषु नियोजयेत् । तरोपाये । घट्टालङ्घितजाह्नवीजलभराः संप्राप्तपारास्ततः ॥
 [घटी] अरघट्टघटीयन्त्रन्यायादित्यादौ भाण्डे घटीशब्दः स्त्रीपुंसयोः ॥ 165 ॥

[घटा] गोष्ठ्यां सहदयासनबन्धे । घटाबन्धं प्रविष्टैस्तैः । हस्तिपङ्क्तौ ।
 विकटकरिघटाकवाटपाटनपटोः । घटनायाम् । एतदत्र घटामुपैति यत् ॥ [दिष्टि]
 परीमाणे द्वादशाङ्गुले । दिष्टिमात्रास्तु समिधः । आनन्दने प्रियनिवेदने । दिष्ट्या
 वर्षसे । कैश्चित्तु तृतीयान्तं प्रतिरूपमिष्यते ॥ 166 ॥

[विष्टि] आज्वां वेगे । विष्टिगामी । वेतनं भृतिः । करणं दैवशशाखो-
 क्तम् । विष्ट्या शतसहस्रं तु इत्यादौ । कर्मकृति भारिकादौ । विशन्तु विष्टयः
 शीघ्रं रुद्रा इव महौजसः c. V. A. 21, 27 ॥ [म्लिष्ट] अविस्पष्टे वचसि ।
 रोगावृतं Mh. 2, 94 । म्लाने विच्छाये । म्लिष्टं चित्रममुत्र वासभवने वक्ति
 त्वदीयं यशः । केचित्त्वत्र वदनगताविस्पष्टत्वोपचारान्म्लिष्टत्वमाहुः ॥ 167 ॥

[इष्ट] यज्ञाय दाने । M. M. 12, 2 । तेन क्रतुभिरिष्टं स्यात्सहस्रदक्षिणै-
 रित्यादौ यागेपि ॥ [दृष्ट] ऐहिके इहलोकोपभोग्यफले । दृष्टादृष्टतरः साधुः ।
 दृष्टौ नयनव्यापारे प्रसिद्धम् । ज्ञाते । दृष्टानि विप्रियशतान्यथ शीलितेयम् । अ-
 चतारिते प्रचारिते । Pā. 4, 2, 7 ॥ 168 ॥

[खेट] मामभेदे गहरप्राये । एतैः खेट० Mh. 2, 85 । मलेन्वेप्यम् । कुत्सिते । अरिखेटनिराकृते ॥ [रिष्ट] द्वयेपि । भवेन्न कस्यापि हि रिष्टमिष्ट-
कृत् ॥ [घृष्टि] वर्षे । वृक्षैर्विभिन्नैरिभकुम्भघृष्ट्या । किरे । वनावनि घृष्टि-
निखातमुस्ताम् ॥ 169 ॥

[हृष्ट] वातवर्षप्रतिहते । शीतहृष्टवदनः सवेपथुः । विस्मिते । इष्टा कष्टं
विधिविनमितं हृष्टबुद्धिः स साधुः । हर्षिते संजातहर्षे । प्रियं० Mh. 2, 100 ।
एषु त्रिषु । रोमाञ्चविषये । हृष्टैर्लोमभिरेष रञ्जिततनुर्धत्ते कदम्बत्रियम् । केशे-
षु । दाहव्यापच्छमनविषये कूपशीतोपचारैर्हृष्टाः केशा विरहशिखिनो धूमतां या-
न्ति तस्याः ॥ 170 ॥

[झटा] शुष्यज्जम्बीरझाटेत्यादौ गहने ॥ [सटा] सिंहकुन्तले ।
Su. 995 । जटायाम् । Ku. 8, 46 ॥ [मृष्ट] स्वादुनि । मृष्टाक्षदाता तरुणा-
प्रिहोत्री । शुद्धे । उन्मृष्टपाणिपादास्यो भुञ्जीतान्नं समाहितः । क्षान्ते । मृष्ट ए-
कोपराधस्ते ॥ 171 ॥

[शिष्ट] साधौ । Ra. 1, 28 । खसिते । शिष्टमिष्टैः सहाश्रीयात् । विहि-
ते । यच्च शिष्टाप्रतिहतम् ॥ [त्रोटि] पक्षिचञ्चलम् । त्रोटि० Mh. 2, 89 ।
चस्तुद्विधाभावे । कुचतटात्रोटिमापच हारः ॥ 172 ॥

[अरिष्ट] आसवे । अरिष्टमिष्टैः सह सेवेत । मृत्युसूचके लक्षणे । षण्मा-
सिकमरिष्टं तत् । सूतिगेहे । Ra. 3, 15 । अशुभे । अरिष्टो जन्मकार्येषु वर्जनीयः
प्रयत्नतः । अरिष्टाः सन्तु नः पन्थान इत्यादौ शुभे तद्वति च त्रिषु ॥ 173 ॥

दैत्यविशेषे । दुष्टारिष्टकठोरकण्ठवलनाः । अरिष्टैरिव मूर्तैस्तैररिष्टैर्वलितं
गृहमित्यादौ काकेपि । लशुननिम्बफेनिलक्षीरवृक्षा आयुर्वेदप्रसिद्धाः ॥ [चिरण्टी]
सुवासिनी गूढा गृहिणी वृद्धापि चिरण्ट्युच्यते । द्वितीयवयास्तरुणी स्त्री सर्वेव
चिरण्टीशब्दवाच्या ॥ 174 ॥

[परीष्टि] परिचर्यायामन्वेष्टने च । इष्टा परीष्टिः शिष्टानां दुष्टकर्मविपा-
टनी ॥ [उत्कट] द्वयेपि । उत्कटकरिकवाटपटुपाटनबद्धरतिः ॥ [कृपीट]
उदरे । शूलोज्जिन्नकृपीटपीठमकरोदन्धासुरं यः शिवः । जले । कृपीटयोनेरुदि-
याय धूमः c. Ra. 7, 23 । अद्भ्यो० M. 9, 321 इत्याम्नायः ॥ 175 ॥

[विकट] उभयत्रापि । व्यादाय विकटमास्यम् ॥ [अवट] अवटवटा-

करषटितषटीत्यादौ कूपे । गते । अवटाटनपटुगतिः । प्रमत्ते । अवटातङ्कसंकेत-
निकेतनसमाभयम् ॥ [करट] कटु रटत्करटेत्यादौ काके ॥ 176 ॥

[चिपिट] खाद्यभेदे खलभृष्टादौ । पिञ्चितविस्तृते मर्दितविपुले यथा चि-
पिटनास इति ॥ [अदृष्टि] अज्ञाने । अदृष्टिकलुषीकृते हृदयवारिधौ मज्जते ।
अदर्शने आन्ध्र्ये असौम्ये क्रोधाद्युपप्लुते अक्षिण च । विवेकाञ्जनदानेन ममादृष्टिं
निवारय ॥ 177 ॥

[कवाट] इभगण्डे । Su. 2461 । हारपट्टे । Ra. 3, 34 ॥ 178 ॥

[उच्छिष्ट] मुक्तशेषे । उच्छिष्टभोजी विप्रोसौ । क्षते । रेवतीवदनोच्छिष्ट-
मदपूर्णपुटे दृशौ c. Śi. 2, 16; S. K. 72, 25 ॥ 179 ॥

[करहाट] देशभेदे वृक्षभेदे अम्बुजाङ्गुरे प्रसिद्धः ॥ 180 ॥

[शिपिविष्ट] दुर्धर्मणि चर्मरहितशेषसि पुरुषे ॥ [प्रतिशिष्ट] प्रत्या-
ख्याते । अभियाणि° Mh. 4, 63 । मैत्री प्रति प्रयततः प्रतिशिष्टदूत इत्यादौ
प्रेषिते हयोरपि त्रिषु ॥ 181 ॥

[तुलाकोटि] उभयत्रापि । अमूल्यस्य मम स्वर्णतुलाकोटिद्वयं कियत् ।
इतीव कोपादाताम्° Vik. Ch. 8, 8 ॥ [कोष्ठ] अन्तर्जठरे । कोष्ठे मूदुः ।
कोष्ठागार इत्यादौ कुक्षले । अन्तर्गृहे । कोष्ठात्° Mh. 2, 103 ॥ 182 ॥

[काष्ठा । काष्ठ] दिशि दारुणि च । काष्ठावस्थितमाभयं ज्वलति ते तीव्रः
प्रतापानलः । उत्कर्षे । Ku. 3, 35 । मर्यादायाम् । Ku. 5, 28 ॥ [कण्ठ]
समीपगलयोः । Ku. 7, 51 । शब्दे । Ra. 8, 63 । समीपशब्दयोरत्र रुढि-
लक्षणया वृत्तिमाहुः ॥ 183 ॥

[ज्येष्ठ] ज्येष्ठे मासि निरभ्रतेत्यादौ मासभेदे c. Mh. 2, 104 । वृद्धतमे ।
ज्येष्ठो भ्राता समः पित्रा M. 4, 184 । प्रशस्यतमे । वर्णज्येष्ठन्कुलभ्रेशान् ॥
[गोष्ठ] अङ्गने । गोष्ठेद्व इव सेवकः ॥ 184 ॥

[निष्ठा] निष्पत्तौ । निष्ठां गतं तस्य तपो विलोक्य । नाशे अन्ते च ।
Rāj. 4, 637 ॥ [हट] हयेपि । हटैरनुसृतो हठात् ॥ 185 ॥

[श्रीकण्ठ] देशभेदो हर्षचरिते व्याख्यातः c. H. Ch. 104-107 ॥
[अम्बष्ठ] संकरोद्भवे । M. 10, 8 ॥ 186 ॥

[प्रतिष्ठा] आस्पदे । Ra. 6, 21 । मर्यादायां शिष्टाचारे । धृतप्रतिष्ठाः क
न सन्ति सन्तः । देवादिस्थापने । इष्टे प्रतिष्ठासमये पुरारेः । आदिग्रहणान्म-
टादौ ॥ 187 ॥

[कमठ] मानभित्प्रमाणविशेषः । कूर्मे । Su. 36 ॥ [नीलकण्ठ] शि-
वे । Ku. 5, 57 । बर्हिणि । Me. 76 ॥ [कलकण्ठ] कलकण्ठपञ्चमरवेण
छभ्रवामित्यादौ पिके रुढः ॥ 188 ॥

[कुण्ड] पत्यौ० M. 3, 174 इत्युत्तया जारजाते द्वयोः । परिमालकपा-
दानामुत्सवे चोपयुज्यते । दर्वीवृसीपटलिकाकुण्डभाण्डकरण्डकमित्यादौ भाजने
पात्रभेदे स्त्रीपुंनपुंसकेषु ॥ 189 ॥

वह्मचाधारे । क्रियाशक्तिस्तु वै कुण्डं ज्ञानशक्तिर्हुताशनः ॥ [क्ष्वेडा]
वंशाङ्गुरे । क्ष्वेडाचर्वणतृप्तसिन्धुरवधूतर्षप्रहर्षापहः । सिंहनादे । एष० Mh. 2,
111 ॥ [क्ष्वेड] विषे शब्दमात्रे च । तस्य० Mh. 2, 110 ॥ 190 ॥

[विपाठ] इषौ । तत्र पेतुर्विपाठाः ॥ [मण्ड] द्रवे । मण्ड० Mh. 2, 124 ।
[काण्ड] तरुस्कन्धे । आदाय काण्डात्तरुमुज्जिह्वानम् । लतायाम् ।
Si. 5, 50 ॥ 191 ॥

दण्डे । दोःकाण्डकण्डूनुषः । बाणे । आसील्लाघवमस्य शत्रुविजये कोदण्ड-
काण्डादौ । अर्वति कुत्सिते । Si. 1, 38 c. Gan. 45, 12 । वर्गे । षण्डे तरु-
णां मृगकाण्डमेतत् । अवसरे । H. Ch. 60, 6 । वारिणि गवेषणीयम् ॥
[भाण्ड] अश्वभरणे पर्याणादौ । भाण्डत्रासी हयः । पात्रविशेषे । Ch.
I, 54 । तरीषु० Si. 3, 76 इत्यादौ मूलवणिग्धनोपचारात् ॥ 192 ॥

[दण्ड] तुर्योपाये दण्डनायके । पतिमथ कुलनारी दण्डभीत्याभ्युपैति
Sp. 3734 । राजबले । दण्डेन पीडयति शत्रुसमूहमेव । लण्डे । Ku. 2, 23 ।
मथि मन्यकाष्ठे । AK. 2, 9, 53 ॥ [गुड] गोले वर्तुले पिण्डे । भक्षितो
वाप्ययोगुडः ॥ 193 ॥

[पिण्ड] पिण्डी] संघाते । Sp. 4952 । मासे । Ra. 2, 59 । पिण्डीमा-
त्रोपहतवदनस्ताडितोपि प्रचण्डमित्यादौ मासोपचारात् । कलेवरे । Ra. 2, 57 ॥
[गण्ड] विस्फोटे । समाश्लिष्यत्युच्चैः पिशितघनगण्डौ० Su. 3388 ॥ [मुण्ड]

के शिरसि । आस्वादयामि यदि रोहितमुण्डखण्डम् । मुण्डिते कूपकचे ।
M. 2, 219 ॥ 194 ॥

स्थाणौ । व्यालैरा० Mh. 2, 125 । शावलेयबाहुलेयखण्डमुण्डेत्यादावजा-
तशृङ्गे गवि । अकृतचूडे । जटी मुण्डी शिखी वापि मुच्यते नात्र संशयः ॥
[खण्ड] शकले । खण्डेन्दुचूडामणिः । इक्षुभेदे । खण्डस्य षोडश पलानि श-
शिप्रमस्थ c. AK. 2, 9, 44, C. । शावलेयो बाहुलेयः खण्डो मुण्ड इत्यादौ
स्फुटितशृङ्गके गवि द्वयोः । स्त्रियां तु खण्डेति ॥ 195 ॥

[शौण्ड] वृषभे । Bh. S. 88 । समर्थे । अक्षशौण्डः । मधुसक्ते । शौ-
ण्डः पिवति पानागारे ॥ 196 ॥

[रण्डा] विधवायाम् । पञ्चाक्षरी जयति रण्डिकया प्रयुक्ता ॥ [अण्ड]
कठिने । खण्डी० Mh. 2, 108 । मुष्के । निरण्डास्ते हयाः शूराः । खगादि-
कोशे । M. 1, 44 । आदिग्रहणात् । अव्यक्तादण्डमभूदण्डाद्भेदेत्यादौ ब्रह्मको-
शे ॥ [क्रोडं] उरसि । Sp. 1969 ॥ मुकुल० Sā. 2, a इत्यादावुपचा-
रात् ॥ 197 ॥

[पीडा] द्वयोरपि । Bb. S. 56 । कृपा हि परार्थं दुःखानुभवनम् ॥
[नीड] स्थानमात्रे । स बद्धकक्ष्यः परनीडपीडने । तत्रागत्य० K. K. S. 1, 61
इत्यादौ द्वयोरपि पुनर्पुंसकयोः ॥ [नाडी] कायसिरायाम् । M. M. 158, 1 ।
नाले पद्मादिषण्डे । आसेदुरुज्जाडिनि पुण्डरीके । षट्क्षणे काले षट्कारुये । ना-
डिकाविच्छेदध्वनिरुद्वारत् ॥ 198 ॥

[शुण्डा] सुरायां तत्पानमदस्थाने च । शुण्डायां० Mh. 2, 125 । वक्त्रैक-
देशे चिबुके । शुण्डा० Mh. 2, 126 ॥ [गडु] कुब्जे । असौ गडुर्जानुनिविष्ट-
हस्तः । पृष्ठगले । गडुलधापलमाचरत्यसौ ॥ 199 ॥

रोगे । यथेवमन्तर्गडुना कोर्थः स्यात्स्थायिनात्मना ॥ [चण्ड । चण्डी] ओ-
षधिभेदे महेश्वरगणे च प्रसिद्धः । कोपने । Dhv. 77, 2 c. Vik. 130 ।
देव्याम् । चण्डश्चण्डीपतेरंशः c. Mh. 2, 134 ॥ [षण्ड] गोपतौ वृषभे ।
हालिकः षण्डमारुह्य । वह्न्यादिसंचये । जम्बूषण्ड० Me. 20 ॥ 200 ॥

[व्याड] व्यालास्ते० Su. 1007 c. Bh. S. 83 इत्यादौ लडयोरेकत्व-
स्मरणात् सर्पे । मांसात्पशौ क्रव्यादे श्वसृगालादौ । व्याडैर्व्याप्ति वनान्तरे ॥ [इडा]
इडामुदहरत्कोड इत्यादौ भूमौ । इडाभ्या गौः पयस्विनीत्युक्त्या गवि । वाचि ।
प्रीडादिडां नैव ददाति वीरः । अप्सरसि । ऐडः पुरुरवास्तत्र ॥ [प्रकाण्ड]
तरुस्कन्धे । कण्डूयमानः सरलप्रकाण्डान् ॥ 201 ॥

[सपिण्ड] पुत्रे । सपिण्डः पितृदायादः । दायादे । एकाहस्तम् - - - - -
--तु वै पितुः ॥ [शिखण्ड] वहे । Ra. 1, 39 । चूडायाम् । Ra. 11, 5 ॥
[पोगण्ड] विकलाङ्गे । पोगण्डाः संभवन्ति ते । बालश्चा षोडशाद्वर्षात्पोगण्ड-
श्चाभिधीयत इत्युक्त्या बाले ॥ 202 ॥

[दृढ] शक्ते । उदीर्णे रागाग्नौ सुदृढघनमाश्लिष्यति बभूरित्यादौ
c. Sp. 2596 । स्थूले व्याथते । कस्ते स्याद्दृढघातकस्य समरे प्रत्यक्षवर्ती रि-
पुः ॥ [व्यूढ] विन्यस्ते विपुलीकृते । अनूर्ध्वजुर्ग्रूढजानुर्जुहुयात्सर्वदा हविः
Śāṅkh. Gṛihy. 1, 10 । संहते घने । Ra. 1, 13 ॥ [मूढ] जडे ।
मूढे नास्ति मतिः क्वचित् । तन्निद्रिते अलसे । किं० Mb. 2, 128 ॥ [रूढ]
अङ्कुरिते । निरूढव्रीहयः शष्पम् । लग्ने । Su. 1617 c. Sp. 4554 ॥ रूढे०
Ra. 13, 73 इत्यादौ लग्नत्वोपचारात् ॥ 203 ॥

[बाढ] भृशेत्यर्थे । बाढमाविद्धकर्णः । प्रतिज्ञायाम् । आं बाढं क्रियते भव-
द्भिश्चितम् ॥ [लीढ] स्वादिते । लीढं मधुकरैर्मधु । भ्लिष्टमीषद्वयकम् ।
लीढमद्य व्याख्यानं जानमित्यादौ ॥ [गाढ] विलोडिते । नौभिर्विगाढां सर-
यूं विलोक्य c. Ra. 14, 30 । दृढे । Pa. 3683 ॥ 204 ॥

[उदूढ] उदूढा [sic] धृतो विवाहितश्च । पृथुलेन्वेष्ट्यः ॥ [उद्गाढ] भृ-
शे । Sū. 8 । कृच्छ्रे । निदाघोद्गाढसंताप० c. Su. 1693 ॥ [उपोढ]
ऊढमात्रे । Sp. 1311 । समासच्चे । उपोढपाणि० c. Ku. 7, 4 ॥ 205 ॥

[आपाढ] व्रतिदण्डे । Ku. 5, 30 । मासे प्रसिद्धः । भूधरभेदेपि ॥
[आलीढ] श्लिष्टे । वत्सालीढं भाष्यम् । स्पृष्टे । Ra. 2, 37 । आस्वादिते ।
आलीढं मधुसर्पिषा सह कथम् । धानुष्कस्थानभेदे । Ra. 3, 52 ॥ 206 ॥

[अध्यारूढ] सहेवाके । अध्यारूढं तु तं विद्यात्स परीक्ष्यः प्रयत्नतः ।

पृष्ठगते उपरिस्थानं प्राप्ते । गगनमध्याह्ने सवितरि ॥ 207 ॥

[भूण] द्वयोरपि । M. 8, 317 ॥ [बाण] बलिखते । Kād. I. v. 2 ।
देवभेदे । बाणलिङ्गे ० Mh. 2, 148 । बाणीयबाणी यदि कर्णगोचरेत्यादौ
वाचि खियाम् । दासीकुरण्टको वृक्षभेदः ॥ 208 ॥

[कण] अल्पे । Ra. 1, 85 । विप्रुषि । Suv. 37, 7 । अतिसूक्ष्मधान्यांशे ।
Su. 2446 ॥ [कर्ण] संसारवारानिधिकर्णधार इत्यादावरित्रे लोके खिडाशब्द-
वाच्ये । भृतौ । Sā. 22 । राजभेदे । षड्विः कर्णो निपातितः ॥ 209 ॥

[गण] प्रमये । Ku. 1, 55 । संख्याभेदे । विवेक्तारो येषां दिशि दिशि
गुणानां गणतया ॥ [पण] ग्लहे द्यूतार्थे धने । कोलिद्यूनपणीकृतो विहरता पूतः
स बिम्बाधारः । अशीतिः इवेतिकाः पण इत्युक्त्या इवेतिकामाने वराटकपरि-
च्छेदे । मूल्ये । दश कार्षापणाः पणः । कार्षापणे रूपकद्वये । नातिरिक्तोधिका-
रोस्ति सार्धात्पणसहस्रतः । धने गवादौ स्वे बहुधन आपणिक इत्यादौ ॥ 210 ॥

शूतादौ कल्पिते संध्यर्थे मुद्रिकादिदाने । पणबन्ध ० Ra. 8, 21 । पणो
बध्यतेस्मिन्निति पणबन्धः संधिः । बद्धमुष्टौ मुष्टिगृहीतशाकादिपरिमाणे । नाचुं
शाकपणो रटन्न चलति हारान्धनी संततम् । भृतौ वेतने प्रसिद्धः । पण्यवनिते-
त्यादौ ॥ [गुण] रज्जावुत्कर्षे च । H. Ch. 49, 2 c. Sp. 7617 । आदौ
यस्य गुणास्ततः किल च येत्यादौ तन्तुषु राजसाधर्म्यात् । मौर्व्याम् । Su. 2455 ।
गुणाः खलु गुणा एवेत्यादौ द्वितीयो गुणशब्दः प्रधाने s. Su. 2672 । गुणवति
यौवनशालिनीत्यादौ रूपादौ द्रव्याश्रिते सर्वत्र । आदिग्रहणादुद्धादौ । कणादोक्ते
सत्त्वे निविशत इत्यादौ लौकिके च शुक्लादौ । सूदे भक्तकरे । AK. 2, 9, 28 ।
धृतराष्ट्रो गुणप्रिय इत्यादौ c. Vās. 15, 1 । अत्रहि विरोधाभासे गुणशब्देन विराट-
गृहे भक्तकरावलम्बी भीमसेनो विवक्षितः । इन्द्रिये । Bhag. 3, 29 ॥ 211 ॥

भागे । Ra. 2, 25 । भाण्डेन्वेप्यः । शौर्यादौ । Ra. 1, 22 । सत्त्वादौ ।
Kād. I. v. 1 । संध्यादिके । Ra. 8, 21 ॥ [क्षण] निर्व्यापारस्थितौ ।
किं न कुर्वन्ति सक्षणाः । कालविशेषे । Śi. 4, 17 । उत्सवे । क्षणे रक्ष्याः कुल-
खियः ॥ क्षण ० Śi. 1, 4 इत्यादौ प्रकरणमाहात्म्याच्चूतोत्सवे ॥ 212 ॥

[वर्ण] गुणे । Ra. 11, 2 । लब्धो वर्णो गुणो यैस्ते लब्धवर्णा विद्वांसः ।

स्वगुणो० Śi. 16, 29 इत्यादौ तु स्पष्ट एव गुणे वर्णशब्दः । व्रते । Ki. 1, 1 ।
यशसि । अवर्णवादाद्भृशमुद्विजेन्न कः । शुक्लादिकेपि । दुर्वर्णतामेति च दुर्जनस्य
N. Ch. 1, 14; Su. 168 । ब्राह्मणादौ । Ra. 5, 19 । विलेपने । वर्णितं
मुखमेतस्याः । कुथायाम् । वर्णास्तरणोपविष्टः । गीतप्रसङ्गे । Ku. 5, 56 । रूपे ।
Ku. 3, 28 ॥ 213 ॥

[स्थूणा] शल्लभयः खीविशेषः सूर्मी यस्यां प्रतप्तायां गुरुतल्पगेन प्रायश्चि-
त्तं चर्यते ॥ [तृष्णा] द्वयेपि । Sp. 4089 ॥ 214 ॥

[तीक्ष्ण] विषे क्लीबे । तीक्ष्णेन नीतः क्षयमित्यवैमि । आजौ । तीक्ष्णेषु
शत्रुहन्तप्रयतस्य तस्य । लोहं शल्लभम् । अभिसरे । यदि तत्र तीक्ष्णाः संच-
रेयुः । अभिसरो जीवनिरपेक्षश्च । अभिसरो मरकं युद्धं चेत्यन्ये । खरे ।
Śi. 2, 109 ॥ [मणि] अलिच्छरो घटः । क्रमादपामपि मणौ पङ्कोवश्यं
प्रषर्धते । उत्तिष्ठेत् यथाकालं मलानां शोधनं प्रतीत्यादौ ॥ रत्ने । Sp. 4657 ।
अजागलस्तने । अजामणेरिवैतस्य जन्म जातं निरर्थकम् c. Sp. 3120 ॥ 215 ॥

[कृष्ण] बीभत्सुरर्जुनः । कृष्णद्वैपायन इत्यस्य कृष्णशब्दस्य भीमोपि भीम-
सेन इति न्यायेन व्यासे प्रयोगः । अथ द्वैपायनशब्देनास्य चण्डश्चण्डीपतेरंशो
मुनिर्द्वैपायनोस्तु वः । रथयोजितगोविन्दो रुक्मिणीकः सदा मुदे ॥ इत्यादौ
दुर्वासस्यपि वर्तनात्कृष्णशब्देनैव व्यासवाचिना विशिष्यते द्वैपायनशब्दः ॥ वर्णे ।
कृष्णस्ते करपुष्करोदरतले खङ्गः सदा जृम्भते । तम० V. S. 4 इत्यादौ पापे-
पि मालिन्योपचारात् । द्रौपद्याम् । V. S. 22 ॥ 216 ॥

[कोण] वीणावादनोपायेभ्यौ च । H. V. 1, 9 । लगुडे । उद्गीर्णकोणर-
भसादरविद्रुतस्य ॥ [शोण] नदे । हिरण्यवाहनामानं शोणमद्राक्षोत् c. H.
Ch. 22, 2 । लोहिताश्वे । शोणलङ्घितरणाजिरस्य ते ॥ 217 ॥

[प्राण] बले । भावात् [?] प्राणः कुतस्ते । वायुः शरीरस्थः प्राणः ।
समानोदानव्यानाश्चेत्युक्त्या । भ्रुवो० Bhag. 8, 10 इत्यादौ । असुषु जीवेषु ।
Bh. Ś. 102 ॥ [घृणा] द्वयेपि । चेतसि घृणा काये च यस्यानिशम् ॥
[श्रेणि] कुले प्रसिद्धः । आवलौ । R. K. 1, 1 ॥ 218 ॥

[पार्ष्णि] पादग्रन्थेर्गुल्फस्याधोभागे । Ku. 1, 11 । वाहिनीकटौ ।
Ra. 4, 26 ॥ [जिष्णु] शक्रे । जिष्णुना विजिते वृत्रे ॥ 219 ॥

[द्रोण] काकभेदे । द्रोणैराश्रितगह्वरे ॥ [द्रोणी] काष्ठाम्बुवाहिनी दीर्घा
नैवाहनार्थं दण्डः । गवाद्यन्नादिभाजने । सुरभिसलिलपूर्णा द्रोणिमवततार ॥ 220 ॥

नीलिनी ओषधिभेदः । गुहायाम् । कुर्वाणो रुधिरार्द्रचक्षुकषणैर्द्रोणीरिवादे-
नैवाः ॥ [वेणी] नदीक्षुतौ । Me. 29 । केशकलापे । Ku. 2, 61 ॥ [उष्ण]
त्रयेपि [sic] । अत्युष्णमुष्णाभिगमे हि देहादुष्णं वमन्नुष्णमनाः स
जिष्णुः ॥ 221 ॥

[अणु] अल्पे । Bhag. 8, 9 ॥ [चूर्ण] धूलौ । Me. 67 । क्षारभेदे
ताम्बूलोपकरणे । न विना चूर्णं रञ्जयति ॥ चूर्णरञ्जितचलालकावलिरित्यादाव-
धिवासके कर्पूरादिक्षेदकृते द्रव्यविशेषे नपुंसके बहुत्वे च । चूर्णानि वासयोगाः
स्युरिति चामरसिंहः AK. 2, 6, 134 ॥ 222 ॥

[आणि] अक्षस्य रथनाभिक्षेप्यकाष्ठस्यान्ते बन्धार्थं कीलक आणिः ।
आणीमाण्डव्य इत्यादौ । अभिः कोणः ॥ [रण] काणे । कर्षन्ति० Mh. 2,
149 । मृधे । Ra. 12, 72 ॥ [क्षुण्ण] ग्रहते । Ku. 2, 43 । दक्षे ।
क्षुण्णाः शास्त्रेषु सर्वेषु ॥ 223 ॥

[शाण] मानभेदे माषके । सुवर्णशाणं च लोमशसूत्रेण वेष्टयेत् । कषे ।
Su. 3457 । कषतेस्मिन्निति कषः कुरुविन्दाखयो द्रव्यभेदः ॥ [स्थाणु]
उभयत्रापि । तस्मै जगत्तर्ध्वंसस्थानवे स्थाणवे नमः ॥ 224 ॥

[वरण] प्राकारे । प्रोत्तुङ्गवरणावृतः । स्वीकृतौ । कन्यावरणमिच्छन्ति ।
रोधे । कृतवरणान्प्रविमुच्य मारुतान् ॥ 225 ॥

[धारणी] पङ्क्तौ । जलधरजलधाराधोरणीधौतमूर्ध्ना c. Vik. Ch. 13, 86 ।
वाहने युग्यभेदे सर्वस्मिन् स्थितौ नपुंसकलिङ्गे । धोरणं वाहनं पञ्चमित्वमरसिंहः
c. AK. 2, 8, 58 ॥ 226 ॥

[ग्रामणी] नापिते प्रसिद्धः । भ्रेष्ठे । Bā. III, 10 । ग्रामाधिपे । ग्राम-
णीरुहितृपाविते तले ॥ [हरिणी] हेमप्रतिमायाम् । हरिणीभिर्हृतस्तम्भा भान्ति
पूर्वं न देवताः । हरिणीर्ब्रह्मवर्चसकाम इत्यादौ हरितायाम् ॥ 227 ॥

[हरिण] पाण्डौ । हरिण० Mh. 3, 223 ॥ [विपणि] पण्याध्व्य हट्टप-
देशेन जनानां मार्गः । हट्टो वणिक्स्थानम् । द्वयेपि । पूर्णापणं विपणिनो विपणिं
विभेजुः c. Śi. 3, 24 ॥ 228 ॥

[ग्रामीण] ग्राम्ये । ग्रामीणैः पुनरध्वगस्य वसति० Sp. 3158 ॥ [करेणु] इभ्याम् । Ku. 3, 37 ॥ [द्रविण] बले । उपोढवाहु० Ra. 18, 13 । धने । Bh. Ś. 5 ॥ 229 ॥

[शरण] गृहे । प्रविशेदभिशरणमुद्धृते दक्षिणे करे । रक्षितरि । शरणमसि संभ्रयो ह्यसि गतिरसि ॥ [प्रोक्षण] वधे । प्राणप्रोक्षणकेतनेत्र विजने किं भीरु बम्भ-
म्यसे ॥ [प्रमाण] हेतौ ज्ञप्तिनिमित्ते । प्रत्यक्षं चानुमानं च [sic] M. 12, 105 ।
मर्यादायाम् । राजानं मां च प्रमाणं कृत्वा यद्यस्याकुशलं पश्यसि । प्रमाणव्युत्पा-
दके शास्त्रे । पद० Mh. 3, 204 । इयत्तायाम् । कियत्प्रमाणमुदकम् । प्रमा-
तरि । साहित्यमाणिक्यविदः प्रमाणम् ॥ 230 ॥

[करण] साधकतमे । सुभगः करणैर्मन्त्रैः । क्षेत्रे । मन्थिपर्णकरणेषु विचे-
रुः । गात्रे शरीरे । Ku. 4, 5 । इन्द्रिये । Ra. 2, 11 । क्रियाभेदे । स्पष्टं
[sic] करणं स्पर्शानाम् c. Ath. Prāt. 1, 29 । चेतोहराणि करणानि गणाधि-
नाथा इत्यादौ नाट्यशास्त्रोक्ते । संवेशनं करणमेत्य विभेदि वस्त्वित्यादौ कन्द-
र्पशास्त्रोक्ते कार्ये । कायस्थकर्मणि लेख्यादौ । आक्षपटली समस्तकरण-
परिवृतः ॥ 231 ॥

[निर्वाण] निर्वृत्तौ । निर्वाणमेति न मनो विषयेषु सक्तम् । शान्तिमो-
क्षयोः । Ra. 12, 1 । इभमज्जने । निर्वाणमापि सरसीषु गजाधिपेन । शान्ते ।
Ku. 2, 23 ॥ [इन्द्राणी] तथैवमिन्द्राण्यपि पार्श्वयोः स्त्रियाः समास्थितोर्बोः
प्रियजानुयोजनादित्यादिलक्षण इन्द्राणी कामशास्त्रोक्तं करणम् ॥ 232 ॥

[काकिणी] वराटके श्वेतके । असिधाराक्रयक्रीता वरमेकापि
काकिणी । अशीतिः श्वेतिकाः पणः । तस्य चतुर्भागः c. 210 । मान-
भेदे प्रसूतिमध्ये । दरिद्रः काकिणीं दद्यात् ॥ [सरणि] पङ्क्तौ । सरणिः पिपी-
लकानां निर्याता वर्षसूचनं कुरुते ॥ अपवर्गसिद्धिर्नगरस्य सरणिरिव ते बधूरत
इत्यादौ मार्गे ॥ 233 ॥

[तर्पण] सक्तौ । पेयाः स्युर्लाजतर्पणाः । तृप्तिः सौहित्यम् । बृंहणं वातव्या-
युद्देशेन स्निग्धौषधदानम् । पोषणे । कुर्याद्वाहणतर्पणम् । पित्राद्युद्देशदाने ।
आन्त्रैकवासाः स्थलगो न कुर्यात्तर्पणं बुधः ॥ [पारणा] व्रतभोजने ।
Ra. 2, 39 ॥ 234 ॥

[पारण] कर्मान्ते । समीहितं संगरपारणेन ॥ [धर्षण] द्वयोरपि । अविरतधर्षणरसिकः खल इव वेद्याजनो जगति ॥ [दक्षिण] दक्षिणा अनुकूले भद्रादेये च । Śi. 14, 33 । ऋजौ । Ra. 1, 31 । निर्दिश्यमानविषयं ह्यानुकूल्यम् । आर्जवं तु सर्वविषयम् । दक्षिणदिग्भवे । Ku. 8, 25 ॥ 235 ॥

दिग्भेदे । M. 2, 52 । सव्यहस्ते । धर्मविद्वक्षिणं पाणिं नाधश्चैवे नियोजयेत् ॥ [अरुण] सांध्यरागे । Ra. 5, 71 । सूर्यसूते । अरुणसारविरेष समुद्रतः । दिवाकरे । Sp. 562 ॥ 236 ॥

शोणे । परिरमणम् [sic] R. K. 2, 23 । अव्यक्तरागे अस्फुटलौहित्ये ॥ [लक्षण] नाम्नि । Ra. 6, 71 । चिह्ने । श्रीलक्षणोत्सङ्गविनीतवेशः ॥ [श्रवण] नक्षत्रं Kād. 11, 13 इत्यादौ नक्षत्रेपि । श्रुतिकर्णयोः । Kād. I., v. 14; c. Ujjv. Up. IV., 233 ॥ 237 ॥

[श्रवणा] श्रावण्याम् । श्रवणायां ददातु ये ॥ [धिषण] धिषणा द्वयेपि । सुविमलधिषणो धिषण इव ॥ [वरुण] अप्पतौ । Ra. 9, 6 ॥ [हरण] यौतके सुदायादिप्राये आयाते वस्तुनि । सत्त्वानुरूपं हरणीकृतभीः c. Ra. 7, 29 v. 1. ॥ 238 ॥

[निर्याण] निर्गमे । ततो° Mh. 3, 200 ॥ [कल्याण] द्वयेपि । त्वया वितीर्णं कल्याणमस्तु देव तदेव ते ॥ [सुवर्ण] सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य वरानने । प्रहितं तव रामेण सुवर्णस्याङ्गुलीयकमित्यादौ द्वयेपि तन्माने षोडशमाषके ॥ [ग्रहण] धने । द्विगुणं ग्रहणम् । सा राहुमूर्तिरिव न ग्रहणं जहातीत्यादौ द्वये वेद्यादिभाटके सोमादिग्रहे च ॥ 239 ॥

स्वीकारे प्रसिद्धः । वन्धां हठहतस्त्रियाम् । ग्रहणीकृतरिपुलक्ष्मीः । आदरे । Ku. 7, 35 ॥ [कङ्कण] मण्डलं यागाद्यर्थं नानावर्णो रेखासंनिवेशः । रक्षाकङ्कणबन्धवन्धुररुचिरित्यादौ सूत्रे ऊर्णादिमये रत्नाढ्यकरभूषणे ॥ 240 ॥

[कारण । कारणा] घातने यातनायां च । कारणोपहितमानसस्थ ते कारणा निरयवद्विषु स्थिता । हेतौ । किं कारणं नु कविराज मृगा यतेते [sic] c. V. A. 11, 6 । करणे साधकतमे । भक्ति° Mh. 3, 188 ॥ [मार्गण] वाणे याचके च । Su. 2455 । मार्गणाभिः किमाभिरित्यादौ याचने खीनपुंसकलिङ्गः ॥ 241 ॥

[चरण] वृक्षादिमूले । चरणसेकविर्वाधितवृक्षकः ॥ शिष्यद्वयेनेव नूपुरयु-
गेन वाचालितचरणा H. Ch. 9, 6 इत्यादौ प्राण्यङ्गे पादे बहुचादिके शाखा-
विशेषे चरणशब्दः शाखानिमित्तकः पुरुषेषु रूढः ॥ [तरुण] तरुणारुणरा-
गभाजीत्यादौ नूतने । युनि । R. K. 2, 22 ॥ [तरणि] अर्के नावि
वा । दारिद्र्योदधितरणिः सरणिर्निःश्रेयसस्य नित्यमसि ॥ 242 ॥

[ब्राह्मणी] विप्रश्च विप्रा च तयोर्द्विलिङ्गः ॥ [प्रवेणी] द्वयेपि । प्रवेणी
मदनस्येव प्रवेणी कुसुमाञ्जिता ॥ [रोहिणी] नक्षत्रे । तां रोहिणीं विजानीहि
ज्योतिषा मित्रमण्डले [sic] c. V. K. 4, 2, 7, C. । गवि । रोहिणीविपुला-
पीनस्त्रुतिसिक्तोदजाङ्गने ॥ 243 ॥

[दुर्वर्ण] द्वयोः । N. Ch. 1, 14; Su. 168 ॥ [भरण] वेतनं जीवि-
काभरणं भृतिः पूरणम् ॥ [विषाण] पशुशृङ्गे । Ra. 9, 62 । इभदन्ते ।
Si. 4, 63 ॥ 244 ॥

[प्रवण] क्रमनिर्गोचर्यम् । प्रागुदक्प्रवणा भूमिः इलक्षणा यागे प्रशस्यते ।
प्रहे । शंभोर्भक्तिप्रवणमुकुटा । अनयोस्त्रिषु । चतुष्पथे । प्रवणे चरन्ति भूताः ॥
[संकीर्ण] निचितं व्याप्तम् । अशुद्धे । संकीर्णे चरति काकपदैव काकवर्गः ॥
[इरिण] द्वयेपि । संसारे ° Mh. 3, 182 ॥ 245 ॥

[रोहण] रोपणे । कामाख्यत्रणरोहणं मृगदृशो विम्बाधरस्यामृतम् । रूढौ ।
खेहरोहणमसत्सु दुर्लभम् । रत्नसंभवहेतौ पर्वतविशेषे । साहित्यसिन्धुशिशिरां-
शुरशेषशक्तसेवावदातमणिसंचयरोहणाद्रिः ॥ [धारणा] योगिकर्मणि । पञ्च
चञ्चलगतीन्समीरणान्धारणाभिरभितो निरुद्धवान् । साम्ये ।] धारणायां स्थितो
लोकः ॥ बुद्धिरद्भुतशतस्य धारणीत्यादौ धारके त्रिषु ॥ 246 ॥

[वारण] वृत्तिघाते । विषयाकृष्टमनसः शक्यते वारणं कथम् । वारके
गजे च । Sp. 227 ॥ [चारण] देवभेदे । सिद्धचारणगणैरधिष्ठिते । विटे ।
चारणगणैरारब्धहास्याकुले ॥ 247 ॥

[सारणा] स्वरसंस्थाने । रचयति परिपाकं सारणा गीतमार्गे ॥ [सारणी]
अल्पसरिति । सारणी ग्रन्थिपर्णम् ॥ [करुण] दीने विच्छाये । स्थिराल्पतारां
करुणेन्दुमण्डलाम् c. Ra. 3, 2, v. 1. ॥ 248 ॥

[समीरण] वायौ । Ku. 3, 21 ॥ [आरोहण] सोपाने । आरोहणेषु ० Mh. 4, 75 । उद्गमे । Ku. 1, 39 ॥ [आस्तरण] द्वयेपि । आस्तीर्णवालास्तरणेषु धन्याः ॥ 249 ॥

[विलक्षण] व्यर्थसंस्थायां निरर्थके चेष्टिते । दृष्टिर्विलक्षणतया तत्र शून्यभावमाख्याति । विदिलष्टे । सदसि तत्र बभूव विलक्षणा । अन्यस्मिन् तस्माद्द्वयतिरिक्ते । मूर्खोपि साधुसंपर्कात्पणिताच्च विलक्षणः ॥ 250 ॥

[विहरण] ध्यादाने विकासे । Pā. 1, 3, 20 । प्रापणे देशादेशान्तरनयने । भग्नेर्विहरणं कृत्वा । क्रीडने । वनविहरणलभ्यप्रियतयस्ते मुनीन्द्राः ॥ [संसरण] प्राण्युत्पादे पुनर्भवे । तस्मिन्संसरणे विवेकविषदो यातो गतिं सज्जनः । असंवाधचमूगतौ असंकटे सेनागमे । एत० Mh. 4, 91 ॥ 251 ॥

घण्टापथे राजमार्गे । यान्ति द्रुतं संसरणेषु योधाः ॥ [समुद्धरण] वान्ताच्चे भुक्तोज्झिते । अस्मत्समुद्धरणलब्धधृतेस्तत्रैव गर्वः कथं वद सखे ननु निस्त्रयोसि । उच्चये उत्क्षेपे । देवः समुद्धरणधीरमतिः परेषाम् c. V. A. 44, 21 । एतच्च उद्धरणपेक्षया चतुरक्षरमध्ये क्षिप्तम् । यद्वृत्तिर्यस्योद्धरणमिति लोकप्रसिद्धिरिति पञ्चाक्षरमध्येपि द्रष्टव्यम् ॥ [आवरण] वस्त्रे आच्छादने च । Ra. 13, 8 v. 1. । अजीर्णे अर्गले च । गुर्वावरणनिषिद्धा न रुचिर्भक्तेषु नारीणाम् ॥ 252 ॥

[प्रकरण] प्रस्तावे । प्रकरणकथितं वाक्यं भवति हि निष्पत्तये पुंसाम् । कीर्णे प्रक्षेपे । पुष्पप्रकरणरुचिरे ॥ [निरूपण] दृष्टौ चर्चायां विचारे च । उपरागस्य निरूपणं न कार्यम् ॥ [विदारण] लज्जायां भेदे च । हृदयविदारणकृदभूत् ॥ 253 ॥

[परायण] आश्रये । Ku. 4, 1 । अभीक्ष्णे भर्त्सने चान्वेष्यम् ॥ [पारायण] समासङ्गे समादलेषे । M. Ch. I, 14 । कात्स्न्ये । धातुपारायणादिषु c. Kās. I., v. 1 ॥ 254 ॥

[प्रविदारण] द्वयेपि । बिभ्यति प्रविदारणात् ॥ [परिभाषण] सनिन्दोपालम्भे । बाला अपि प्रवर्तन्ते कृतेपि परिभाषणे । अनियमेन उक्तौ यो नियमस्तत्परिभाषणम् ॥ 255 ॥

[अधिरोहिणी] निःश्रेण्याम् । स्वर्गाधिरोहिणीमेतां चक्रे क्रतुपरंपराम् । अभिनिवेशे । नो दृष्टाय न दृष्टाय स्यादवस्त्वधिरोहिणी ॥ [अधिरोहण] ऊर्ध्वगतौ । शैलाधिरोहणं कार्यम् ॥ 256 ॥

[अपवारण] छदिः पटलम् । प्रवृत्तिघात इन्द्रियादीनाम् c. Kās. Pa. 1, 4, 27 । अन्तर्धिराच्छादनम् ॥ [उदाहरण] अभिधाने । Ku. 6. 65 । निदर्शने । Śi. 2, 33 ॥ 257 ॥

[सत्] सत्ये । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमात्मसत् । अभ्यर्हिते । Ku. 1, 12 । साधौ । असन्तो नाभ्यर्च्यः c. Su. 280 । विद्यमानप्रशस्तयोः । Su. 3161 ॥ [सती] दक्षपुत्र्याम् । Ku. 1, 21 ॥ [भृति] भरणे । कुक्षेर्यावदमी भवन्ति भृतये c. Sp. 7337 । वेतने । भृतिग्रहणमेवैषां फलं मुख्यम् ॥ 258 ॥

[धूर्त] सर्वत्र । धूर्तप्रियस्य किमसाध्यमिहेदवरस्य (c. Pa. 1058) ॥ [खात] वाप्यां रोपिते च । सङ्कुक्षैः खाततटेषु खातैः । विदारिते । खाते पुष्पशरेण तस्य हृदये शान्तः प्रविष्टः सुखम् ॥ 259 ॥

[सेतु] सीमनि मर्यादायाम् । Ra. 16, 2 । तरणोपाये । समुत्तरणसेतवे ॥ [लता] प्रियङ्गुर्गन्धप्रियाङ्गुरिति प्रसिद्धौ । वीरुत्समया लता ॥ 260 ॥

सरिकायाम् । चतुःषष्टिलतो हारः । आदिग्रहणादाभरणान्तराणाम् । वृक्षसूक्ष्मावयवे । Ra. 2, 8 ॥ [प्राप्त] प्रसक्ते । प्राप्तमितो गमनं वा । आसादिते । Pa. 3668 ॥ [आप्त] संप्राप्ते । Su. 3264 । बान्धवे । आप्तैः सुहृद्भिरपि संप्रथितप्रभावैः ॥ 261 ॥

अविसंवादके । Ra. 3, 12 ॥ [पतत्] पक्षिणि । Ra. 13, 19 । गच्छति । Ku. 8, 21 v. 1. । अधो लुडति । Śi. 1, 12 ॥ [यन्तृ] हस्तिपके । Śi. 5, 47 । सूते । M. St. 18 ॥ [भर्तृ] पत्न्यौ स्वामिनि । Ku. 3, 22 । वरे । Ku. 7, 83 । तत्रोपासितलोकभर्तरीत्यादौ धारकेषु ॥ 262 ॥

[प्रेत] सत्त्वान्तरे । M. M. 174, 1 । मृते । Ra. 11, 16 ॥ [मुक्ति] निर्वाणे । S. P. 19 ॥ 263 ॥

[त्रेता] युगविशेषे । त्रेतायां ज्ञानमुत्तमम् c. M. 1, 86 ॥ [लित]

अञ्जिते दिग्धे । K. Pr. 98, 3 ॥ [केतु] महभेदे । एकोत्तरं केतुशतम् ।
ध्वजे । Śi. 5, 13 ॥ [सुत] पार्थिवे । असौ सुतः पालनवद्धकीर्तिः । तनये ।
Śi. 1, 13 ॥ 264 ॥

[क्षत्तृ] सारथौ । क्षत्तारं पुरुदूतस्य । हाःस्थे । अनेकक्षत्तृसंकुलम् ॥
[धातु] श्लेष्मादौ । धातवोस्य स्थिरा बुद्धिः । अस्थिरक्तादौ । Sp. 4180 ।
महाभूतेषु । षडुक्तालोकनालोका धातवो विश्वधारणात् । तद्गुणाः शब्दादयः
॥ 265 ॥

इन्द्रियेषु । धातुपाटवमपेक्ष्य तिष्ठते । अश्मविकारे मनःशिलादौ । Ku. 1, 7 ।
शब्दयोनौ । Ra. 12, 58 ॥ [शक्ति] कास्वामायुधभेदे । H. Ch. 4, 6 ।
सामर्थ्ये । Bh. Ś. 41 ॥ [मूर्ति] काठिन्ये । अद्रवं मूर्तिमत्स्वाङ्गम्
Kāś. Pā. 4, 1, 54 । काये । U. R. 9, 4; M. M. 307, 2 ॥ 266 ॥

[अर्ति] पीडायाम् । शिरोर्त्यजीर्णज्वररोगशान्तये । धनुःकोट्याम् ।
संश्रामे० Mh. 2, 156 ॥ [साति] दाने । यज्ञे धेनुसहस्रसातिरभसात्संपूर्ण-
कीर्तिर्भुवि । अवसाने । संसारसातिकरुणप्रवणस्य शंभोः ॥ [प्राप्ति] उदये
उत्साहे । प्राप्तिः कस्य न साधुसंगमवशाच्छीघ्रं भवे जन्मिनः । अधिगमे आसा-
दने । Nāg. 12 ॥ [ईति] डिम्बे उपप्लवे । Ra. 1, 63 । प्रवासे । इति-
वर्धितवियोगपीडया ॥ 267 ॥

[हेति] रवेरर्चिषि वह्निज्वालायां च । उदिते सहस्रहेतौ वह्नेर्हेतिर्न दृश्यते
क्वापि । शख आयुधे । Śi. 9, 15 ॥ [धूत] त्यक्ते । धूतः पापः समीरैः ।
कम्पिते । Ku. 8, 25 ॥ [भूति] छुधायां मङ्गले । Me. 19 ॥ 268 ॥

[श्रुति] भवसि कर्णे । श्रुतिमुखं गायन्ति गुञ्जद्विरः । वेदे । Ra. 2, 2 ।
स्वरांशे मन्थके । Śi. 11, 1 । भवण आकर्णने । श्रुतौ बद्धरतिः ॥ [श्रुत]
शाखे । एष श्रुते परिचितः । अवधृते । Bhag. 2, 52 ॥ [कृत] युगभेदे ।
M. 1, 86 । पर्याप्ते । Bh. Ś. 9 ॥ 269 ॥

[वार्त्त] निःसारे । वार्त्तमेतदुदितं वृथा त्वया । आरोग्ये । Ra. 5, 13 ।
अनयोः क्लीबे । नीरुजि । वार्त्ताः किं किं न भुञ्जते । अनुज्ञेगो वार्त्तलक्षणाना-
मिति चाध्याख्यायः [?] । वार्त्ता शरदि केरय [sic] इत्यादौ वृत्तिमति जीवि-

तुशतम् ।
तनये ।

कुलम् ॥
p. 4180 ।

शब्दादयः

Ku. 1, 7 ।

h. 4, 6 ।

मत्स्वाङ्गम्

66 ॥

पट्याम् ।

सात्संपूर्ण-

उदये

आसा-

इति-

नृदयते

समीरैः ।

268 ॥

2, 2 ।

[श्रुत]

युगभेदे ।

5, 13 ।

लक्षणाना-

जीवि-

कायुक्ते । वार्त्ताकेपि भवेद्वार्त्ता इति शाद्वतोक्त्या वार्त्ताके c. Śāśv. 748 ।
वर्तने । जीवने तस्य वार्त्ता का वार्त्ताका यस्य भोजने । त्रिंशद्यस्य न वार्त्ताका
वार्त्ता का तस्य भोजने ॥ उदन्ते वृत्तान्ते । भूतानि कालः पचतीति वार्त्ता
c. Sp. 1688 । पाशुपाल्यादिके । Ra. 16, 2 । विद्यायां तूपचारात् ॥ 270 ॥

[वृत्त] नैरध्ययने वृत्तमिति वचनादध्ययने c. Pā. 7, 2, 26 । वृत्तं इलोक
इति यथा । बहुवृत्तान्तगामिनीत्यादौ पद्ये c. H. Ch. 4, 1 । चरित्रे ।
Sp. 6250 । वर्तने । ऋतेन वृत्तं प्रवदन्ति मोक्षम् । वृत्तमुञ्छशिलम्
[sic; c. Mh. 2, 194] । मृते । वृत्तास्ते क्षितिपाः प्रतापनिधयः । प्राणिवि-
षयं मृतम् । अप्राणिविषयं त्वतीतं यथा । वृत्तोत्सवं तत्पुरमित्यादौ । भल्पाशये ।
Bh. Ś. 71; Su. 968 । निस्तलेपि । सङ्कृते महति स्वभावसरले बद्धोपि यस्मि-
न्गुणैः । दृढे । वृत्तदेहः कायुसारः ॥ 271 ॥

[कान्ता] योषिति । Sp. 1626 ॥ [कान्त] प्रिये । Me. 1 ।
मनोज्ञे । M. M. 44, 1 v. l. ॥ [जाति] छन्दसि वैतालीयादौ । सामा-
न्ये । जातिः समाम्ना प्रत्येकम् । मालत्याम् । Pa. 818 । गोत्रे । कठजातिरियं न
शक्यते सुकुमारैर्वचनैरुपासितुम् । जन्मनि । ततस्तद्विपाकजात्यायुर्भोगाः ॥ 272 ॥

काव्यालंकारभेदे स्वभावे च । H. Ch. 5, 4 ॥ [पत्ति] गतौ । पत्तिः
स्वर्गगृहे भवेत्सुकृतिनः कस्यापि । पदगे । Ra. 7, 34 ॥ 273 ॥

[रीति] प्रचारः । व्यवहारः कुलाचार इति यावत् । प्रचारः शैली इति
स्वामी । स्यन्दः स्रवणम् । रीङ् द्रवणे दिवादौ अनेकार्थतया प्रचारे वर्तते इति
रीतिः ॥ रम्यरीति° Stutik. I, 3 इत्यादौ वैदर्भ्यादौ । वैदर्भी रीतिः ।
मुख्या प्रणयिनी । पक्षे प्रचारः । व्यवहारः । मर्यादा शैली च ॥ 274 ॥

[इवेत] राजभेदे । इवेताभयार्पणविधिप्रथितप्रभावः c. Stutik. II, 21.
III, 19 ॥ 275 ॥

[पङ्क्ति] छन्दोविशेषो दशाक्षरः । दशसंख्यायाम् । Ra. 9, 74 । आवलौ ।
पङ्क्तौ विशन्तु गणिताः c. Bh. Ś. 11 ॥ [क्षिति] त्रिषु । यत्पतापयशसोः क्षितिः
क्षितौ वैरिणस्तव समाः किमन्तरम् ॥ [द्युति] कान्तिः सौन्दर्यम् । प्रभा
प्रसारिणी दीप्तिः ॥ 276 ॥

[तत] प्राप्ते संभृते [sic] च । ऋत्विजोऽथ वितते महाक्रतौ । वाद्ये तन्त्री-
गते । ततश्चनसुषिरसमस्वयुतम् ॥ [सूत] संकरजातिभेदः सूतः ॥ 277 ॥

रथकारः स्थपतिः । सारथी रथवाहे । सूर्यसूतोवताहः । वन्दिभेदे । सूत-
मागधवन्दिभिः ॥ [घृत] द्वयेपि । घृत° Mh. 2, 165 ॥ [हस्त] मानभेदे
करे च । कृष्णश्चतुर्हस्तकः । प्रशंसायामुत्तरपदीभूतः । करेण हस्तोपि न
केशहस्तः c. Ra. 7, 6 । भेदे नक्षत्रविशेषे । हस्ताद्याः पञ्च वज्रादौ प्रशस्ता-
स्तिष्ठ उत्तराः c. Mh. 3, 518 ॥ 278 ॥

[वीत] असारारवगजे । वीतमात्रावशेषाणि सैन्यानि तत्र विद्विषः । शान्ते ।
वीतदावानले वने । अङ्कुशकर्मणि । निर्धूतवीतमपि चालकमुल्लसन्तम् c. Si. 5, 47 ।
चालको दुष्टहस्ती । सांख्यसाधर्म्यहेतौ । वीतावीतविषाणस्य । विगते । Sā. 4 ।
छत्ने आच्छादिते । संवीतचीनांशुकमूर्तिरेषा ॥ 279 ॥

[ग्रस्त] द्वये । ग्रस्तवर्णपदतां समादधद्भाति दुष्टकविवत्पजेरवरः ॥ [तिक्त]
शुभगन्धे रसे च । Me. 20 ॥ 280 ॥

[नत] नितम्बेधःकृते च । परिणमति कामहस्ती कामिन्या विचलितांशुके
नतेमुष्मिन् [c. Mh. 2, 173] । कुटिले । विडम्बनार्थं नमयन्नतभूः ॥

[भूत] जनतौ । भूतानि कालः पचतीति वार्त्ता c. Sp. 1688 । क्षमादौ ।
Ra. 2, 57 । पिशाचादौ । Ku. 3, 74 । न्यायोपपादिते । भूतम° Mh. 2,
180 । उपमाने । स्वहस्तभूतः शिशिरात्पयस्य c. Ku. 3, 61 ॥ 281 ॥

प्राप्ते । प्रमाणभूताय जगद्धितैषिणे ॥ भू प्राप्तावित्यस्या — त्वेति विकल्पि-
ताणिच्छस्य [?] प्रयोगात् ॥ [युत] वियुक्ते । अयुतसिद्धानामाधार्याधारभाव
इह प्रत्ययहेतुः संबन्धः समवायः ॥ [गुप्ति] कारारक्षयोः । Ku. 6, 38 ।
दीर्घं च विवरं बिलम् ॥ 282 ॥

[मूर्त] मूर्छाले । मूर्तत्वहेतुं धिगमुं वसन्तम् । कठिने । Si. 3, 18 ॥
[वस्ति] शूद्रापनेयादथ वस्तिना स्थितेत्यादौ वस्त्राञ्चले । अपानमार्गे । वस्तेर्ध्व-
मधो नाभेः । अपानमार्गकर्मणि । वस्तेर्विना भेषजमस्ति किञ्चित् । अद्वयप्रसवणे
अद्वयस्य मुखे यत्प्रसवति तत्र वस्तिशब्दः । अद्वयशालीयेषु प्रसिद्धः ॥ 283 ॥

[लूता] व्याधिभेदे विस्फोटारूपे । न तल्लूताहरं चक्रम् । पिपीलिके ।
लूताततिः सूत्रयतीह वर्षम् ॥ [रति] स्मरकलत्रे । Ku. 3, 23 । रते ।
तस्मिन् रतिविलासमतोभिधास्ये । अभिष्वङ्गे । Sp. 1450 ॥ 284

चित्तावस्थाने । Ra. 8, 65 । शृङ्गारभावे । K. Pr. IV, 30 । यद्वल्लभेन
रतिरङ्गसमानकाल इत्यादौ कामफले ॥ [वित्त] द्रविणे । बहुवित्तव्ययायास-
साध्ये कर्मण्यनादरः । हेसि । Ra. 5, 21 । ख्याते । विद्यावित्तेष्वनादरः ।
विचारिते । वित्तानि तानि शास्त्राणि ॥ 285 ॥

[वर्ति] धूपे । परिपीतधूपवर्तिः Kutt. 148 or Kād. 16, 23 । दीप-
शिखायाम् । Sū. 23 । गात्रानुलेपने । भङ्गैः कुङ्कुमवर्तिपिञ्जरतरैः । आलं-
ख्यभाण्डे तूलिकायाम् । स्वेदकम्पवशसन्नवर्तिकः c. Ra. 19, 19 । दीपदशा-
याम् । वर्तिर्वः प्रतनुः प्रियेति शमिते तस्मिन्नुपध्माक्षरैः । चक्षुरञ्जने । षोडशा-
ङ्गो भवेद्वर्तिः ॥ 286 ॥

[आसि] संबन्धे । न० Mh. 2, 156 ॥ [सृति] गमने । Bh. §. 93 ।
पद्धतौ पदपङ्क्तौ । दुर्लक्ष्या विपिने सृतिः ॥ [वृत्ति] वर्तने । वृत्तिरावन्ध्यं च स्त्री-
धनम् । विवृतौ । Kās. I., v. 2 । मनस्कृतौ । Y. S. I, 4 ॥ 287 ॥
काव्याङ्गे । पुरुषा नाम वृत्तिः स्यादृहस्याद्यैश्च योजिता c. A. S. 21, C. ।
तीव्रा० Ku. 3, 73 इत्यादौ वर्तनं प्रवर्तनमपि वृत्तिः ॥ [प्रीति] कामभार्या-
याम् । रतिप्रीत्योः कामं कवलयितुराराधनविधौ । प्रेम्णि स्नेहे । प्रीतिभोज्यानि
चाक्षानि । प्रमोदे हर्षे । Ra. 11, 12 ॥ [पक्ति] द्वयोरपि । नटप्रतापाश्रितया
नृपाणां पक्तिर्न संभूतमुपैति काचित् ॥ [वीति] द्वयेपि । ते निपेतुरवसन्नवी-
तयः ॥ 288 ॥

[भक्ति] विच्छिन्नौ । Me. 19 । सेवने । Su. 43 ॥ [भित्ति] कुड्ये ।
K. Pr. 324, 3 । प्रदेशे । गण्डभित्तिषु मदेन दन्तिनाम् ॥ [चित्ति] चिति ।
चित्तिः प्रत्यवमर्शात्मा । सङ्गचित्ययोः । चितये काष्ठचितिं तनोति सः ॥ 289 ॥

[दन्त] अद्रिकटके । दन्त० Mh. 2, 169 ॥ [मृत] याचिते । मृतामृ-
ताभ्यां जीवेत c. ML 4, 4 । मृतं तु याचितं मैशमिति स्मृतिः M. 4. 5 ॥ ज्ञात

जन्मनि । तस्य पुत्रस्य जातेभूत् । प्रकारे । Ra. 5, 1 । संपन्ने । जाते देहप्रत्यय-
हीपभङ्गे । पुत्रे । जात० Mh. 2, 166 ॥ 290 ॥

[व्यक्त] बुधे पण्डिते । व्यक्ताः किलिवषमोषपेशलतया यान्ति प्रथां सर्वतः ॥
[शिति] शारे शवले । रोमन्थ० Mh. 2, 198 । असिते । शितिकण्ठः
कालगलः ॥ [यति] विरामे । गोपुच्छप्रमुखाः क्रमेण यतयस्तिस्रोपि संपादिताः ।
व्रतिनि । मुदा विकासं यतिमभ्युपेयुषी c. Śi. 1, 24 ॥ [ऊति] स्यूतौ रक्ष-
णे च । कन्थी० Mh. 2, 157 ॥ 291 ॥

[स्थित] ऊर्ध्वे । Ra. 2, 6 । वर्तमानेपि । Ku. 1, 1 । प्रतिष्ठावति ।
अत्र० Mh. 2, 204 ॥ [रक्त] कुङ्कुमे । हेमन्ते घनरक्तपङ्कमलनक्रीडा-
जुषो योषितः । क्षतजे सरामे च । V. S. 7 । अरुणे । रक्तासक्तैरिवैधैः
c. Śā. 1 । अनयोर्द्वयोस्त्रिषु ॥ 292 ॥

[मत्त] मदकले करिणि । Bh. Ś. 66; Bhoj. 53, 12 । मदाव्यक्तवाचि ।
Śi. 11, 39 ॥ [गति] अवस्थायाम् । इमां गतिमनुप्राप्ताः । यात्रायाम् । Pr. P.
28; Pa. 3282 । अधीनतायामस्वायत्ततायाम् । सर्वेषां पार्थिवो गतिः । उपा-
ये । शरणमसि संश्रयो ह्यसि गतिरसि नाथोसि सर्वभूतानाम् । वर्त्मनि ।
Ra. 1, 4 ॥ 293 ॥

[शुक्त] पक्षे । यत्सत्यं पुनरुक्तशुक्तविरसः सर्गक्रमो वेधसः c. Pa.
3373; V. A. 38, 9; 59, 8 ॥ [ऋतु] ग्रीष्मादौ । Ku. 2, 36 । स्त्रीरजसि ।
इमां देवीमृतुस्नाताम् Ra. 1, 76 v. 1. ॥ [अन्त] विनाशे । Bhag. 2, 18 ।
अन्तिके । आ उदकान्तात्प्रियं प्रोषितमनुव्रजेत् c. Śā. 54, 21; Bhāshya Pā.
1, 4, 56 । स्वरूपे गाधे [?] । नान्तोस्य ज्ञायते कैश्चित् । अंशे एकदेशे ।
Sp. 5714 । अवसाने । Sp. 6948 ॥ 294 ॥

[मातृ] गवि शाश्वतोक्त्या । ओमिति [?] पदद्वयं विवक्षितार्थप्रतीतिकृ-
तम् । जनन्याम् । Sp. 2761 । रेवत्याद्यासु देवीषु । Ku. 7, 38 । क्वचि-
देता ब्राह्म्यादिशब्देनोक्ताः । बहुत्ववर्तमाना स्त्रीव स्त्री तस्यां बहुत्वियाम् । मातर
इत्यादौ ॥ [स्थिति] द्वयेपि । Ku. 1, 18 ॥ [भास्वत्] द्वयेपि ।
H. Ch. 9, 10 ॥ 295 ॥

[अर्हत्] द्वयेपि । अर्हते श्रुतवतां सदार्हते ॥ [हरित्] सूर्याश्वेषु ।
Ku. 2, 43 । नीले दिशि च । रीतिव्याप्तहरित् ॥ 296 ॥

[महत्] राज्ये । महति कृतपदस्त्वमेव नित्यम् । सांख्योक्तबुद्धौ ।
Sā. Kā. 3 । बृहति । H. Ch. 131, 2 ॥ [जगती] छन्दोभेदे द्वादशाक्षर-
पादे भुवि च । विकासमीयुर्जगतीशमार्गणाः ॥ [जगत्] जङ्गमे । जयति [sic]
जगतां गुरोः K. K. S. 1, 2 v. 1. ॥ 297 ॥

[समित्] द्वयेपि । समिति तस्य पुरः पततीह कः ॥ [पित्सत्] पाते-
च्छौ पक्षिणि वा । पित्सन्तः किलकिञ्चित्तेन हृदयं द्रक्ष्यन्त्यमी बालकाः ॥
[पृषत्] विन्दौ । पाथःपथे ननु पृषन्त्यपि दूषितानि । हरिणे । हरुपृषद्गणसं-
कुलसंचरे । अनयोः पृषतशब्दः अकारान्तः पुंलिङ्गः ॥ 298 ॥

[सीता] हल्यायां भुवि । Ku. 5, 61 । जानक्याम् । K. K. S. 1, 58 ॥
[एत] द्वयोरपि । ईदृग्वर्णा एताः कृतवत्यः किं तथोक्तमत्रैव ॥ [धातृ]
ब्रह्मणि । Ra. 10, 43 । धर्तरि । M. M. 40, 1 ॥ [अस्त] पश्चिमाचले ।
Bā. III, 10 । नास्तमेति भवितव्यता कचिदित्यादौ नाशार्थे अस्तंशब्दो मका-
रान्तोव्ययः ॥ 299 ॥

[शीत] गुणे क्लीबम् । Bhag. 2, 14 । तद्वति शीतलगुणवति त्रिषु ।
Sp. 6410 ॥ [यातृ] भ्रातृजायायां गतिशीले च पुंसि । प्रथमाद्विवचनबहु-
वचनद्वितीयाविभक्तिवर्जं सर्वत्र सारूप्यम् । यातृशब्दो भ्रातृजायायां साहचर्यास्त्री-
लिङ्गः । गतिशीले पुंसि । Sp. 668 ॥ 300 ॥

[शुक्ति] मुक्तास्फोटहयावर्तयोः । Śi. 5, 4 । मानभेदे अर्धपले । द्रव्य-
शुक्तिं जलप्रस्थे ॥ [पूत] पवित्रे । Ku. 1, 28 । निःशूकमपासितबुसकिंशा-
रु सस्यादिकम् ॥ [धृत] धारिते । धृतायुधो यावदहं तावदन्यैः किमायुधैः ।
सुस्थिते । H. Ch. 226, 3; Su. 2269 ॥ 301 ॥

[शान्ति] शमे । तस्य युक्तैव शान्तिः । निर्वृत्तौ । Ku. 4, 17 ।
कुशलकर्मणि । आरब्धव्यं यथाशक्ति शान्तिस्वस्त्ययनादिकम् ॥ [क्रान्त]
संक्रान्ते । Śi. 10, 3 । आक्रान्ते । Sā. 7 ॥ [मरुत्] पवने । Ra. 2, 10 ।
अमरे । Ku. 3, 72 ॥ 302 ॥

[विवस्वत्] सूर्ये । Ku. 1, 16 । देवेन्वेप्यम् ॥ [सरस्वत्] इयेपि । सरस्वांस्तव गाम्भीर्ये न समः ॥ [गरुत्मत्] तार्क्ष्ये । Ra. 3, 57 ॥ [शकुन्त] भासः पक्षिपिशेष एव । इयेपि पक्षिणि । पयोधिमध्यस्थितपोतकूपकस्थिता शकुन्तीव मुहुः प्रकम्पिता ॥ 303 ॥

[स्थपति] कञ्चुकितक्ष्णोः । स्थपतिनियतकक्ष्ये को विशेद्राजमार्गे । वृहस्पतिसर्वो यज्ञविशेषो वाजपेययज्ञादनन्तरं क्रियते तेन य इष्टवान्स स्थपतिः ॥ [हविता] जातहर्षे । हवितः प्रियदर्शनेन मन्ये । प्रतिहते । शीतेन हविता दन्ताः । रोमाञ्चविषये । Si. 7, 16 ॥ 304 ॥

विस्मिते । दृष्ट्वा रूपं हवित इव स प्रेयसीनां तदानीम् ॥ [अमृत] मोक्षे । Bhag. 2, 15 । वारिणि । वर्षामृतसारौघाम् । अयाचिते । M. 4, 4 । यज्ञशेषे । नित्यं चामृतभोजनः M. 3, 285 । हुतशिष्टमथामृतमिति स्मरणात् । देवान्ने । Si. 2, 107 । छुधायाम् । Sp. 532 ॥ 305 ॥

[अमृता] परस्यां वाचि । वन्दामहे च तां वाचममृतामात्मनः कलाम् c. U. R. I, 1; Mh. 2, 466 । अर्करश्मिभेदे । Ra. 10, 58 । धर्ममेवाख्यः समाधिरमृताशब्दवाच्यः ॥ 306 ॥

[अनन्ता] दूर्वा शादः । भूमौ । सप्त० Mh. 3, 231 ॥ [अनन्त] अम्बरे । अनन्तमारोहति तेजसा रविः । विष्णौ । लक्ष्मीरनन्तस्य निबद्धभावा । अनाशे अनवधौ च । अनन्तो जगदन्तगः ॥ 307 ॥

[सूनृत] त्रयेपि । Ra. 1, 93 ॥ [कृतान्त] यमे । या कुपितकृतान्तमुखप्रस्तानाम् । सिद्धान्ते । कृतान्तमाप्नोति न निर्धिवेकः । दैवे । Me. 102 । अकुशलकर्मणि क्रूराचारे । मया कृतान्तेन न सा परीक्षिता ॥ 308 ॥

[वृत्तान्त] प्रकरणे । वृत्तान्ता० Mh. 3, 294 । प्रकारकास्त्वर्ययोरन्वेप्यम् । वार्त्तायाम् । Su. 2544 ॥ [निवात] आश्रये । एते निवातास्तरवो मुनीनाम् । अवाते वाताभावे । Ku. 3, 48 । शस्त्राभेदे वर्मणि । निवातकवच० Mh. 3, 261 ॥ 309 ॥

[उच्छ्रित] जाते । उच्छ्रिताङ्गुरविराजितान्तराः । उच्चदे ऊर्ध्वप्रसृते । अत्युच्छ्रितेषु गिरितटकूटेषु वायोः । प्रवृद्धे । उच्छ्रितविभवो भवोपशान्तिः ॥ [उत्थित]

त्रयेपि । नवोत्थिताभ्यां कुचकुटुमलाभ्याम् ॥ [आदृत] सादरे । पृच्छति स्म
तमयेदमादृतः । अर्चिते । अत्यादृतः स तरसा रससारवद्भिः ॥ 310 ॥

[त्रिविक्त] द्वयेपि । Śi. 3, 53 ॥ [मूर्छित] द्वयेपि । Dhv. 113, 11 ॥
[प्रतीत] प्रख्याते ज्ञाते वा । Ra. 13, 53 । इष्टे । अतिप्रवीतेन तदा स
चेतसा ॥ 311 ॥

[संस्कृत] कृत्रिमे । स्वप्नं च विशुद्धं च पश्येदेवं च संस्कृतम् । लक्षणोपेते ।
संस्कृतं प्राकृतं द्विधा ॥ [पिण्डित] गुणिते । षष्ठांशेन तु पिण्डितम् । घने ।
M. Ch. I, 54 ॥ [वनिता] जनितात्यर्थानुरागायां स्त्रियाम् । Ku. 1, 10 ।
अङ्गनामात्रे । वनितासु वीचिचलचित्तवृत्तिषु ॥ 312 ॥

[पलित] जरसा शौक्ल्ये । M. 2, 156 । पानीयनिर्गमनमार्गनिवर्तनेन
याता हृदाः पलितधूसरतामसी यदित्यादौ कर्दमोपचारात्पानीयपृष्ठवर्तमाने मलवि-
शेषे ॥ [उचित] समञ्जसे । किमिदमुचितं शुद्धं स्पृष्टं [?] स्वपक्षसमुत्तरेः
Bh. Ś. 67; Su. 999 । अभ्यस्ते । Ra. 11, 9 ॥ 313 ॥

[लोहित] कुङ्कुमे । गोरोचना° Mh. 3, 281 । अरुणे । Ku. 8, 28 ॥
[पर्याप्त] शक्ते । पर्याप्तोपि स योऽदुमुद्धतमार्तिर्धत्ते न यान्नीचताम् । निवारिते ।
पर्याप्तोऽर्थं न्यायः प्रायेण । पूर्णे । पर्याप्तपुष्पस्तवकस्तनीभ्यः Ku. 3, 39 । ईप्सि-
ते । पर्याप्तमेतद्दिदुषां सदैव ॥ 314 ॥

[आनर्त] समरे नृत्तस्थाने च । आनर्त° Mh. 3, 236 । नीवृज्जन-
पक्षे देश इत्यर्थान्तरम् ॥ [आहत] मिथ्योक्तौ । धिग्भिक्तमाहतमिदं वचनं
वञ्चनापटोः । ताडिते । Śi. 2, 46 ॥ 315 ॥

[आचित] व्याप्ते । Ra. 7, 10 । अयुतद्वयं विंशतिसाहस्री ॥ [दुर्जात]
व्यसने । Ra. 13, 72 । असम्यग्जातवस्तुनि । दुर्जाता° Mh. 3, 258
॥ 316 ॥

[अव्यक्त] परमात्मनि । अव्यक्तादण्डमभूत् ॥ [प्रणीत] विहिते ।
Ku. 6, 31 । संस्कृतेष्वौ । प्रणीते जुहुयादव्यम् । प्रवेशिते । प्रधानवर्गस्य पुरः
प्रणीतः ॥ 317 ॥

[निकृत] इयेपि । निकृतोपि न याति विक्रियाम् ॥ [उद्धृत] भुक्तो-
ज्झिते । क्षिपेदस्त्रद्धृतं ततः । तोलिते उत्क्षिप्ते । Su. 54 ॥ [सुकृत] इयेपि ।
महता सुकृतौघेन प्राप्तोस्यतिचिरान्मया ॥ 318 ॥

[आयस्त] लेशिते अंशेन वीक्षिते । सत्रीडमायस्तकटाक्षपातैः । उत्क्षिप्ते
निपुणे । Śi. 5, 6 । कोपिते । आयस्तशत्रुनिवहाइननप्रवृत्तः । तेजिते । आयस्तासि-
लतोहसत्रिपुकुले कालायमाने c. Mh. 3, 238 ॥ [निरस्त] अधिक्षिते ।
Ra. 5, 71 । त्यक्ते । Ki. 1, 28 । त्वरितोदिते । एते निरस्तवचनाः सूच-
यन्त्यार्तिमान्तरीम् ॥ 319 ॥

[विद्वस्त] इयेपि । Śi. 16, 14 ॥ [प्रकृति] लिङ्गे प्रधाने । Ku. 2, 13 ।
स्वभावे । Ra. 8, 86 । धात्वादौ । प्रकृतय इव दुर्धहा गणिकाः । अमात्यादिषु ।
Ra. 12, 12 । योनौ । प्रकृतिगुणाः स्थविरकृतिः ॥ 320 ॥

[समिति] इयेपि । Śi. 16, 13 ॥ [निर्वृति] इयेपि । निर्वृतिः सुहृदि शत्रुजने
च ॥ [निकृति] शठे । वर्जय निकृतीः खलानेतान् । शाठ्ये । Ki. 1, 45 ॥ 321 ॥

[दुर्गति] इयेपि । त्वत्पादपङ्केरुहधूलिलिप्तो न दुर्गतिं याति जनः कदा-
चित् ॥ [पद्धति] पङ्क्तौ । पदपद्धतिमायातामपश्यत् ॥ [आकृति] काये । भव्ये-
यमाकृतिर्भावमौलिमाला विलोक्यते । रूपे । Sp. 5076; c. Mall. Ki. 6, 1 ॥

[प्रसूति] जन्मनि । प्रसूतिं भज कल्याणि मर्त्यलोकेतिदारणे । पुत्रे । Ra. 1, 77 ।
कारणेपि । Ra. 2, 63 ॥ 322 ॥

[वसति] स्थितौ । Ku. 6, 37 । रात्रौ । Ra. 7, 30 ॥ [रेवती] लाङ्ग-
लिदारेषु । Pr. P. 52 । मातरो ब्राह्म्याद्याः ॥ 323 ॥

[स्तिमित] इयेपि । M. M. 49, 3 ॥ [निशान्त] गेहे । Śi. 1, 61 ।
शान्ते । निशान्तचित्ते मुनिपुंगवेपि ॥ [अनृत] इयेपि । अनृते वर्ततेधमः ॥ 324 ॥

[अर्दित] इयेपि । अर्दितो वितरति क्षणाद्रसम् । नार्दितं नवनीतवदित्यादौ
शिरोरोगेपि पीडितोपचारात् ॥ [द्विजाति] इयेपि । द्विजातीनां °Mh. 3, 258 ।
पुष्पेपुराजवचनेन मतं द्विजानामित्यादौ विप्रदन्तयोः [sic] ॥ [जीवानु] जाय्वा-
मौषधे । जीवानुरध्यं मथितं ग्रहण्याम् । जीवे । U. R. 31, 5 ॥ 325 ॥

[जीमूत] मेघे । Me. 4 । पर्वते । धन्यास्ते० Mh. 3, 254 ॥ [उत्तम]
देवताडदुर्वृक्षविशेषः । शुष्कमांसे । उत्तमे कृमयो यथा । वितापिते । उत्तमहाट-
काचितानि तटानि मेरोः ॥ 326 ॥

[व्रतति] विस्तारे । वात्यासंवेगविश्वव्रततिबलयितस्कीतधूपाधिवासा c. M.
M. 162, 7 । बह्याम् । Śi. 1, 5 ॥ [कलित] विदिते । अकलितदैवनियोगाः ।
आत्ते । शशिकलाकलितावतंसः c. Mh. 3, 247 ॥ 327 ॥

संख्याते । M. M. 96, 1 । तुलिते । करकलितहराद्रे० Bā. I, 37; c. Bā.
I, 47 । क्षिप्ते । संग्रामे कलितोप्यमित्रनिबहस्तुष्टावकीर्ति तव । शब्दिते । कलित-
कीर्तिषु शत्रुमुखेषु ते ॥ 328 ॥

[गर्जित] मत्तकुञ्जरे भारतादौ प्रसिद्धः ॥ [प्रार्थित] अभियुक्ते आक्षिप्ते ।
Ra. 9, 56 । सान्त्विते । प्रार्थितापि न विमुञ्चति मानम् ॥ 329 ॥

[वितत] प्रस्तुते । Ku. 2, 46 । व्याप्ते । विततमतिसिताभिव्योम सोमप्रभा-
भिः । विस्तृते व्याप्ते । श्रमविततमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा c. Śā. 7 ॥ [संतति]
परंपरायाम् । अभूमिर्मादृशदृशाभियमाश्चर्यसंततिः । संतत्यर्थे दारा व्याधिप्रशमाय
चेति श्लेष इत्यादौ पुत्रे । विस्तारे । पश्येतां मरुसंततिं कुक्षमितां संतोषतान्ति-
च्छिदम् c. Mh. 3, 301 ॥ 330 ॥

[संमति] द्वयेपि । संमतिर्न विमतिर्नियोगिनः ॥ [रजत] रूप्ये ।
M. 3, 202 । हरेन्वेष्ट्यम् । शुक्ले । रजतमराजत वसनम् ॥ 331 ॥

[कपोत] पारावते पक्षिभेदे । Śi. 3, 51 । विहगान्तरे एतन्नामैव प्रसिद्धे ।
Ku. 4, 27 । वर्णे । कपोतपोतकपोताः ॥ [संवित्ति] प्रतिपत्तौ । Bh. Ś. 53 ।
संवित्तिः कान्तायुगेत्यादावविवादितायां व्यवस्थायाम् ॥ 332 ॥

[पक्षति] द्वयेपि । गगन० Mh. 3, 268 ॥ [द्वीपवत्] नदे अश्वौ च ।
द्वीपवत्सु विचरन्ति कीर्तियः ॥ 333 ॥

नद्यां प्रसिद्धः । यथा द्वीपवती ॥ [दृष्टान्त] उदाहरणे । Śi. 2, 31 ।
शास्त्रे । अभ्यस्तदृष्टान्तशतस्य तस्य ॥ [आयति] सर्वत्र । कुचद्वंद्वेन तन्वद्गच्छा
राजता प्रकटायतिः ॥ 334 ॥

[विभूत] कम्पिते । एते विभूततरलायतपल्लवाद्याः । त्यक्ते । विभूतकल्प-
नाजालगम्भीरोदारमूर्तेये ॥ [नियति] दैवे । नियतिः केन विलङ्घ्यते सखि ।
संयमे ! नियतिं विधाय चित्ते ॥ [विकृतं] द्वयेपि । विकृततरमिदं निगृह्य
चित्तम् ॥ [आश्रुत] स्नातमात्रके । Ku. 6, 5 ॥ 335 ॥

गुरुकुलान्निवृत्तः स्नातक उच्यते ॥ [उद्धात] आरम्भे । Ra. 4, 20 ।
स्खलिते । Ra. 2, 72 ॥ [प्रसृत] निकुञ्जपाणौ । एतां० Mh. 3, 267 । उद्दाम०
H. Ch. 13, 8 इत्यादौ जङ्घायां स्त्रीलिङ्गः । विस्मृते च त्रिलिङ्गः ॥ 336 ॥

[ककुद्भत्] दान्ते । Ku. 1, 56 । ककुद्भती तीव्रनखक्षताङ्किता इत्यादौ
कट्यां स्त्रीलिङ्गः ॥ [परेत] दूरगेन्वेष्ट्यः । मृते । परेतभवने तदा चरणमाशु
चक्रे जनः ॥ [दैवत] दैवतशब्दो देवतायामधिष्ठाने देवेषु च जातिविशेषे
वर्तते ॥ [सरस्वत्] नदे अर्णवे वा । सर स्वतिप्रसादं मे कुरु चित्तसरस्वति
D. Ś. 50; K. Pr. 235, 1 ॥ 337 ॥

[मारजित्] त्रयेपि । मारजिज्जयति जाह्नवीजले लोलवीचिवलये समादधत् ॥
[भगवत्] जिने । अथ खलु भगवान्स लोकधातौ । पूज्ये । K. K. S. 2, 4 ॥
[उन्मत्त] धतूरे । उन्मत्तकरसास्वादात् । मादिनि । Su. 2544 ॥ 338 ॥

[निर्ऋति] सर्वत्र । यः पुण्य० Mh. 3, 263 ॥ [आवर्त] रोमभेदे
अम्भोभ्रमे च । Śi. 5, 4 । पठने आवर्तो मुखस्थितिर्ग्रन्थस्य । रूपे गणनायाम् ।
देवा अयुग्मावर्ताः ॥ 339 ॥

[पुष्पवत्] दिवाकरनिशाकरयोरपि । Śr. Ch. 25, 132 । स्पृशति तिलक-
हेतोः शोणितं पुष्पवत्या इत्यादौ रजस्वलायाम् माल्यधारिणि पुष्पयुक्ते ॥ 340 ॥

[विवृत] कोशनिष्कृष्टे । Ra. 12, 40 । व्याकृते व्याख्याते । विवृतोभिनवो
मया । प्रकाशिते । विवृतेत्र रहस्ये । विकासिते । Ku. 4, 26 । वर्णधर्मे ।
स्पृष्टत्वमीषत्स्पृष्टत्वं विवृतत्वं तथैव च । पाठधर्मे । अभ्यासं विवृतं पठेत् ।
बुशिरे । M. M. 160, 1 ॥ 341 ॥

[विवृति] एषामेवार्थानां भावे धात्वर्थरूपतायां विवृतिशब्दः ॥ [संवृत]
स्थगिते असंपुद्गिते । अयं पटः संवृत एव शोभते Mṛichehh. 33, 17 ।
असत्यभूते । असंवृतमिदं वाक्यम् । वर्णगुणे । संवृतत्वं च वर्णानामन्तःकरणमि-

प्यते । पाठगुणे । संवृते संवृते कुर्वन् । गुप्ते । Ra. 1, 20 । वर्णपाठगुण इत्यस्य विशेषणं विवृतेतर इति ॥ 342 ॥

[संवृति] कठिनहृदये संवृतिरियम् Sp. 1876 इत्यादि पूर्ववत् ॥ [एकान्त] निश्चये । शत्रुः शत्रुर्मित्रं मित्रं भवतीति नायमेकान्तः । रहसि । कान्ते क्रान्तजनान्तिकं तरसि चेदेकान्तमेकान्ततः । गुणे । तस्य त्वेतदेकान्तमेकान्तग्रहणम् । एकदेशे । एकान्तोन्नमितभु विभ्रमभरभ्राम्यद्विलासायुधम् । अव्यभिचारिणि । Ku. 1, 36 ॥ 343 ॥

[प्रत्यन्त] द्वयेपि । प्रत्यन्तेष्वविमूढतामुपगतास्तिष्ठन्ति शिष्टाः कथम् ॥ [जयन्ती] देवी वामस्रोतःप्रसिद्धा ॥ [जयन्त] इन्द्रात्मजे । Ra. 3, 23 ॥ 344 ॥

[भावित] साक्षात्कृते । Ra. 1, 74 । अन्यत्रान्वेष्यम् [c. Mh. 3, 275] ॥ 345 ॥

[आहत] आनीते । आहतैर्गुह्यकव्रतैः । भुक्ते । आहतानि सुरभीणि फलानि ॥ [लुठित] लुठितोत्थितकेशज इत्यादौ परावृत्ते । लुठितश्चेतयते जनोधम इत्यादौ भ्रष्टे पदाच्युते च ॥ 346 ॥

[गलित] गलितस्य स नेत्रगोचरादित्यादौ तिरोहिते । — — — —
त्यादौ स्त्रुते । गल अदन इत्यस्य धातोः प्रयोगे भुक्ते । पतिते । Me. 44 ॥
[गलिता] छन्दोविशेषे द्विपदीभेदे ॥ 347 ॥

[निर्मुक्त] त्यक्ते । निर्मुक्तसर्वभावस्य । निर्गन्धिके । निर्मुक्तकवरीभारव्या-
प्रवक्षःस्थलाथ सा ॥ [वसुमत्] स्फीते । वसुमानसुमद्भिरर्च्यते ॥ [चित्रकृत्]
वञ्जुलो वेतसः ॥ 348 ॥

[पर्याप्ति] पूर्णतायाम् । पर्याप्तिर्बहुमानस्य । शक्तौ । पर्याप्तिः कस्य तावती ॥
[विनीत] शिक्षिते हये । वनायुजैर्विनीतैस्तैः ॥ 349 ॥

सप्रभये । निन्ये विनीतैरवरोधरक्षैः । निरस्तेन्वेव्यम् ॥ [निवीत] कण्डा-
लम्बे यज्ञसूत्रके । वैश्यस्य तु निवीतं स्यात् । प्रावृते । निवीतचीनांशुकशुभ्रका-
न्तिभिः ॥ 350 ॥

[पतित] स्पष्टम् ॥ [अक्षत] यवे । Ra. 2, 21 ॥ 351 ॥

[कलधौत] रूप्यहेम्नोः । कल° Mh. 4, 106 ॥ [पुरस्कृत] भवेकृते ।
Ra. 2, 20 । अभ्यार्चिते । हरिर्महद्भिः स पुरस्कृतः ॥ 352 ॥

[अवगीत] दुष्टे । Ki. 2, 7 । गर्हितो निर्वादः । निन्दितो लोकापवादः ॥
[अभिनीत] संस्कृते वागादिनाभिनयविषयतां नीते । अभि० Mh. 4, 95 ।
प्रापिते । Ra. 18, 39 v. 1. । अमर्षवत्यन्वेष्ट्यः ॥ 353 ॥

[प्रतिहत] प्रतिस्खलिते । Ku. 2, 48 । विद्विष्टे बाधिते । धिग्धिकृष्टान्तं
प्रतिहतमिदं तीव्रमत्याहितं नः c. 356 ॥ [अभिजात] सुकुमारे । अभिजातां
नयमालिकामिव । कुलीने बुधे वा । अभिजाततमेन तेन सा यदि युज्येत हि दैव-
योगतः ॥ 354 ॥

[अपचिति] हानौ निष्कृतौ वा । Śi. 16, 9 । अर्चने । केचिदपचितिभाञ्जि
म -- व्यमपठन् c. H. Ch. 8, 5 । व्यये । गृहे० Mh. 4, 98 ॥ 355 ॥

[अत्याहित] महाभीतौ जीवनिरपेक्षतायां वा । धिग्धिकृष्टान्तं प्रतिहतमिदं
दुष्टम० c. 354 ॥ [समाहित] समाधिस्थे । पञ्च चञ्चलगतीन्समीरणान् संनि-
यम्य हृदये समाहितः । दत्तोत्तरे । समाहितो० Mh. 4, 129 ॥ 356 ॥

[उपाहित] अनलोत्पाते । उपाहितोद्भिन्नभियोतिविक्रवाः । आरोपिते ।
उष्ट्रो० Mh. 4, 100 ॥ [उपस्थित] समाश्रिते । Ra. 2, 39 । अन्यत्रान्वे-
ष्ट्यम् ॥ 357 ॥

[अवध्वस्त] स्पष्टम् ॥ [अवसित] अवसानं गते । अवसितमन्त्रसाधन० M.
M. 160, 5 । ज्ञाते । अवसितमन्त्रो राजा । निश्चिते । M. M. 191, 2 ॥ 358 ॥

[विजृम्भित] विक्रसिते । पुष्पेषुसंततिविजृम्भितपल्लवेषु । जेष्टायाम् । तत्क-
स्यापि विजृम्भितं भगवतः सन्मन्त्रलीलाजुषः c. Bh. Ś. 96; Su. 1019 । प्रसृते ।
अत्रान्तरे तत्र विजृम्भितेषु तूर्येषु ॥ [परिगत] विज्ञाते । इति परिगतमेतत्स्था-
नमासाद्य सद्यः । वेष्टिते । कुसुमपरिगतोसौ केशपाशो भवत्याः । प्राप्ते ।
परिगत० Mh. 4, 119 ॥ 359 ॥

[अन्तर्गत] द्वयेपि । हृदयान्तर्गतो मन्युर्नादग्ध्वा विनिवर्तते ॥ [अवदात]
सिते । कुन्दावदातं यशः । पीते । द्विरदरदनावदातम् । विशुद्धे । सत्यावदाते
वचसि त्वदीये ॥ 360 ॥

[प्रतिक्षिप्त] निराकृते । प्रतिक्षिप्तो० Mh. 4, 115 । प्रेषिते । पर० Mh.
4, 115 ॥ [अधिक्षिप्त] ऊर्ध्वाहिते । अधि० Mh. 4, 98 । भर्क्षिते निन्दिते
च । अधिक्षिप्तोपि विकृतिं न याति कापि सज्जनः ॥ 361 ॥

[भोगवती] इयेपि । भोगवत्यपि वसुधरां भिता ॥ [ऐरावत] कञ्जा-
यते शतक्रतुचापे । Ra. 1, 36 । गजे । ऐरावते° Su. 2493 ॥ 362 ॥

[निराकृति] भस्वाध्याये । ब्रह्मबन्धो मुनिखेटे निराकृतिः [sic] c. H.
Ch. 12, 1 । प्रत्वादेशे । एतन्माननिराकृतौ कुलिशतां यातं विधोर्मण्डलम् ॥
[प्रतिकृति] प्रतिमायां प्रतिबिम्बे । रम्यां रघुप्रतिकृतिः स° c. Ra. 5, 63 ।
प्रतीकारे । वैरप्रतिकृतौ दक्षः ॥ 363 ॥

[अभिशस्ति] त्रयेपि । Mh. 4, 99 ॥ [दिवाकीर्ति] इयेपि ।
Mh. 4, 110 ॥ 364 ॥

[प्रतिपत्ति] प्रागल्भ्ये । Ra. 1, 1 । गौरवे । Ra. 8, 64 । आरम्भे प्राप्तो
बोधे वा । अर्थानर्था विचिन्त्याः स्युः कार्याणां प्रतिपत्तयः ॥ [धूमकेतु ।
उत्पाते । Ku. 2, 32 ॥ [हैमवती] वचाकाञ्चनीहरीतक्य ओषधिभेदाः ।
गङ्गागौर्योः । चुकोप° Mh. 4, 132 ॥ 365 ॥

तत्र जातादिषु त्रिलिङ्ग्याम् । Ku. 3, 23 ॥ [वैजयन्ती] पताकायाम् ।
Śi. 6, 69 ॥ [रविसुत] यमे । रविद्युतभयं न पश्यति । मनौ । रविसुतग-
दितेन निश्चयः स्यात् ॥ 366 ॥

सौरे । उच्चैः स्थितो रविद्युतो विदधाति सर्वम् । कर्णे । तीक्ष्णाः शरा रवि-
द्युतस्य निपेतुरुघ्राः । सुमीचे । Ra. 12, 104 ॥ [निपातित] इयेपि । निपा-
तितपितृभ्रातृभातामहपितामहम् ॥ [देवखात] हरे । M. 4, 203 । गुहायां
प्रसिद्धम् ॥ 367 ॥

[प्रजावती] भ्रातृजायायाम् । Ra. 14, 45 ॥ [समुद्रान्ता] भूमौ ।
समुद्रान्तां स्थिरां शुद्धाम् । कार्पासी तूलम् ॥ 368 ॥

[उपरक्त] राहुपस्तेर्के । उपरक्तोपि विश्रस्वान्न जानु कान्ति निजां स्वजति ।
व्यसनार्ते । नैत्रोपरक्तहृदयस्य हिताहिते स्तः । आत्तरागे । एतन्मे नितरां
दुन्नेति हृदयं कोपोपरक्तं मुखम् ॥ [प्रबोधित] अवगमिते । उपदेशवचः प्रबो-
धितस्तव संयाति विहाय संवृतिम् । अपास्तनिद्रे । प्रबोधितो यः स्तुतिगीतमङ्गलैः
c. Ki. 1, 38 ॥ 369 ॥

[समाधात] एषां सूक्ष्मो भेदः ॥ [पिपतिषत्] द्वयेपि । पिपतिषतां किमसाध्यं द्वभ्रेपि स्वं परिक्षिपताम् ॥ [प्रणिहित] न्यस्ते । मन्दं Mh. 4, 115 । समाहिते । मायं त्वया प्रणिहितचेतसा ॥ 370 ॥

न्यासे समाधी च प्रणिहितं भावमात्रम् ॥ [अभियुक्त] सक्ते । युक्तोभियुक्तो जनः । आक्षिप्ते । अभियुक्त इमान्महीभुजः c. Ki. 2, 46 ॥ [मूर्धाभिषिक्त] द्वयेपि । Mh. 5, 20 ॥ 371 ॥

[यादसांपति] द्वयेपि । Mh. 5, 21 ॥ [परिभाषित] समन्तादुच्यमाने । परिभाषितभाष्यशिष्यवर्गं गुरुनेहम् । नियमे । षट्कर्मानुष्ठानं द्विजानां परिभाषितम् ॥ 372 ॥

[पृथु] आदिराजे दीर्घे च । Su. 2502 ॥ [पृथ्वी] धरण्याम् । Bā. I, 48 ॥ 373 ॥

[ग्रन्थि] पर्वणि यन्त्रगायां च । Su. 1002 c. Bh. Ś. 82 । संधाने । मृगत्वचं ग्रन्थिमतीं वसानम् c. Ku. 3, 46 । पिटके । ग्रन्थे मा गुरुगर्वमुद्दह सखे प्रैवेयकोऽस्मीति भोः ॥ [अर्थ] अभिधेये । Ra. 1, 1 । विषये । इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु । रायि धने । Sp. 606 । प्रयोजने । Su. 1472 । वस्तुनि । सर्वमि० Mh. 2, 209 ॥ 374 ॥

[तीर्थ] सोपाने । Ra. 16, 33 । अत्र हि सोपानेन तरणमार्गो लक्ष्यते । पात्रे । Ra. 5, 15 । अर्हत्सेविते । नृणां पापकृतां तीर्थे पापस्य शमनं भवेत् ॥ दक्षस्तीर्थात्तशास्त्रार्थो दृष्टकर्मा शुचिर्मिषगित्यादावागमे । गुरूपचारात् ॥ स्त्र्यूतौ । कामं तीर्थे स्त्रियं यायाद् ब्रह्मचार्यन्यथा भवेत् । सज्जिणि यज्ञप्रवृत्ते । फल० Mh. 2, 213 । उपाये । अनेन तीर्थेन हि किं न साध्यते ॥ [प्रस्थ] सानौ । Ku. 1, 54 । सर्वारम्भास्तण्डुलप्रस्थमूला इत्यादौ माने । पलानां विंशतिः शतं च प्रस्थः ॥ 375 ॥

[गाथा] या संस्कृते आर्या सा प्राकृते गाथा । वाग्भेदे सा गीतपदपाठे । यथा । गाथाः पठेथ मधुरं मदनापदूतीरित्यादौ ॥ [ग्रन्थ] निर्घन्था आर्हता निर्धना इत्यर्थः ॥ [आस्था] आस्थीयतेस्यामित्यास्था आस्थानी । आशायाम् । आस्थापरास्था सदृशी तवैवम् । आदरे । Ku. 6, 63 । यत्ने । आस्थापरेणैव

जनेन लभ्या पदद्वयी ते यदपि त्रिनेत्र ॥ [संस्थ] स्पशे चरे पुंसि । संस्थैः
स भीक्ष्य परकृत्यमनन्यकार्यः ॥ 376 ॥

[संस्था] व्यवस्थायाम् । संस्थामनालोच्य विकारमेति । मरणे । संस्थां गतो
विकारः । यागोपकरणे [sic] । द्वैधं संस्थां कृत्वा धर्मं सौत्ये प्रयुज्जीत ॥ [वीथी]
वेदमाङ्गेन्येष्वम् । वर्त्मनि । विहारवीथीव मनोभयस्य ॥ 377 ॥

[सिक्थ] पुलाक ओदननिष्पत्तिपरीक्षा । अन्तर्निविष्टसिक्थिततौल्यकिकु-
शिकादिचरणत्रः c. Kutt. 64 इत्यादौ मदने नपुंसकम् । एतत्तु मचनमिति
वैद्याः । मच मुचि कल्क इति धात्वर्थानुगुण्यमस्मिन्नेव पक्षे दृश्यते ॥ [कुथ]
दर्भेषु । कुथपवित्रकपूतकरो द्विजः ॥ 378 ॥

[मन्थ] मन्थाने । Su. 35 ॥ [सिद्धार्थ] इयेपि । सिद्धार्थता स्फुरति
तावदियं स्फुटैव सङ्कृता स्फुरति सर्षप तावदेव ॥ [समर्थ] शक्तस्थे । सम-
र्थो धर्ममाचरेत् । संबद्धार्ये हिते वा । तथा समर्थी गिरमूचिवांसम् ॥ 379 ॥

[क्षवथु] इये । सुतीक्ष्णक्षवथूद्वारसंतापाचान्तविग्रहः ॥ [उपस्थ] अङ्के
उत्सङ्गे गुह्ये च । उपस्थसंस्थापरिबुम्बनोन्मुखी ॥ [निर्ग्रन्थ] निष्परीवारः
परिवारकरहितः क्षपण आर्हतः ॥ 380 ॥

[उन्माथ] पाशयन्त्रके । उन्माथबद्धमार्गस्य गजस्येव विचेष्टितम् । वधो
मारणम् । घातस्ताडनं च ॥ [वयःस्थ] युनि । एते वयःस्थाः स्थपुटेपि मार्गे ॥ 381 ॥

[मन्मथ] कपित्थः फलविशेषः । कामे । Ku. 3, 21 ॥ 382 ॥

[दशमीस्थ] क्षीणरागः शान्तचित्तः । वयोतिगो वृद्धः । यथा । M. 2, 138 ॥
[अनीकस्थ] इयेपि । अनीकस्थैः स्वस्थैः स्थितिरिह कथं शत्रुनिधने ॥ 383 ॥

[हृद्] मनसि । हयुन्मादकराः शशाङ्कहवयश्चेतोहरः पञ्चमः । वक्षसि ।
Ku. 3, 50 ॥ [भिद्] दारणं मारणादि भेदो विशेषः ॥ [वन्दी] मर्यादा-
पालनधनादिनिर्वाहणार्थं स्वकपुत्रादिनिवेशनं पणवन्धः । हउहतायाम् । मोक्षयथ
स्वर्गवन्दीनां वेणीर्वीर्यविभूतिभिः c. Ra. 10, 47 ॥ 384

[पद] व्यवसाये निश्चये । चित्ते विचाररहिते च पदं न किञ्चित्सम्यक्स्फु-
रत्यहह कोपि विधेः प्रमादः । परमं पदमार्तचेतसामभविष्यं यदनश्कमीद्वर इत्यादौ
परित्राणे [? c. Mb. 2, 226] । स्थाने । Ki. 2, 30 । वस्तुनि न्यासे चरणक्रमे

च । पदे पदे स स्वलितानि रक्षन् । अपदेशे व्याजे । असुपदेन विगलितस्त्यक्तो मानस्तया वाचीत्यादौ । पादे । Ku. 5, 85 । तन्मुद्रायाम् । Ku. 1, 6 । चिह्ने । Ku. 2, 64 । अक्षे अक्षांशे । पदमपि वेलापतितं बह्वपि विभक्तः प्रशंसन्ति । शब्दे । यत्पदानि त्यजन्त्येव परिवृत्तिसहिष्णुताम् ॥ 385 ॥

[पाद] रदम्यङ्घ्रयोः । Su. 547 । तुर्यांशो दीनारादीनाम् । द्विपादा ऋगित्यादौ ऋगंशे । अद्रघन्तपर्वते । Me. 19 । वृक्षमूले । पादघातेन पादपाः ॥ [संविद्] संकिंते । Ra. 7, 28 । ज्ञाने । तदृष्टाविव दृष्टेषु संवित्सामर्थ्यभाविनः । कालेन्वेप्यम् ॥ 386 ॥

संभाषणे । तदा० Mh. 2, 232 । क्रियाकारे प्रतिज्ञायां वा । संविदि स्मरणीयं तदन्यथा हीयते ततः । आचारे । कथं० Mh. 2, 233 । नाम्न्यप्यन्वेप्यम् ॥ [दृशद्] निष्पेषणशिलायाम् । संपिप्यतां दृशदि संप्रति चन्द्रमूर्तिः । शिलाभावे । Me. 55 ॥ [भेद] विदारणे । Ku. 8, 86 ॥ 387 ॥

उपजापे । आकोपितान् भेदसहान्करोति सः । विशेषे । शब्दभेदे स्मृतिः कथम् ॥ [गद] हरेर्भ्रातरि आयुधे च । सगदः सह सारणेन तम् c. Śi. 16, 13 ॥ [संपद्] श्रियाम् । संपदि दानं दीनजने विपदि न धैर्यं यस्य । उच्छ्वये आधिक्ये । Ki. 1, 17 ॥ 388 ॥

[कन्द] — — — इत्यादौ मूले । किं० Sp. 1725 इत्यादौ सूरणाख्ये शाकभेदे । सूरणशब्देन च समस्तशाकोपलक्षणम् ॥ [छद] ओष्ठे । दन्तच्छदे बिन्दुपवित्रितोदरे । गरुच्छ पक्षेषु । सितच्छदैर्मण्डलितोद्युच्छैः ॥ [हृद] तोयाशये । Ra. 7, 27 । स्रोतसि । प्रवृत्तघोषा रुधिरहृदाकुलाः ॥ [बिन्दु] तथेयं वैन्दवी कलेत्यादौ वजयोरेकत्वस्मरणाद्देवितरि बिन्दुः । विप्रुषि । Ku. 5, 24 ॥ 389 ॥

दन्तक्षते शून्ये च । एतच्चित्रं स्वधधरदलं बिन्दुनैकेन युक्तं पक्षे शोभां तव सुषरने यत्पराधीतिरिक्ताम् [sic] । अर्थप्रकृतौ । बीजं बिन्दुः पताका च c. Daś. I, 17 । भूमध्यतेजसि । S. P. 25 ॥ [स्वादु] इयेपि । Śi. 10, 3 ॥ [मृदु] अमीक्षणे । मृदु धनुर्वहता किल कौमुदं किमिव कृत्यमनेन तपस्विना । कोमले । मृदुभाषिणि ते मुखेन्दुना ॥ 390 ॥

[छन्द] अभिप्राये । छन्दानुवर्ती विपदं न याति । वशे । Su. 1472 ॥
 [अब्द] जीमूते । शारदाब्दसदृशं यशस्तव । वत्सरे । लौकिकाभ्यान्विनिक्षिपेत् ॥
 [स्वेद] धर्मे । स्वेदो नवः किं० c. Ku. 3, 33 । स्वेदने । स्वेदोदयो नवज्वरे ।
 स्तम्भः स्वेदोय रोमाञ्च इत्यादौ कामहेतुके धर्म एव सात्त्विको भावः ॥ 391 ॥

[छेद] विरामे । Ku. 2, 41 । खण्डे । Me. 11 ॥ [शाद] जम्बाले ।
 आस्त्यान० Mh. 2, 232 । शप्ते । Ra. 2, 17 ॥ [क्षोद] विमर्दे । क्षोदक्ष-
 ममक्षुण्णं० c. R. K. II, 8 । चूर्णे । कर्पूरक्षोदधूसरम् ॥ [नाद] प्राणे ।
 बिन्दुनादगमनागमनाभ्याम् । शब्दे । M. M. 178, 2 ॥ 392 ॥

[शरद्] वत्सरे । M. Ch. I, 42 । ऋतौ । Su. 965 ॥ [क्रव्याद्]
 ह्येपि । Ra. 15, 16 ॥ [सूद] सूपे । सूदखादनविषूचिकाचितः । ऊपरभू-
 मिके देशे । सूदे दामोदरीये हि विप्रशापास्तमर्पिताम् c. Rāj. I, 157, 167
 ॥ 393 ॥

[कुन्द] भ्रमे उल्लेखयन्त्रे । An. II, 80; c. Nai. 19, 54 । पुष्पभेदे
 शीशिरे । कुन्दे नन्दति कैरवे विहरति पङ्केरुहे रोहति ॥ [मन्द] अपटी इभ-
 जातौ च । Śi. 5, 49 । शनैरर्थे । Me. 9 । मूढे । Ra. 1, 3 ॥ 394 ॥

[मद] क्षिप्ये । दृष्ट्वा ततश्च तरुणेन मदेन लब्धाम् । गर्वहर्षयोः । Ra. 4, 22 ।
 इभदाने । R. K. 1, 1 । मद्ये । Ku. 8, 76 v. 1. ॥ [ककुद्] राजलिङ्गे ।
 उच्छिन्नककुदि महाबलचतुरङ्गबलान्विते नृपतौ । पृष्ठङ्गे । आवर्तान्धन्यशुभान-
 धिमकाये ककुद्भवं मुक्त्वा [c. Pa. 1662] । समुल्लिखन्० Ku. 1, 56 इत्यादौ
 स्थतिशयिते पृष्ठाङ्गे रुढः । भेषे प्रसिद्धः ॥ 395 ॥

[निषाद] लुब्धके । Ra. 13, 59 । संकरजन्मनि । M. 10, 8 ॥ 396 ॥

[ककुद] प्रधाने । अस्य राजककुदस्य कापि सा कीर्तिरुल्लसति लोकपा-
 यनी । राजलिङ्गे । Ra. 3, 70 । पृष्ठाङ्गे । ककुद० Mh. 2, 220 ॥ [मर्यादा]
 धारणायां स्थितौ । Bh. Ś. 92 । सीमनि । मर्यादां सागरस्थजेत् ॥ [विषद]
 व्यक्ते । Ku. 3, 33 । विषदचन्द्रिकया व्यवभासितमित्यादौ विषदे पिच्छिलगु-
 णविपरीते शुक्रस्थोपचारात् ॥ 397 ॥

[गोविन्द] इयेपि । गोविन्दता च विहिता भवता यथार्था ॥ [कुमुद]
कपिजलजयोः । H. Ch. 5, 5 । नागो दिग्गजः । भुजगविशेषश्च ॥ [कुमुद]
वृद्धिजीवने । कुसूदकपिवाणि ज्यैर्वैद्यवृत्तिरुदाहता ॥ 398 ॥

कुसेवके आलस्योपहते । प्रज्ञा करोति किं तस्य यः कुसूदेन वर्तते ॥
[प्रतिपद] ज्ञाने । भावैर्नित्यानुबद्धा प्रतिपदियमहो दीर्घदीर्घा स्थिता ते । तिथौ ।
Ra. 8, 64 ॥ [प्रसाद] अनुग्रहे । Ku. 3, 10 । नैर्मल्ये । प्रसादमादर्श
इवान्तरात्मनि । प्रीतिदाने । राज्ञा प्रसादीकृतमेतदत्र ॥ 399 ॥

[आक्रन्द] सारावे रुदिते । आक्रन्दस्तनितैः ° Dhv. 92, 11 ; Su. 1776 ।
व्रातरि । निराक्रन्दो जीवलोकः । दारुणे रणे । आक्रन्दे महति जहर्ष राजलो-
कः । पाश्चात्ये राजविशेषे । आक्रन्दसदीपितजैत्रयात्रः ॥ [गोष्पद] माने ।
K. K. S. 1, 1 । सेविते देशे । गोष्पदेषु विचरन्न पूयते ॥ 400 ॥

[शारद] अधृष्टनवसंवत्सरेष्वन्वेयम् । शरद्भस्मे देव्यां च । Su. 1 ॥ मुहूर्तेपि
शारद आयुर्वेदे प्रसिद्धः ॥ 401 ॥

[कुविन्द] भ्रमिः शिल्पिभाण्डम् । वायकेपि । K. Pr. 141, 6 ॥ [प्रमदा]
तरुण्याम् । Ra. 9, 41 । हर्षे पुंसि । Si. 13, 2 । अधिकमदे त्रिषु । प्रमदद्विर-
दोपवृंहितः ॥ 402 ॥

[उपनिषद्] त्रयेपि । M. M. 14, 3 । रहःशब्देन रहसि भवं वस्तुच्यते ॥
[शतह्रदा] शतह्रदेन्द्रायुधभीमदर्शन इत्यादौ इयेपि ॥ [तमोनुद] त्रयेपि ।
उदिते तमोनुदे हि प्रभवति न तमः क्वचित्स्थानम् ॥ 403 ॥

[समर्याद] मर्यादासहिते । K. Pr. 121, 3 । अभ्यर्णै निकटम् ॥
[अववाद] निन्दायाम् । दुष्टोयमववादस्ते ॥ [जनपद] देशे । H. Ch. 106, 5 ।
जने । Ra. 9, 4 ॥ 404 ॥

[विष्णुपद] गङ्गायां हर्यङ्गे च । स्नात्वा विष्णुपदीतोये याति विष्णुपदं
पुमान् । आकाशे विष्टपे लोकमात्रे च । भ्रान्त्वा विष्णुपदं प्रयाति शनकैरस्ताचलं
भास्करः ॥ [अभिमर्द] युद्धे । युक्तं ° Mh. 4, 136 । पीडायाम् । तीव्रा-
भिर्मर्दपरिहारनिविष्टबुद्धेः ॥ [विशारद] इयेपि । Su. 1 ॥ 405 ॥

[कोकनद] इयेपि । कुलकोकनदकान्तितस्करी ॥ [परिवाद] वादनो-
पाये । Śi. 6, 9 ॥ [अष्टापद] हेमनि । Ku. 7, 10 ॥ 406 ॥

शास्त्रिकले । H. Ch. 10, 11 ॥ [अपवाद] गह्वर्याम् । जनापवादादपर-
ज्यनि श्रीः । बाधके । Ku. 2, 27 । बाधने । सुखापवादाय भवन्ति शत्रवः
॥ 407 ॥

[ऋद्धि] लक्ष्म्याम् । Ku. 7, 52 । प्रभावे । K. K. S. 1, 8 । अतिशये ।
Bh. Ś. 28 ॥ [व्याधि] आमये । Su. 1103 ॥ 408 ॥

[मधु] वसन्ते । Ku. 3, 21 । दैत्यभिदि । त्रायन्तां वो ° Dhv. 1 । चैत्रे ।
Ra. 11, 7 । मये । Śi. 10, 3 । पुष्परसे । मधुपिपासुमधुव्रतसेविभिः c. V. K.
V, 2, 14, C. । शौत्रे । यन्माधुर्यं मधुनि विदधेन्यत्र तन्नैव वेधाः । मधुरे ।
मधुनि विमले मये चेतो न कस्य विधास्यति ॥ 409 ॥

[आधि] बन्धके विनिमयस्थापिते वस्तुनि । आधिः सीमा बालधनं निक्षेपोः
[sic] स्वामिविक्रयः c. M. 8, 149 । व्यसने । Me. 86 । चेतसः पीडा-
याम् । शाधि सामाधिपीडितम् । अधिष्ठानेन्येष्यम् ॥ [विधु] विष्णौ । विधु-
र्दानवनारीणां वैधव्यव्रतशिक्षकः । शशिनि । Śi. 2, 61 ॥ [बाध] दुःखे ।
प्रशान्तबाधं द्विपतोभिरक्षयेत् । निषेधे । निर्बाधे विधुरेप्यधीर इति मां येनाभिधत्ते
भवान् ॥ 410 ॥

[सिन्धु] नदभिदि । Ku. 3, 6 । देशभिदि । स्फूर्जस्सिन्धुरभङ्गुरे रणमुखे
जित्वा भटान्स्तेन्धवान् । अश्वौ । त्वत्स्मृत्या तु प्रथितविभवोप्यन्धुतामेति सिन्धुः ।
सरिति । Pa. 1151, Z. D. M. G. 36, 535, 2 ॥ [विधा] विधौ विधाने ।
Ra. 1, 94 । प्रकारे । M. St. 2 । गजास्ते वेतने च । स्व ° Mh. 2, 245
॥ 411 ॥

[वधू] जायायाम् । Ku. 6, 82 । स्नुषायाम् । Ra. 1, 65 । स्त्रियाम् ।
M. M. 154, 1 । प्रियङ्गुर्लता ॥ [निधि] निक्षेपे । अनिक्षेपे निधौ यत्र विवादः
संप्रजायते । गूढार्थे । तस्य शङ्कानिधिन्यायो न कथं पर्यवस्यति । स्थाने । त्वं ता-
वन्निधिगगसामसहता मानोज्ञता सा पुनः ॥ [श्रद्धा] इयेपि । Ra. 2, 16
॥ 412 ॥

[अन्ध] तमसि । अन्धा० Mh. 2, 234 । जले । आदरेण धृतिं तन्वी सा
बन्धान्धकेलिषु । अदृष्टौ । भुत्वापि नाम बधिरो वृद्धाप्यन्धो जडो विदित्वापि ।
अज्ञानेपि ॥ निःश्वासान्ध इवादर्श इत्यादौ तूपचारात् c. Dhv. 63, 3; Mh.
2, 234 ॥ [संधा] इयेपि । Ra. 14, 52 ॥ [मुधा] मकोले । V. Ś. III, 2 ।
अमृते ओषधिभेदे च । मुधासारस्यन्दी शिशिरकिरणः शष्पकवलः ॥ 413 ॥

[विधि] विधायके वाक्ये विधाने च । Ku. 5, 32 । दैवे । K. Pr. 237, 2 ।
अष्टरि । कोयं विधेः प्रक्रमः K. Pr. 54, 2 or M. M. 183, 4 ॥ [आइ] ।
हव्यकव्यविधौ दैवे विध्ये कर्मणि । M. 8, 145 । अद्वासमन्विते । आइधैवान-
सूयश्च c. M. 4, 158 ॥ 414 ॥

[संधि] भगे छरुङ्गायां च । संधि भिस्त्राविशशौरभिष्ठान्वेषणतत्परः ।
संधाने । दूतोङ्ग कामकलहेषु विसर्जनीयः संधिः कथं नु सखि तत्र स यत्र लुप्तः ।
गुणभेदे । संधिं करोतु भवतां नृपतिः पणेन ॥ [गोधा] तले ज्याघातवारणे ।
शरासनाभ्यासविधौ समाप्ते क्षिप्ते गोधा मकरध्वजेन N. Ch. I, 28 । निहाका
पञ्चनखो विलेशयः प्राणिविशेषः । यथा । गोधा लङ्गलवदेवाक्षिप्यमाणा बलीय-
सेत्यादौ ॥ [बुध] विदुषि । Dhv. 2, 1 । महामरयोः । Ra. 1, 47 ॥ 415 ॥

[राधा] कृष्णमायायाम् । Gīt. I, 1, d । शरव्ये । राधायन्त्रं रचयत पुन-
र्दिदमप्यस्तु विद्वाम् [?] । कर्णमातरि । Ki. 3, 21 ॥ [वृद्धि] वर्धने ।
A. S. 70, 9 ॥ 416 ॥

[सिद्धि] निष्पत्तौ । Ku. 3, 57 ॥ [बन्ध] जेहे । विभेद नो तां प्रति
तस्य बन्धः । आधिर्विनिमयस्याप्यं वस्तु । बन्धने रचनायां च । H. Ch. 3, 3 ।
वृन्तेपि । Me. 10 ॥ [स्कन्ध] स्कन्धावलम्बी भगवानेष बालदिवाकर
इत्यादौ वातनियतावधौ । वातस्कन्ध इति प्रसिद्धः । अंसे च । आदिग्रहणाद्दीना-
रादिनियतावधौ ॥ 417 ॥

राजनि । विवेश सहसा तत्र स्कन्धावारमवारितः । अत्र हि स्कन्धं राजान-
मावृणोतीति स्कन्धावारः सेनासंनिवेशः । तरुजङ्गायाम् । Ku. 3, 26 । समूहे ।
Śi. 2, 28 ॥ [वीरुध्] इयेपि । M. M. 305, 3 ॥ [अर्ध] खण्डे । Me. 55 ।
समेशके । Śi. 9, 29 ॥ 418 ॥

[बुद्ध] दोषज्ञः पण्डितः । सुगते । बुद्धं सधर्ममथ सार्यगणं प्रणम्य ॥
[शुद्ध] एकस्मिन्नसहाये पूते च । K. Pr. 363, 9 ॥ [वृद्ध] इयेपि ।
अनु० Mh. 2, 247 ॥ [साधु] शोभने । Ki. 1, 5 ॥ 419 ॥

वार्द्धिर्वृद्धिर्जीवी । सज्जने । तत्साधवो ननु विदन्ति वदन्ति० Su. 271 ॥
[सिद्ध] देवविशेषे । Ku. 1, 5 । निस्पन्ने । M. St. 15 । पूज्ये । अवाप्ता०
Mh. 2, 251 ॥ [दिग्ध] विपलिप्ते शरे । अथ तैः परिदेविताक्षरैर्हृदये दिग्धफ-
लैरिवादितः c. Ku. 4, 25 । लिप्तात्रके । M. M. 54, 5 ॥ 420 ॥

[मुग्ध] मनोहरे । M. M. 51, 2 । योषिति । दीपं मुग्धा वयमरुता [sic]
यत्र शान्तिं नयन्ति c. Mh. 2, 242 ॥ [विद्ध] सूच्यादिभिन्ने । विन्यस्तवैर्दूर्य-
शिले च तस्मिन्नाविद्ध० c. Ku. 7, 10 । सम्यग्विद्धं तु तत्ताम्रमित्यादावादिष-
हणाद्रसादिव्यवधानेपि । सादृश्येन्येप्यम् । ज्ञे । किमिव हि न विवेक्तुं रजते
[sic] हन्त विद्धाः c. Mh. 2, 245 ॥ 421 ॥

[गन्ध] प्राणमाद्ये । यद्वन्धान्धं भ्रमरपटलम् । स्वल्पे । जलदगन्धिरराजत
सानुमान् । अल्पे जलदा यत्र स जलदगन्धिरिति व्युत्पत्त्या । द्रव्ये । गान्धिकैर्वि-
पणयो विराजिताः । अत्र हि गन्धशब्दस्तद्वति वर्तते । संबन्धमात्रके । वशानागौ
सगन्धाल्पकलभानुगताविव ॥ [लुब्ध] स्पृहावति । Ku. 1, 34 । मृगयौ ॥
तेपि क्रूरचमूर० Su. 1016 c. Bh. S. 87 ॥ 422 ॥

[मागध] वन्दिनि । Si. 11, 1 ॥ पिप्पली द्रव्यभेदः । यूथिका हरणिका
अत्र मागधिशब्दः ॥ [न्यग्रोध] व्यामे प्रसारितकरद्वयवर्तिते । न्यग्रोधभेयच-
तुरभ्रनितम्बविम्बा ॥ 423 ॥

[प्रबोध] जागरे उद्घाटे च । सुखप्रबोधगलिता सुवर्णघटनोज्ज्वला c. H.
Ch. 7, 1 । उद्घाटोर्थावगमः ॥ [उत्सेध] वपुषि । स्थूलोत्सेधव्यवहितरविस्व-
न्दनः कुम्भकर्णः । उन्नतौ । Ku. 5, 8 ॥ [विवध । वीवध] पर्याहारे
अध्वनि च । Si. 2, 64 । पर्याहारस्तृणजलान्नादीनामन्यत आनयनम् । भारे ।
H. Ch. 13, 14 ॥ 424 ॥

[परिधि] उपसूर्यके मण्डले । परिधिमुक्त इवाहिमदीधितिः c. Ra. 8, 30 ॥

[समाधि] ध्याने । Ku. 3, 40 । नीवाकः । नियतं वचनम् । नियमे । यदा फलं सर्वसमाधिसाधनं^० c. Ku. 5, 18 । समर्थेनेपि । कृतसमाधिरपि चपलः ॥ 425 ॥

[प्रणिधि] प्रार्थने । प्रणिधिवशादुपजातसत्त्वभावः । चरे । Ku. 3, 6 ॥ [अवधि] परिच्छेदे । Me. 84 । बिलेन्वेव्यम् ॥ [अगाध] अतलस्पर्शे । अगाधसंशयाम्भोधिसमुत्तरणसाधनी । गते । दुष्टा^० Mh. 3, 333 ॥ 426 ॥

[उपधि] व्याजे । Ki. 1, 45 । रथाङ्गं चक्रनाभ्यन्तःप्रवेशी काष्ठविशेषः ॥ [विबुध] द्वयेपि । K. Pr. 255, 5 ॥ [आनद्ध] द्वयेपि । आरब्धानद्धतूर्य-
वनिमुखरमुखा रेजुरुद्या निवासाः ॥ 427 ॥

[उपाधि] धर्मचिन्तायाम् । विनोपाधेः शास्त्रं तृणतुषबुसप्रख्यमखिलम् । कुटुम्बव्यापृतेन्वेव्यम् । विशेषणोपार्जनयोः । उपाधि^० Mh. 3, 335 ॥ [प्रबुद्ध] ज्ञानिनि जायति च । प्रबुद्धः सर्वदा तिष्ठेत् ॥ 428 ॥

[संसिद्धि] सम्यक्सिद्धौ । संसिद्धिसिद्धविभवा मुनयः प्रयाताः । स्वभावे । संसिद्धि^० Mh. 3, 343 ॥ [संनिधि] प्रत्यक्षे । यातः सं^० Mh. 3, 343 । संनिधाने । Ra. 7, 3 ॥ [निरोध] नाशे । स्थिति^० Mh. 3, 338 । रोधे । Ku. 3, 48 ॥ 429 ॥

[निषध] कठिनेन्वेव्यम् । राजभेदे नगान्तरे च । Ra. 18, 1 ॥ [कबन्ध] त्रयेपि । स्फूर्जत्कबन्धविधुरारवपूरितांशं संप्रामवाधिमवलोक्य न दृश्यते कः ॥ 430 ॥

[आबाध] द्वयेपि । आबाधविधुरे चित्ते धृतिः कस्य न हीयते ॥ [संबाध] योनौ । करिहस्तेन संबाधं विलोडयेत् c. K. Pr. 190, 1 । संकटे । ययावसं-
बाधसुखेन मार्गम् c. Ra. 2, 72 ॥ [विसन्ध] द्वयेपि । Śā. 39 । इतो नन्त-
रमवष्टब्धावधि त्रिषु ॥ 431 ॥

[आविद्ध] द्वयेपि । Vik. 115, c ॥ [प्रसिद्ध] द्वयेपि । Ku. 5, 9 ॥ [विरुद्ध] वैरिणि । त्वद्विरुद्धवनितासुसंततिः । विगुणे । नश्येद्विरुद्धाचरणेन नुद्धिः ॥ [दुर्विध] द्वयेपि । दुर्विधेषु विनयो न शोभते ॥ 432 ॥

[अवष्टब्ध] त्रयेपि । Mh. 4, 149 ॥ [ब्रह्मबन्धु] अधिक्षेपे । आ-
दुरात्मन्मुनिखेट ब्रह्मबन्धो c. H. Ch. 11, 14-12, 1 । ब्राह्मणनिर्देशे । ब्रह्मब-
न्धुरयमागतोतिथिः ॥ 433 ॥

[अनुबन्ध] दोषोत्पादे । महतां नास्ति कदाचनानुबन्धः । प्रकृत्यादेर्धातुप्रत्य-
यादिमध्याद्यः प्रयोगं नार्हति सोनुबन्धः । मुख्यानुयायिनि शिशौ चोदाहरणमन्वे-
ष्यम् । प्रकृतस्यानुवर्तने । Ra. 1, 64 ॥ 434 ॥

[महौषध] एते द्रव्यभेदा महौषधाख्याः ॥ 436 ॥

[पृश्नि] अल्पतनौ । पृश्निवर्षवरमुख्यसेविते राजवेदमनि विवेश संकटे ।
रश्मौ । अभुवन्ति रविपृश्नयो रसम् । वर्णभेदे ईषद्रक्ते । अल्पतनुवर्णयोः खिलिङ्गः ।
रश्मौ पुंसि । गवि । पृश्नयः पपुरपः समागताः ॥ 437 ॥

[यक्ष्मन्] व्याधिभेदे । यक्ष्मणापि परि० Ra. 19, 50 v. 1. । यक्षे प्रसिद्धः ॥
[मुनि] बुद्धे । मुनेर्मतं कस्य न माननीयम् । ऋषौ । Ka. 3, 24 ॥ [शुष्मन्]
वह्नौ । शुष्मणि प्रणयनाभिसंस्कृते c. Śi. 14, 22 । बले । कः सहेत तव शुष्म-
सोष्मणः ॥ [शृङ्गिन्] प्रतिविषाविषयोरिन्नन्त एव पुलिङ्गः । शृङ्गी विषं
बलामोटा इति निदर्शनात् । केचिच्छृङ्गीशब्दमनयोरीकारान्तं मन्यन्ते । तत्पक्षे
गान्तेषु खिलिङ्गो द्रष्टव्यः ॥ 438 ॥

दान्ते पर्वते च । आरुह्य सौधधवलं शृङ्गिणं व्यहरद्धरः । शृङ्गवति ।
Sp. 3214 ॥ [हनु] सृक्णि । Su. 1677, d ॥ [जटिन्] उभयत्रापि ।
निःसृता मन्मुखाम्भोधेरपूर्वेयं सरस्वती । स्थाणुं त्वां जटिनं प्राप्य सामरस्यमुपैति
या ॥ व्रतिनि । जटी मुण्डो शिखी वापि यत्र तत्राश्रमे रतः । पञ्चविंशतित-
त्त्वज्ञो मुच्यते नात्र संशयः ॥ 439 ॥

[घन] मेघे । Śi. 1, 7 । मूर्तिगुणे काठिन्ये । पेतुर्जनादभ्रघनादिवापः ।
घनादभ्रादिति ह्यत्रार्थः । विस्तारे । अर्धैकादशपुरुषो घनो भवेन्मण्डले तु रथचक्रे ।
लोहमुद्गरे । अपतत्स घनैरिवाहतः ॥ अथ सुशिरघनावनद्धवाद्यध्वनिरहितेन हि
रङ्गमङ्गलेनेत्यादौ घाद्ये नपुंसके । अन्यत्र तु पुंसि । मूर्तिनिरन्तरे कठिने ।
Śi. 5, 29 ॥ क प्रस्थितासि करभोरु घने निशीथे Sp. 1991, वर्त्मभिर्घनतमोम-
लीमसैः Bh. Ś. 6 इत्यादौ भूरितमोनैरन्तर्यमात्रे ॥ 440 ॥

[इन्] प्रभौ । Ra. 9, 5 ॥ [राजन्] त्रयेपि । राजा राजति राजवत् ॥
[तनु] त्वचि । तहतनुभिः कृतवस्त्रसंहतिः । देहे । Śi. 1, 23 । तद्गुणे ।
Sp. 4554 ॥ 441 ॥

[पर्वन्] तिथिभेदे प्रतिपत्पञ्चदश्यन्तरे । पार्वणेन शशाङ्केन । क्षणे उत्सवे ।
विलोक्य ° Mb. 2, 269 ॥ [वर्त्मन्] अध्वनि । Su. 2641 ॥ [ब्रह्मन्] वेदे ।
Ku. 6, 16 । तत्त्वे । Bhag. 4, 24 । तपसि । Bhag. 6, 14 । विप्रे ।
Pr. P. 5 ॥ 442 ॥

[पक्ष्मन्] अक्षिलोप्ति । Ku. 5, 24 । किञ्जल्के । कुसुमैस्तनुलग्नपक्ष्मभिः
कुसुमेषोरिव यस्य सायकैः । निसर्ग ° Śi. 1, 8 इत्यादौ आदियह्णाह्लोममात्रेपि ॥
[आत्मन्] यत्ने । Ra. 7, 12; Ku. 7, 64 । धृतौ । अवष्टभ्यात्मनात्मानं त्वं
सारं वक्तुमर्हसि । बुद्धौ । Ku. 5, 76 । स्वभावे । न सन्ति याथात्म्यविदः
पिनाकिनः c. Ku. 5, 77 । ब्रह्मणि वर्त्मणि शरीरे च । Ku. 3, 50 ॥ कुत्रापि
पुत्रेपि दृश्यते । Ku. 2, 61 । तथा । आत्मा वै पुत्रनामासीति निदर्शनात्पुत्रे
c. Mahābhār. 1, 74, 63 ॥ 443 ॥

[वर्ष्मन्] देहे प्रमाणे च । व्याप्तं व्योमनि वर्ष्मणा यमपुरद्वारार्गलादारुणौ ।
आकारे सुन्दरे । वर्ष्मणा विदधती जगज्जयम् ॥ [प्रावन्] द्वयेपि । अपि
प्रावा रोदित्यपि दलति वचस्य हृदयम् ॥ 444 ॥

[शिखिन्] वृक्षे अग्नौ च । शिखिमूलानि शिखी निहन्ति चित्रम् । कुकुटे ।
शिखिकुलकूजितसुभगे । वर्हिणि । Me. 101 ॥ [सादिन्] द्वयेपि । सादिभिः
सुविहितेभ्य रथाश्वे ॥ [वाजिन्] अश्वे इषौ च । युक्तं चकुर्वाजिनो वाजि-
तायाः c. Śi. 18, 13 । पक्षिणि । वाजिनो वियति संभ्रममापुः ॥ 445 ॥

[सीमन्] स्थितौ । अनुलङ्घितसीमानः सागरा इव साधवः । क्षेत्रे ।
अथाग्रे सीमानः परिणतशरच्छालिसुभगाः । अवधौ । Bā. 1, 8 । मार्गविषये ।
यत्राज्ञातचरश्चिरान्नयनयोः सीमानमेति प्रियः ॥ [लक्ष्मन्] अभ्ये प्रधाने ।
दृष्ट्वैव तं सूर्यकुलैकलक्ष्मा । चिह्ने लाञ्छने । Su. 1343 ॥ [धामन्] गृहे ।
Ku. 2, 1 । देहत्विट्प्रभावेपु । आत्मा ° Mb. 2, 266 ॥ [धन्वन्] स्थले ।

नीलेषु धन्वसु लुठन्ति नदन्ति दान्ता भूमिं खनन्ति रभसाच्चिशितैः खुरामैः ।
धनुषि । धुन्वन्धन्व विषट्ठयञ्जितशरैर्दण्डुरान्सिन्धुरान् ॥ 446 ॥

मरौ । धन्वनि तृपितः पुरुषो रश्मिषु तोयाशया पतति ॥ [स्वम] द्वयेपि ।
A. S. 187, 3 c. Dhv. 72, 4. Su. 2570 ॥ [सुन] पुष्पे । Śi. 3, 17 ।
वधस्थाने । M. 3, 68 । जिह्वातले । सूना० Mh. 2, 286 ॥ 447 ॥

पुष्पितेन्वेष्ट्यम् ॥ [चक्रिन्] अहौ । पदा स्पृशन्तं सहते न चक्री । रथे ।
वेगा० Mh. 2, 259 । तैलिके । दशसूनासमश्चक्री c. M. 4, 85 ॥ [भर्मन्]
भृतो । कर्मणे भवति भर्म सर्वथा । सुवर्णे । भाति भर्म परिकर्मवर्मदम् ॥
[चर्मन्] फलके । Śi. 18, 21 । त्वचि । Su. 803 ॥ 448 ॥

[स्वामिन्] द्वयेपि । प्रतिहतदुर्गः स्वामी ॥ [जन] द्वयेपि । Su. 1141 ॥
[जनी] वध्वाम् । यातेति जन्यान० Ra. 6, 30 v. l. ॥ [ज्योत्स्नी] चन्द्रयु-
तायां रात्रौ । V. Ś. III, 1 ॥ 449 ॥

[अर्वन्] द्वयेपि । वत योधाः स्थिरार्वाणः शत्रोरिव महीपतेः ॥ [प्रेमन्]
स्नेहे । Sp. 1939 । नर्मणि । दृढस्थेमा प्रेमा रमयति मनो मार्गविधुरम् ॥
[स्वैरिन्] मन्दः शनैर्गामी । स्वच्छन्दे । बभ्रम्यन्ते वनभुवि सदा स्वैरिणो
वैरिणस्ते ॥ [द्येन] द्येते । द्येनीभिः सुरसिन्धुरोधसि तरुच्छाये कृतं मण्ड-
लम् । विहंगमे प्राजिकाख्ये । द्येनावदाते चकिता वनवार्तिका c. M. M. 286, 7
॥ 450 ॥

[भानु] द्वयेपि । Śū. 1 ॥ [वन] कानननीरयोः । सदृशे वनवृद्धानां
कमलानां तदीक्षणे c. Mh. 3, 622 । समूहे । नवनलिनवनच्छायां धत्ते विभुर-
मरभुवि । पर्वते । Nāg. 4 ॥ [तान] तात्पर्ये । त्वदेकताना तनुतां तनोति सा ।
गीतविशेषे । तानास्त्वेकोनपञ्चाशत् ॥ 451 ॥

[रत्न] द्वयेपि । Ku. 1, 3 ॥ [यान] गमने । दिनैः कतिपयैर्यानं जीवि-
तस्य विचिन्त्यताम् । युग्ये । Ra. 6, 10 । नृपगुणभेदे । यानं समाचरेच्छक्तौ ॥
[धेनु] दोग्ध्याम् । अजधेनुभिः सह समावसेत्क्षयी । गोमात्रे । Ra. 11, 74
॥ 452 ॥

[ह्युप्त] त्रयेपि । Kutt. 304 ॥ [विन्न] अनिर्विण्णो विन्नो यदि भवति
नुन्नः स्मरशरैरित्यादौ लब्धे विदू लाभ इत्यस्य । अन्यत्र विद विचारणे ॥
[अर्थिन्] द्वयेपि । Sp. 3336 ॥ [स्थान] स्थितौ भावमात्रे । स्थानं यद्यपि
ते नास्ति विषयावेशचञ्चलम् । अवकाशे आस्पदे । Ku. 8, 33 ॥ 453 ॥

सादृश्ये । धत्ते पितृस्थानतया यः स्नेहं सर्वेषु जन्तुषु । गीतविषये । स्थानप्र-
दायित्व° c. Ku. 1, 8 । योग्ये । स्थानमेतदुचितस्य वस्तुनः । प्रसङ्गे । दर्भाणां
स्थाने शरैरास्तरितव्यम् ॥ [भोगिन्] वैयापृत्यकरो व्यावहारिकः । व्यावहारि-
कभुजंगयोः । Bh. Ś. 37 । राजनि । अन्येन नदन्ति भोगिन इत्यादौ ॥ 454 ॥

[ज्योत्स्ना] ज्योतिष्मत्यां व्यभ्रायां रात्रौ । ज्योत्स्नासङ्गप्रसरसुभगे सैकते-
स्मिन्सरय्वाः । चन्द्रमसः प्रभायाम् । Ku. 1, 25 ॥ [मान] प्रमाणे प्रत्यक्षादौ ।
मातृमानमिति मेयममीभिरित्यादौ प्रमाणे । प्रस्थादौ । तन्वद्भ्यो मानमानव्यतिकर-
विधुराः । आदिग्रहणादुन्मानादयो गृह्यन्ते । चित्तसमुन्नतिश्चित्तोद्रेकः । तत्र पुंलि-
ङ्गः । मन्यतेर्धञि । मानं° Su. 1161 । इत्यादौ ॥ 455 ॥

[नग्न] दिग्वाससि । Bā. II, 4 । वैतालिके । नग्नाः पठन्तु यदि ।
आदिग्रहणाद्वन्धादयः ॥ [भिन्न] संस्कृते । Ku. 8, 74 । संस्कृतो विशेषितः ।
दारिते । भिन्नं भासा ननु हिमरुचेर्दण्डकाण्डं द्विजानाम् । अहमद्य प्रभृत्येव भिन्नो
भवद्भ्य इत्यादावन्यशब्दाभिधायकः ॥ 456 ॥

[वान] शुष्के । Śā. 37 । शुष्कफले । आवानं कस्यचिन्मधु । सीवनकर्म-
ण्यनुसर्तव्यम् । पै — — विशेषणे वेञ् तन्तुसंताने इति च धातुइयस्य रूपम् ॥
[योनि] भगे । Su. 2823 । आकरे । Ku. 6, 18 । आकर उत्पत्तिस्था-
नम् ॥ [कृतिन्] सूरौ । कल्यः कलासु च कृती दृढभक्तिराढ्यः । कृतकृत्ये ।
Ku. 6, 18 ॥ 457 ॥

[स्नान] सवने अभिषेके । स्नानैर्धूपैस्तथा दीपैर्नित्यमाराधयेच्छिवम् ॥
[धन] गोसंघे । धनमाराधयेत्केशवः ॥ [चिह्न] पताकायाम् । उच्च-
चिह्नसुरसङ्गोचरः । लक्ष्मणि । Ra. 2, 22 । लक्ष्म वस्तुनो विशेषकमभिज्ञा-
नम् ॥ [अन्न] भुक्ते । अन्नेन कुक्षेर्द्वावंशौ । अद्यते चान्नमिति चान्नम् ॥ 458 ॥

[छत्र] छादिते । Me. 18 । रहसि । Sp. 2173 ॥ [पान] सदा रक्ष-
स्युर्वी तदपि च न पानव्यसन्नितेत्यादौ प्रकृतत्वेन रक्षणे ॥ [दान] खण्डने त्यागे
च । गोत्राणां शतकोटिदाननिरतः । भूमण्डलदानसक्ता इत्यादौ रक्षणे च ॥ 459 ॥

संगीयमानत्रिपुरावदान इत्यादौ शुद्धिसंबन्धाच्छुद्धे कर्मणि c. Ku. 7, 48 ।
लुनौ । नामूलं ° Mh. 2, 264 ॥ [हीन] ऊने । हीनातिमात्रमवशम् । गर्हे ।
हीनजन्मा स वर्ज्यः ॥ [रसन] शृङ्गाररसना नाट्य इत्यादावास्वादाने । एवं
शृङ्गाररसनं नाट्यमित्यपि ज्ञेयम् ॥ 460 ॥

[कुहना] दम्भचर्यायाम् । An. IV, 11 । ईर्ष्यालौ त्रिलिङ्गकः ।
H. Ch. 202, 13 ॥ [शिखरिन्] तरौ । नास्त्याकाशः किमु शिखरिणां येन
ते स्थुः प्रलम्बाः । शैले । Su. 2030 ॥ [तरस्विन्] बलिनि । समरमूर्धनि
तेन तरस्विना V. K. 5, 1, 9, C. । वेगिनि । अवनिमेकरथेन वरूथिना
जितवतः किल तस्य तरस्विनः c. Ra. 9, 11 ॥ 461 ॥

[विपाणिन्] करिणि । Śi. 4, 63 । शृङ्गिणि वृषभे । वादे वादिविपा-
णिनां प्रशमितास्ता दर्पकण्डूतयः ॥ [अवन] ग्रीणने तर्पणे । तृष्णालोर्हि मधूक-
पानमवनम् । अव रक्षणादिषु ॥ [तलिन] स्वच्छे निर्मले । सौधानां तलिनो-
दरेषु । अल्पे । तलिनोदरीणां निरन्तरकार्षितानाम् c. Mh. 3, 370 ॥ [गहन]
गम्भीरे । गहनाशयानाम् । वने वृक्षबहलपदेशे । अविशदशनैर्विन्ध्यगहनम्
॥ 462 ॥

[रोदन] अस्त्रुणि नयनजलविमोचनव्यापारे । नेत्रे विरोदनाताम्रे । क्रन्दे ।
करुणो रोदनध्वनिः ॥ [प्रज्ञान] बुद्धौ । प्रज्ञानमीदृग्विधमस्ति यस्य । चिह्ने ।
प्रज्ञानेन वृषेण विद्धि गिरिशम् । भावे करणे च ल्युट् ॥ [भुवन] विष्टपे ।
Ku. 2, 40 । भुवनाभोगभूषणमित्यादौ जलेपि ॥ 463 ॥

[द्विजन्मन्] त्रैवर्णिके अण्डजे तारकासु च । Kād. I., v. 13 । त्रय एव
वर्णास्त्रैवर्णिकम् । ब्राह्मणक्षत्रियवैद्याः । विनयादिपाठात् स्वार्थे ङक् । दन्ते ।
सद्य ° Mh. 3, 375 ॥ [वर्जन] परिहारे वर्जने पृथक्करणे । खलानां सुमतिः
कुर्याद्दूरादेव तु वर्जनम् । त्यागे । रायामभाद्वर्जनमर्जितानाम् । हिंसायाम् । न
स्यात्कलौ वर्जनमर्जुनीनाम् c. Mh. 3, 402 ॥ 464 ॥

[निधन] कुले । कलिपुरि निधनाधनानि न स्युः । अन्ते लक्ष्यतः । अन्तोत्र द्वादशं स्थानम् ॥ [सूचन, °ना] व्यधने । सीव्येत्ततः सूचनया कर्णपालीम् । विध्यतेनेन व्यधनम् । सीवनी ॥ अभिनये । सामाजिकाः सूचनाभिः सर्व एवात्र रञ्जिताः । संज्ञाक्रियायाम् । नयनसूचनयाप्यवगम्यते किमुत शब्दपरंपरया न किम् । वैशुन्यक्रियायाम् । न सूचनेभ्यो विरमन्ति दुर्जनाः ॥ 465 ॥

[जीवन] राजलभ्यांशे जीविते च । H. Ch. 60, 6 । तोये वर्तने च । तापे मरौ जीवनमेव जीवनम् । वर्तनं जीविका ॥ [उद्धान] उद्गमे ऊर्ध्वगमने । उद्धाने वाष्पपङ्केः । चुह्याम् । उद्धानाद्गण्डमुत्क्षिप्य ॥ सुगन्धिगन्धनहोः शोषण इति च ॥ [शयन] रते । क्लान्ति° Mh. 3, 414 । शय्यायाम् । Su. 2112 ॥ 466 ॥

[शासन] लेखे । Ra. 3, 68 । लेखो हि संदेशप्रधानः । वस्त्रपट्टकादिः सर्वः ॥ शाखे । शासनोक्तेन कर्मणा । आज्ञायाम् । Ra. 1, 30 ॥ [वर्तनी] वृत्तौ जीविकायाम् । कां वर्तनीमनुसरत्विह साधुमार्गः । मार्गे । V. K. p. 2, 2 ॥ [तोदन] व्यधने भर्त्सनादारभ्य लोहितव्युत्पादनपर्यन्ते ताडने । साहसं तु दमो दाप्यः कृते ब्राह्मणतोदने । तोत्ते प्राजनके । नाल° Mh. 3, 373 ॥ [प्रसून] उभयत्रापि । Śi. 1, 66 ॥ 467 ॥

[छदन] दले पल्लवे । छदनान्तरितातपांस्तस्मिन्सः । पत्रे पक्षे । चरन्ति चित्रच्छदनाः शिखण्डिनः ॥ [विलग्न] लग्ने सक्ते । नमन्ति° Mh. 3, 407 । शरीरमध्ये । Ku. 1, 39 । मेषादौ । विलग्नभवनं गते । तनुस्थे प्राग्लग्नगते ॥ [सेवन] प्रभोराराधने । स्वामिनः सेवनप्रीताः फलन्ति ॥ 468 ॥

सेवनगृहीतानां स्वामिपदानां क्षतिः क्व दृष्टेत्यादौ सीवनेपि । इत्यादौ पाशे [sic] ॥ [बन्धन] स्नेहे । किमस्ति मे बन्धनमत्र वस्तुनि । वृन्ते पुष्पनाले । कृतं न कर्णार्पितचारुबन्धनम् c. Śi. 145 ॥ [नलिनी] पद्माकरे । Ku. 4, 6 अञ्जे । नयननलिनीनालापीत° c. Su. 2057, V. A. 54, 16 ॥ 469 ॥

[मैथुन] संबन्धे । मेखलयोस्तत्र मैथुनं मतम् । संबन्धः इलेपमात्रम् ॥ [मिथुन] उभयत्रापि । चक्रवाकमिथुनाभि पीडयन् ॥ मिथुनमुपगतो ब्रह्मणो बधपाणेस्त्यादौ युग्मरूढयैव राशिवाचकत्वम् ॥ [सेनानी] गुहे षण्मुखे ।

Ra. 2, 37 | सेनापतौ | Ku. 2, 51 | गुहे पुंसि सेनेशे तु त्रिषु ॥ [ह्यादिनी]
वचे | ह्यादिनीव विवृतस्थितिरेषा | विद्युति | तासामासीत्तमसि शरणं ह्यादिनीनां
प्रकाशः ॥ 470 ॥

सल्लङ्घ्याम् | ह्यादिनीभङ्गिम् | नद्याम् | श्रान्तो याति त्वरितममरह्यादिनी-
पाह्वमद्वयः | नादवति त्रिलिङ्गः | निर्हादिन्या० Nâg. I, 12 | सल्लङ्घी
ओषधिभेदः ॥ [अशनि] वचे विद्युति च अशनिः स्त्रीपुंलिङ्गः | वचे |
Sp. 6389 | शम्पायां विद्युति च [sic] | Ku. 4, 43 ॥ [पलाशिन्] उभयत्रापि |
पलाशिनां कः सहते विजृम्भितम् ॥ पलं मांसमश्नाति पलाशानि पक्षाणि वि-
द्यन्ते यस्य ॥ 471 ॥

[अरन्ति] कूर्परे बाहुमध्यसंधौ | छिन्नास्ताः प्रसरन्त्वरन्तिभिरपि कुडा
हि वीराङ्कुराः ॥ [वाणिनी] वाणिनी समदस्यतेत्यादौ तन्त्रोक्त्या द्वयोरपि ॥
[भोगिनी] द्वयेपि | भोगिनी भाति सुभगा नरेन्द्रास्ते चकासति ॥ 472 ॥

[प्रधान] धीमहामात्यात्मसु | वृत्तिः प्रधानानुगता जनस्य | प्रकृतिसत्तम-
योः | Śi. 15, prakshiptaśl. 2 ॥ प्रधाने हि कृते यत्नः फलवान्भवतीत्यादौ
तु गुणापेक्षया दान्ते प्रधाने एव ॥ 473 ॥

[जयन] द्वयेपि | जयनमहाहवसत्त्वराः | संनाहः संप्रभैकसात्करणम् ॥
[व्यञ्जन] लाञ्छने | अमात्यव्यञ्जना० Śi. 2, 56 | अत्र हि अमात्यव्यञ्जनं
येषामित्यतोर्थः | निष्ठाने संस्कारके च | व्यञ्जनैः प्रवृत्ते सुसंस्कृते वागियं
रसवती कवेरिव | निष्ठानमक्षरम् | संस्कारकं दध्याद्यवयवा [?] अत्र व्यक्तयः |
जात्यभिव्यञ्जकत्वाच्चञ्जनशब्दवाच्याः | यथा | सामान्यव्यञ्जने व्यक्तिरि-
त्यादौ ॥ 474 ॥

वादित्रकरणे पुंसि | व्यक्तिर्व्यञ्जनधातुना दशविधेनाप्यत्र लब्धामुना | तथा
च भरताचार्यः | विस्तारकरणश्चैव आविद्धो व्यञ्जनस्तथा ॥ [कौलीन] लोक-
वादे | Me. 109 | पद्वहिपक्षियुद्धे | कौलीनकेलिसमये समये क्षितोभूत् ॥ 475 ॥

[उद्यान] राजमार्गवनभेदयोः | उद्यानविहितक्रीडाशूडाशुम्बितमस्तकाः |
प्रयोजनेन्वेष्ट्यम् ॥ [वितान] करकुके | Ki. 3, 42 | क्रतौ | Śā. 83, d |
तुच्छे | चित्ते तेतिवितानमारमति चेदेवं भवानीपतिम् ॥ 476 ॥

मन्दे । पाण्डुत्वादनुमीयते तव सखे चित्तं वितानं मया । शून्येपि ।
 Śi. 3, 50 । विस्तृतौ विस्तारे ना पुंलिङ्गः । प्रसिद्धमातानवितानत्वात् ॥
 [उत्थान.] गृहान्तोद्यमपौरुषेषु । उत्थाने क्षुजने जनस्य रमते चेतो यथा सद्मनि ।
 तन्त्रे राक्षश्चतुरङ्गसाधने । उत्थाना० Mh. 3, 351 । संनिविष्टोद्गम आसी-
 नस्य ऊर्ध्वक्रिया ॥ 477 ॥

[व्युत्थान] प्रतिरोधे प्रत्यक्षतद्योगादेश्चलने । प्रत्याहाराद्यसंस्पृष्टो विशेषोस्ति
 महानयम् । योगिभ्यो भक्तिभाजो यद्बुत्थानेषु समाहिताः ॥ विरोधे । व्युत्था-
 नं० Mh. 3, 412 ॥ [अञ्जन] कञ्जले । Ku. 1, 47 । आञ्जनेयेन तस्वत
 इत्यादौ कपेर्हनुमतो माता भञ्जना ॥ अञ्जनभूभृद्भाति ययायं परिपतद्भिनवदि-
 नकरकिरण इत्यादावञ्जनसंबन्धादेव तद्युक्ते पर्वतविशेषे ॥ 478 ॥

[प्रभिन्न] अनेकतां प्राप्ते । M. St. 7 । जातमदे उत्पन्नमदे हस्तिनि ।
 Ku. 5, 80 ॥ [लाङ्गलिन्] इयेपि । लाङ्गलि० Mh. 3, 400 ॥ [जनन]
 कुले जन्मनि च । जननजने नयनानां ह्लादकमाप्याय नास्ति संतोषः ॥ 479 ॥
 [वर्धन] छेदे । M. 2, 29 ॥ [अर्जुन] वृक्षभिदि । M. M. 313, 5 ।
 गवि । अस्ते पुञ्जितमर्जुनीकुलमपस्तम्बे पलाशेगर इत्यादौ [sic ; c. Mh. 3,
 453] ॥ 480 ॥

शुक्ले । Śi. 1, 6 ॥ [केतन] गृहे । जनस्य साकेतनिकेतनस्य c. Ra. 5, 31 ।
 केतौ ध्वजे । Ku. 5, 84 । निमन्त्रणे । पूर्वेषुः० Mh. 3, 360 ॥ 481 ॥

[समान] सति साधौ । समानः कोपि जायते । सह मानेन वर्तत इति कृत्वा ॥
 तुल्ये । समानान्बुद्धदथ बन्धुभिः । एकस्मिन्नसाधारणे । समानस्थानलाभेन
 हर्षमापत् ॥ [विमान] व्योमयाने । Ra. 14, 20 । देशं समुत्तुङ्गविमानभाज
 इत्यादौ सप्तभूमे वेदमनि । सप्त भूमयः कक्ष्या यस्य । कृष्णो० Kārikā Pā. 5,
 4, 75 इति व्युत्पत्त्या ॥ 482 ॥

[तपन] अर्के । तपति ललाटं तपस्तपनः c. H. Ch. 51, 5 ॥ [प्राचीन]
 प्रान्ततो वृत्तौ । प्राचीनप्रतिरुद्धः ॥ 483 ॥

प्राचीनमलकोपमानेत्यादौ प्राग्भवे ॥ प्रान्ततो वृत्तिः पार्श्विकाख्या । प्राग्भवे
 दिशि देशे काले वा । विभाषा० Pā. 5, 4, 8 इति खप्रत्ययः ॥ [पच्छन्न]

अन्तर्हारे खडक्किकायाम् । अनेन संजनेन प्रच्छन्नेन निर्गत्य । रहसि ।
Sp. 2173 । आदिते । भ्रमरप्रच्छन्नमञ्जाकरम् । गूढे । प्रच्छन्नं वहति वृद्धं चिरं
च वैरम् ॥ [श्वसन] मरुति वायौ श्वासयुक्ते च । श्वसनमरुजवं [?] संत्यजो-
र्ध्वप्रवृत्तम् ॥ 484 ॥

कामाग्निः श्वसनेन दीपित इत्यादौ मरुवकेपि । मरुवकं पुष्पभेदः ॥ [पूतन]
भूतभेदे स्त्रीपुलिङ्गः । M.M. 342, 4 ॥ [स्यन्दिनी] लालायाम् । तं
स्यन्दिनीलिप्रमुखं कुमारम् । निम्नगायाम् । सा वृन्दारकवृन्दवन्दितजला संक्रन्द-
नस्यन्दिनी ॥ 485 ॥

[गोस्तनी] गोस्तन्यां [sic] कपिलायां द्राक्षायाम् । संजातो° Mh. 3, 364 ।
[गोस्तन] हारभेदे । तस्याः कम्पितगोस्तनस्तनतटी ॥ [धमनी] नडीनडयो-
स्तृणभेदयोर्धमनीधमनशब्दौ निषण्टौ प्रसिद्धौ । अग्न्युद्दीपनभाण्डे । मुखेनोपधमेद-
ग्निं धमन्यन्तरितेन तु ॥ [डयन] नभोगतौ । K.K.S. 1, 67 ॥ 486 ॥

कर्णारथे । डयनगतः स ददर्श मार्गवृक्षान् । कर्णारथो दोलाकारो वाहनने
विशेषः ॥ [मार्जनी] पांशुशोधन्याम् । मार्जनीरेणुकेशाम्बु हन्ति पुण्यं पुराकृत-
म् ॥ [मार्जन] उपस्पर्शे आचमनादिके । ततः कुर्यात्प्रमार्जनम् । उत्पुंसने
भस्मादिशोधने । सप्तभिर्मार्जनैः शुद्धचेहोहं [sic] विष्मूत्रवर्जितम् ॥ 487 ॥

[मार्जना] आसीना किमपि स्थिता ननु सखे प्रस्तूयतां मार्जनेत्यादौ वाद्य-
पिण्डग्राम् । मृदङ्गमुखे मृदितभक्तादिदाने । तत्परीक्षार्थवादने तूष्चाराद्रूढः ॥
[कुण्डलिन्] इयेपि । जात्यैव° Mh. 3, 359 ॥ 488 ॥

[तपस्विन्] शान्ते । Ku. 3, 34 । मल्लक्यां निषण्टौ प्रसिद्धः स्त्रीलिङ्गः ॥
[संधिनी] इयेपि । आविकं संधिनीक्षीरं न भोक्तव्यं द्विजातिभिः c. M. 5, 8 ।
वृषाक्रान्ता लग्नगर्भा ॥ 489 ॥

[हायन] वत्सरे । M. M. 152, 1 । अर्चिषि । लेलिहमान° Mh. 3, 429 ॥
[क्रन्दन] इयेपि । किं° Mh. 3, 355 ॥ [व्यसन] विपत्तौ मरणे ।
रिपुव्यसनवर्धितः पृथुलहर्षवाष्पाकुलः । अशुभे । व्यसने यो जयेच्छत्रुम् ।
भ्रंशे । नाशे पाते च । Ki. 3, 45 । पानस्त्रीमृगयादिषु । राजा दुरन्तैर्व्यसनैर्वि-
हीनः c. Ra. 18, 13; K. N. 15, 1 ॥ 490 ॥

दैवानिष्टफले । व्यसनिनं त्रातुं समग्रं जनम् । सक्तौ । वनमवनं व्यसनमव्य-
सनम् । क्रोधदूषणं क्रोधजो दोषः । वाक्पादव्यदण्डपादव्यार्थदूषणानि ॥
[साधन] निवृत्तौ निवर्तने । विधानमारब्धमसाधनं वृथा । दापने । साधनं
द्विगुणं कार्यमृणिकस्योत्तमे दमे । सिद्धौ निष्पत्तौ कर्तृव्यापारे । स्वार्थः
Mh. 3, 425 । गतौ । गङ्गातीरे साधनं सिद्धिहेतोः । अनुगमे अनुव्रज्यायाम् ।
गुरुणां साधनं कार्यमुदकात्प्रागिति स्थितिः c. Śā. 54, 21; Bhāṣya Pā. 1, 4, 56 ।
धने । तपस्वि० Mh. 3, 426 ॥ 491 ॥

उपाये उपकरणे । Ku. 5, 52 । कारणे । Ra. 3, 13 । सैन्यरूपे उपकरणे ।
Ra. 4, 36 । कारके क्रियाभिर्निवर्तके । Śi. 9, 6 । बभूव० Ku. 5, 22
इत्यादि च सर्वमुपायग्रहणात्स्वीकृतम् ॥ मृतसंस्कारे दाहादौ । शरीरसाधनं
कार्यम् । वधे । अहन्यहनि भूपालः कुर्याच्चौरस्य साधनम् । व्यञ्जकवृत्त्या मेढ्रे ।
न साधनोन्नतिर्या स्यात्कलत्ररतिदायिनी ॥ [अयन] पथि । स्निग्धस्य सूक्ष्मे-
ष्वयनेषु लीनं स्वेदस्तु दोषं नयति द्रवत्वम् । सूर्यस्य दक्षिणगतावपि । Ra. 16,
44 । सूर्यस्योदगगतौ । उदगयने शशिसूर्यौ वक्रेन्यस्निग्धविपुलाश्च ॥ 492 ॥

[पवन] कुलालपाकस्थाने । अभस्तेजसातपोभिनिवेद्य पवने महावीरम् ।
प्रभञ्जने । Śi. 4, 36 ॥ [सवन] सोमस्यौषधिराजस्य निर्मथने । एतस्मि-
न्सवनविधूतपापे । स्नाने । मध्यंदिनसवनवेलां नातिव्रामेत् । यजने । H. Ch.
16, 4 ॥ 493 ॥

[वामन] काव्यालंकारभूर्हवी वामनेनैव धारितेत्यादौ दिग्गजे । आलंका-
रिकभेदेपि ॥ त्रिणौ । Ra. 11, 22 । निखर्वे । Ra. 1, 3 । वामनोलंकारभे-
दः ॥ [शमन] अन्तके । असिभुजगविभूषणस्तथासावरिशमनो जघतु क्षितीश
बाहुः । वधे । विवर्जयेद्यः शमनं पशूनाम् ॥ [जघन] कटौ । स्फीतप्राथिभि
जघने गुरुपाटलिभि बिम्बाधरे ॥ 494 ॥

पश्चादर्थे । पश्यन्ति यन्न रिपवो जघनं हयानाम् । नितम्बाये । Me. 41 ॥
[कौपीन] गर्ह्ये । उत्सर्पत्पीनकौपीननाशिताशेषपौरुषः । गुह्ये । Bā. II, 2 ।
गुह्यस्थे तूपचारात् ॥ [देवन] अक्षे । देवनाच्छलकृतो हि किमत्र । त्रयेपि ।
प्रकटीकृतदेवनाङ्कुरुन् ॥ 495 ॥

[मदन] मधुच्छिष्टे । मदनगोलकमृष्टरदच्छदाः । वसन्तवृक्षयोः । उपययौ०
Mh. 3, 389 । मदकारी सामान्येन यः कश्चित्तत्र त्रिलिङ्गः । मधुच्छिष्टं
सिथिकं [sic] तत्र केचन मदनशब्दमाहुः । तत्र च मद मुचि कल्के इति
धातुरन्वर्थः साधकः ॥ 496 ॥

[वेदना] अनुभवे । संमू० Mh. 3, 414 ॥ [यापन] त्यागे । प्रबलश-
त्रुपराभवशङ्कया यदि करोति धनस्य स यापनम् । वर्तने अतिवाहने । मुक्त्यर्थी
यत्रतत्रस्थः कुर्याज्जीवस्य यापनम् । यापनं च यापना च ते यापने इत्युत्पत्त्यो-
भयलिङ्गत्वम् ॥ [कल्पना] कर्तने छेदनक्रियायाम् । इमश्रुक्लेशनख-
दैर्घ्यकल्पना । कर्तने छेदनभाण्डेपि । यावन्न सेव्यते शंभोर्भक्तिः संसारकल्पना ।
कृपौ रचनायाम् । आकल्पकल्पनासज्जाः । उद्देशे ब्राह्मणार्थं वस्तुस्थापने ।
अर्घपाद्यादिकल्पनाम् । गजसज्जने शृङ्गारणे । कल्पनासज्जसेनानीनीतिबन्धुरबन्धुर
इत्यादौ ॥ 497 ॥

विकल्पे । विधूतकल्पनाजालेत्यादौ । आकलने । त्याज्याः संसारकल्पनाः ।
विधाने । दिव्येयं कल्पना धातुः । विभाजने । विध्यर्थवादमन्त्रार्थनामधेयादिकल्पना ॥
[स्पर्शन] समीरणे । स्पर्शनं हि क उपैति चक्षुषा । स्पर्शे । गोः स्पर्शनं ब्रा-
ह्मणतर्पणं च c. Mh. 3, 421 । दाने । स्पर्शनं पुण्यदर्शनम् ॥ 498 ॥

[गन्धन] इयेपि । तद्गन्धनं प्रोद्भुरकंधराणां नैवाद्रियन्ते सुजनाः खलानाम् ॥
[संतान] संततौ प्रवाहे । अस्यां० Mh. 3, 423 । देववृक्षे वृक्षसंतानादि-
पुष्पे [?] । Ku. 7, 3 । अपत्ये । Ra. 2, 65 । गोत्रे । संतान० Mh. 3,
422 ॥ 499 ॥

[स्तनन] कुत्सिते ध्वाने अम्भःस्थशब्दे । स्तननितम्बभरास्तननं मुहुः ।
देवशब्दे । दुन्दुभिस्तननपुष्पवर्षणैरन्वमोद्यत भवः सुरैरपि ॥ [सज्जन] इभस-
ज्जीकरणे साधौ च । किं दुष्करं भवति सज्जनसंस्कृतानाम् ॥ 500 ॥

पटगुल्मे सेनासंनिवेशविशेषे । सेष्येपि सज्जनमुखे सुखमेत्यधीरः ॥
[चेतन] प्राणिनि । Me. 5 ॥ [तेजनी] मूर्ध्नि तेजोवत्यौ ओषधिमे-
दौ । शाणोपले । केनासिर्वा रणभुवि रसत्तेजनीलीढरुडः ॥ [तेजन] वेणौ शरे
वा । हिमवति तेजनसरलेङ्गुदीकान्ते ॥ 501 ॥

[पिशुन] स्पृक्षा दुरालभा । दुष्टे जने । Sp. 4931 । सूचके । Ku. 8, 86 v. 1. ॥ [वेष्टन] इयेपि । अस्पृष्टालकवेष्टनौ ॥ [शकुन] इयेपि । अवामवाशितशकुनसूचितशकुनः ॥ 502 ॥

[वृजिन] केशे । कचन विजने कूपवृजिन इत्यादौ । चर्मणि । वृजिनप्रा-
वरणान्यधादरीन् । किल्बिषे । Bhag. 4, 36 ॥ [भूतात्मन्] धातरि । स ते
भगवान्भूतात्मा हवःभेयसं दास्यति ॥ 503 ॥

[संस्थान] आकृतौ टङ्के । संस्थानमास्थाय मनो जहार । मृत्यौ संनिवेशे
च । मालाकार इव स्वयं स विदधे संस्थानमुच्चैर्हिषाम् । चतुष्पथे । स तस्मै
अपदिशति अमुष्मिन्संस्थाने इस्तदक्षिणो गृहीतव्यः ॥ [विच्छिन्न] इयेपि ।
Śr. Ch. 2, 51 ॥ 504 ॥

[आसन] करिस्कन्धे । आसना० Mh. 3, 349 । पीठे । Ki. 2, 57 ॥
[मलिन] समले । Su. 3049 । एनसि पापे । मलिनैः पापकर्मभिः ॥
[आराधन] साधने । न्यस्या० Mh. 4, 159 । तोषणे । शंकराराधनं धनम् ।
उपासायाम् । Ku. 1, 58 ॥ 505 ॥

[अधिष्ठान] पुराध्यासनयोः । उच्चैस्त्वेकस्तूर्णमन्त्रापगाभ्यः साधिष्ठानास्ते किमा-
र्थ्यमत्र ॥ [आतञ्चन] प्रतीवापे द्रवद्रव्यस्य भाण्डाद्भाण्डान्तरक्षेपे आप्यायने
वा । सुधारसातञ्चनचञ्चुचञ्चबन्त्रांशुशुभ्रीकृतचन्द्रलेखाः । जवने वेगे । आतञ्चनं
पञ्चशरस्य बाणाः संप्राप्य शीघ्रं भुवनं जयन्ति c. Mh. 4, 161 ॥ 506 ॥

[आस्कन्दन] रणे । आस्कन्दने० Mh. 4, 162 । आक्रान्ती बलात्स्वीकारे ।
एते हठास्कन्दनमन्तरेण रणेषु योग्या न भवन्ति बाहाः । शोषणे प्रापणे वा ।
ग्रीष्मा० Mh. 4, 162 ॥ [चित्रभानु] इयेपि । सांध्य० Mh. 4, 173 ॥
[पृथग्जन] इयेपि । Ki. 14, 24 ॥ 507 ॥

[अभिजन] कुले । Ku. 1, 26 । जन्मभूमौ । यः कन्यकुब्जाभिजनः
स राजा ॥ [समापन] इयेपि । राजा० Mh. 4, 197 ॥ [अपदान] खण्डने ।
सौन्दर्यमालोक्य विलोलचक्षुषामात्मापदानं विधुना विधीयते । अद्भुतकर्मणि ।
Ku. 7, 48 ॥ 508 ॥

[निर्वासन] मारणेपि । मोक्षे चित्तमिव व्यधात्स बहुधा निर्वासनं विहि-
षाम् ॥ [घनाघन] शक्रे घातुके वा । परमदानवलोकघनाघनाः । मत्तेभवर्षु-
कादयोः । घनाघना नीलघनाघनप्रियां प्रियाभिमा मुत्सुकयन्ति यन्ति च ॥ 509 ॥

[अभिमान] अर्थादिदर्पे । Ki. 2, 13 । ज्ञाने । दृढाभिमानेन विना न
मोक्षः । प्रणये । प्रिया० Mh. 4, 156 । हिंसायाम् । यः श० Mh. 4, 156 ॥
[आवेशन] आवेशे । दर्पा० Mh. 4, 161 ॥ 510 ॥

[निरसन] द्वयेपि । निरसनमरिसार्थस्याथ चक्रे स तत्र ॥ [विरोचन]
चन्द्रे । वैरोचने महसि मुक्तशुचश्चकोराः । अग्नौ । दध्रे विरोचनरुचिं निकरो
जटानाम् ॥ [विश्वकर्मन्] मार्ताण्डे । अज्ञानामिव विश्वकर्मकिरणाः ।
सुरशिल्पिन्यपि । स्वकीयं निन्दति व्याधो विश्वकर्माणमर्जुनम् c. Mh. p.
51, 8 ॥ 511 ॥

[निर्यातन] वैरशुद्धौ । निर्यातनं यातनया रिपूणाम् । दाने । निर्यातनं धन-
ततेः स विधाय पात्रे । न्यासार्पणे निक्षेपप्रतिदाने । ज्ञात्वा० Mh. 4, 177 ॥
[अभिपन्न] अपराद्धे प्रमादवति । अभिपन्नेषुरभूदथार्जुनोपि । अभिप-
स्ते । औचित्यं खलताभिपन्नहृदयः कुर्यात्कथं दुर्जनः । व्यापद्गते । त्राणं यदभि-
पन्नस्य व्रतमाहुर्मनीषिणाम् । क्रुते अभिद्रुते । अभिपन्नं बलवता दुर्बलं हीनसाधनम्
c. Sp. 500 ॥ 512 ॥

[आयोधन] निघाते । शस्त्रा० Mh. 4, 159 । द्वयेपि युद्धे च ।
Ra. 5, 71 ॥ 513 ॥

[सनातन] नित्ये । K. N. 2, 42 । विष्णौ । ददृशे तेन सनातनः
क्षणात् ॥ [स्तनयितु] द्वयेपि । यत्नोयं स्तनयितुना विरचितो मन्ये तदुच्छि-
त्तये ॥ [महासेन] द्वयेपि । अपरित्यक्तकुमारभावेपि महासेन इत्यादौ ॥ 514 ॥

[आत्मयोनि] ब्रह्मणि । Ki. 3, 7 ॥ [विहनन] पिञ्जे विप्रवे ।
वने विहननाकुले । वधे । विहननमबुधाः शत्रोरिच्छन्ति पराक्रमाच्च बुद्धिबलात् ॥
[प्रतियत्न] संस्कारे सतो गुणान्तराधाने । प्रतियत्नमपेक्षते नहि प्रति-
भातस्त्वसहोदरी सभा । लिप्तायाम् । मिथ्यैव कुरुते मूढः प्रतियत्नं धनं
प्रति ॥ 515 ॥

[अपाचीन] विपर्यस्ते अन्यथादृष्टे वस्तुनि । सोपाचीनानि पश्यति
Sp. 5360 । अपाङ्गपश्चादित्यस्यार्थे । सेवेत पाठे प्राचीनमपाचीनमतोन्यदा ॥
[सारसन] मेखलायाम् । विद्वंभरासारसनायमाना पुषोष लोकत्रयसामर-
स्यम् । उरुखे । Si. 3, 10 । कञ्चुकमात्रेपि ॥ 516 ॥

[उत्पतन] उत्पत्तौ । लोकत्रयोत्पतनहेतुतया तवायं लोकः करोति हृदयं
प्रणतिप्रवीणम् ॥ [आकलन] ग्रहणे स्वीकारे । कलनायां चिन्तने वा ।
गूढार्थाकलने भाव्यं सावधानेन धीमता ॥ 517 ॥

[प्रवचन] वेदे । AK. II, 7, 10 । व्याख्याने सुवचसि शोभने वचने
वा । प्रवचनचर्चाचतुरे परिचयमुचितं न मुञ्चन्ति ॥ [प्रतिमान] प्रतिच्छायायां
प्रतिबिम्बे । किं तस्याप्रतिमानमानमहसः सिंहस्य गण्यो गजः । गजदन्तान्त-
राले । Si. 5, 36 ॥ 518 ॥

[सामिधेनी] ऋचि समिधां प्रक्षेपणमन्त्रे । सामिधेनीरनुब्रुवन् । समिधि
प्रक्षेप्ये काष्ठे । दूरेष्यशङ्कितधियः कुशसामिधेनीर्नारं च पुष्पफलमूलमुपाहरन्ते ॥
[अग्र्यजन्मन्] द्विजे ब्राह्मणे । M. 10, 75 । अग्रजे ज्येष्ठे । अग्रजन्मा
यदा तिष्ठेदादध्यादनुजः कुशम् ॥ [अनूचान] द्वयेपि । Ku. 6, 15 ॥ 519 ॥

[कात्यायनी] काषायवस्त्रावनद्यायां [sic] तपस्विन्याम् । कात्यायनी
नीतिविशारदा च । उमायाम् । कात्यायनी जरढकेसरिणाहरन्तीत्यादौ ॥
[निशमन] द्वयेपि । निशमनमपि पाप्मनां निषिद्धम् ॥ [प्रयोजन] कार्ये ।
Ku. 3, 1 । हेतौ । तदुच्यतामागमनप्रयोजनम् ॥ 520 ॥

[आवर्जन] दाने । अर्थावर्जनमन्तरेण न भवेत्पुण्यस्य वृद्धिः परा । नतौ
मनोहतौ वा । आवर्जनेन जनसंसदि सज्जनानाम् । भ्रंशेपि । योगीव पृथिवीनाथः
परावर्जनपण्डितः ॥ [संमार्जनी] शोधन्याम् । संमार्जनीभिः परितः क्रियन्ते विसूत्रि-
तैकावलिमौक्तिकानि N. Ch. I, 27 ॥ [संमार्जन] क्षालने । संमार्जनं तत्क-
थितं मलानाम् । लेपने संस्कृतौ च । त्वद्दामसंमार्जनजीर्णपाणिः ॥ 521 ॥

[राजादन] उत्कृष्टभोज्ये । राजादनं पुण्यकृतो लभन्ते ॥ [उपधान]
वृष्टान्ते गण्डके मूर्धाधारे च । Si. 2, 77 । प्रतिबिम्बे प्रतिफले तत्समर्पके वा ।
अन्यत्वमुपधानानि स्फटिकस्येव कुर्वन्ते ॥ 522 ॥

[विश्वक्सेन] हरौ । विश्वक्सेनं सेनया सोभ्यगाच्च । गणेत्र तत्संबन्धेव ॥
[क्रतुध्वंसिन्] शिवे । नमोस्तु ते क्रतुध्वंसिन्सर्वकामफलप्रद । दानवे । नात्र
क्रतुध्वंसिनमाद्रियन्ते ॥ 523 ॥

[प्रसाधनी] कङ्कतिकायाम् । Mh. 4, 183 ॥ [प्रसाधन] आराधनमण्ड-
नयोः । H. Ch. 6, 1 । अर्जने । अर्थप्रसाधनमनन्यधिया प्रचिन्त्यम् ॥
[कृष्णवर्त्मन्] द्वयेपि । कृष्णवर्त्मास्यदहन इत्यादौ ॥ 524 ॥

[उपासन] त्रयेपि । Mh. 4, 163 ॥ 525 ॥

[व्यालग्राहिन्] द्वयेपि । Sp. 6329 ॥ [मातुलानी] मातुलप्रियायाम् ।
M. 2, 131 । भङ्गनयामोषधिभेदे । Mh. 4, 187 ॥ [प्रदीपन] ओषधिरेव
ब्रह्मैव [?] प्रसिद्धा ॥ 526 ॥

[प्रतिपादन] बोधने । शास्त्रस्य शिष्यप्रतिपादनं न यदित्यादौ [?] ।
प्रतिदाने । फलं तु पात्रप्रतिपादनं श्रियः ॥ [हरिचन्दन] कुङ्कुमे ॥
Ku. 5, 69 ॥ 527 ॥

[अन्तावसायिन्] द्वयेपि । अन्ता° Mh. 5, 24 ॥ [अतिसर्जन] वधे ।
विविधप्रणत्यातिसर्जनप्रियाः [sic] । दाने । अर्थातिसर्जत्पुण्या पुण्यसमाभये-
त्यादौ [sic] ॥ [अपमार्जन] शुद्धौ । त्रिरात्रामेदपः पूर्वं द्विः कार्य-
मपमार्जनम् c. M. 2, 60 । त्यागे । शत्रूणामपमार्जनं यदि भवेशाभ्यन्तराणां
[sic] तत इत्यादौ ॥ 528 ॥

[उपस्पर्शन] स्पर्शे । यूपोपस्पर्शने स्नानम् । स्नानाचमनयोः । कृतोप-
स्पर्शने शुचौ ॥ [अभिनिष्ठान] अक्षरे । नासिक्त्यत्वं [?] अभिनिष्ठाना नि-
र्यान्ति ॥ 529 ॥

[मेषवाहन] द्वयेपि । मूर्तिमानपि स मेषवाहनः ॥ 530 ॥

[पवनाशन] द्वयेपि । पवनाशना अकुटिलाः ॥ [प्रतियातना] प्रतिवि-
म्बे । H. Ch. 78, 5 । प्रतिबिम्बद्वारेण प्रतिमायामपि । H. Ch. 63, 18 ।
प्रतीकारे । K. Pr. 293, 2 ॥ 531 ॥

[हट्टविलासिनी] वेदयायाम् । नेत्राञ्जने हट्टविलासिनीनाम् ॥ [जपा]
इयेपि । Pa. 824 c. Su. 726 ॥ [कम्प] कम्पः को वा गुरुस्ते भवतु बल-
भिदा जृम्भितेनात्र याहीत्यादौ भयवेपथुसात्त्विकभावभेदवरुणेषु यथासहृदयत्वं
व्याख्येयम् c. Dhv. 104, 10 ॥ 532 ॥

स्वरभेदो गान्धर्वशास्त्रप्रातिशाख्यशास्त्रादिषु कृतलक्षणः ॥ [रूप] ग्रन्थावृत्तौ ।
भयुग्मैः संपटेद्रूपैर्युग्मैः रक्षसगामि तु [sic] । मृगसौन्दर्ययोः । क्रूराकारमपि
रूपसंपन्नम् । शब्दे । संबोधने चोशनसस्त्रिरूपम् Kārikā Pā. 7, 1, 94 । नाट-
कादौ आकारे च । H. V. 1, 2 । स्वभावे । तद० Mh. 2, 294 ॥ 533 ॥

[त्रपु] रङ्गे सीसके वा । विचलत्तपुर्णवेष्टने । एतौ लोहद्रव्यभेदौ ॥ [कल्प]
विधौ न्याये [sic] वा । स एव प्रथमः कल्पः । संवर्ते प्रलये । Sp. 7371 । ब्रह्म-
दिने । अनेककल्पजीवी यः ॥ 534 ॥

[कूप] गर्ते । एतन्मूषककूपनिर्गतमहामृत्सनाकुलं वैरिणाम् । उदपाने ।
H. Ch. 49, 1 । गुणवृक्षके नौबन्धनकाष्ठे । नौः कूप० Mh. 2, 288 ॥
[क्षेप] क्षेपणे । Me. 47 । अवज्ञायामपि । क्षेपोन्ये न विहस्यान्यं युक्त्या
चक्र—वारितेत्यादौ ॥ [लेप] लेपने । स्तनान्तरे चन्दनपङ्कलेपः । मृत्क्रियायाम् ।
लेप० Mh. 2, 295 । प्रत्युप्तेव० M. M. 166, 4 इत्यादौ मृत्क्रियात्वोपचारात्
॥ 535 ॥

[शाप] आक्रोशे वाक्पातुष्ये । Ra. 1, 78 । शपथे सत्यंकारे । त्वत्०
Mh. 2, 296 ॥ [पुष्प] इयेपि । पुष्पितवल्लीसंसक्ताः ॥ [गोप] वल्लव्यां गो-
धारिकभार्यायां द्विलिङ्गकः । गोप्यैवं कथितः सलेशमवतारोष्ठे हसन्वो हरिः
c. Dhv. 98, 4 । शारिवा ओषधिभेदः । तत्र च स्त्रियामेव । पातरि रक्षके गो-
ष्ठाध्यक्षे च । Śi. 6, 49 ॥ 536 ॥

यामवृन्दपतौ । कुलानि श्रेणयो गोपाः शिल्पिनो वाणिजास्तथा । पात्रादिषु
गोपायते इति गोप इत्यादि स्त्रियां गोपाशब्दः । गोष्ठाध्यक्षेपि । गाः पातीति पाते-
रातोनुपसर्गेति [Pā. 3, 2, 3] कप्रत्यये तथैव स्त्रियां गोपाशब्दः । वल्लव्यां तु
जानिवाचित्वात्पुंयोगाद्वा ज्ञीपि [sic?] गोपीशब्दः c. Pā. 4, 1, 63. 48 ।

शारिवायां जातिवाचित्वादेव गोपीशब्दः । शालिगोप्यो जगुर्यश इत्यादौ [Ra. 4, 20] गोपायतेः कर्मण्यणि Pā. 3, 2, 1 ॥ [तल्प] शय्यायाम् । तल्प-मस्वलपमुर्वी । अट्टदारेषु । यत्राधिरूढगुरुतल्पमतिस्मरदिमं भ्रष्टमं दुरितराशिरिव प्रचक्रे । अट्टः कोट्टादिप्राकारकोपरि युद्धस्थानम् । विशीर्णं ° Ra. 16, 11 इत्यादौ वेदमन उपर्याधारे । अस्मद्देशभाषया तालावशब्दवाच्ये ॥ 537 ॥

[धूप] द्वयेपि । H. V. 1, 1 ॥ [वपा] द्वयेपि । एते वपानिवसनादिव जातगन्धा धूर्ता मुदं समरभूमिमतामदन्ति ॥ [वाष्प] द्वयेपि । Me. 12 ॥ [सूप] सूपकारके । सूपैः सूपायनैरिव ॥ 538 ॥

[शाष्प] ग्रन्थिपर्णं सुगन्धद्रव्यभेदः । ग्रीहौ रुढे । क्लीवात्क्रीणीत शाष्पाणि । हरित्तृणे । शाष्पैरर्धवकीर्णैः अमन्विततमुख ° Sā. 7 ॥ [विटप] शाखायाम् । कुर्वन्त्या विटपावसक्तविलसत्कृष्णाजिनौघानिव । विस्तृतौ सम्भवे च । वृक्षेष्व-पेतविटपेषु विवृद्धिमेति । स्तम्बस्तृणादिगुच्छः ॥ 539 ॥

[आक्षेप] आकर्षणे । य उत्पलाक्षेपचलैर्विलोचनैस्तवाक्षिसापत्न्यमिव प्रयुञ्जते c. Ku. 5, 35 ॥ [उडुप] द्वयेपि । H. Ch. 52, 1 ॥ [आवाप] आलवाले । आवापेषु ° Mh. 3, 430 । प्रक्षेपे । स्रस्तं शरावापमपि स्वहस्तात् । प्रक्षिप्यते अस्मिन् प्रक्षिप्यते अनेन प्रक्षेपगमिति वा प्रक्षेपः । वलये । प्रकोष्ठं शुशुभे तस्या गतमावापशून्यताम् ॥ 540 ॥

रुढे । आवापपूता प्रतिभा विभाति । प्रधाने यज्ञादौ पूर्वोत्तरत्र यो मध्यं पाति हविरादिः । तत्रावापशब्दः । नीतितन्त्रे । Bā. I, 24 । [आकल्प] कल्पने उद्देशे । Mh. 3, 432 ॥ [कशिपु] आच्छादनान्ने युगपद्विन्नतया च कशिपुशब्दे-नोच्यते । द्वयेपि । सतां गृहे यत्करोषि हिरण्यकशिपुस्थितिम् ॥ 541 ॥

[कुतप] वाद्यविन्यासे वाद्यानां ततादीनां सज्जीकरणे । कुतपविधौ भरतः स्फुटं प्रवृत्ता इत्यादौ । दर्भकालप्रभेदच्छागरोममयवस्त्रेषु । वीणि आदे पवित्राणि दौहित्रः कुतपस्तिलाः । कालप्रभेदो दिनस्याष्टमोऽंशः ॥ [कच्छपी] कूर्म्याम् । कच्छ-पीमायतां विद्यात्कूर्मं तु परिमण्डलम् । वीणायां वीणाभेदे सारस्वताख्ये । उद्वच्छ-त्कच्छपीध्वानश्रवणोन्मुखसंसदि ॥ कूर्मीव ° H. V. I, 9 इत्यत्र कूर्मीशब्दः कच्छप्यामेव कविना भ्रमात्प्रयुक्तः ॥ 542 ॥

[कलाप] संहतौ समूहे । भुजंगमोक्षदजटाकलापम् । वर्हे मयूरपिच्छे [sic] काञ्च्यां च । लसत्कलापाङ्गवृहन्नितम्बे वने च कान्ता जघने च चेहः । तूणीरे इषुधौ । कलापयुक्तं कवचं धनुश्च ॥ [प्रताप] इयेपि । वन विहितसत्प्रतापास्तेमी सालाः खलाश्च वर्धन्ते ॥ [सुरूप] इयेपि । Mh. 3, 438 ॥ 543 ॥

[प्राप्तरूप । अभिरूप] बुधरूपिणोरित्येव । इयेपि । प्राप्तरूपपरिभाषितं वचः कस्य चेतसि चमत्करोति न । अभिरूपाय कन्या दातव्या c. M. 9, 88 ॥ [अवलेप] इयेपि । H. Ch. 10, 8 । गर्हणा अवज्ञा ॥ [परीवाप] परिच्छदे परिजने सलिलस्थितौ च जलाधारे । भूतपरिवापा मुनयो वनभुवि राज्यं प्रतायन्ते । वपने केशनिवारणे । एत० Mh. 4, 209 ॥ पर्युप्राप्तु भाण्डा-
द्भाण्डान्तरक्षेपे सलिलस्थित्युपचारात् ॥ 544 ॥

[वृषाकृपि] विष्णुशिवयोः । वृषे सङ्गं विभ्रद्भवसि सततं तार्क्ष्यवहने रिपोः शूलोद्ग्रेदी प्रथम इह सन्नन्दक इति । सदा शक्तेर्भर्ता भवसि ननु मां चापि भजसे [c. 566, C.] समग्रानुग्राही प्रभवसि वृषाकप्युपमितः ॥ अग्नौ इन्द्रे दिवाकरे वा । वृषाकपिरिवातपम् ॥ 545 ॥

[मेघपुष्प] वेतसो लतामेदः । जले । मेघपुष्पविवशीकृता दिशः ॥ [उपक्षेप] इयेपि । पूजोपक्षेपसक्तो मे कालोपक्षेपहेतुना ॥ 546 ॥

[रेफ] इयेपि । पापद्विरेफाध्युषितान्वनान्तान् ॥ वाद्यविशेषे तु रेफ-
वर्णसाधर्म्यात्प्रयोगेपि उपचाराद्रेफः ॥ [कम्बु] बलये । शङ्खकम्बुरुचिरीकृत-
बाहुः । शङ्खे । H. Ch. 11, 13 । शालिधूलौ । कम्बुकमिव तण्डुलककण-
विनिविष्टं भिन्नमप्यभिदेत्यादौ । अत्र तु नपुंसकलिङ्गः ॥ [बिम्ब] मण्डलप्रति-
बिम्बयोः । Ku. 8, 61 ॥ 547 ॥

बिम्बिकाफले । Ku. 3, 56 । देवप्रतिमाद्याकारे तु प्रतिबिम्बोपचारात् ॥

[पूर्व] प्राचि देशे दिशि वा । Ra. 3, 42 । पूर्वजेषु पितृषु पुं बहुत्वे । Ra. 1, 67 ॥ 548 ॥

आद्यर्थे । Ku. 7, 54 ॥ [डिम्ब] विप्रवे । M. 5, 95 ॥ [शम्ब] मुसलामस्थे लोहे लोहमण्डलके । शम्बाकृत इव क्षेत्रे बीजमाशु प्ररोहति । शम्बाकृतो दारुदण्डायस्थितलोहमण्डलचूर्णकृतः । अयोन्विते पवौ च । अराल-
कलितापा हंसि शम्बः [sic] त्वत्तः परोत्र क इत्यादौ c. Mh. 2, 301 ॥ 549 ॥

[कादम्ब] इयेपि । कादम्बाः स्फुटमभिससुरन्तरिक्षे ॥ [कदम्ब] संहतौ ।
 Śa. 39 ॥ [द्विजिह्व] इयेपि । वंशे कुटिलगतीनां द्विजिह्वतादोषरहितानाम् ।
 [नितम्ब] इयेपि । Sp. 4811 ॥ 550 ॥

[गन्धर्व] अन्तराभवसत्त्वे अन्तरिक्षवासिनि भूतभेदे । अस्माभि० Mh. 3
 692 । अद्वयमृगभेदयोः । राजधानीव गन्धर्वाधिष्ठिता । दिव्यगायने ।
 Śa. 36 ॥ पूर्वद्विजिह्वगन्धर्वा वान्तेषु कैश्चित्पठिताः ॥ [हेरम्ब] महिषे ।
 हेरम्बवाहनभयादपयान्ति सन्तः ॥ 551 ॥

[कुटुम्ब] संविभज्ये जने । Su. 498 । गेहे । M. 11, 12 ॥ [भा]
 प्रभायाम् । Su. 1999 ॥ [कुम्भ] कट्फलं वत्सकत्वगाख्यौषधिः ॥ 552 ॥
 सात्रष्टम्भे यहे । कुम्भापरुद्धगमनः कुपितेति कष्टम् ॥ [शंभु] अर्हति
 क्षपणकानां दैवते । शंभुः० Mh. 2, 307 । विधिशिवयोः । H. Ch. v. 1
 ॥ 553 ॥

[विभु] स्वामिनि । Śi. 1, 3 । व्यापके । येनोद्दारे धरित्र्याः स
 जयति विभुताविघ्नितेच्छो वराहः ॥ [डिम्भ] शिशौ । R. K. 7, 32 ।
 वालिशे मूर्खे । पार्थः पालालमूलः प्रविशति नगरं ग्रामडिम्भैः परीतः ॥ [स्तम्भ]
 स्थूणागर्वयोः । Śi. 5, 48 । भावे सात्त्विके । देहस्तम्भः स्थगयति गतिं०
 M. M. 178, 5 ॥ [स्वभू] इयेपि । देया० Mh. 2, 308 ॥ 554 ॥

[गर्भ] कुक्षौ । गर्भस्थेन समस्तदा । भ्रूणे तदन्तरस्थे जन्तौ । Me. 9 ।
 आशये । गर्भं न जानाति खलस्य कश्चित् । बालके । सुन्दरा गर्भरूपाः ।
 अभ्यन्तरे । Śa. 3 । भ्रूणत्वोपचारात् । Ra. 13, 4 ॥ [जृम्भा] विका-
 से प्रसरे वा । M. M. 312, 3 । वदनव्यादाने । H. V. 1, 2 ॥ 555 ॥
 गात्रविरामे अङ्गघाटने । भ्रूमङ्गोत्कम्पजृम्भा स्मितललितकृता दिव्यनारीजनेन ॥

[शुभ] इयेपि । कः स्या० Mh. 2, 307 ॥ [नाभि] प्रयुक्त० Mh. 2, 305
 इत्यादौ क्षत्रिये द्वादशराजमण्डलमध्यगते चक्रवर्तिनि विजिगीषौ जेतुं प्रवृत्ते च

राजि । तथा चक्रमध्येपि ॥ प्राण्यवयवे । Ra. 7, 9; Ku. 7, 60 ॥ निर्नाभि
कौशेयमुपोढवाणमित्यादौ तु भीमोपि भीमसेन इव मृगनाभौ नाभिशब्दः c. Ku.
7, 7 । नाभौ कौशेयं नाभिकौशेयमिति तु न व्याख्या । अभ्यङ्गनेपथ्ये प्राण्य-
ङ्गोद्भवानां द्रव्याणां निषिद्धत्वात् ॥ 556 ॥

[निभ] व्याजे । कालकूटनिभात्कण्ठे कालकूटः कृतस्त्वया ॥ [सभा] संस-
दि गृहे वा । Ku. 7, 29 । गोष्ठ्यां सहृदयसहासनबन्धे । K. K. S. 1, 46 ।
द्युते द्यूतक्रीडास्थाने । सभायामुद्योगं विदधति यथा धूर्तनिवहाः ॥ [जम्भ]
रये मुखे वा । अहि^० Mh. 2, 304 । अशने । सज्जम्भजृम्भं भवति क्षणेन
॥ 557 ॥

दैत्यभेदे । Sū. 1 ॥ [प्रभु] शक्ते । महेश त्वदृते नास्ति संसारोत्तारण-
प्रभुः । स्वामिनि । Ku. 3, 1 ॥ [रम्भा] कदल्याम् । रम्भोरु संहर रूपम्
c. M. M. 268, 4 ॥ [रम्भ] वैगवे दण्डे । अमुष्य संतापमुषा महिम्ना तृष्णा
प्रशाम्येद्रजसा सदैव । श्रीमन्महाहंसनिषेवितत्वाददः सरोम्भो न न रोचते मे ।
अत्र हि सरो रेफसहितोम्भो मह्यं रोचते स चादो दकाररहित इति व्याख्या-
याम् । दम्भो न रोचतेपि तु रम्भो वैगवदण्ड इति संपद्यते । रम्भस्तु वैग-
वदण्ड इति तु व्याख्या ॥ 558 ॥

[ककुभ] वीणाप्रसेवे वीणाधस्तात्तन्त्रीनिबन्धनस्थाने गेयभेदे ना [sic] ।
ककुभध्वनिनादितैः । अर्जुनद्रुमे दिशि वा । ककुभः ककुभैरिवाजिता इत्या-
दौ ॥ [ऋषभ] गीतस्वरे । Śi. 11, 1 ॥ 559 ॥

[करभ] कनिष्ठामणिबन्धान्तरे । Sp. 1991 । उष्ट्रे । Bh. Ś. 22 ॥
[सुरभि] गत्रि । Śi. 5, 64 । कामधेनौ मनोज्ञे च । Ra. 2, 3 ।
सहस्रक्यैलवालुक्यौ लताभेदौ ॥ 560 ॥

सुरायाम् । सुरभिपानमदोत्कटमानसा । सुगन्धौ मधौ च । Śi. 6, 2 ॥
[दुन्दुभि] मेर्याम् । V. S. 25 । अक्षकिन्दुत्रिकद्वये । दुन्दुभ्या किल किं तथा
पतितया यज्ञौषदी हारिता ॥ 561 ॥

[कुसुम्भ] महारजने पद्मके । कौसुम्भाम्बरधारिणी रतिलघुपालम्बमुक्ता-
ङ्किता । करके जलभाण्डे । विस्लम्भेण कुसुम्भसंभृतजलैर्यात्रासु जग्मे जनैः ॥

[वर्षाभू] ङवे । वर्षाभूभिः सवर्षा भूः प्रावृषं द्योतयत्यसौ ॥ 562 ॥

[विष्कम्भ] विस्तारे । विष्कम्भवष्टभागश्च विष्कम्भत्रिगुणश्च यः । प्रतिवि-
म्बे । दिशः प्रकाशयत्याशु रविविष्कम्भ--- । नाटकांशे भाव्यर्थसूचकेङ्कण्डे ।
शुद्धः संकीर्णो वा द्विविधो विष्कम्भकः प्रयोगज्ञैः c. Bh. N. 18, 35 ॥ [वल्लभ]
दयिते । राजीविनीजीवितवल्लभस्य Vik. Ch. 1, 35 । अध्यक्षे । गोष्ठेषु वल्लभकृता-
तिथिविप्रियेषु । ह्ये । Śi. 5, 56 ॥ [विस्लम्भ] द्वयेपि । याचन्ते ये सविस्ल-
म्भमार्थिनः स्वजना इव ॥ 563 ॥

[वृषभ] द्रव्यभिद्राशकाख्यः ॥ [आलम्भ] स्पर्शने । दुरालम्भा हि वि-
षयाः कण्टका इव वेधिनः । वधे । गवालम्भः कलियुगे विहितोपि न शस्यते ॥
[आरम्भ] द्वयेपि । Ra. 1, 15 v. 1. ॥ 564 ॥

[विदर्भ] जने पुंसि । ततो विदर्भाधिपतेस्तनूजाम् । अभ्यन्तरे पुंस्येव ।
करकमलविदर्भं वैष्णवी तत्र दधे । कुशवियुक्तेनुसर्तव्यम् ॥ [विप्रलम्भ]
विसंवादे । सभ्रद्धमेत्य तृषिता जलविप्रलम्भा दुःखात्प्रयान्ति हरिणा मृगतृष्णि-
काभ्यः । विरहे । Kd. 1, 17 । वञ्चनायाम् । कं बाधते न सुजनं खलविप्रलम्भः
॥ 565 ॥

[किम्] कुत्सायाम् । Ki. 1, 5 । प्रश्ने । किं किं सिंहतनूरसदृशवपुः । वितर्के ।
M. M. 178, 5 । प्रश्न एवाक्षेपपर्यवसायिनि । Su. 3451 ॥ [मा] लक्ष्म्या-
मपि । सदा शक्तेर्भर्ता भवसि ननु मां चापि भजसे see 545, C. । प्रमाणे ।
मेयानुषङ्गिनी मा च ॥ [लक्ष्मी] हरिप्रियायाम् । Su. 79 । संपदि । Su.
278 । शोभायाम् । ŚA. 19 । ओषधिभिश्चपि निघण्टौ प्रसिद्धा ॥ 566 ॥

[ब्राह्मी] वाचि । चतुर्मुखमुखप्रसृतं चतुर्धा ब्रह्मेत्यादौ ॥ [ब्राह्म] ब्रह्म-
भवादौ । ब्राह्मीं कुर्यान्न वा कुर्याच्छैवीं चैव नियोगतः । आदिमहणादिदमाद्यर्थे
॥ 567 ॥

[राम] मृगभेदे । रामसेविता व्यसनता । कृष्णे । रामेण° Mh. 2, 326 ।
चारौ । विश्वाभिराम तव नाम सदा स्मराम । सिते । रामो यशोरामः ॥

[पद्म] अय्यज्योः । पद्माकरास्तं गता हत्यादौ ॥ 568 ॥

संख्याभेदे निधिभेदे व्यूहभेदे च । असंख्यैः पद्मैर्यो विजितबहुसंख्यः
परिवृतः । गजबिन्दुषु । नागजस्य [sic] चत्वारिंशद्वर्षदेशीयस्य गात्रे शोणा
बिन्दवः पद्मवाच्या उत्पद्यन्ते ॥ [धर्म] पुण्ये देवभिदि च । Ki. 3, 4 ।
तत्साधनोपाये पुण्ये । Pr. P. 18 ॥ 569 ॥

स्वभावे । न शक्तिरस्तीह मनुष्यधर्मणः । न्याये । M. 8, 20 । आचारे ।
Ra. 1, 13 । सोमपे याज्ञिके । धर्मः स्वकर्मकुशलो नयतीह पारम् । अहिंसायाम् ।
न० Mh. 2, 319 । उपमायाम् । अवरेट इव ख्यातः शूद्रधर्मा स जातितः ॥
[जामि] द्वयेपि । Sp. 2407 ॥ भर्तृभगिन्यां तत्स्वसृत्वात् ॥ 570 ॥

[काम] काम्ये अभिलाषे च । Sp. 3241 । स्वैरे । Ku. 1, 50 । मनो-
भवे । Ra. 16, 50 । अभ्यनुज्ञाने । K. Pr. 98, 5 ॥ 571 ॥

[यम] अन्तके । Ku. 2, 23 । नित्यकर्मणि । M. 4, 204 । यौ यमावधि-
गतौ सुमित्रया इत्यादौ सहजयोः सहजातयोर्द्वयोः प्रत्येकं च तयोर्यमशब्दः । यमस्य
यमस्वसुधेतौ [?] शब्दावनेनैव निमित्तेन ॥ [क्षमा] क्षितिक्षान्त्योः । क्षमस्व
बाल्यादुदितं क्षमापते ॥ [क्षम] युक्ते । Ki. 1, 45 । हिते । त्वत्० Mh. 2,
310 ॥ 572 ॥

[श्याम] हरिति । M. M. 161, 5 । कृष्णे । Me. 18 । निशि । K. Pr.
180, 1; c. V. Ś. III, 1 । कान्तायामप्रसूता भवेच्छ्यामा इत्यादिकृतलक्षणायां
नायिकायाम् । Me. 79; c. Sp. 6542 । प्रियङ्गुलतायाम् । Me. 101 ।
वटभेदे । Ra. 13, 53 ॥ 573 ॥

[समा] वर्षे । U. R. 27, 16 ॥ [सम] अनुचनीचे देशे । क्षणप्राप्ते वे-
गद्युपरतिमवाप्नोति च समम् । सर्वस्मिन् । यातः समेषामुपजीव्यतां यः । सदृक्षे ।
Bhag. 12, 18 ॥ [गुल्म] सेनाभिदि । न० Mh. 2, 315 । रक्षास्थाने
ब्रह्मादौ । ममापि नाम वारणस्य रक्षापेक्षीणि गुल्मकस्थानानि । गह्वरे । अशोक-
गुल्मे पिहितस्त्वमास्व ॥ 574 ॥

[धर्म] उष्णे गुणे । Śū. 6 । स्वेदाम्भसि । M. M. 66, 10 । व्रीष्मे ।
Ra. 16, 43 । भावभिदि सात्त्विके भावविशेषे रूढ्या वर्तते । Śi. 1, 58 ।
आतपे । Bā. VI, 36 ॥ [तोकम] हस्तिन्मात्रे आर्द्रतोपलक्षके । ब्रह्म० Mh.
2, 317 । हरिते यवे । क्लीबः क्रीणीत तोकमानि ॥ 575 ॥

[सीमा] अवधौ । M. 8, 6 । स्थितौ मर्यादायाम् । सीमां० Mh. 2, 333 ।
क्षेत्रे । सीमाः पक्कफला विदन्ति परितः साधुर्यथा सत्क्रियाः । विषये । सीमां यदा
याति दृशोः कृशाङ्गी । केशभूषणे । सीमाभूषितसीमन्ताः ॥ [द्रुम] वृक्षमात्रे
चैशकुलोद्भवे च । Śi. 19, 8 । पारिजाते । द्रुममुच्चखान तृणवत्तदद्भुतम् ।
॥ 576 ॥

[क्षेम] कुशले । Dhv. 77, 5 । लम्बरक्षणे । क्षेमे सुभिक्षे० Bh. Pā.
5, 4, 68 vol. II., 438, 9 ॥ [ग्राम] संवसथे वसत्यन्नपानादिविशिष्टे स्थाने ।
Su. 1771 । गेयभेदे । Śi. 1, 10 । एतेनैव निदर्शनेन करणपामः समग्रो गत
इत्यादौ वृन्दे समूहे सपूर्वक उत्तरपदीभूतः केवलस्याप्रयुज्यमानत्वात् ॥ 577 ॥

[भ्रमि] मोहे । K. Pr. 105, 8 ॥ [भ्रम] अतस्मिन्स्तद्गहे । Śā. 137 ।
मूर्छायाम् । यष्टी० Mh. 2, 323 । तक्षभाण्डे । Ra. 6, 32 । छत्ने ।
शुशुभे शारदो राजा सिताभ्रभ्रमविभ्रमेण यः [?] ॥ 578 ॥

[रश्मि] घृणौ । Śā. 54 । प्रगहे । Ra. 2, 28 । वल्गायामपि ॥
[उमा] भङ्गायाम् । समन्ता० Mh. 2, 309 । दुर्गायाम् । Ku. 1, 26 ॥
[भीम । भीष्म] रुद्रे । M. St. 28 । राजभेदे । V. S. 21 । भयानके ।
भीमां भुकुटिमावधन् ॥ राजभेदे । Ki. 3, 19 । गाङ्गेयादिपदपरिहारेण
पर्यायवक्रतया भयानकेपि तौ भयानकेभिषेयवल्लिङ्गौ ॥ 579 ॥

[सूक्ष्म] अध्यात्मविषये । S. P. 20 । अध्यात्ममन्तरात्मविषय रूपम् ।
अल्पे । सूक्ष्माक्षरेक्षणदिवाशयनैश्च नित्यम् ॥ [हिम] शीते । Ku. 2, 33 ।
तुषारे । Ku. 1, 3 ॥ [भूमि] स्थाने आश्रयमात्रे । Ku. 5, 45 । पात्रे
योग्ये । H. Ch. 18, 13 । दशायाम् । सा भूमिर्दुर्गमा नृणाम् ॥ 580 ॥

[वाम] योषिति प्रतिकूले च । वामा अवामा अपि नैव सव्याः । वल्गौ
चारौ । Me. 9 । सध्ये दक्षिणेतरे । Me. 93 ॥ [वामी] अश्वायाम् ।
तवामी वामीभिः सदनसाविधा भान्ति सुचिरम् । हार्यवस्त्वर्थवाहयुग्मकृते
नेतव्यपदार्थप्रयोजनवाहनद्वयसंपादिते गन्ध्यादौ । Ra. 5, 32 ॥ 581 ॥

[जिह्वा] कुटिले मन्दके वा । Ki. 1, 8 ॥ [श्रम] प्रयत्ने खेदे वा । Ku

5, 45] [क्रिमि] रोगे क्रिम्युपलक्षिते । मयोष्टकं क्रिमिकरम् ॥ 582 ॥

[क्रम] परिपट्याम् । Ku. 5, 32 । कल्पे न्याये । कोयं क्रमो यत्परिगृह्य° Mh. 2, 310 । पादक्षेपे । K. K. S. 1, 1 । परंपरायां प्रवाहे । गुरुपर्वक्रमाक्रान्तस्मृतिभ्रवणशालिनीत्यादौ । आनन्तर्ये । Ra. 3, 7 । पदसंधौ पदमेलनायाम् । नानृषिः कुरुते काव्यं नारुद्रः क्रमपाठकः ॥ [शमी] शिम्बायां फलपूर्णे शाखावयवे । न्यमोध° Mh. 2, 330 । द्रुमभिदि । Ra. 3, 9 ॥ 583 ॥

[कूर्म] प्राणिनि । Su. 1033 । यमिनामासने । निबध्य कूर्मं निगृहीतचित्तः ॥ [नेमि] नीचैर्ग° Me. 106 इत्यादौ कूपाङ्गे खरटिकायाम् [sic] । तिनिशो वृक्षभेदः ॥ 584 ॥

[शम] हस्ते । षट्त्रिंशच्छमषड्भागसंमिता वेदिरुत्तमा । निजमण्डलव्यवस्थायां राज्ञाम् । Bâ. I, 24 ॥ [आम] रोगे । Śi. 2, 54 ॥ [स्तोम] अध्वरे । अग्निष्टोमादयो यज्ञाः । स्तुतौ । शंभोः स्तोमविधौ समुद्धतधियो धन्या जनाः केचन ॥ 585 ॥

[मध्यमा] दृष्टरजस्कायां कन्यायाम् । मध्यमा° Mh. 3, 464] [मध्यम] गीतस्वरे मध्यमध्ये स्वरन्यासत्वात् । सुप्रतिष्ठौ स्मृतौ ज्ञेयौ द्वौ मा-मौ षड्मध्यमौ । देहमध्ये । Ku. 5, 20 । देशभेदे । देशोऽसौ मध्यमः ख्यातस्त्वन्तरा हिमाविन्ध्ययोः । राजभेदे । Ra. 13, 7 ॥ 586 ॥

अन्यूनानतिरिक्ते । द्वयोस्तु तज्ज्ञं प्रवदन्ति मध्यमं° c. Su. 2019 ॥ [संभ्रम] भये । पौलस्त्यपीनभुजसंपदुदस्यमानकैलाससंभ्रमविलोलदृशः प्रियायाः । संवेगे त्वरायाम् । संसंभ्रमा सत्तुसुहृत्समाहितैः । आदरे । सुभ्रु किं संभ्रमेण ते ॥ [व्यायाम] परिश्रमे । व्यायामभुण्णगात्रस्य Kâś. Pâ. 6, 1, 63; Suśr. II, 139, 12 ॥ 587 ॥

पौरुषे । फलन्ति व्यायामा यदि भवति चैवं वशगतम् । कृत्ये चाणक्यलक्षिते कर्तव्यविशेषे । Bâ. I, 24 ॥ [विद्रुम] वृक्षे । वेलातटेपूजतविद्रुमेषु । रत्ने । Ku. I, 44 ॥ [नियम] यन्त्रणायाम् । आकारवांस्त्वं नियमादुपास्यो

न वस्त्वनाकारमुपैति बुद्धिः । प्रतिज्ञायाम् । इति० Mh. 3, 459 । निश्चये ।
अयं मे नियमो देव यस्यां दिशि स वर्तते । व्रते । Ra. 1, 94 । नियमार्थोयं
योग इत्यादौ व्यावृत्तौ यन्त्रणापर्यवसायिन्याम् ॥ 588 ॥

[विभ्रम] हेलायाम् । Ku. 1, 4 । भरते हेलाविभ्रमादीनां भेद उक्तः स
इह हेलासामान्येन प्रसिद्धत्वा - - लक्षत्वाच्च न गृहीतः । भ्रान्तौ । पुंसोपि मृ-
गतृष्णाया यस्यास्ति जलविभ्रमः ॥ [विक्रम] शक्तौ । विक्रमोजित०
Su. 581 । क्रान्तौ । व्यञ्जितक्रम इव त्रिविक्रमः ॥ [तलिम] द्वयेपि ।
V. S. II, 23 ॥ [आगम] शास्त्रे । आगमास्तत्त्वशांसिनः । ग्रहणेपि
Ra. 1, 15 ॥ 589 ॥

[अगम] गत्यभावे द्रुसाधर्म्यादौ च । U. R. 27, 16 । दुर्गे दुर्गमे देशे ।
अगमशिखरारूढश्चन्द्रः कथं वद जीयते ॥ [गौतम] बुद्धे । गौतमेन यदुदस्य-
ताशयं प्रोद्धृतं जगदुपद्रुताशयम् । मुनौ मुनिविशेषे । Ra. 11, 34 ॥ [संगम]
नदीसंभवे । संगमो यत्र समुद्रकान्तयोर्विहारवीथी ध्रुवमिन्दुलक्ष्मणः । सङ्गे ।
संगमविरहविवेके० Sp. 6671 ॥ 590 ॥

[आश्रम] ब्रह्मचर्यादौ । Ku. 5, 30 । मठे । आश्रमेषु सततपवृत्ताच्च
मन्त्रेषु । तपस्विनां स्थाने । कुसुमशरमुनिराश्रमब्रह्मचारी ॥ [निगम] वणि-
कपथे पुरे वा । न खलु निगममार्गं याति साध्वी कदाचित् । वेदे । साम्राज्ये
निगमस्य सर्वविषये शंभोरिवोञ्जन्मभते ॥ [नैगम] वणिजि नागरे वा । पुराणि
श्रेणयश्चैव शिल्पिनो नैगमास्तथा ॥ 591 ॥

विप्रे । नैगमाः सानुमन्तः ॥ अतस्त्रिष्विति । त्रिष्वित्येतत्परमशब्दं यावदनु-
वर्तते ॥ [सत्तम] द्वयेपि । शृणु त्वं मुनिसत्तम ॥ [प्रथम] द्वयेपि । इक्ष्वा-
कुवंश्यः प्रथमो० Ra. 6, 71 ॥ उत्कृत्यो० M. M. 173, 2 इत्यादौ क्रियावि-
शेषणत्वाददित्वमेव गम्यते ॥ [अधम] न्यूने गर्हिते वा । Pa. 3508, d
॥ 592 ॥

बुधस्थेपि । अधमावस्थितकुशला न जडा उच्चैःपदं यान्ति ॥ [अवम]
एवमिति व्यर्थम् । न्यूने गर्हिते वा प्रतिषिद्धे । अयं प्रभृत्यनव-
माङ्गि० Ku. 5, 86 । बुधस्थेपि । जडैरापूर्यतेम्भोधिरवमोसौ किमद्भु-

तम् ॥ [अग्रिम] अग्रे अग्रमेवे । अग्रिमं न परिपीडयेद्दृशम् । प्र-
धाने । सर्वेषामग्रिमो ब्रह्मा वृणुयात्प्रथमं तु तम् ॥ [परम] उत्कृष्टे । परम
यो महत्तेजः परमं यो महत्तपः । अभ्यनुज्ञाने । Ku. 6, 35 ॥ 593 ॥

[ललाम । ललामन्] नवस्वर्थेषु ललामललामन्शब्दौ । ललामन्शब्दो
नान्तोप्यर्थसाधारण्यादिह गृहीतः । उदाहरणमन्वेष्ट्यम् । दिङ्मात्रं तु दर्शयते ।
पुच्छे । लीला० Mh. 3, 398 । पुच्छे अद्वयस्य स्वाभाविके द्रव्ये मुखपट्टे ।
सिन्दूरपूरपरिपूर्णललामभङ्ग्या पत्युः प्रतापमिव दर्शयते वरादिवः । ललामन्श-
ब्दो रत्ने । Ra. 5, 64 ॥ 594 ॥

[निष्क्रम] बुद्धिसंपदि । निष्क्रमो० Mh. 3, 458 ॥ [परिश्रम]
व्यायामे यत्ने वा । साफल्यं भजतु परिश्रमो विधातुः । खेदे । वृथा कृथा मा
स्म सखे परिश्रमम् c. Ki. 8, 7 ॥ [अभ्यागम] युद्धे । अभ्यागमो०
Mh. 4, 214 । आभिमुख्यागतौ । Si. 1, 23 ॥ 595 ॥

[उपशम] शान्तौ । प्रवाते वाते यन्नहि भवति वह्नेरुपशमः । विनीतता-
याम् । श्रुतमुपशमैकश्रमफलम् c. Sp. 5256, b ॥ [उपक्रम] चिकित्सायाम् ।
असाध्योपक्रमा रोगा नारभ्यन्ते चिकित्सितुम् । आरम्भे । उपक्रमः संप्रति
निष्फलो भवेत् ॥ नन्दोपक्रमं प्रमाणानीत्यादौ आरम्भ एव । तदाद्याचिख्यासा
तु समाससंनियोगशिष्टान्नपुंसकलिङ्गादवगम्यते । चिकित्सायामुपक्रमशब्दो रूढ
एव न तूपायपूर्वारम्भत्वोपचाराद्वर्तते ॥ उपधायां धर्मादिना सचिवपरीक्षायाम् ।
उपक्रमैरस्वलितैर्विशुद्धाः c. Ra. 18, 14 ॥ 596 ॥

[उपगम] अङ्गीकृतौ । धर्मोपगमशुद्धात्मा । समीपगमने । उप० Mh. 4,
216 ॥ [यातयाम] जीर्णे । यातयामं गतरसं पूतिपर्युषितं च यत् । परिभुक्ते ।
दर्भाः कृष्णाजिनं मन्त्रा ब्राह्मणा हविरग्नयः । अयातयामान्येतानि नियोजयानि
पुनः पुनः ॥ 597 ॥

[ज्या] मौर्व्याम् । Ra. 6, 40 । भूमावपि । ज्याबद्धबाहुः स च तद्विपु-
श्च ॥ [द्यौ] नाके देवस्थाने मेरुपृष्ठद्वौ । द्यां नीतपौरा० Ra. 16, 9 । अन्त-
रिक्षे आकाशे । द्यामालोकयतां कलाः कलयतां ज्ञायाः समाचिन्वताम् । द्योश्च-
रन्ति ॥

स्वैतकूपम् ॥ [गव्य] ज्यायां गोसमूहे च गव्याशब्दः । गव्योपचारकुशलः
शलभानिशारीन् । रागद्रव्ये गोरोजनाख्ये । गव्यकर्पूरकुङ्कुमैः ॥ 598 ॥

गोक्षीरादौ दधि । Ku. 7, 72 । आदिग्रहणाद्भवहितादौ ॥ [अर्थ] इयेपि ।
Su. 487 ॥ [कल्य] सुरायां खियाम् । कल्यपालगृहं गत्वा येन्विषन्त्यासृती-
बलम् ॥ 599 ॥

सज्जनीरोगदक्षेषु । कल्यः कलासु च कृती इहभक्तिराद्यः ॥ [काल्य]
अहर्मुखे । काल्यमुत्थाय संस्मरेत् । प्राप्तकाले । नाकाल्यस्तु कदाचन ॥ [भाग्य]
शुभे कर्मणि । अस्मद्भाग्यविपर्ययाद्यदि परं देवो न जानाति तम् । अशुभेपि ।
मुखं वा दुःखं वा भवति हि नृणां भाग्यविहितम् ॥ 600 ॥

[दाय] यौतकादिधने सुदायादौ । प्रकृतौ ° Mh. 2, 357 । दाने । M. M.
106, 8 । पैतृके भोज्ये । M. 9, 158 ॥ [जन्य] विशाखाया ज्ञातिषु ।
समेन समयं जन्यैर्ब्रह्मदेयां प्रकल्पयेत् । विशाखाया भृत्येषु । Ra. 6, 30 v. l. ।
वरस्निग्धेषु । M. M. 197, 4 ॥ 601 ॥

निर्वादे लोकवादे । तत्त्वो ° Mh. 2, 353 । जनके । जन्येन तेनाजनि
सुप्रतिष्ठः । युद्धे क्रीवे । Si. 19, 13 । कार्ये उत्पाद्ये त्रिषु । अनन्यजन्यं दौर्ज-
न्यम् । अयमुत्पादितेपि कैश्चिर्ज्ञातः ॥ [क्रिया] आरम्भे । मन्त्रमूलाः क्रिया
राशाम् । निष्कृतौ । महा ° Mh. 2, 344 । शिक्षायाम् । Ra. 3, 29 ।
पूजायाम् । Ra. 2, 16 । संप्रधारणे विचारे । क्रियां विना कोमिजानाति
कृत्यम् ॥ 602 ॥

उपाये । सप्त सामादिकाः क्रियाः । कर्मणि व्यापारे । Ku. 3, 35 ।
वेष्टायाम् । Bh. Ś. 77, c । चिकित्सायाम् । अक्रियायां ध्रुवो मृत्युः
क्रियायां संशयो भवेत् । करणे निष्पादने । Ku. 1, 7 । धात्वर्थे । विशे-
षदर्शने यत्र क्रिया तत्र व्यवस्थिता । आख्याते तिङुन्ते धातौ । AK. I, 6, 2 ।
संस्कारे । Ra. 3, 10 । और्ध्वदैहिके मृतसंस्कारे । Sp. 6592 ॥ 603 ॥

[गृह्य] शाखापुरे मूलनगरादन्यस्मिन्पत्तने । गृह्ये श्रीमद्वन्तिवर्गनगरे ते
भूमिदेवाः स्थिताः । अस्वैरिणि अधीने । स्वा ° Mh. 2, 347 । पक्ष्ये तद्व-
र्गपविष्टे । Ki. 2, 5 । गृहासक्ताण्डजमृगे । गृह्यकेलिकलनाकुतूहलात् ॥ गृह्य

एव न ताः पुनः पतिकुलं योग्याः समालम्बितुमित्यादौ बहिर्भवायां खीलिङ्ग
एव निपातितः ॥ 604 ॥

[रूप्य] हेमि रजते वाहते टङ्करूपतां नीते । मणि० Mh. 2, 370 । रजते
प्रशस्ते वा । रूप्यभिचिषु संक्रान्तप्रतिविम्बाः पुरस्त्रियः ॥ [माल्य] पुष्पे तत्स-
जि वा । Ku. 7, 19 ॥ 605 ॥

[हृद्य] हृद्भवे । जमाह रूप्यं व्यवहारयोग्यं हृद्योऽस्य शोकस्तु न निर्ज-
गाम । हृत्पिये सांप्रतिकतुष्टिकरे हृदयहिते परिणामसुखदे वा । Ra. 11, 68 ।
वशीकरणमन्त्रे । हृद्यसाधनविधौ निबद्धधीः ॥ [सत्य] शपथे । न पक्षपाते-
न वदामि सत्यम् N. Ch. 1, 27 ॥ 606 ॥

[द्रव्य] भव्ये योग्ये । न शास्त्रमद्रव्येऽव्यर्थवत् । औषधे । द्रव्यं पीत्वा तु
न स्वपेत् । धने । द्रव्यसंचयपरो नरोधमः । गुणाधारे । Śi. 5, 38 । गड्य-
न्वेष्ट्यम् । विशेष्ये । कस्य० Mh. 2, 356 । परमाणौ । अद्रव्यमनेकद्र-
व्यं च द्रव्यम् ॥ [तिष्ठ्य । पुष्ट्य] कलौ युगविशेषे भे नक्षत्रे च । तिष्ठ्योप्य-
नर्थकर इत्यतिचित्रमेतत् ॥ इत्येपि । पुष्ट्ययोगपरिपोषितभियः ॥ पुष्ट्यरागे-
पि मणिविशेषे पुष्ट्यशब्दं केचिदब्राह्मणः । स च भीमो भीमसेन इतिवद्भवि-
ष्यति ॥ 607 ॥

[पुण्य] धर्मे सुकृतफले । Me. 30 । सुकृते धर्मसाधने कर्मणि ।
पूर्वपुण्यपरिपाकलभ्यया । पूते पवित्रे मनोज्ञे रमणीये वा । Me. 33 ॥

[सौम्य] मनोज्ञे । कायं गहत्मान्क च नाम सोमसौम्यस्वभावाकृतिरेव
साधुः ॥ 608 ॥

[अर्घ्य] त्रयेपि । Ku. 1, 58 । पूजार्थं द्रव्यमुदकतण्डुलादि - धरूपम-
र्घ्यशब्दवाच्यम् । अर्घ्यार्थं चोदकादिभिन्नं - - - ॥ 609 ॥

[कक्ष्या] स्पर्धायाम् । स तुल्यकक्ष्यो रिपुणा धनंजयः । काञ्च्याम् ।
कक्ष्यावबद्धसिचया किमियं नु शेते । गृहान्तरे । Ku. 7, 70 । एवं सप्तकक्ष्यं
राजवेदमेत्यादौ ज्ञेयम् । प्रतिज्ञायाम् । Nâg. 64 । तुलायाम् । वणि०
Mh. 2, 341 । पुंसः सारसने कटीवल्लभन्यनभाण्डे । परिधानाद्बहिः कक्ष्या
निबद्धा स्नासुरीभवेत् ॥ 610 ॥

[रथ्य] रथोद्वाहे वाजिनि । हरिरथ्यं रथं० c. Ra. 12, 84 । मार्गे । M. M. 27, 1 । रथसमूहे । अद्वीयरथ्यागजताकुलेस्मिन् ॥ [काय] संघात-
लक्ष्ययोः शाश्वतोक्त्या गृहीतः c. Śâśv. 490. 748 । उदाहरणं त्वन्वेद्यम् ।
कदैवते । कायं हविर्निर्वपतीह । कः प्रजापतिर्देवतास्येति व्युत्पत्त्या ॥ 611 ॥

[क्षय] निलये मृत्यौ च । Su. 44, d । कल्पान्ते । क्षयकालेपि निरा-
कुलः कृती । विशिष्टे रोगे राजयक्ष्मणि । क्षयः क्षीयेत नान्यथा । अपचये ।
Ki. 2, 9 ॥ [भव्य] सति विद्यमाने भाविनि वा । अर्थोयमर्थोत्तरभव्य
एव c. Ku. 3, 18 । योग्ये । Ku. 1, 22 । शिवे कल्याणे । भव्यं भव्यमिदं
कुतः परिणतं यदुद्द्यते त्वादृश इत्यादौ । फलभेदे । रे भव्य पालेवत रे चिरे
रे ॥ 612 ॥

[प्राय] मृतावनशने वा । Ra. 8, 93 । बाहुल्ये । Ku. 3, 28 ।
सदृशे उत्तरपदीभूतः । कायं० Mh. 2, 361 ॥ प्रायश्चापं० Me. 71 इत्या-
दौ प्रायःशब्दः समासान्तो निपातो बाहुल्यार्थः ॥ [धिष्ण्य] स्थाने ।
Śâ. 83 । दैत्याचार्ये । गोष्ठीषु धिष्ण्यधिषणाविव राजमानौ । वह्निभेदे अग्नि-
विशेषे । ऋत्विजस्तत्र० Mh. 2, 360 ॥ 613 ॥

[वैद्य] इयेपि । औत्सुक्यमोहारतिदाञ्जवान योपूर्ववैद्याय नमोस्तु तस्मै ॥
[शय्या] इयेपि । Kād. I., v. 8 ॥ [तार्क्ष्य] इयेपि । वृषे सङ्गं
बिभ्रद्भवसि सततं तार्क्ष्यवहनः c. 545, C. ॥ [पूज्य] इवशुरे । पूज्यागारे०
Mh. 2, 362 । सज्जने । सदा सेव्याः पूज्याः प्रचुरतरसंतोषविभवाः
॥ 614 ॥

[दस्यु] इयेपि । दस्यूदस्यकृपाण० [sic] M. M. 188, 5 ॥ [वर्य] इये-
पि । वर्याश्चाञ्चल्यवर्चायां न कुर्युर्मानसं बुधाः ॥ [सव्य] वामे । R. V. 1 ।
दक्षिणे । Ku. 3, 70 ॥ [अर्थ्य] न्याय्ये । Ra. 1, 59 । विपश्चिती । अ-
र्थ्या० Mh. 2, 336 ॥ 615 ॥

[अन्त्य] अधमे । अन्त्येषु जन्तुषु च यस्तमसावृतेषु M. M. 39, 8;
c. 373, 15 । अन्तर्भुवि अवसानभवे । अन्त्यगुणमादिना विभजेत् ॥ [मध्य]
न्याय्ये । मध्ये वर्त्मनि वर्तते नहि खलो दौर्जन्यपण्याभयः । अवलम्बे कायस्य

मध्यमे स्थाने । Ku. 1, 39 । अन्तरे । Me. 18 । अनधिकन्यूने ।
K. K. S. 1, 44 ॥ [मध्ये] स्त्रीणां मध्येनुरागो विगलितहृदयान्नैव कस्यापि
जन्तोरित्यादौ उद्दिश्यवाचक उद्दिश्यशब्दार्थप्रतिपादकः । मध्येशब्दः सप्तम्य-
न्तप्रतिरूपको निपातः स्त्रीणां मध्ये स्त्रियः प्रतीत्यर्थः H 616 ॥

[अन्य] इतरस्मिन् । अन्या हि सन्ति सखि भाजनमीदृशानां वैरी भवेद्य-
दि न वेपथुरन्तरायः c. S. K. 27, 14 । असदृशे असाधारणे । अन्यैव
काचिक्षिपिः ॥ [त्रयी] त्रिवेद्यां वेदत्रयीसमवेते । M. St. 7 । त्रितये ।
Śi. 2, 3 ॥ [मन्यु] दैन्ये । तीव्राभिपङ्गुप्रभवेण मन्युना c. Ku. 3, 73 ।
क्रतौ । न० Mh. 2, 365 । क्रुधि । Ki. 1, 27 ॥ 617 ॥

[चर्या] पूजायां व्रतक्रियायां वा । M. M. 343, 7 ॥ [गेय] गातव्ये ।
प्रगे यो गेयानि प्रथयति पुरस्ताद्गवतः । गायने । साक्षां० Mh. 2, 348 ।
भग्यगेयेत्यत्र कर्तरि निपातितः c. Pā. 3, 4, 68 ॥ [ययु] अश्वे । ययुयायि
ययोयेय इत्यादौ c. D. Ś. 22 । अश्वमेधाश्वे । राजन्यास्ते० Mh. 2, 367 ॥
[मूल्य] विनिमये एव द्रव्यान्तरप्रतिदाने । मूल्यं तस्य ससागरा वसुमती सत्यं
कियदुपैर्यते । भूतिविनिमये एव । पञ्चकं मूल्यमस्य । धने । पथा० Mh. 2,
367 ॥ 618 ॥

[काव्य] महे । Śi. 2, 2 ॥ [कुल्या] नीरप्रणालिकायाम् । उदीर्णे
शीतांशौ मकरमुखकुल्याभिरभितः प्रसर्पन्ति स्फीताः शशिमणिरसौषाः प्रतिनि-
शम् ॥ कुल्यातुल्यं प्रसरति सदा नेत्रयोरस्तु तस्या इत्यादौ नद्यां कुल्याल्पा
कृत्रिमा सरित्त्वादौ लक्षितायाम् c. AK. I, 10, 34 ॥ [कुल्य] अस्थि ।
कुल्याभरणभूषिताम् । कुलोद्भवे । Sp. 4102 ॥ 619 ॥

[चोद्य] चोदनार्हे । अधीयानोप्यलब्धार्थो न चोद्यः स्यात्कथंचन । चोदने आ-
क्षेपे अद्भुते वा । Śi. 9, 16 ॥ [गोप्य] दासमनुषु । आरोप्यते० Mh. 2,
348 ॥ 620 ॥

[योग्य] प्रवीणे । सेवां० Mh. 2, 368 । उचिते । तूष्णीमेवासितुं योग्यं
विदुषा वृद्धसंनिधौ ॥ [योग्या] अभ्यासे । Ra. 8, 19 ॥ [संख्या] एकत्वा-
दौ । H. Ch. 3, 1 । विचारे । संख्यातीतं वेत्ति को वस्तुतत्त्वम् ॥ 621 ॥

[आप्य] इयेपि । अनाप्यं जलसंसर्गाद्विरुद्धं खलचेष्टितम् ॥ [याप्य] नेतव्ये । याप्यः कालो भवति त्रिधुरे दैवयोगे कथंचित् ॥ शेषत्वादायुषो याप्य इत्या-
दौ नेतव्यत्वोपचाराद्वोगे दैर्घ्यकालिके ॥ गहिंते । M. 9, 4 v. 1. ॥ [आस्य]
मुखान्तरे । आस्यं० Mh. 2, 337 । आसने स्त्रीलिङ्गः । उपास्या स्यादा-
स्या समवहितचित्तेन विदुषा ॥ 622 ॥

[पथ्या] आद्येषु त्रिषु पादो भवति भवति तु पथ्येत्येवंलक्षणलक्षित आर्या-
भेदः ॥ [पथ्य] औषधे । पथ्यं० Mh. 2, 360 । अगते पथः । न्याय्ये ।
Sp. 7131 ॥ [पाक्य] विधुरं तस्य किं यस्य पाक्यं - - - । पाक्यरस-
वाक्यविचारणाभिरित्यादौ पाकार्हणे ॥ 623 ॥

[कृत्य] छेदनीये कार्ये च । कृत्यं कुकृत्यं धिषणाशलाकया । विद्विष्टे परैर-
वमानिते धनादिभिर्भेद्ये । तान्कृत्यानवमन्यते यदि नृपस्तत्स्यात्कृतार्थः श्रमः ।
यत्कौटिल्यः । कुडलुब्धभीतावमानिताः परेषां कृत्या इति ॥ [कृत्या] देवता-
याम् । कृत्यां देवीमबन्धयम् ॥ [वाच्य] कुत्सिते । न वाच्यस्तेन वर्णितः
॥ 624 ॥

उपालभ्ये । Ra. 14, 61 ॥ [चैत्य] स्तूपे बौद्धदेवताभेदे । चैत्यं वन्देत
स्वर्गकामः । उद्देशादपे प्रसिद्धिहेतौ वृक्षे । Me. 23 ॥ [चय] प्राकारमूलब-
न्धे संचये च । प्राकारश्चयहीनः सततं विपरीततां वहति । संचे । Śi. 1, 3
॥ 625 ॥

[साध्य] इयेपि । असाध्यां साध्यपदवीम् ॥ [वन्य] वनसमूहे । वन्यां
जगाहे वनलब्धवर्णः । वने साधुनि । Ra. 2, 37 ॥ 626 ॥

[छाया] आतपाभावे । Ku., 1, 5 । प्रभायामपि । Kād. 5, 11 ।
प्रतिमायाम् । Ra. 2, 6 । गङ्गायाम् । Ra. 13, 2 । संवाहे । छाया० Mh. 2,
351 । येन केनचित्प्रकारेण सेवकसंतोषणं संवाहः । न्याय्ये औचित्ये । यः
Mh. 2, 351 । उत्तरपदीभूतः प्रायेणात्र प्रतिबिम्बार्थ एव ॥ 627 ॥

[सह्य] आरोग्ये शाश्वतेनोक्तः c. Śāśv. 485 । उदाहरणं त्वन्वेप्यम् ॥
[वीर्य] बले प्रभावे वीरकर्मणि वा । Ra. 5, 37 । रेतसि । उभे एव क्षमे
सोढुमुभयोर्वीर्यमाहितम् c. Ku. 2, 60 ॥ 628 ॥

[जया] देवीभेदे । तां जयाविजयादानसंमुखीम् । ओषधिर्द्वयोर्द्वयोः स्त्रीपुंसयोः । एका जया अन्यो जयः ॥ [जय] भारते । ततो जयमुदीरयेत् e. g. Mahābhār. I, 1, 1 ! जयो नामेतिहासोयमिति वचनात् । गणे प्रमथे उत्कर्षे च । तस्मै जयाय निजवर्गजयैककर्त्रे । अभिभवे । Kd. 1, 22 ॥ [आर्य] ज्येष्ठे । M. Ch. I, 54, b । ब्राह्मणे । आर्यकर्म न कुर्वीत शूद्रस्तत्कर्म वा द्विजः । सज्जने । Sp. 4811 ॥ 629 ॥

[आर्या] छन्दोभिदि । जघनचपलाप्यनार्याः Kutt. 312, c. 757 ॥ [चित्या] चितायाम् । चित्यामा० Mh. 2, 349 । अभिचयने । चित्य० Mh. 2, 349 ॥ [सभ्य] सामाजिके प्रत्ययिते अविसंवादके वा । Ku. 7, 29 । अभौ अभिविशेषे शालाग्रौ । सभ्योभिरिव पञ्चमः ॥ 630 ॥

[दूष्य] इभमध्यबन्धन्यां दूषणीये च । दूष्यो० Mh. 2, 358 । पटगृहे । Śi. 5, 21 ॥ [सैन्य] बले सेनायाम् । Ku. 2, 52 । तत्समवायिनि सैनिके । Śi. 5, 28 ॥ 631 ॥

[माया] बुद्धजनन्यविषयोः । मायाजन्मापि० Mh. 2, 366 । वञ्चनाया-मिन्द्रजाले । Ra. 2, 62 । वञ्चनाविद्याधिष्ठातृदेवतायाम् । मायादेवी० Mh. 2, 366 ॥ [जात्य] कुलजे । चतुरगमनो यो जात्यश्वः [sic] स गौरिव वाहते Su. 283 । कान्ते उत्कृष्टे । M. M. 110, 1 v. l. ॥ 632 ॥

[आदित्य] सूर्ये । Ku. 2, 24 । गीर्वाणे । आदित्या व्यत्ययं हित्वा त्वां स्तुवन्ति पुरातनम् ॥ [श्वशुर्य] स्याले देवरे च । ज्येष्ठः श्वशुर्यः स्यालो च संमान्यौ गुरुवत्स्मृतौ ॥ [अहार्य] द्वयेपि । Ku. 5, 8 ॥ 633 ॥

[नादेय] भूमिजम्बादयः प्रायो लताभेदाः । नद्यां भवे । नादेय० Mh. 3, 482 ॥ [जघन्य] पश्चादर्थे । उत्तिष्ठेत्० Mh. 3, 480 । गर्हिते । Su. 2919 ॥ 634 ॥

[प्रणाय्य] अभिलाषविनिर्मुक्ते । ज्येष्ठाय पुत्राय पिता ब्रह्म प्रब्रूयात्प्रणा-य्याय वान्तेवासिने Chh. U. 3, 11, 5 । असंमते चौरादिके । अवाप्नुया-त्सोप्यचिरेण निग्रहं समं प्रणाय्यैर्यदि संवसेन्नरः ॥ [आशय] आधारे । त्रिनि-मज्जेज्जलाशयम् । हृदि । निर्मलाशयतया जितं जगत् । अभिप्राये । कस्याप्यत्र परिस्फुरन्ति विदुषो गूढाशया उक्तयः ॥ [अश्वीय] अश्वसंहतौ । अश्वीय-रथ्यागजसंकुलेस्मिन्संग्राममूर्ध्नि प्रसहेत कस्त्वाम् c. Mh. 2, 369 ॥ 635 ॥

अश्वहिते । अश्वीयेषु श्वसितबहला विक्रमन्तेश्ववर्याः ॥ [अपत्य]
पुत्र्याम् । Ku. 1, 27 । इयेपि । M. M. 12, 2 ॥ [ब्राह्मण्य] ब्राह्मण-
त्वे तत्कर्मणि च । जात्याचारकदर्थनाविरहितं ब्राह्मण्यमात्मेच्छया । संघे । इष्ट्वा
ब्राह्मण्यमुत्थेय [?] दक्षिणोद्धृतपाणिना ॥ 636 ॥

[मलय] पर्वते । Sp. 4734 । आरामे । एतेलयो मलयवञ्जुलमञ्जरीषु
कूजन्ति मञ्जु घनसौरभबद्धभावाः ॥ [प्रणय] विस्त्रम्भे । Sp. 2991, d ।
याज्ञायाम् । Ku. 5, 35 । प्रेम्णि । पुष्पैर्मूलफलैः प्रिये प्रणयिनि प्रीतिं कुरु-
ष्वाधुना । संस्तवे परिचये । Ku. 5, 11 ॥ 637 ॥

[संस्त्याय] संघाते संनिवेशे वा । संस्त्यायेन चरन्ति हन्त हरिणा हारिण्या-
मी कानने । गृहे । संस्त्याये निवसन्त्युपेतमतिथिं कालेवजानाति कः ॥ [संनय]
पश्चादवस्थायिनि बले अनुबलाख्ये । संनयोप्यनुमयावसन्नया [?] । द्रव्यमेलने ।
आ० Mh. 3, 504 ॥ 638 ॥

[कषाय] क्षुरभौ । Me. 31 । स्निग्धे । Ku. 3, 32 । भाविते वासिते ।
V. A. 64, 9 । रसे रसषट्कमध्यपतिते तुवराख्ये । कषायतिक्तमधुराः पित्तमन्येपि
कुर्वन्ते । द्रवे काथरसे । पीतः शी० Mh. 3, 476 । वर्णे वर्णविशेषे । कात्यायन्यवरुडा
[sic] स्यात्कषायवसनाथ वा c. AK. II, 6, 17 । चित्तधर्मे अभिष्वङ्गभेदे । मृदि-
तकषायेष्वेवं वाच्यं नो कर्मबद्धेषु । अवस्नेहे । Ku. 7, 17 । तथा च ।
कषायापहतस्नेहस्ततः स्नातो यथाविधीति । एषु पञ्चसु पुंलिङ्गः । काञ्चिकमले ।
न जातु काञ्चिकस्य स्यात्कषाया पृष्ठगामिनी ॥ कषाये तव लोचने Su. 1426
इत्यादावुपमानात् । ईर्ष्याकोपकषायितेन मनसेत्यादौ चित्तधर्मोपचारात् ॥ 639 ॥

[द्वितीय] जायायाम् । स० Mh. 3, 481 । पूरणे । Ku. 3, 35 ॥
[कुलाय] इयेपि । केकान् [sic] कुलायाभिरतानुशन्ति मृगपक्षिणः ॥ 640 ॥

[गाङ्गेय] कशेरुः किबुकषायः कन्दविशेषः । हेसि । गाङ्गेयाभरणप्रभाप-
रिकरप्राप्तप्रकृष्टच्छविः । गणाधिपे । गाङ्गेयमभ्युद्धरता सलीलम् ॥ [प्रसव्य]
वामे । प्रसव्यमञ्जलिं दद्यात् । प्रतिकूले । प्रसव्यो० Mh. 3, 485 । अनुकू-
लेपि । प्रसव्योभिरिव हुतम् ॥ 641 ॥

[अभिख्या] शोभायाम् । Ku. 7, 18 । नास्ति । असौ० Mh. 3, 471 । कीर्त्तौ । अभि० Mh. 3, 471 ॥ [क्षेत्रिय] अन्यदेहचिकित्साहं विषादौ । क्षेत्रियं विषमिवातिदुःसहम् । आदिग्रहणाद्भूतग्रहादौ । क्षेत्रजे तृणे दुःशोध्यतृणादौ वा । क्षेत्रिये० Mh. 3, 478. ॥ 642 ॥

असाध्यरोगे । आवेशयति० Sp. 4023 । पारदारिको यो रक्तपतिकायां मिलितस्नहारेण स्पष्टं हन्तुमशक्यः परस्या अनुपादेयाया मेलनं वारयित्वा तदपदेशेन हन्यते अत एव परक्षेत्रचिकित्स्यः ॥ [विषय] ज्ञाते । यौष्माकीणगुणप्रकर्षविषये शक्तिर्न कस्यापि चित् । शब्दादिके । विषयेष्वतिकष्टोऽयं विषयः स्त्रीति नाम यः ॥ 643 ॥

आधारे । M. St. 2 । न कस्यापि बुद्धिविषयतां यातीति ह्यत्रार्थः ॥ ग्रामसंघेपि । H. Ch. 60, 4 ॥ [व्यवय] व्यवधौ तिरस्करणे । Mh. 3, 494 ॥ [हृदय] वक्षसि स्वान्ते मनसि च । Śi. 1, 74 । अभिप्राये । प्राभाकरोक्तेर्हृदयं को वेत्ति निपुणो जनः । अभ्यन्तरेपि । Bh. Ś. 25, c । हृदयसरसिजान्तर्जृम्भते कोपि भास्वान् ॥ अन्तर्भिन्नं० M. M. 178, 4 इत्यादावुण्डुके । अभिप्रायश्चाभ्यन्तरं चोण्डुकं च तत् ॥ 644 ॥

[विस्मय] चित्रे आश्चर्ये । M. M. 37, 3 । अदर्पे दर्परहिते पुरुषे । विस्मापयन्विस्मयमात्मसिद्धौ c. Ra. 2, 33 ॥ [पर्याय] अर्थसमे तुल्यप्रयोजने । माता पिता स्वसा भ्राता कान्ताभिन्नपदातय इति मूल्यस्य पर्यायाः । यदेतैः साध्यते तन्मूल्येनेत्यर्थः । यथा चेन्द्रशक्रशब्दयोः पर्यायत्वम् । क्रमे परिपाटयाम् । Ra. 5, 16 ॥ [निकाय] निवासे । कायोप्यपायनिचयस्य निकाय एव Dd. 1, 44 । संवे । नाकनायकनिकायकामिनीकोपकम्पकुटिलैर्विलोचनैः c. H. Ch. 21, 7 । राशीकृतौ । गोमयगोलनिकायैः ॥ 645 ॥

[समय] शपथे । समयेनापि शापयेत् । आचारे । Ra. 11, 53 । सिद्धान्ते । अस्मद्गुरुणां समयो यतोयम् । संविदि व्यवस्थायाम् । Ki. 1, 45 ॥ [प्रत्यय] अधीने आयत्ते । सौराज्यं० Mh. 3, 484 । शपथे । प्रत्ययो वचनमेव साधुषु । ज्ञाने । विकल्पप्रत्ययोत्पन्ना न शब्दास्तत्त्वदर्शिनः । विरवासे । Ku. 4, 45 । हेतौ । अपेक्षते प्रत्ययमङ्गलञ्चै० e. Ku. 3, 18 ॥ 646 ॥

रन्ध्रे । रिपोः प्र० Mh. 3, 483 । शब्दे । Ra. 11, 56 । प्रथायाम् । तुल्यप्रत्ययताम्रेषु संशयादुपसीदति । संवादे । Me. 8 ॥ [ऊर्णायु] मेघे । ऊर्णयोर्गृहगस्य किं न कुरुते गोमायुरारारदपि । कम्बले । मालिन्य० Mh. 3, 474 ॥ [सौरभ्य] सौगन्धे । एतस्मिन्मलयानिलोपि तरसा सौरभ्यमभ्यस्यति । रम्यतायाम् । लोकसंमतसौरभ्याः स्त्रियः कं न हरन्त्यहो ॥ 647 ॥

[पर्जन्य] सध्वनौ मेघे । रे गर्ज गर्ज पर्जन्य दर्पोयं यदि तेम्भसा । शक्रे । अस्फूर्जन्यं [sic; c. Mh. 3, 487] सौजन्यं यदि भवति पर्जन्य भवतः । मेघदैवते शक्रव्यतिरिक्ते देवताभेदे । पर्जन्यमेघमीरयन् । क्वचित्तु मेघध्वनावपि दृश्यते । तत्र तूपचाराद्व्याख्येयम् ॥ [हिरण्य] मानभेदे षोडशमापके । हिरण्यमेकं गामेकां भूमेरप्येकमङ्गुलम् । हरन्नरकमाप्नोति c. Ujjv. on Un 96, 1 । अकुप्येयं । पूर्णा हिरण्यैर्बहुभिः कोशास्तस्य महात्मनः । अकुप्यमुत्कृष्टधनं सुवर्णरजतरत्नादि ॥ 648 ॥

[प्रलय] मृत्यौ । सोऽपि प्रायः प्रलयमुपयात्येव दैवान्नियोगात् । संवर्ते कल्पान्ते । भूयो भूयः प्रलयसमये भक्षयित्वा त्रिलोकीम् । मूर्छायाम् । Ku. 4, 2 । सात्त्विके भावभेदेऽपि । K. Pr. 105, 8-॥ [आतिथ्य] अतिथ्यर्थे । आतिथ्यस्तु सातिथ्यविनीताध्वपारिश्रमम् । आतिथीं तु कतमां विदध्महे इत्यादौ स्त्रियामातिथीशब्दः । अतिथौ शाश्वतेनोक्तः c. Śāsv. 247 ॥ 649 ॥

[अनय] व्यसनेषु पान्थीमृगयादिषु । अनयेनैव राजश्रीर्दैन्येनेव मनस्विता । अशुभे दैवे । सर्वमेतदनयस्य जृम्भितम् । विपदि । किं न पापमनयेन कुर्वते ॥ [अत्यय] क्लेशे । अत्ययो नैव यस्यास्ति शीते वाप्यातपेऽपि वा । दण्डे । कक्षाहतस्यात्ययः शतं वाक्पारुष्येत्ययः शतम् । दोषे । Ki. 1, 12 । विनाशे । प्राणात्यये सर्वधनापहारे इत्यादौ । अतिक्रमे । Ku. 5, 23 ॥ 650 ॥

[पानीय] त्रयेऽपि । Mh. 3, 488 ॥ [उदय] पूर्वार्द्धे । Śā. 1 । उद्गमे । उदयो यो लङ्कायां सोस्तमयः सवितुरेव सिद्धपुरे । वृद्धौ । Ki. 2, 8 ॥ [स्थानीय] स्थेये स्थातव्ये । भवद्भिः स्थानीयं नरपतिपुरस्तादवहितैः । स्थानहिते । स्थानीयं सततं घ्नन्तस्तेष्वप्यङ्कुरिताः शिवाः । पुरे । धर्मस्थास्त्रयस्त्रयो मान्या जनपदसंधिसंघहणद्रोणमुखस्थानीयेषु व्यावहारिकानर्थान्कुर्युः ॥ 651 ॥

पितृस्थानीयत्वं तत्र भवति को नु प्रतिसर इत्यादावुत्तरपदीभूत [sic] उप-
मानार्थकम् । यद्यपि पित्रा समानस्थान इति स्थाना० Pa. V, 4, 10 इति
पितृस्थानीयशब्दो व्युत्पादितस्तथाप्युपमानार्थपर्यवसानादेवमुक्तम् ॥ [शालेय]
क्षेत्रे । अथाग्रे शालेयैः फलपरिणतिस्फातिसुभगैः ॥ 652 ॥

[अभय] भयाभावे । Sp. 485 । निर्भये । अभयाः सन्तु पन्थानः ॥
[राष्ट्रिय] द्वयेपि । राष्ट्रियोपि यदि दुर्न्यान्वितः सोपि निग्रहमवश्यमर्हति
॥ 653 ॥

[शीर्षण्य] विषदे निर्मलमात्रे । शीर्षण्यास्तव० Mh. 3, 501 । केशे ।
जराजरदशीर्षण्यो धन्यो ध्यायति शंकरम् । शिरस्त्राणे । शीर्षण्यानां० Mh. 3,
501 । संज्ञरूपतया रूढः । शिरोभवे । शीर्षण्यान्मुच्यते व्याधेः । तद्धिते
शिरोहिते । उष्णं पयो न शीर्षण्यम् । प्रधाने । शीर्षण्ये त्वयि पूर्वपुण्यविभवै-
र्लभ्ये कुतो मे भयम् । अन्यलिङ्गको विशेष्यलिङ्गः ॥ 654 ॥

[संचय] संप्रहे । अतिसंचयशीलानां० Su. 474 । संधे । साहित्यसिन्धु-
शिशिरांशुरशेषशाक्तशैवावदातमणिसंचयरोहणाद्रिः ॥ [आत्रेयी] रजस्वलायाम् ।
Mh. 3, 473 । अत्र्यपत्ये । त्वमात्रेयि त्राणं भवसि विधुरे स्याः प्रतिदिनम् ॥
[कैडर्य] मदनो वृक्षमिह कट्फलं वत्सकत्वक् ॥ 655 ॥

[ब्रह्मण्य] श्रितशाखो जटाधारी ब्रह्मण्यो वल्कला-त इत्यादौ द्वयेपि ॥
[अन्वय] वंशे । Ra. 1, 12 । वाक्यपदमेलनायाम् । अन्वयेभिहितानां सा
वाच्यत्वादूर्ध्वमिष्यते ॥ 656 ॥

संबन्धे । प्राणः शरीरमिति कस्य कुतोन्वयोयम् । अव्यभिचारे । अन्वय-
व्यतिरेकौ हि प्रयोगे तद्वेदिन इत्यादौ ॥ [विजय] गणभेदे प्रमथविशेषे ।
विजयश्च जयश्चैव जयन्तश्चापराजितः । अर्जुने गतौ च । विजयो विजयोद्यतो
यदा ॥ 657 ॥

पराभिभूतौ । Si. 2, 59 । देव्याम् । आकाशे परमे रमेत विजया दि-
व्यप्रकाशार्थिनी ॥ [इन्द्रिय] हृषीके । Ku. 8, 20 । शेषसि । बान्धनं वृद्धिर्व-
लं प्रज्ञा चक्षुः श्रोत्रं त्वगिन्द्रियम् ॥ [हृच्छय] द्वयेपि । Mh. 3, 506 ॥
[आम्नाय] अन्वये । आ० Mh. 3, 473 । भुतौ । अधीती चरकाम्नाये
सोध्यर्थोः [sic] श्रेष्ठ उच्यते । भ्रुतिर्वेदः ॥ 658 ॥

[निलय] द्वयेपि । Ra. 2, 15 ॥ [निचय] संघे । स्थानप्राप्तिं तृतीये
 धननिचयमुदा कल्यकुचारिहन्ता । संचये । Sp. 6948 । पर्वतस्य वप्रे तटे ।
 - - - - - । एवं चयशब्दोपि व्यर्थः [c. 625] । संघे । Śi. 1, 3 । संव-
 ये । चयप्रकोपप्रशमा वायोर्ध्मादिषु त्रिषु । वप्रे तटे । M. M. 168, 5 ॥
 [उच्चय] उञ्छे । विकीर्णनीवारशिलोच्चयेन । संघे । Ki. 3, 29 ॥ 659 ॥
 [प्रचय] वेदप्रसिद्धे स्वरभेदे एकभ्रुत्याख्ये । स्वरितादनुदात्तानां प्रचयस्वर
 इष्यते । संघे । Vās. 266, 4 ॥ [भूरिमाय] राक्षसे राक्षसभेदे । रे भूरि-
 माय दृढकाय विचार्यमाशु ॥ 660 ॥

सृगालेपि । भूरिमायाः - - स्वामिन्ननुधावन्ति मे सदा ॥ [जलाशय]
 नलदं मांसी । जलाधारेपि । मालिन्यं परमं जडाशय तव स्वान्ते समालक्ष्यते ॥
 [समवाय] द्वयेपि । H. Ch. 30, 19 ॥ [सुरालय] मेरुस्वर्गयोः प्रसिद्धम्
 ॥ 661 ॥

देवागारे । सुधाधौतैः सुरालयैः ॥ [हलिप्रिया] सुरायाम् । हलिप्रियाधूर्णितलो-
 चनस्य । सीरिप्रियायाम् । हलिप्रिया रूपमवाप भर्तुः ॥ [उपकार्या] पटकुट्या-
 म् । Ra. 5, 41 ॥ 662 ॥

[समुदाय] रणे संविदि वा । सह० Mh. 4, 231 ॥ [आतिथेयी] पू-
 जायाम् । कामातिथेयीं विदधाम इत्यादौ । अतिथिसाधौ । Ku. 5, 31
 ॥ 663 ॥

[संपराय] युद्धे । Ku. 8, 54 । आयतौ प्रतापे । नृपतेः कर्म कर्तव्यं सर्व-
 दा सांपरायिकम् ॥ [समुच्छ्रय] वैरे । Mh. 4, 231 । उन्नतौ । Sp. 6948 ॥
 [स्थूलोच्चय] असाकल्ये । निगीर्णमाप्तादवगत्य किञ्चित्स्थूलोच्चयेनेदमिदं प्रमेयम् ।
 दन्तिनां मध्यमे गते अमन्दावेगित्वगतौ । स्थूलोच्चयेन गजयूथमथाजगाम
 ॥ 664 ॥

[समुदय] समुद्रमे । ज्योतिषां समुदये समर्थिते । संप्रामे । समुदयोदय-
 भाजि जनाधिपे० Mh. 4, 231 । निकुहम्बे । धनसमुदययोगाद्याति जाति-
 र्महत्त्वम् ॥ [अनुशय] दोषे द्वेपे वा । अनुशय० Mh. 4, 220 । पश्चात्तापे ।
 Ra. 16, 45 । अनुबन्धे आसक्तौ । प्रविमुक्तानुशयो यदा मुनिः ॥ 665 ॥

[पौरुषेय] पुंसां संघे । Śi. 2, 4 । तेन पुरुषेण कृतार्थे । M. M. 302, 8 ।
यौ पुरुषेयसृजामित्वमित्यादौ विकारे sic ; c. Mh. 4, 227 । तस्य पुरुषस्येति
अन्त्ययोः संबन्धः ॥ [धनंजय] हुतभुजि । दीप्तौ धनंजय इवाशु ददाह मोहम् ।
पार्थे । Ki. 1, 35 ॥ 366 ॥

[रौहिणेय] हलिनि । Śi. 3, 60 । इन्दुजे । रौहिणेयसहिताः शुभग्रहाः ।
[प्रतिश्रय] सभायां स्थाने वा । दिव्यं प्रतिश्रयमवाप्य गुणप्रकाशं संप्राप्तवा-
न्ननु [?] गुणेक्तिविशारदः सः ॥ [प्रतिभय] भयंकरे । Ra. 11, 61 ।
भीतौ । प्रतिभयचलिताङ्गसंधिवन्धः ॥ 667 ॥

[भागधेय] बलौ राजपाद्यभागे । शक्तिः Mh. 4, 228 । भागे । Ra. 5,
9 v. 1. । भाग्ये । भागधेय० Mh. 4, 228 ॥ [समाह्वय] रणे । तुमुलो
बभूव समाह्वयः । द्यूते । धिक्त्वं येन समाह्वयेषु निधनं नीता निजश्रीर्बलात् ॥
[वासतेयी] रात्रौ । तां वासतेयीं स सुखेन नीत्वा ॥ [वासतेय] वासतेयत-
रु - नुशायिभिरित्यादौ तत्साधुनि । तत्र वसतौ साधुनीत्यर्थः c. Pā. 4, 4, 104
॥ 668 ॥

[परिचय] अभ्यासे । Ra. 9, 49 । संस्कारे । M. M. 163, 2 । मेल-
ने । M. M. 101, 2 ॥ [चन्द्रोदय] द्वयेपि । चन्द्रोदयोद्भासितसंनिवेशे । वितानः
करकुक् [sic] ॥ 669 ॥

[प्रवचनीय] वक्तरि । साङ्गस्य वेदस्य प्रवचनीयः । वाच्ये । सप्त प्र-
वचनीयाः स्युः ॥ [वृषाकपायी] श्रियाम् । वृषाकपायी यदि० Mh. 5,
38 । स्वाहायाम् । वन्द्या वृषाकपायीत्यादौ । इन्द्राण्याम् । वृषाकपायीम०
Mh. 5, 38 । ऋषिविशेषभार्यायाम् । वृषाकपायी जलसेकवर्धितैर्मनोहरैराभ्रम-
वृक्षकैरिमम् ॥ 670 ॥

[रै] द्वयोरपि । Śā. 11 ॥ [श्री] शोभायाम् । H. V. 1, 1 । समृद्धौ ।
Ki. 1, 1 । प्रशंसायाम् । Pr. P. 7, d ॥ [पुर] पुरे । A. S. 129, 10 ।
गृहे । शीलस्य सत्यस्य च पूस्त्वमेकः । काये । अस्यां मत्पुत्रि संनिधानविधये
वद्धादरेण त्वया दुःखेनैव निवार्यते वृद्धतरं कोयं प्रकारः प्रभोः ॥ 671 ॥

[धुर] रथावयवे । Sū. 71 । वोढव्यमात्रके । Sp. 2135 ॥ [द्रु] इये-
पि । द्रुमङ्गध्वनिसंरम्भभीतास्ते तु निशाचराः ॥ [शौरि] नारायणे । K.K. S.
1, 1 । शनैश्चरे । लिखेत्केतुं ध्वजाकारमालुकां शौरिमादिशेत् ॥ 672 ॥

[उरु] महति । K. Pr. 134, 13. 164, 5 ॥ [चीरी] श्लिषिकायां की-
टप्राये प्राणिभेदे । उच्चैश्चरति चिरं चीरी वर्त्मनि वरतहं समारुह्य c. Bh. Ś.
26, Su. 912 ॥ [चीर] मृगे हरिणभेदे व्रतिष्वेव च । एते चीरवृतं वनान्त-
मुचितं प्राप्ताः स्वतुल्यं द्विजाः ॥ [वार] काले । M. M. 62, 4 । क्रमे । वा-
राङ्गनासंगमसामिलाषः । चये । पतिताः शरवारवृष्टयो यदि सोढाः समराङ्गमे
कचित् ॥ 673 ॥

[छल] आतपत्रे । Ra. 3, 16 ॥ [खुर] पादे । Ra. 2, 2 ॥ [शर]
नडे । Me. 45 । शरशब्दो दधिसारे हुग्गेन दृष्टः । इति तन्मतानुसारेणैव गृहीतः ।
अन्ये तु सकारान्तं नपुंसकलिङ्गमेतदर्थवाचिनं शरःशब्दमिच्छन्ति तत्तु न
युक्तम् । कर्कस्येव तस्याभूत्स्वाददर्शनात् [?] । लक्ष्ये त्वकारान्त एव । भागु-
रिरपि द्रप्सं दधिशरं विदुरिति । दधो वा सगुडः शर इति च लक्ष्यम् ॥
[ऐन्द्र] वायसे । Ra. 12, 22 ॥ 674 ॥

वालिनि । ऐन्द्रि० Mh. 2, 387 । अर्जुने । मुख० Mh. 2, 387 ।
जयन्ते । ऐन्द्रिणापि० Mh. 2, 387 ॥ [रुरु] राक्षसभेदे । रुराव रुवद्रौ-
द्रो रिपुस्तत्र नराधिप । चित्रमृगे । Ra. 3, 31 ॥ रुसिद्धान्तसंसिद्धौ इत्यादौ
मुनिविशेषे नोक्तम् [sic] ॥ [गुन्द्रा] एतास्तिष्ठ ओषधयः । गुन्द्राप्ररोहकव-
लावयवानुकीर्णमित्याद्युदाहार्यम् ॥ 675 ॥

[मेरु] अक्षमालाफलके । मेरुं नैव विलङ्घयेत् c. Sp. 87 । स्वर्णगिरौ ।
Ku. 8, 22 ॥ [चुक्र] आद्यौ ओषधिभेदौ । अम्ले रसे । चुक्रो रस इवो-
द्रिक्तः पित्तहेतुतया मतः । तद्रसे चुक्रे रसे द्रव्ये काञ्चिकादौ ॥ 676 ॥

[क्षुर] रोमच्छेदके । नित्यं संनिहितं पापं तैले मांसे क्षुरे भगे । काण्डेषुः ।
इक्षुभेदः । तीक्ष्णे कर्कशे उपमानाब्रूहः ॥ [स्वर] शब्दे । Ku. 1, 45 । उपता-
पिनि उदात्तादौ च । स्थानभ्रंशाच्छ्रवणविवरं ते स्वरा मर्दयन्ति । वर्णे । स्वरा
द्वाविंशतिः प्रोक्ताः । षड्भादिषु । Śi. 2, 72 ॥ 677 ॥

[गौर] अजातरजसि कन्यायाम् । गौरी श्रेष्ठा विवाहे स्यात् । पार्वत्यां पीते च । गौरी चण्पकगौरीयं [sic] गजाजिनधरो हरः । पाण्डुनि श्वेते । रोहन्मूलानि गौरैरुत्तरगपतिगौरैश्च पातालकुक्षौ । अरुणे । चरणौ द्वौ मुखं पुच्छं यस्य श्वेता-
नि गोपतेः । गौरवर्णस्य तं प्राहुर्नीडं तं वृषमुत्सृजेत् c. Sp. 1475, d ॥ [राष्ट्र]
विषये । Pa. 1407 । उपद्रवे । वाच्यं तस्य न किञ्चनापि विबुधैर्यो दैव
[?] राष्ट्रकुलः c. Mh. 2, 438 ॥ 678 ॥

[मरु] धन्वनि । Su. 938 । धराधरे । उत्प० Mh. 2, 435 ॥ [अद्रि]
बुधे । उत्खाया० Mh. 2, 382 । शैले । Me. 14 । अर्के । अद्रिर्भानुसहस्र-
नाशिततमःस्तोमोयमभ्युद्यतः ॥ [कारु] कर्णे कटुर्यस्य भवेत्पिकारवस्तं रञ्ज-
यन्त्यत्र न केपि कारव इत्यादौ कारके कर्तर्यपि दृश्यते ॥ 679 ॥

[गोत्रा] भुवि । गोत्रा त्राससमाकुला मुररिपुं प्राप्ता शरण्यं विभुम् । गो-
समूहे । गोत्रात्राणमिषेण दर्शितबलः शौरिः स वो रक्षतु ॥ [गोत्र] अद्रौ ।
Ra. 13, 7 । अभिधायाम् । या गोत्रस्खलितक्रुधं श्रितवती दक्षात्मजाभाषणा-
ज्जातिं तत्प्रशमाय मन्मथरिपुस्तां यावदस्मारयत् । कुले । सोयं गोत्रे सवितुरु-
दितो वारिधेर्यद्विन्दुः ॥ [चित्र] तिलके । चित्रकाङ्कितललाटपट्टिका । आ-
लेख्ये । Ku. 2, 24 । अद्भुते । Ra. 5, 33 । कर्बुरे । भात्य० Mh. 2,
408 ॥ कर्बुरत्वोपचारान्नानाप्रकारेपि । चित्रं चकार पदमर्धपुलालयेन c. Śi. 5,
10 ॥ 680 ॥

[चित्रा] सुभद्रायाम् । चित्रं चित्राहरणचतुरे फल्गुणे [sic] स्नेहयोगा-
त्क्षान्तिं चक्रे भुवनविजयी सोपि कालेयकारिः । मे नक्षत्रे । Ra. 1, 46 ॥
[क्षेत्र] पत्न्याम् । M. 9, 159 । शरीरे केदारि च । न महानयं न च विभ-
क्तिं गुणसमतया प्रधानताम् । क्षेत्रविदममुमुशन्ति जनाः c. Śi. 15, praksh.
Śi. 2-3 । क्षेत्रव्यवहारः । ज्योतिःशास्त्रे पटां प्रसिद्धः । तीर्थे । Me. 48 ।
योग्येपि । क्षेत्रादादाय फलं क्षोदयितुं क्षिप्यते - - यत्र c. Mh. 2, 471, p. 69,
26 ॥ 681 ॥

[शुक्र] ज्यैष्ठे मासेमौ च । शुक्रस्य किं चित्रमिदं त्रिलोकीं यदक्रमेणा-
 तत तीव्रतापम् । भार्गवे षष्ठमहे । दृष्टिप्रदीप° Ku. 3, 43 । रेतसि । M. 3, 49 ॥
 [गुरु] संस्कारके । Ra. 2, 23 । पित्रादौ । Ku. 1, 51 । आदिग्रहणात् ।
 भुतमनुमतं दृष्टं वा यैरिदं गुरुपातकमित्यादावुपाध्यायेपि । तत्पातगुरुसंनिधौ
 निगदतस्तस्यैव तारं वधूरित्यादौ इवशुरयोरपि बोद्धव्यम् ॥ यत्रावलीढ
 - - - - - इत्यादौ सुरमन्त्रिणि स्थूले च ॥ 682 ॥

दुर्जरे । अम्बलायकरसग्राहि [?] गुरुष्णं दधि वातजित् । अलघुनि द्वि-
 मात्रके वर्णेपि । धृतगुरुनियमोपि वस्तुबन्धः ॥ गुरुभिर° Ra. 2, 75 । तथा
 गुरुभयस्मै गुरुणोरुभयोरथ कार्ययोः c. Si. 2, 6 - - - - - [c. Mh. 2,
 400] ॥ [क्षुद्र] अल्पे । क्षुद्राः संत्रासमेते विजहत हरयो भिन्नशक्रेभकुम्भा
 Su. 2283 । - - - - ॥ 683 ॥

VARIOUS READINGS AND CORRECTIONS.

I. TEXT.

- C opens with ओं श्रीगणेशाय नमः ओं सिद्धलक्ष्म्यै नमः ओं.
- Verse 1. B दुःखवीजच्छिदो.
2. B निहत्य सगृह्य. B विभवात्कथन (?).
  6. C तत्र तृच्यते.
  13. हेमदले B, C, Vi.
  17. मण्डुकभीदकौ B, ° भेदकौ C.
  22. रागेयु B (perhaps रागे तु ?); स्यादयोनां चेषु [?] Vi.
  23. B यूथीभ्यो, C यूथीभ्या.
  24. C पाथामैरण्डके.
  29. a om. MSS.
  35. B करेणुः - धेनुकाः
  42. वृक्षे for ना दुर° C.
  43. रेणुकौषधि° MSS.
  46. शीधुभाजेन B, C. तारक मे C.
  48. पर्यास्तिकायां B, C.
  56. ° कार्षकौ B, C, S.
  57. Comm. on Stutik. IX, 46: भूय्युत्तमे द्वयोः
  58. C (and A sec. m. ?) विष्वयो; B indistinct; S विष्वेतौ.
  62. S Twice (in text and comm.) दीक्षाभेदे.
  67. S कुल्माशे; broken off in A.
  70. S उण्डुकमुत्करे.
  71. S शैकालिका वाद्यमित्.- सौमङ्गजो.
  77. S सस्वराः (but in comm. सस्वनेषु वंशेषु).
  84. शालावृ° B, C. जैवात्रिकः A, B, C, S, Vi.
  85. A pr. m. सेवन.° S om. from 85, b to 93.
  86. b om. B.
  89. A भावदर्शी.
  91. After 91, a B and C add महारकः सुरे राशि कथितश्च तपोधने.- A pr. m. and Vi.
वाक्यायवर्जिते; A sec. m., B and C वाक्यभुतिवर्जिते.
  96. C and S sec. m. न्युह्वौ.- C लेखे.
  97. उल्लेखे B, C.
  104. भणौ B. वीर A, S. यत्नद्विकीर्तिषु B, C.
  107. पणसियः MSS.
  108. S चर (text and comm.).
  114. धूम्याटे B, C; broken off in A.
  115. B, C, S पले. S om. from 115, b to 146.
  117. B वह.
  118. A sec. m. and C इल्लो; B इल्ले नेरी°.

119. B शिङ्सर्पयोः.
124. C कंकुसस्ययोः.
134. B °दिभवे, C and Vi. देशकालपूर्वादिभेदे.
135. C केदारञ्जनभाजने.
140. C, Vi. त्वच्चि.
144. A, C धान्वन्तरौ.
150. S बलजः.
151. पट्टसूत्रे B (text and comm.) and S in comm.
154. S and A pr. m. सूचकाः, C सूचिकाः.
156. मायानिधित° S. स्युताङ्गे S pr. m.
158. पतोर्गो C. नायां A pr. m., C, S.
159. स्पष्टं A, B, S, Vi., सूष्टं C.
162. B पटौली C पटले.
165. C and A sec. m. पर्यङ्कुवलयोः, Vi. पर्यङ्कुबन्धयोः.
169. C किरौ.
171. A स्पष्टं.
172. क्षसिते A, B, C, S, Vi. द्विधाभावेषु वस्तुषु C.
177. विचित° B, S.
179. पटोर्णोऽख्यः C.
180. न पुंस्ययम् S.
184. कुष्ठमौषधरोगयोः B, C and S in comm.
191. a om. C.— तरोः B, S; तरुस्कन्दलते अपि C.
192. °सर्गां A sec. m.
200. रोगेयौषधं A.
202. चाबोडशात्परः C. After 202 C adds तम्बूलकल्के पुंसि स्थादापीडः शोखरेपि च.
203. सक्त° A, B, S.
204. °म्ललिष्टयो B, दिलिष्टयोः C.
205. उपोढं गूढभावे A pr. m., रुढभावे C.
206. म्लिष्ट° Vi.
207. A चाध्यारुढं, B and A sec. m. प्रत्यालीढं, S pr. m. च्यात्यालीढं. MSS. seem to be defective here.
220. B (and A sec. m. ?) गवामन्नादिभाजने; C and Mh. 2, 144 गवायन्नादिभाजने.
225. शकुन्ते A, B.
226. चाथ for स्वात्तु A pr. m.
227. हरिष्येणी C.
235. धर्षणं व्रत° A, B, S.
239. कल्याणे A. (?), B.
240. मंगले सूत्रे C.
248. करुणस्त्रिषु C.
250. काश्मीरी A, कश्मीरी B, कश्मीरी C.
261. प्रसक्त° A.
262. पतत्र° A, B, S; compare 298 v. 1.
264. कालेञ्चिते A, B, S.

265. इलेष्मादि रसरकादि B, C.
 269. भवणेवि च B.
 273. सेनानिवेशे C.
 275. a om. C.
 281. म्यायो° B, C, S.
 288. पाके व्यवस्थितौ B.
 292. C. om. from रक्तं to अनितात्यर्थानुरागा (verse 312).
 298. पित्तस्या° A, S; compare 262 v. 1.
 312. °नुरागायां च योषिति B.
 314. निर्धारिते C.
 316. om. C.
 319. A, C, S लेशिने क्षिते, B लेशितोक्षिते; see commentary.
 320. विश्वस्ता S, विश्वस्तं A pr. m.
 322. B दौस्थ्ये.
 324. कृषावसत्येऽनृतं C.
 325. पीडिते स्थिते B. After विभे B and S add रदे च.
 327. B विदितानयोः (but आर्त्ते in comm.); C विदितानयोः.
 332. C transposes 332, h and 333, a.
 333. लोहितं S.
 334. स्यादायतिः क्षीयतायां C.
 340. एकयुक्त्या A pr. m.
 341. सुषिरे B, C.
 345. गिरिमल्ली C.
 350. सप्रत्यये C.
 352. रौप्य° S.
 357. उपास्थितः प्रतीहारे द्वारदेशे C.
 358. पि चूर्णितः B, विचूर्णिते A pr. m. and S sec. m.?
 360. विसृतं A, B; विस्तृतं C.
 361. वि निम्बिते C, हि निम्बिते S.
 368. मुक्ता S.
 369. मासनिधे C.
 379. बुधसंधेयौ MSS.
 381. पादयन्त्रक° C.
 382. कायस्था C, वयस्था S.
 385. पाततन्मुद्र° A.
 387. दधन् C.
 393. मांसाशिवस्त्रिणोः A. सूयकारे C.
 394. भ्रमौ C and S pr. m.
 396. After हृष्यगन्धयोः C inserts अर्जुनो रोगभेदे च संख्यापर्वतभेदयोः.
 397. विशदो B, C.
 398. कुसीदं B, C.
 400. सारावरुहिते C.

401. सतवर्णे C.
 403. तमोनुदः A, S.
 408. प्रभावातिशयः S and A pr. m.
 409. पुष्परसे A, C, S; cfr. comm. on Stutik. VII, 39.—
 418. अंशे S and A pr. m.
 428. उपाधिर्ना धर्मचित्ता कु° B. विशेषणोपार्जयोश्च C, S and A pr. m.
 429. च for श्री B.
 431. विश्वस्तेनुद्गटे C.
 432. कुटिलक्षितौ B, C.
 433. अविदून्° A, अवधूत° C.
 435. इयामः A.
 437. रश्मिर्वे° C.
 439. सूक्ता B, C, S.
 440. मूर्ते निरन्तरे C.
 441. नृपे om. B, S; क्षत्रिये तथा C; cfr. comm. on Stutik. III, 14.—
 455. तथा चित्तसमुन्नतौ C.
 466. उद्धान° C, A sec. m.
 467. भेदनं व्यथने C.
 468. विलम्बे C.
 469. पद्माकरे C.
 470. युगदम्पती B, C.
 472. वागिन्यौ B, C.
 475. संस्कारके भवेत् C, संसारके भवेत् Vi; संस्कारे कैतवे A, B, S.
 476. करकके C, Vi. कदम्बके A pr. m.
 478. a om. C.
 479. नारिकेलो हलधरो C, नारिकेले हलधरे S.
 482. सतभूमौ A, B, S.
 484. अन्तर्द्धारे A.
 489. मल्लकी C; corrected into सल्लकी.
 491. निर्वृतौ C.
 495. जिगीषायां C. परिदेवनम् S.
 499. सूत्रके B.
 501. B and S पूर्वा; A and C indistinct.
 502. शकुनः S.
 507. शोषणे प्रापणे तयोः A.
 508. अवदानं S pr. m.
 509. °वार्धकाब्दा A, B; °मत्तभा वार्धकोब्दो घनाघनः C; °वर्धकाब्दो घनाघन S.
 511. मातुण्ड B.
 512. अभिपन्नोभि° A, C; °दुतः A.
 513. a om. S. आस्कन्दनं for आच्छादनं A, B.
 514. स्तनयित्नुस्तु वारिदे C.
 516. त्ववागपि A and S. pr. m.
 517. भवेदाकलनं B.

519. अद्यजन्मा A, C (cfr. H. Ch. 101, 4); अपजन्मा B, S.
 520. कथाय° C. काथापवत्तावनद्धा S (text and comm.).
 522. प्रियाले S sec. m.
 523. विज्जकसेना B. सर्वथ B; कतुध्वंसी शिवस्तथ दानवः C ; कतुध्वंसी शिवथ [pr. m. शिवथ]
 दानवः S.
 525. °सेवयोस्त्रिषु C.
 526. S has a gap here extending from 526, b to 534.—
 528. a om. A. विलिङ्गकः B.
 533. सत्त्वभिद् A, B; सुताभिद् C ; सुतभिद् Vi.
 534. न्यायो B, न्याये C.
 535. लेपे लोपन° B.
 537. गोष्ठायश्चमानवृन्दपत्न्यगोपा S.
 541. वेवे B.
 543. Between this verse and 544 C inserts ब्राह्मणः कम्बलो गावः सूर्योऽस्तिथिरेव च ।
 तिला दर्भश्च कालश्च नवैते कुतपाः स्पृताः ॥
 549. आचार्ये C, S. मुकुलाग्रस्थे C, S, and A pr. m.
 552. संविभाज्ये C.
 555. बालके B, S, बालकाग्रन्तरे भगि C.
 556. गात्रविनामे C, Vi.
 559. गीतभेदे A. वृषभः S.
 560. कामधेनुर्वलकी [!] S. —
 565. a om. C.
 566. °विकल्पेषु C.
 571. कामे A, B. ओषधिसन्त्रयोः C.
 573. कालिन्दी C.
 575. भावभिदातपौ C.
 579. रुद्रेपि भीष्मश्च B.
 584. °चक्राग्रे B. कृपास्ते A.
 591. निगमः B, निगमाक्षि° C.
 596. चोपगमः A, अधोपगमः B. आरम्भपक्षयोरपि [!] B.
 598. गव्या तु गोसमूहे च C.
 605. रजतरूपे B.
 607. °धने B, भग्नोऽधे धने C ; भग्नौषधिधनं S.
 609. b om. S.—पूजार्थे A. स्यादधोदधौहंयोस्त्रिषु S.
 611. °लक्षेणु A.
 612. क्षयौ निलयकल्पान्तौ B, S.
 615. न्याय° C, S.
 616. न्याया° A, C, S.
 621. एकद्वारौ B, S(?), and A sec. m.
 623. काचयवक्षारे S. पाक्ये काचयवक्षारे विडे C.
 624. भविष्यकार्ययो B. त्रिषु गच्छते [?] B.
 625. चेत्ये C.
 627. °न्याययोरपि B, C.

629. देवभेदे B. विभवे चार्या ज्येष्ठब्राह्मणबान्धवाः C.
 630. प्रत्यायिते A, Vi; om. C.
 633. श्वाशुर्यौ S.
 635. अभिलाषविनिर्मुक्तं C.
 637. प्रणयः B.
 639. बालेहे A, B, S. वलेहे C; cfr. अवलेहने Mh. 3, 476 p. 133, 2.
 644. ग्रामिसाधे C.
 645. चित्रदर्प B, चित्रदर्पौ C. स्यान्निकामे C.
 649. स्वपुंसकम् C.
 652. शालीयः A, शैलेयः S.
 654. विशदे B; विशदे केशे शिरस्त्राणे नपुंसकम् C. प्रधानवैश्यलिंगकः B.
 656. कैयुदं B, कैतयम् [?] S, कैतवं Vi.— °शीलनयोस्तथा B, C; °शीलनयोस्तथा A.
 659. स्यालये B; स्याज्जले A pr. m., C, S, Vi.
 661. नलदे corrected to जलदे in the margin of C. श्लेष्मसंघौ B, S.
 662. सूरिभार्या B and A sec. m. हरिप्रिया C.
 663. संविभाज्ये C.
 667. रौहिणीयौ A.
 669. शीलने A, B, Vi. After 669 B adds विलेशयो मूषिके स्यादुजंगेपि बलेशयः ॥ स्पष्टम् ॥
 This line is taken from the Viśvaparakāśakośa.
 670. B श्रीगोवोः. After 670 B adds Viśva 1428 (Benares ed.).
 671. कार्ये A, B, S.
 672. शौरिर्ना S.
 675. सैरिकैरिका C.
 676. अक्षमालाद्रयकलके S. स्वर्णगिरौ C, and A sec. m.
 682. ज्येष्ठे C, ज्येष्ठानौ B.
 683. °कृतप्राज्ञेष्वपि S. दुर्जनलघुनोः Cj, V.
 684. स्वीकृतावपि comm. on Stutik. I, 4.
 686. तीरं तीरान्तरे C.
 687. °बुधस्करे C.
 688. श्रेष्ठोन्धारपूर्वान्या ?? A.
 691. °म्बुतानाश्व° C.
 692. °युधभिदां A (?), C. पदे for चये A.
 693. कालिङ्गे A pr. m., तालाङ्गे (or कालाङ्गे ?) A sec. m.; तालाङ्गे C.
 694. सिंहाश्ववापु A. कपिलेषु च C.
 695. b. पूजानुषङ्गयोः A pr. m.
 696. व्याघ्रौ C.
 697. कदुः स्यात्पिङ्गले विषु A. बकुले for विपुले A pr. m. नकुले शौरौ for नकुले शौ च C.
 698. पटे A sec. m. वास्तिनाथां C.
 700. हेरके C.
 701. कठिवे विषु C.
 702. मेनाच्छादनयोरपि A, धना° C; cfr. Mh. 2, 454 p. 67, 19.

704. न्याये C. पुमात्महे C.
 705. द्वे सहस्रे C.
 708. शर्मवति C.
 709. पीलौ MSS. ; read गीर्णौ ?
 711. चकादचभौ C. दुते C; probably correct.
 712. क्षारो A.
 715. -यात्रोत्सवेपि च C.
 717. भूर्वाक् C.
 718. सीरौ C; धीरौ गम्भीरा° A.
 719. भृशं मृतौ C. 719. b is inserted by second hand in A.
 720. सङ्क्रातो A ? माजने C. मीलने A, C.
 721. स्यात्तकुचः A sec. m., स्यात्तदृचं ? C.
 722. °भद्रार्कपणयोः C and A sec. m.; probably correct.
 723. कुकुरौ A. वर्दकदुः ? C. शाकभेदोथ बर्करः A pr. m., corrected into शाकभेदोथ बर्वरा (?). शाकभेदे तु बर्वरः C.
 725. परौ for °प्यरौ A sec. m.
 726. पाण्डुश्च A pr. m.
 727. जम्भीरौ दन्तशठजे C.
 729. कवरा विषु C.
 730. सौपहासे ? A. सौपहास्ये C.
 731. C कुमारी ना. C om. from 731 b to 733 a.
 735. तादार्थ्य° A.
 736. प्रस्तराध्वनौ C.
 739. सुषिरं A. नेत्रे तु सुषिराभीरुः शतावयंभया C.
 741. सूक्ष्मावमरोगभेदौ C
 744. ओष्ठेधरोन्ध्वङ्गीनौ C.
 745. गजमण्डनम् C and A sec. m.
 748. वसनाकाशे C. चाधारौ C. तज्ज° A pr. m., तज्ज° C.
 749. विटपोखी भास्वरः C. तु भास्वरे A, C.
 751. लक्षकः C; A's reading, supplied by second hand, is not clear to me.
 753. मणिपाषाणशया° C.
 756. उज्ज्वलशृङ्ग° C.
 757. नृपदंशिकौ C.
 760. शुण्डोरौ A pr. m. बालके C. °मुस्तयोः C; A indistinct; cfr. Mb. 3, 571:
 पुस्तके लेप्यकर्मणीति मङ्गलः.
 761. किंशाठ प्रहिश्लेषु C. वैरवैकृती A pr. m., वेग° sec. m.; वेगवैकृते C.
 762. कल्मषे C.
 763. वा for ना A pr. m.
 766. विद्याधरो A pr. m.
 767. विद्याधराः A.
 768. करवीर C. करवीरं A.

769. चतुस्मृकि° A, चतुर्भि° C.
 770. गात्रकारम्भे A pr. m., गात्रिकारम्भे C.
 772. स्या नियोज्ये A.
 774. दार्वाघटे A.
 775. कूवरे] sic MSS. आनुस्वारो स्त्री A.
 776. शौर्ये A pr. m. तारागमाच्चयुते supplied by second hand in A; तारागमाच्चयुते C.
 778. चाभिमरः A sec. m.
 779. वृचाग्रे A pr. m.; cfr. Mh. 4, 279. व्यतिकरे कृतौ C.
 782. सहचरो A pr. m. सहसंचारिणि C.
 783. पुमाच्छरे C. कुरवस्तथा C.
 785. विप्रभिन् Vi., and A pr. m.
 786. वेदाधारो A pr. m. अथाम्बरे C.
 787. वैकृतौ C. तप्तौ तु C.
 788. निस्स्वश्च A pr. m.
 789. क्षोरकोटिः A, pr. m.; क्षारकुटे C, Vi. °नवाश्रयोः C.
 790. पटला C. न सिते A pr. m.
 791. काकोपहारदैव्येषु C.
 793. पलिङ्ग्य° A.
 794. उच्छिखा A (?) and C sec. m.; cfr. Mh. 2, 502. शूरा A.
 795. भोजने C. पालिङ्ग्य° A; पाली comm. on Stutik. VIII, 13. From कलना° to मनोहरे (796) quoted in comm. on Stutik. II, 17; see also Mh. 2, 466.
 796. कालगुरौ निर्द्वन्द्वौ C.
 798. फाले C.
 799. दण्डा° MSS. read खण्डा° ?-सुगण्डि° Mh. 2, 482.-रन्ध्रे गृहे A.
 800. प्राण्योषधिभिदो C.
 801. आणवादौ; see comm. on Stutik. XXX, 39.
 802. वृक्षे C. मन्त्र्यनिबन्धने (?) C.
 803. वृष्टेषु A.
 805. सदृशमानयोः A.
 807. ह्रीवीरके A. नाङ्गहे गोडे C.
 809. कर्णेषु MSS; read कल्केषु?
 810. दृषच्च A. (करका i. e. वर्षोपलः Mh. 2, 501.)
 811. वारजस्त्री C.
 812. भीलो A, भलो C. शालाक.° C.
 813. हेला S. हेलाडीडाविलासाढये C.-Read नीलिनी for दोलिनी?
 814. भेका A (compare AK. I, 10, 24); शूकायुधोच्छेषु C.
 816. वास्यायामन्ते C.
 817. वातलो for वातलो A.
 819. छिदिनेवहजोः A. छिदिनेवहजोः C. पटली C.
 821. क्षीवे for कृन्ने A pr. m.

823. देवीभेदे *i. e.* चण्डिकायाम् cfr. Mh. 3, 625.
 824. देशे विम्बे C. मण्डला for मण्डल; C, and A pr. m.
 825. वृत्ते *i. e.* वर्तुले cfr. Mh. 3, 669.
 828. मेचके A, C, Vi; मेदके Hemachandra Anek. 3', 643 (see commentary), and other authorities.
 831. जङ्गला C.
 832. कुलटी C. तण्डुलं C.
 834. शुके C.
 835. विषु only once in A.
 837. निचुला C. नाटकेर्गला (or ताटकेर्गला ?) C; A's reading, which has been supplied by second hand, is not clear to me.
 838. मरौ ना C. तण्डुले विषु A. भार्या तु मातुली C.
 839. a does not seem to belong to Mañkha; cfr. the quotation given by Mahendra 3, 671.
 840. श्रीफले तिल्वे A.
 841. गर्भपातने A.
 842. पिच्छिला C.
 845. केशदेशे A. तु कुन्तली C.
 846. b om. C; it is given in the margin in A.
 847. ना ब्रुके नेत्रकाशयोः C. पोटगला C. चण्यकमालिका C.
 848. पुष्पफलं C. प्रवे ? A.
 850. मदकलो मदेनाव्यक्त° A; cfr. Śāśvata 227.
 851. स्यादसुतीवलः C.
 854. °चेष्टासु जन्मसु C.
 855. पूज्यवत् MSS.
 856. भूतयैववयोदयोवि च । भुवो भभिन्सान्स्थानुकील C.
 857. गीतिस्त्रुग्भेदयोर्धुवा A; cfr. Śāśvata 4.
 858. कोले A.
 860. षण्ढे दैव्ययुक्ते भवेत्त्रिषु C.
 862. केल C. Both MSS. have a gap after ब्रुके; the akshara ष in C only; marginal correction in A not clear to me.
 866. भुवो भावे A.
 868. अथ विदवासे MSS.
 872. निधनासत्ती A.
 873. °प्रसेवे C; cfr. Mh. 3, 689.-
 876. भस्मादेः C. देवनाग° A sec. m.
 879. After त्रिलिङ्गकम् C adds विषु पारिष्वो दीर्घे लोले चोक्तो मनीषिभिः
 880. बहुः C.
 881. चराभिचरौ C.
 886. रज्ज्वादिवलये C.
 887. वशा for वेदया A, वदया C. See Mh. 2, 540 p. 79, 8.-

888. Compare 906 below, and Mh. 2, 534.-
 890. निवेशो A.
 892. षष्ठीपथे C. The spelling अभीष्टु recurs below 907 [अभीष्टु].
 893. विनाशः स्यादनिष्टादौ A. त्रिलङ्गे नष्ट° C.
 894. Read वागीशा ?
 895. कलशि क्षियाम् C.
 897. परामर्षबाधयोः A.
 899. च गोपुरे च A.
 900. त्विद् छोभा रुड् च A, त्विद् कोशा (in the margin corrected to ?) रुक् च C. गवां
 गणे A, गवां गने C ; read गवाङ्गणे or गवाङ्गने ?
 901. शक्रे A?
 902. प्रसादनिज° C.
 904. श्रेषे नाशः-हयोः C.
 905. बले; cfr. Mh. 2, 560. केडे A.
 906. Compare 888 above.
 907. अभीष्टु; cfr. अभीष्टु 892.-आत्ममाधवाः C.
 908. रक्तकं चृणां A; रौहिषं रक्तवचृणं C.
 909. गण्डूषो A ; गण्डूषा C, and A pr. m ?
 910. आमिषं for आमिषे C. सलकी? A.
 911. दुग्धकायघने C. व्यक्तो A, व्यक्ते C. दोषकालयोः C ; but cfr. Mh. 3, 732:
 दोषवत्यपि मङ्गलः.
 912. त्रिधाविले C.
 914. संघर्षे C.
 915. मुरा A.
 916. चषके A.
 918. वासो C. योक्त्रांशे च वुको C.
 919. मांसी C ; perhaps correct
 921. ऋवे च A.
 926. सदाभयश्लोकः A, °चोकाः C.
 927. वर्षो C.
 928. तपस्तु comm. on Stutik. X, 22 ; तपस्तु तपसे C.
 933. b om. A.
 935. b is given in the margin in A.
 936. हर्ष° indistinct in A.
 940. फल्गुणे A. न पुंस्ययम् A sec. m.
 944. तद्वावादौ C. दूर्वाद्राक्षे C.
 949. पुनरौ for संवहः C.
 950. See Mh. 2, 588.—दन्तस्कन्दे C.
 951. वाशिना C. वप्र° cfr. Mh. 2, 583.—
 952. यादोवहारयोः] cfr. Mh. 2, 585.—
 954. बाहा broken off in A. बाहुतरे] sic MSS.

957. संवाहः not quite distinct in A. विग्रहो C; probably correct. निग्रहाः C.
 958. स्यात्सुडा C.
 960. नागरसे A pr. m.— A om. from 960 b to 1002, three leaves being missing.
 966. Compare Mh. 2, 547.—
 967-968. Compare Mh. 2, 543 and comm. on Stutik. VIII, 32.
 969. गरुत्साध्याविरोधेषु C.
 972. कर्कटघां C.
 973. साक्षिण्यक्षलि धातकी C.
 980. जघनेत्यतिः C.
 981. Read वितर्कप्रसक्त्यर्थेयुताप्यर्थविकल्पयोः?
 983. Read प्रकाशादि for प्रकर्षादि ?
 984. यावन्नावदसाकल्पे C.
 999. भेदप्रथमयो पुनर् C.
 1003. स्यादिवैषम्ये C.
 1004. जन्मप्रकासयोः A.
 1005. First pāda om. C ; the manuscript ends abruptly with तत्त्वं मुख्यत्वमज्ञसा ।
 इति सान्नाः ॥
 1008. अहा? A sec. m.

II. COMMENTARY.

- Page 1, line 13. वाक्षो° indistinct. 20. MS. धृत्यस्य.
 2, 3. MS. कांत्यः 11. Perhaps विविकदक्षीनमित्यादौ. 15. MS. निःशूकः. 23. MS. वर्णिका.
 3, 5. See Bālarāmāyaṇa VI, 15, d.—6. MS. खलप्यष्ट. 11. Perhaps प्रजगाम. 26. MS. धर्तका शक्तनी.
 4, 3. Perhaps सेहे ; c. Mh. 3, 86.—8. MS. वरस्यानूकव्य° ; c. Mh. 3, 2.—11. MS. निय-
 तकालो. 13. नारदादौ] See Nāradaśmṛiti I, 102 p. 75 in Jolly's edition. 17. MS. तनाशौचम्.
 24-25. S वालिकीर्मयोः.
 5, 4. S om. the gloss मेचकिनः शिखिनः. 8. B om. पङ्क्त. 12. B adds इलक्ष्योदमविशेषः प्रस्तरः
 तदुक्तं पुलकं क्षीवे. 15. B तीक्ष्णं. 20. पुराण broken off in S. Read पुरारे with Mh. 3, 41.— 25.
 S बन्धकीनिकटमवसातिः. 26. B सर्वनाशने रुद्धम्.
 6, 4. S omits the example for हारभेद. 12. B om. खनिका. 13. After खनिका B adds रत्न-
 स्याकारः. 20. Thus S (but it does not indicate the gap) ; B वञ्चकैरावृता एते दुर्गमायत° ; c.
 Mh. 3, 84. — 25. B राजिका सर्पपस्तथा. S असुर्योम् and असुरी ; also B originally, but cor-
 rected into आ°.

7, 2. After °पावयोः B adds नायकनायिकयोः. 5. S जालिकाङ्कितनट. 7. परिपिञ्जराणि (and om. स्थलीषु) B. 9. निर्विघ्नमङ्ग्या (?) हि इता S, निर्विघ्नमङ्ग्यादिभूता a gloss in A. 12. B substitutes स तावत् for तं. 15. Sic S; जालिकापहरणे म मीलमित्यादौ B. 18. विकल्पनत्वे B. 19. अजागावो S sec. m. 21. Read संमये with B (and S?). 22. S omits the gloss on दीक्ष्य. 24. B वा पुनिकेति विकल्पनेत्वपिधानात्.

8, 1. क्रीडीकरणम् S. 5. Before प्रधानात् B adds बहुधरवान्. 12. नेत्ररोगेषु S. 15. S in the margin : समदोषः पुरुषः स्वस्थ इत्यर्थः स आदावन्ते मध्ये वा मये पिवेत् इति यथेच्छतीत्यस्यार्थः ॥ 18. B स्वस्तिकाकृतिमामाथ रुचका क्रियते. 19. S omits अधररत्नमित्यर्थः. 21. B कर्नोडकाविपांडकौति°.

9, 3. मानवा B. 6. प-धमन्ति S °णांग्यो मध्ये धमन्ति B. 9. °नेदं रंजितं B. 11. पादकीर्णं S. 13. मूषावम° S.

10, 5. जीवेरात्रिकङ्कुन् (?) S, जीवेधोतोरत्रिकन् (?) B. 6. S has a gap here extending from पसिद्धः to तस्मिन्गते (line 13). 10. MS. पुण्डरीकैस्सु (?) 11. Correct शिष्याणां. 16-17. S omits the example for शाखा.—B has विपिनानां वातधूता शिखा. 21. S °वदित्यादि. 24. व्युद्धा उच्यन्ते S. 25. मनोज्ञो om. S. 26. इत्याकरोमि S.

11, 5. S om. इद. 10. B सौवर्णप्रसरः ; see Kautilya quoted in Z. D. M. G. 28, 105.—13. एकत्वेनामरासिहेनोक्तम् S. 14. B द्वित्वं. 15. कृतमिति B. 22. हिमकरमहसेव B.

12, 2. B adds इषुः शरः घृणिः रविमः लक्ष्यदृष्ट्या प्रयोगदर्शनेन अर्जुन्यादौ स्त्रियां स्वर्गादौ पुंसीत्यर्थः. 3-4. एतयोनिर्विजितं सर्वमेव भगवानित्यत्र व्याख्यानमर्हति B. 7. दृष्ट्वेनीमे° B, °णपतिमित्यादि S. 8. इत्यदूरविप्रकर्षे B. 10. स्ववृष्टि° B, and S pr. m. 13. Read भोगः पालनं. 17. B ऋद्धिद्विगोपाविचलोध्वंजः शंभुः. 19. ईश्वरम् explained by राजानं in S, sec. m. 20. चरे S. After शरे B adds विष्कम्भादौ च. 24. S omits the example विगल°. 25. S omits the additional meaning.

13, 3. After काष्ठविशेषे add पुमान्. 5. S has छगमयूखेत्यादावर्के. 7. S omits this line. 18-19. B तरंगितागामित्यादौ. S has a gap here extending from line 19 to page 17, line. 18.—23. MS. आरजाडस्ते विदुतकवचा दृष्टि (?) वयोः. 24. Perhaps पक्ष एव. 26. MS. भंगां गमित इत्यादौ.

14, 4-5. MS. व्यतवद्विज्ञेयः. 6. Probably सौवीर°. 11. MS. सिदे. 15. MS. रथो. 25 MS. शोको.

15, 2. MS. तत्सर्गे मानोमा°. 8. MS. मधेविणी. MS. 9. चचाल तदादाभि°. c. Mh. 4, 47.-11. The missing syllable is दू or ह in the MS. 13. Perhaps स्खलदन्धसंधिनि । विद्वन्निरुपसर्ग°. 14. MS. मुखी. 17. MS. विपदुभवम्. 27. MS. पटलातदभेदः.

16, 1. Taken from Viddhasālabhañjikā I, 11, d. Correct accordingly. 8. MS. नामं सरोजास्य. 9. MS. परिहृतकारे कुसौवर्णरसदाने स्त्री तादादे (see text) चीकूचाकूता. The commentary is defective here; see Mh. 2, 56.-12. MS. व्यवहारानृकः पये? 14. MS. यत्कीटित्वः. See Kshīrasvāmin on AK. II, 8, 21; Z. D. M. G. 28, 105.—19. MS. नोदयादित्यादौ (?). 22. Comm. on उच्च (and text) is missing in the MS. 24. MS. मुमयो. 26. MS. कातिरित्यादौ. Read कान्तितम्.

17, 7. Perhaps गुरुः. 8. The gap is marked as such. 9. MS. श्रुञ्जे for कुञ्जे. 12. सत्यशो; see p. 18, 9.-18. Perhaps जग्मुः. Commentary on प्रजा (and text) missing in B. Of the first quotation under प्रजा, nothing but शशस्य सा is left in S. 22. B मुखमुखारकुंजेत्यादौ हस्तिर्देते अत एव कुंजरः.

18, 2. S बलाद्भवानीत्यादौ. 3. B विलापान्वनितवादित्यादौ. 9. B द्वयेपि. The quotation has occurred already p. 17, 12.—12. After the quotation B adds इति राजतरङ्गिण्यां विग्रहराजो नाम कश्मीरेवे (?) को राजभूत आष विगतः ग्रहराजः सूर्यो दिवा ग्रहराजश्चन्द्रश्च रात्रौ यत्रता तादृशे काले कञ्चक्षुष तात्पर्य-क्षमातामुदय इति तस्य रासः प्रजापीडकत्वं चिह्नितं. 16. B पूर्वसूत्रे—अये सूर्याव च अं मुखे पादत्रयचिकित्स्या रोगी द्रव्यमुपस्थाता इति. 21. B महान्मन्. 23. S गुणदोषौ गुणी वेत्यादौ खले. 24. B हिताहितम्. 26. B °टस्थोक्षरमभ्युते. 27. B रात्रौ पुञ्जे. 28. S मूराङ्ग. B कूलमिति.

19, 1. B °मार्गेर्वचिनि. 2. B लेशे for कालेत्ये. 6. नडी तृणभेदः a gloss in A. 11. B शवे भूतभेदे. 12. B भोगौ कटौ for कट इति भोगौ. B om. शोभनं. 13. Compare Hemachandra, Upādigaṇasūtra 476: कुणालः कुतमालः कटविशेषश्च. 15. Read अकार्येपि with MSS. 17. B अलस्यां चटुमन्दनैकानिरत इत्यादौ पिचण्डे कुक्षौ अलस्यांमलसिकांख्ये कुक्षिरागभेदे c. Mh. 2, 87. 23 B लवणे तु. 26. S विनष्टमतिरित्यादौ. 28. B विशीर्णे.

20, 1. B omits षोड इत्यादौ द्वि°, but has a note on the etymology of षोडा. 4. After यन्तुं B continues व्याघ्रनखं सिंहनखं तत्र रक्षार्थं बालानां गले बद्धयते इति लोकप्रसिद्धिः तूर्णामयः कार्यनाशो वा कङ्कणो बालानां रक्षार्थं मणिबद्धे बद्धयते इति च प्रसिद्धिः. 8. S शाणपाणितले.— S °पचान. B इत्याशौ चानभेदे. 13. S अरघट°. 15. S घटनामुपैति. 16. B भियदर्शने. 17. B तु एतत्. 23. B inserts यज्ञादौ before यज्ञाय. 26. प्रचारिते om. B.

21, 3. S विनाखनि. 6. B and Mh. 2, 100 विधिविलसिते. 7. After रोमाञ्चविषये S inserts इति कदम्बे; B inserts ह्रीवे हृष्टशब्दस्य रोमविशेषणत्वात्.— B हृष्टे रोमीभरेषु; cfr. Mh. 2, 100 p. 19, 7.— 10. cfr. Mh. 3, 550 p. 141, 3.— 15. B यश्चा°. Example for शिक्षित missing in MSS. 16. S हारम्. 17. MSS. om. the example for तक्. 19. S इत्यादौ तद्वति भवेच्चिपु. 25. With उत्कट°. compare p. 20, 15.— 28. S sec. m. व्यादायि. B अवटवर्णे°.

22, 1. B अवटाटने. 3. After खलभृष्टादौ B adds चिविरी इति भाषया प्रसिद्धे; cfr. p. 3, 6.— MSS. write पिचित°. 8. B रेवतीदशनोच्छिष्ट°. 19. S रुद्ध°. 21. B निरवतारित्यादौ. 22. B कुरु for कुल. 24. S अन्तर्भा for अन्ते च. 25. A gloss in S: निष्ठा नाशः शरीरपातस्तदधिके ब्रह्मचर्ये नियमो यस्य स नैष्ठिकः.— B explains पार्श्वणः by सेन (r) याः पञ्चाग्रामी. 27. MSS om. संकरोद्भवे.

23, 7. B परिपालक°. 8. B पाटालिका. 9. B पात्रभेदे च. 19. B भाण्डधारी. 21. S पतिपथ, A (marginal gloss) पतिपथि. B and S दण्डनीत्या. 23. S भक्षित. See Charaka quoted by Gold-
Stükr Diet. s. v. अयोगुड.

24, 1. B adds रोहितस्य मत्स्यभेदस्य मुण्डं शिरः तस्य खण्डः तं. 9. B inserts मधु after विवति. 10. B adds अकंटोत्कण्ठयोश्चाण्डं रण्डया मुण्डितो भगः मेरोरुत्कहयोलीदशपहोमतयायते इत्यादौ च विधवायां. 18. MSS. आसीदुरु°. 22. S गण्डुल°. 25. For the complete verse, see below p. 27, 15.

25, 3. S इडामुदहरे°. 6. Both MSS. are defective here. 7. तु om. S. 8. After विकलाङ्गे B adds कर्मविपाकप्रस्तावे. 16. B लग्नत्वोपचारायें. 17. S अं. 19. B लीढमध्य. 20. Comm. on उड missing in S; B says only स्पष्टं. 24. B quotes Me. 2 for मास. 27. MSS. omit the commentary on verse 207 a.

26, 6. B अरित्रे खण्डयक इति भाषया. 9. गणतया corrected into गणनया in S; गणतिथा: B. 10. S and B इवेतिका; cfr. p. 29, 21.— 11. MSS. नातिरिक्ते. 12. B दे for स्वे. 13. सूतादौ क-
ल्पिते om. S. 14. B नातुं शक्यता. 19. B omits रूपादौ. 20. B विनिश्चते पतिपैति इत्यादौ. S भक्तकरो
superscr. व्यञ्जने. 22. B inserts गुणसूदो (?) before भीमसेनो.

27. 5. MSS. add अक्षरे पुनपुंसकयोः 6. B गुरुतल्ले महापातके प्रा०. 15. B व्यासे कृष्ण इति प्रयोगः. 17. B विज्ञेयते.- MSS. वर्णेपि. 23. B तावाप्राणः.

28. 1. B काकभेदे कृष्णवर्णे. 2. B सुरभिः 5. B वमत्युष्णमनाः (?). 8. B ताम्बूलनोपकरणे. 11. B अक्षस्य नामिक्षेप्यस्य काष्ठस्यान्ते. 16. B कुविदोऽप्यो. 24. B हरिणीभिर्भुत* (P). 25. B हरितनीलवर्णौ नविहरेहरिणीत्र०.

29. 5. B प्राणभोक्षणकेतवे. 7. B प्रधनं मां च प्रमाणं कृत्वा यद्यस्याः कुशलं पत्यासीत्यादौ. The quotation is, according to Kshīrasvāmin on AK. taken from the Kauṭilyaśāstra. 10. Read सुभगंकरणैर्मन्त्रैः. B explains साधकतमे by क्रियासिद्धौ प्रकृष्टे हेतौ. 14. B अक्षपटली. 20. B असिधारात्रयकीडा. 21. S अक्षीतिः खेतिकाचतुर्भागः. After चतुर्भागः B adds विंशतिः वराटकाः काकिणी and a quotation from the Siddhāntaśiromaṇi. 26. B सिद्धोपध्यानं.

30. 13. B सुधिमलधिषणा. 14. S omits सत्त्वानुरूपं. 16. MSS. omit the example for इभोङ्. S has a gap; B says only इभस्य हस्तिनः अंगं तच. 17-18. S has the following gloss: सुवर्णस्य शोभनवर्णस्य । सुवर्णस्य षोडशमाषकस्य सुवर्णस्य हेचोऽङ्गुलीयकं । एकं सुवर्णपदं विचार्यै अर्थतः यद्वा शोभनो वर्णः स्तुतिर्यस्य सः । सुवर्णस्तस्य ॥ 19. Read द्विगुणग्रहणम् (?). S indistinct; B omits the example. 22. B देवादिस्तत्रिवेशः. 25 — 26. Compare also Prabandhachintāmaṇi, Bombay, 1888, p. 92, 10.

31. 5. S दारिद्र्याद्धितरणिः. 9. S सक्तो. 15. B चरति सदैव काकवर्गः 18. B (after the quotation साहित्यं) इत्यादौ दुरधिराहणे इत्यादौ च रत्नसम्भवहेतौ पर्वतविशेषे. 19. B शैत्वावदात (i. e., शैवावदात). 26. B ग्रन्थिपर्णान्; स्थिताल्पातारां.

32. 9. B दिवैकविशदो. 12. B गर्वा; cfr. Mh. 4, 75.— 14. B. १मिति च लोकप्रसिद्धमिति.

33. 7. परमार्थमत् B; c. Mh. 1, 9 (p. 4, 14). 9. MSS. दक्षात्मजायां. 14. B कान्तः.

34. 1. S अञ्चिते. 5. B रसरत्नादौ. 12. S sec. m. धनुःकोटौ. 14. करुण S; om. B; read करण? 19. B कापि. 20. B मर्कौले. 22. B स्वराज्ञे प्रकृष्टे. 26. B अनुहेगा. 27. B चाग्याख्यायाः.

35. 2. B जीवने तस्य कावटुकाः वात्ताका यस्य भोजने. 7. S writes वृत्तम् । उच्छिखिलम्. B is defective. 13. B adds जायतेनया भिन्नेष्वभिधानप्रत्ययावेति जातिः जननं च. 18. The commentary on the words रीति, खेत and सित (v. 274-75) is missing in S. 19. Correct रीङ् स्रवणे.

36. 1. A (marginal gloss) प्राप्ति विस्तृते च.—वाये तन्नीमीति. 5. S pr. m. and B चतुर्हस्तकरः. 12. S दुष्टकरवत्. 14. S कामिन्या विचल - - स्मिन् (sic). 19. Both MSS. are defective here. 20. B अयुतसिद्धानावाधारावेयभाव. See Goldstücker's Dictionary, p. 444, b. 18.

37. 2. With लूतातातेः सूचयतीह वर्षम् compare p. 29, 22.—5. B काले. 14. B om. from बर्तने दा योजिता (line 16). 21. B adds वेति योति वीतिः अत्रः इति स्वामी ग्रन्थकृतापि क्षीरस्वाम्यनुसारे- नैवेतदुदाहृतं; then follows an extract from the रायमुकुटीटीका. 24. MSS. सङ्गचिन्त्योः

38. 8. S प्रतिज्ञावति corrected into ? 9. MSS. मलिन for मलन. 12. B मदाक्षयकवाचि. 15. cfr. p. 29, 4.—17. The passage is taken from V.Ś I, 14, d or Bā. II, 17, d. 20. Compare also Mh. 3, 426: गुरुणां साधनं कार्यमुदकात्मागिति स्थितिः. 21. B गाधी.—कश्चित्. 23. B omits from गवि to ०कृतम् and substitutes स त्वमेकान्तरां तस्या म्दीयां वत्स मातरम् (Ra. 1, 81 v. 1.) एषा श्रीवसिष्ठमुनेः दिलीपपुत्राति पति उक्तिः हे वात्स इष्टतमम् माता मया मातरं धेनुं तस्याः सुरभिकामधेनोरकान्तरा प्रतिनिधि आराधय इति व्याख्या. Then it quotes Śāśvatā and Viśva. 25. S तस्या. 26. B om. इत्यादौ

39, 9. S पाथः पाथे. 17. Read with B यात्शन्दो भात्जायायां स्त्रियां गतिशालं च पुंसि. 18. S साह-
चर्यायां. 22. S धृते for धारिते; B दृते.

40, 1. S. pr. m. इयेवि for सूर्ये, and om. देवेवेद्यम्. 4. प्रकपित (s. e. प्रकम्पिते) इत्यादौ S. 6. B
क्रियते येन ये इष्टवान् स्थपतिः.

41, 2. B स तरसान्तरसारविद्धिः. 6. S पश्येदेवं. 11. B यमित्यादौ. S कदंमोपाचारात्. 12. स्पष्टं a gloss
in A. 15. B यन्त्रीचताम्. 19. B धिग्धिकुर्याहतमिदं. 21. S. विंशतिसहस्री. 24. B °कादंडमुदभूत;
cfr. p. 24, 12.

42, 3. S अतिचिरामवेत्यादौ. 4. B कटाक्षमागतैः. 7. सर्वे यान्त्या° B. 11. B स्थविरकुत्तिः. 19. Of the
commentary on प्रवृत्ति nothing but इत्यादौ वार्त्तायाम् is left in the MSS; c. Mh. 3, 271.

43, 4. B वात्यासंवेगविष्ठा-तति° 6. B आर्त्ते. 7. B करकलितकराये. 8. B अमान्य for अमित्र. 14. B
संतत्यक्तमारा व्याधिप्रशमाय चेत्यादिना इलेष इत्यादौ पुंसे. 15. S पश्येतां B तरुसंतति कुसुमितां संताप°. 20. B
कपोतो पोत°. After the example it adds कपोतो विहगः पतोः (sic) अभक्तः कपोतो वर्णः एते पुंसि. 21. B
omits the syllables न्तायुगे. 22. MSS. omit the commentary on रोहित. 26. B om. राजता.

44, 2. cfr. Kd. 2, 172 निपतिः केन लङ्घ्यते. 10. B om. च. 14. B अक्षयाल भगवान्स लंकधाता.
17-18. Compare Mh. 2, 294 (p. 46, 13) and Bühler's Indian Studies V., p. 12-14.—
25. B has a gap here extending to p. 45, line 2.

45, 5. S तस्य त्वेददे°. 13. B केश for केशज. 15. Both MSS. are defective here. 19. B
स्थलभमा. 27. S रौप्यहेम्नोः.

46, 2. B °भिनोपवशातां नीति. 9. B व्यममगन्. 11. पञ्च] A quotation beginning with the
same words is given p. 31, 19.—16. S om. स्पष्टम्. The original commentary on अवध्वस्त is
probably lost. 19. S सम्मन्त्र B सङ्मन्त्र. 20. B भूतेषु.

47, 3. B वस्त्रवन्धुः मुनिखेटो. 7. For दिवाकीर्ति 'barber' B quotes Nai. 19, 55; Su. 2209.—
10. B विचिन्त्यः. 14. B रविस्तुतभवन् न.

48, 17. S अत्र हि सोपाने. 19. B दक्षस्तीर्थीत°. B गुरावुपदधाते. 20. B ब्रह्मचार्यन्यदा. B quotes
Yājñavalkya 1, 79.—27. B आस्थापनास्था सदृशी तवैषा. Probably correct; c. Mh. 2209.—
MSS. om. the example for आवास.—S अनादरे B अनादरे for आदरे.

49, 1. B पादद्वयी. 4. B घर्मेसाभ्यो. 7. B मदनमिति. 8. B मद मुचि. 16. B गजस्य न. 19. B has a
note about the दशमी अवस्था. It quotes AK. 2, 6, 43 (corrupt) and Nai. 19, 1.—22. B भेदो
विच्छेदः. 23. S मोक्षयति. 26. B अभविष्ये.

50, 4. See V. K. 1, 3, 16, C. 7 B तदृष्टवैयदृष्टेषु. 15. S भियि. 17. S defective here; B has
मूर्णं निगद व्याख्यातः मध्यदेशादौ सूरण इति पद्यः ज्येष्ठीकन्द (?) इति च प्रसिद्धः इत्यादौ मूले. 24. B
यन्परावीतियुक्ताम्.

51, 3. B and Mh. 2, 234 स्वेदो देयो नवज्वरे. 4. B कमहेतुको. 9. S वन्सरान्ते. 11. B विप्रशापा-
न्ससर्प ताम्. 14. B विहरते पङ्कुरुहे वशीति. 18. B आवर्तानत्यनुभान्. 22. S कोपपावनी.

52, 3. B कुसीरुक्षि°. 4. B कुसीरु वतेते. 8. B साकन्दाः स्तनिते°. 21. Both MSS. omit the
second example s.v. अववाद.

53, 12. B निशोपोष्वाभिवि-यः. 25. B संपवर्तते.

54, 3. Before अज्ञानेपि B inserts अन्धस्य मे हतविवेकमहाधनस्येत्यादावट्टौ ; c. Su. 3516 and Mh. 2, 234.—7. B विधो. 13. S निहाकः. 14. B लाङ्गल°. 16. S omits the commentary s. v. राधा. 18. B adds ओषधिभेदो वैद्यशास्त्रप्रसिद्धः. 20. B विनिमयार्थोऽप्यं वस्तु. 24. B स्कन्धावपुसमन्वितः.

55, 4. S वृद्धिर्जीवे. B न न विजान्ति विरुन्ति. 8. B om. दीपं and वयमरुता. 11. B राजते.

56, 6. समुच्चारण B. 9. MSS. रेजुरुच्चा. 10. B °प्रायमखिलं. 18. B °पूरिताशं (probably correct). S °वारिनिधिमवलोक्य. 21. B करो हस्तेन सम्बाधे साधनान्तर्विलोडिते (c. K. Pr. 190, 1). 22. The same passage (Ra. 2, 72) is quoted above at p. 44, 6 for उद्धात !

57, 6. प्रकृतस्य explained by आरम्भस्य in S. The term सानुषन्ध Ra. 64 is explained by निरन्तरप्रवर्तन. A marginal gloss says निरन्तरप्रवृत्तिरनुबन्धः. 8. S विशेषसङ्कटे. 15. B इति दर्शनात्. 17. B शृङ्गवति पशौ. 20. See p. 24, 4.—24. S om. अथ. 27. S om. भूरितमो.

58, 4. B पञ्चदशरोन्तरे. 8. S pr. m. लक्ष्म for लग्न. 10. S संसारं. 13. S दृश्यते च.

59, 6. MSS. quote besides नमो मथितदुर्वारदैव्य (B वैरि) चक्राय चक्रिणे इत्यादौ हरी; from the Introduction to the Harshavardhanalingānusāsana, see Bühler's Kāśmīr Report, p. cxxxviii. 11. B adds जनीं वहन्ति जन्याः तान्. 14. B भ्रमयति. 15. B संभ्रम्यन्ते. 17 B भैया (read सैष) इयेनावदातेन चकिता वनवर्तिका. 20. B नयनलिनवनच्छायां धत्ते विदूरमरो भुवि.

60, 5. B om. यः. 7. B शरैः स्तरितव्यम्. 8. B अनयेन दान्तिभोगिन. 11. B and Mh. 2, 274 मात्रमानमिति. 18. S सेवन° B सीवनकर्मण्यन्वेष्यं. 19. Both MSS. are defective here. 23. Example for स्नानीय missing in both MSS. 24. B धनगाराधयत्कृष्णः. 25. B अभिधानं. 26. Commentary on अत्र defective in S (!); missing in B.

61, 2. B रक्षणे पीतौ च. 4. B °च्छुद्धिकर्मणि. 5. S in the margin नामूलं बर्हिषो दानं कुर्यात्पितृष्वेष्टु कर्मसु । समूलान्येव बर्हिषि शस्तानि प्रादुर्कर्मसु ॥ शस्तानि प्रशस्तानि. 6. B नाट्ये.—एवं हि. 9. किल (?) for किमु B. 10. MSS प्रलम्भाः. 16. B निरन्तर- - - कर्षितानाम्. 21. B प्रज्ञानमिति भावे. 25. B वर्जनं इत्यकरणे. 26. B रायां व्यधाद्. 27. B adds अर्जुनीनां गवान् (sic).

62, 1. B कलिपुरि निधनानि न शुः (?); c. Mh. 3, 378.—B om. from अन्ते to स्थानम्. 2. S स्युध्येत्, pr. m. सूध्येत्. 4. B अभिमन्यते. 5. B सूचनाभ्यो (?). 7. S in the margin उद्धानं काश्मीरभाषया दानं दान् इत्यर्थः दाना करोव दानम् पिवोव. 8. B उद्धाने वाषट्पंकेः. 9. S om. इति. 11. B वक्ष्यपट्टाशिकः सर्वः. 13. S राजमार्गः pr. m. 14. B साहसे. 15. B प्रेषणके. 21. MSS. are corrupt and defective here. Mahendra reads the example thus: सेवनदृढीकृतानां स्वामिपटानां क्षतिः क संदृष्टा. 24 B नयनन-
लिनीनापेतं. 25 B मेखलयोस्तयोस्तत्र. 26. B मिथुनमुपकृतो.

63, 4. B भङ्गम्.—त्वरितममृत°. 8. B अभ्रातीति. 9. B अस्वेति. 10. MSS कुर्वरे. 11. B समदस्यत (समहस्यत ?) इत्यशौ. 14. See Bhāshya, Vol. I, p. 1, 20.—15. B दाते प्रधाने च. 16. B संग्राहे कामात्करणम्. 19. B हंयायवयवं वा. 26. S sec. m. explains करकुके by तालवे. 27. MSS °सारमति.

64, 6. B om. प्रत्यक्षतद्योगदिश्लने. 7. S भक्तिभाजाय ह्यु°. 10. तयुके refers to दिग्गजे (see Text). B has तद्वक्षे. 13. B ग्लानकमाप्याय. 15. MSS. अपस्तम्भे. 20. B omits the example for एक. 22. MSS. सप्तभूमौ. 25. B प्राचीनप्रतिबद्धः.

65, 1. B सज्जनेन (?). 3. S इवसनमरुजं. 7. B °पदा संकंदतस्यदिनी. 11. B मुखेनाप-
धमेद्. 14. S pr. m. पुरातनम्. 16. B शुद्धैर्लोहविभूषवर्जितम्. 25. B रिबोर्धसनविस्फुरःपृथुल°.

66, 1. प्राप्तं for प्राप्तुं B. 6. Compare also p. 32, 20 above. 9. B क्रियाभिनिर्वर्तके.

12. B यस्य for या स्यात्. B quotes besides साधन सुमहन्मस्य c. K. Pr. 135, 3.—B दिग्धस्य. 13. B स्वरस्तु. 15. S °तिनिवेशः. 17. S °वेलातिक्रामेत्. 19. B वामनेनेव. S दिग्ग-
जोषि; om. आलंकारिक°. 20. B om. वामनोत्कारभेदः. 21. B तथा for तथा; c Mh. 3, 414.—

67, 1. For second meaning of मदन MSS. quote H. V. 1, 7.— 3. Both MSS. write सित्यकं ! Compare p. 49, 8 above. 7. B इति व्युत्पत्त्यो°. 11. B झङ्गारकरेण.— ° वन्धुर-
बन्धुरा. 13. For first example, see p. 44, 1—2.—25. S पूर्वोत्तोजोवन्वौ, B सर्व°.°

68, 3. B सवासवाशित°. 9. S अपि दिशति. 17. MSS. पवनवेगे. 18. B संप्रत्यक्षीर्ष. 24.
B सुराजा.

69, 8. S मुक्तशुक्र°. 10. S व्याधे. B स्वकीयनिर्मिते विधौ.

70, 2. B सेवते.—°न्यथा. 3. B पक्षीकोकवयसागरस्यम्. 9. S प्रवचनमर्चाचतुरे. 13. B कदांशे.
76. B कषायवस्त्रवृद्धायां. 26. MSS. om. च. B प्रतिकल्पे.

11, 5. B and S sec. m. विचिन्त्यम्. 6. B कृष्ण - प्यदाहन. 8. S om. from मातुलानी to
p. 72, 1. 10.

72, 3. MS सुहृदयत्वं. 6. Compare p. 44, 18, and Bühler's Indian Studies, No. III
p. 13.— 12. After वैरिणां B adds गहेम् (i. e. गेहम्). 14. B क्षेपेन्मो. 19. B भ्रमं (i. e.
भृङ्ग) यवामधु (?) मतः पुष्टितवलीषु संसक्त. 24. B गोपायाते इति गोपा इत्यादि श्रियो गोपशब्दः. B om.
from गोष्ठाप्यक्षेपि to गोपाशब्दः (line 25). 26. B जीवि; read जीवि.

73, 3. B अहे शरेषु च. 4. S प्रचक्रुः. After स्थानं B adds गुरुत्वं जीवयुहं धनुर्धराशि गुरुधारा
अपि गुरुत्वगः इति च. 5. B कश्मीरभाषाया तालव°. 7. B भूर्वास्तेभं समारभूभिभासशन्ति; cfr. Mh.
2, 295.— 9. B क्षीवाः क्षीणंति; cfr. p. 78, 28.— 10. B explains हरिचूच by नीलनृण. B
शप्पेरवावलीडे°. 18. B प्रधानं यस्तदौ पूर्वोत्तर यन्मध्यापाति हविरादिः. 20. B om. च. 23. MSS.
seem to be defective here. B has प्रवत्या for प्रवृत्ता, and for दम्° it reads दोहिचे काल-
प्रभदे च छागरोममयवले च.

74, 1. B मयूरविच्छे. 3. S ते तत्र for तेमी; B शुभी. 5. B परिभाषितं. 9. After वपने B adds
केशनिवपने. 17. B प्राग for पाप; probably correct. 19. B तण्डुलकण. 26. S मुमुलाप्रस्थे. 27.
B दारुमंडलकापयूलेहेमंडलशूर्णीकृतः भरलवलितापोहं परोदकः श्रेयोहिते पवौ च शंविन्त्यतस्य शंभुः चाप्यहितः.

75, 2. B वेशे. 10. B कुपितोत्तिकाष्टम्. 15. Read पाथ्यः with S; पाक्तः पालालभालः B.

76, 8. B मज्जंभजुंभं भव भिक्षणेन. 13. B रजमादहैव; and न च for न न. 14. B सखं न रोचते. S
चादः. 16. B तु क व्याख्या. 17. S बीणाधस्या°. B मेयभेदे ने. 18. B ककुभैर्विराजिताः. 22. B मलकी
वेलवालुकी च.

77, 1. Read कौसुम्भाम्बरधारिणीरतिलघुपालम्बमुक्ताङ्गिताः. 10. B इत्यभित् वाशिकाख्य वासा ओषधिः।
वासायां विपमानायामासायां जीवितेस्य च । रक्तपिच्छी क्षयी काशी किमर्थमवसीदति इति वेद्यशास्त्रे. 24. S भाषा-
दौ. 26. S pr. m. व्यसजिता; om. B. 28. B कृता for गता.

78, 1. S omits च. 2. Read नामस्य गजस्य? 7. अवरेट son born in adultery of parents
belonging to the same caste, Vaijayanti p. 341.—B adds धर्मसाधनं तु यागादौ क्षीये
व्यसृजति तानि धर्माणि प्रथमाभ्यासन् Rign. 1, 164, 43. —12.13. Instead of the clause यमस्य to
निमित्तं B has यमश्च यमश्च तौ यमौ. 20. B क्षणे प्राप्ते वेगे. 23. इह्नादौ; cfr. Journal, As. Soc.

Beng., vol. 64, Part I., p. 383, n.—B परवारणस्य for वारणस्य. 28. S omits क्रीवः. Read क्रीवत्? See p. 73, 9.

79, 2. B विज्ञति; c. Mh. 2, 333.—6. S सुभिक्षी°. 8. करणनाम; cfr. Mh. 2, 347, p. 54; 15. Vāsavadattā 108, 1. 155, 3. 156, 3. 256, 3.—12. B विभ्रमे यः; cfr. Mh. 2, 323.—17. B पर्यायवक्तृता भयानकेपि तीक्ष्णो गगैयः भयानकशून्यर्थः तौ च भीमभीष्मो भयानकेभिधयेल्लिगौ. 25. B (and S pr. m. 7) inserts संवास between द्रव and संपादिते.

80, 5. B पदमीलनायां. 9. The MSS. are apparently defective here; cfr. Mh. 2, 320.—13. B समुद्यतधियो. 21. B omits ते. 24. B हैवं; probably correct.

81, 2. S देव. 3. B विवृत्तौ. 5. B न गदितः. 11. S pr. m. यदुदस्यतास्वयं. 13. S नदीसमुद्रसङ्गमे. 16. S सत्त्वेषु (?), B मन्त्रेषु. 23. B आदित्वमेवावगम्यते. 26. B एवमिति त्यर्थः. It omits प्रतिविद्धे.

82, 22. Compare Goldstücker's Dictionary, p. 436, a, 40.

83, 10. S स्वदापादौ. 17. S omits the example for निष्कृतिः. 20. S सामाधिकाः. 21. B adds तन्मे स्यान्निष्कृत्यो जन्तुः प्रलये नष्टचतेनः इत्यादौ च चेष्टायां c. Mh. 2, 343.—

84, 1. B पतिकुले. 4. B संक्रान्तप्रतिमास्ताः. 6. B व्यवहारयोग्ये श्लोकोस्य इया तु न. 14. S इत्यति-
भिच्येतेत्. 15. See Sahridayallā, Pischel's ed., p. १०२. १०३.—21. Both MSS. are defective
here. S सर्वरूपम्; om. B. 22. B चोदकाचिदिति च भिन्नमर्थमथा— . For the commentary on
शस्य, see Mh. 2, 373.

85, 2. B गजसंगुलेस्मिन् cfr. p. 88, 29.—6. B क्षीयते. 7. S is defective here. 22. B चर्यायां.
23. S omits the example for न्याय्य. 26. S म - इत्यगुणमादिना.

86, 6. S नवे पदुरन्तरायः. 7. B वेदद्वये समुदिते. 12. B inserts साधुः after कर्तैरि. S ययुषयि.

87, 8. S omits the example विधुरं; B is defective. 13. B कृत्यादेवीम्. 17. S विपरीतां वहसि.—
Compare p. 93, 3.—19. B असाध्याः. 23. Read न्याये with Mh. 2, 351.

88, 1. B ओषधोः जायजयानास्योः द्वयोः क्षीपुंसयोः. 3. cfr. Nīlakaṇṭha on Mahābhār. I, 1. 1.
16. B ज्ञान्यायकः. 19. B स्थालश्च; Mh. 3, 500 इयाली च. 24. B प्रणार्यायानोवांशिने क इत्यादौ. 28. S
अवसीयरध्याशताकुलेस्मिन्; cfr. p. 85, 2.

89, 3. B दृष्टा ब्राह्मण्यसर्थेयं. 6. B. गुर्जति. 10. B निविदन्मुपतेमतिथिः; c. Mh. 3, 503.—11. S
सञ्जय; B सनयोप्यमयावसञ्जया. 15. B कात्यायन्यववृद्धा स्यात्काषायवसनाधावा. 17. MSS. अस्नेह (S इत्यादा-
वस्नेहे, B इत्यादौ अस्नेहे); cfr. Mh. 3, 476, p. 133, 2.—22. B केकाः. 23. A gloss in B: कशेरुः
नत्वलोत्पन्नकिक्कासातिरिव जलोत्पन्नो मधुरः छंदविशेषः कसेरी इति मध्यदेशभाषया. 24. B adds another
example: तथा यदुवर्णेने चद्रेण गागेथेनाग्निजन्मना काचनेन भियं दत्ते इत्यादौ मे हेवि.

90, 1. For शोभा B quotes besides: Ra. 1, 46.—5. B आवदेवारि S रक्तपतिकाया. 6. B कार-
यित्वा तदुपदेशने हन्यते. 7. S परे क्षेत्रचिकित्स्याः. 8—9. See Pa. 4190.—11. B ग्रामसंघो राष्ट्रापरपर्याये.
न्यवधौ तिरोधानो. 12. B explains ग्रामाकरः by ततत्क (?). 15. S वृद्धके and चोद्धकं. B adds अभिप्रा-
याभ्यन्तरोद्धकं तत्र. 18. B वेदेते सादिते. 19. B यथा च इन्द्रशत्रुर्धसशन्दयो पर्यायत्वमर्थसमत्वे. 26. B दक्षिणे.

91, 3. S ऊर्णापु°. 5. S किं. 6. B रे रे चरुजं पर्जन्यं दर्पोययति. 7. B न्यं (omitting अरुक्जं). Read
अजन्यं with Mh. 3, 487. Both MSS. are apparently corrupt here. स्फूर्जं probably belongs
to the first example (c. Mh. 3, 486, p. 134, 14). 11. B अकुप्यके for अकुप्येथे. B कुनाम्न.

19. B अनयेनव. S मनस्विना. 21. B om. कक्षाहतस्वात्पयः क्षते. 23. B सकैधनाहार. 27. B क्षाः. 28. MSS. व्यवहारिकान्.—From the Kauṭilyas'āstra ?

92. 1. B reads उपमार्थ and omits from ययवि to उक्तम् (line 3). 4. B स्फूर्ति. 8. B विशदे. 14. Compare p. 31, 19.—17. S defective; B वक्ष्ये वक्तव्यम्. 18. B वाक्यवद्व्यमोलनाया. 20. B प्राणः. 28. Both MSS. write सोऽर्थोः.

93. 1. B स्था नवीनस्तृतीये धननिचयमुदः. 3. Both MSS. are defective here. 4. S omits श्रीमादिषु विषु. 5. B उच्छलिते. 6. MSS. पचयः स्तर. 9. Thus S; भूमिमायं स्वयं स्वामिन्ननुधावति मे सखा B. 14. B सूतिविश्रामा. 17. Compare p. 91, 16.—22. S अमन्दावेगितुगतौ, B मन्दवे-
गित्वगतौ.

94. 2. B (omitting यौ) : वौरुषेयसृजाः भित्त्यादौ विकारे. 3. B अतयोः.—दीना. 7. B and Mh. 4, 225 छलु for ननु. 11. B बभूव च समाह्वयोभिरित्यादौ. 12. B omits the exam-
ple कसतेय°. 15. B मीलने. 17. B करकः. 25. S पुस्तकेन. 26. B प्रभो.

95. 2. S in the margin बहुदेवविता शूरो यादवः सूर्यश्च । शूरस्वपत्यं शौरिः नारायणवशनैश्चरन् ॥
3. B माळकां corrected into मालुकां ? 5. S om. चित्. 10. B पादे चतुष्पदानाम्. 11. S तन्म-
तानुसारेलेव. 12. B omits from अये to एव (line 13). 13. S om. भागुरिरपि. 14. S
दधिसारं. 18. B °संसिद्ध. 20. S pr. m. (?) and B अक्कीर्णम्. 21. S in the margin has
the sign of the svastika and the following gloss: मेरुः अष्टमलाया अष्टमस्तके । अष्टमं
प्रधानं फलकं कार्शमिरभाषया फलकं फलो । रुद्राक्षफलो रुद्राक्षफलो अष्टमफलकं प्रधानफलकं
मेरुरित्युच्यते मेरुफलो इत्यर्थः.— B मेरु रैव बलं घयेत्; S omits the example. 22. B अम्लरसे
S वेतसे.

96. 4. गोपते: explained by वृषभस्य (marginal gloss) in S. गौरवर्णस्य तं both MSS.
5. Sic B; विवृष्टेर्देव (देवस्व sec. m. ?) S. 9. B अभ्युन्नतः. 11. B गोत्राकसतमाकुला परिगता
दीना दण्यं विभुम्. 12. S is defective here. 14. B ज्ञाने. S यावरस्मादयत्. 15. B स्वाधिके कनि
तिलके. 19. Both MSS. are corrupt and defective here.—S फल्गुमेन, B फल्गुला. S
omits कालेय, B writes कालयकारिः. 22. S उषति. 23. S om. from क्षेत्रव्यवहारः to प्रसिद्धः.
B's पटं is unintelligible to me. 24. So S; B reads क्षेत्रदादाय फलं छलेषु निक्षिप्यते यस्या-
भित्त्यादौ केदारो योग्ये च.

97. 1. B यशकमेणातत्. 3. B omits पित्रादौ. 4 After गुरुजातकम् B adds मन्त्रजपशुभिर्निर्भ-
र्योर्देवद्विरुधापुधेः. 5. B ends with यथावलीढ. 11. S ends with इत्यतोये क्षान्तं तावदादर्शो न स्थितम्
(नासीत् sec. m. in the margin) ॥—

23, 19 read M. Ch.; 30, 5 नाथः शौरिः 46, 3 Ra. 13, 39 v. l.; 49, 22 विशेषः; 56, 9 धनिमुखर-
मुखा; 57, 13 separate बुद्धम सोमनः; 63, 24 read क्षितोमून्; 64, 16 read Mh. 3, 345 ;—64,
24 join ललाटतपस्तपनः; 65. 13 read वाहनविशेषः; 77, 21 मेयानुवर्तिनी; 79, 4 तृणवत्; 79, 7
वसत्य°; 81, 17 साध्वी; 82, 2 परमं; 87, 16 उद्देशपादये; 89, 9 हारिण्यमी.

I. INDEX OF THE ANEKARTHAS.

अ.

भंशुक 51
 भंही Cfr. 703
 भकूवार 774—75
 भक्ष 967—68
 भक्षत 351
 भक्षर 759
 भक्षीव 875
 भग 110
 भगम 590
 भगाध 426
 भगिनिख, ०खा 101
 भग्न 695
 भग्नज 151
 भग्नम 593
 भग्नजन्मन् 519
 भघ 131
 भङ्ग 11
 भङ्ग 112
 भङ्गज 150
 भङ्गारक 85
 भङ्गि 703
 भचल, ०ला 835
 भच्छ 143
 भज 146
 भजिर 735
 भज 154
 भञ्जन, ०ना 478
 भञ्जसा 1005
 भट्ट 163

भणि see भानि
 भणु 222
 भण्ड 197
 भण्डज 149
 भण्डीर Cfr. 760
 भति 980
 भतिसर्जन 528
 भत्यय 650
 भत्यारुढ 207
 भत्याहित 356
 भय, ०थो 987
 भदस् 932
 भदृष्टि 177
 भद्वि 679
 भधम 592—93
 भधर 744
 भधस् 1004
 भधस्तात् 986
 भधिक्षिप्त 361
 भधिरोहण, ०हिणी 256
 भधिवास 947
 भधिष्ठान 506
 भध्यक्ष 973
 भध्यारुढ 207
 अनन्त, ०न्ता 307
 अनय 650
 अनिमिष 915
 अनीक 55
 अनीकस्थ 383
 अनु 989—90

अनुकर्व 915—16
 अनुतर्ष 916
 अनुबन्ध 434
 अनुभाव 878
 अनुशय 665
 अनूक 34
 अनुचान 519
 अनूत 324
 अनेलमूक 91
 अन्त 294
 अन्तर् 1000
 अन्तर 733—35
 अन्तर्गत 360
 अन्तावसायिन् 528
 अन्तिक, °का 55
 अन्त्य 616
 अन्ध 413
 अन्न 458
 अन्य 617
 अन्वय 656—57
 अप 992
 अपचार 781
 अपचिति 355
 अपत्य 636
 अपदान 508
 अपदेश 898
 अपभ्रंश 899
 अपमार्जन 528
 अपर, °रा 725
 अपवर्ग 128
 अपवाद 407
 अपवारण 257
 अपहव 878
 अपाङ्ग 123
 अपाचीन 516
 अपि 991

अपञ्ज 144
 अप्द 391
 अभय, °या 652—53
 अभाव 872
 अभिख्या 642
 अभिजन 508
 अभिज्ञात 354
 अभिनिष्ठान 529
 अभिनीत 353
 अभिपन्न 512
 अभिमर् Cfr. °सर
 अभिमर्द 405
 अभिमान 510
 अभियुक्त 371
 अभिरूप 543—44
 अभिशस्ति 364
 अभिषङ्ग 127—28
 अभिषव 879
 अभिसर 778
 अभिहार 776
 अभिंशु 892
 अभिंषु 907
 अभीक 48—49
 अभीरु 739
 अभ्यागम 595—96
 अभ्र 712
 अमा 995
 अमृत, °ता 305—6
 अमोघा 133
 अम्बर 748
 अम्बष्ठ, °ष्टा 186
 अम्बिका 34
 अम्बुज 152
 अम्बुका 72
 अयन 492
 अर 711

अरानि 472
 अरिष्ट 173—74
 अरुण 236—37
 अरुणकर 773—74
 अर्क 12
 अर्गल, °ला 837
 अर्घ 132
 अर्घ्य 609
 अर्चा 138
 अर्चिस् 922
 अर्जुन, °नी 480—81
 अर्ति 267
 अर्थ 374
 अर्थिन् 453
 अर्थ्य 615
 अर्दित 325
 अर्ध 418
 अर्धचन्द्र, °न्द्रा 783
 अर्य 599
 अर्वन् 450
 अर्हत् 296
 अलक, °का 54—55
 अलग् 998
 अलोक 34
 अवगीत 353
 अवग्रह 962
 अवट 176
 अवतंस 945
 अवतार 779
 अवदात 360
 अवदान cfr. अप०
 अवधि 426
 अवध्वस्त 358
 अवन 462

अवम 593
 अवर, °रा 724—25
 अवलेप 544
 अववाद 404
 अवष्टब्ध 433
 अवसित 358
 अवस्कर 780—81
 अवहार 769—70
 अवि 852
 अव्यक्त 317
 अशानि 471
 अदमन्तक 82
 अश्र cfr. 700
 अश्रि 703
 अश्वीय 635—36
 अष्टापद 406—407
 अष्टापदी 407
 असि 931
 अस्त 299
 अस्त्र 700
 अह 1007
 अहह 1007
 अहार्य 633
 अहि 951
 अहिभुज् 151

आ.

आ 975
 आकर 752
 आकर्ष 913
 आकलन 517
 आकल्प 541
 आकार 747
 आकृति 322
 आक्रन्द 400

आक्षेप 540
 आगम 589
 आगम् 924
 आङ् 975
 आचित 316
 आच्छादन 513
 आजि 146
 आङ्मर 775
 आढक, ०की 65—66
 आणि 223
 आण्डीर 760
 आतङ्क 42
 आतञ्जन 506
 अतिथेय, ०यी 663
 आतिथ्य 649.
 आत्मन् 443
 आत्मयोनि 515
 आत्रेय, ०यी 655
 आदित्य 633
 आदृत 310
 आधार 748
 आधि 410
 आनक 25
 आनद 427
 आनर्त 315
 आनाह 961
 आपन्न 481
 आप्त 261—62
 आप्ति 287
 आप्य 622
 आहुन 335—36
 आवाध 431
 आर्मील 817
 आम्र 994

आम 585
 आमिष, ०यी 910
 आयोद 396
 आम्नाय 658
 आयति 334
 आयस्त 319
 आयोग 120
 आयोधन 513
 आरम्भ 564
 आरात् 980
 आराधन 505
 आरोह 958
 आरोहण 249
 आर्य, ०यी 629—30
 आलम्भ 564
 आलि, ०ली 797
 आलीढ 206
 आलोक 25
 आवरण 252
 आवर्जन 521
 आवर्त 339
 आवाप 540—41
 आविद्ध 432
 आवेशन 510
 आर्शता 935
 आशय 635
 आशा 885
 आशिस 929
 आशुग 119
 आश्रम 591
 आषाढ 206
 आम् (indecl.) 975
 आसन 504—5
 आसार 752
 आसुनीवल 851

आस्कन्दन 507
 आस्तरण 249
 आस्था 376
 आस्फोट, अत्र 344—45
 आस्य, अस्या 622
 आहत 315
 आहार 763
 आहत 346

इ.

इ 976
 इक्ष्मगन्धा 436
 इक्ष्वाकु 79
 इक्ष्म 118—19
 इडा 201 cfr. 717. 811
 इतर 754
 इति 983—84
 इन 441
 इन्द्र 721
 इन्द्राणी 282—33
 इन्द्रिय 658
 इरा 717 cfr. 201. 811
 इरिष 245
 इला 811 cfr. 201. 717
 इष्ट 168
 इष्टि 159
 इष्वास 938

ई.

ईति 267
 ईरिण cfr. इरिण
 ईश 882
 ईहा 949
 ईहामृग 129

उ.

उ 976
 उखा 97
 उग्र 696
 उग्रगन्ध, अन्धा 437
 उचित 313
 उच्च 139
 उच्चय 659
 उच्चार 721
 उच्छिष्ट 179
 उच्छिन्न 310
 उदुप 540
 उण्डूक 70
 उत 981
 उत्कट 175
 उत्कलिका 90
 उत्तंस 937
 उत्तप्त 326
 उत्तर, अत्र 737—38
 उत्थान 477
 उत्थित 310
 उत्पत्तन 517
 उत्पल 825
 उत्सर्ग 125
 उत्सव 873
 उत्सेध 424
 उदय 651
 उदर्क 40
 उदर्चिम् 936
 उदार 742
 उदाहरण 257
 उदित 325
 उदुम्बर 773
 उदूह 205

उद्गाढ 205
 उद्गात 336
 उद्गरण cfr. 252
 उद्भव 874
 उद्दान cfr. उद्दान
 उद्धार 729
 उद्दत्त 318
 उद्द्यान 476
 उद्द्यान 466
 उद्देग 126
 उन्मत्त 338
 उन्माथ 381
 उप 992
 उपकारं 772
 उपकारक, ०रिका 92
 उपकार्य, ०र्या 662—63
 उपक्रम 596
 उपक्षेप 546—47
 उपगम 597
 उपचार 781—82
 उपचित्रा 768
 उपधान 522—23
 उपाधि 427
 उपनिषद् 403
 उपप्लव 877
 उपयोग 130
 उपरक्त 369
 उपराग 128—29
 उपल, ०ला 818—19
 उपवास 944
 उपशम 596
 उपसर्ग 129
 उपस्कर 786
 उपस्कार 786—87

उपस्थ 380
 उपस्थित 357
 उपस्पर्शन 529
 उपह्वर 777
 उपाधि 428
 उपासन, ०ना 525
 उपाहित 357
 उपोढ 205
 उमा 579
 उररी 1001
 उरस् 931
 उरु 673
 उरुरी 1001
 उर्वरा 750
 उर्वी 673
 उल्लुक 73
 उषण cfr. ऊषण
 उषस् 930
 उषा 903
 उट्टिका 59
 उष्ण 221
 उष्णीष 909
 उस्त्र, ०स्त्रा 691
 ऊ.
 ऊढ 204
 ऊति 291
 ऊरी 1001
 ऊर्णो 214
 ऊर्णायु 647
 ऊषण, ०णा 225—26
 ऋ.
 ऋक्ष 971
 ऋतु 294

ऋद्धि 408
ऋषभ 559
ऋषि 900

ए.

एक 16
एकाङ्गीला 847
एकाग्र 763
एकान्त 343
एत 299
एमस् 924
एव 1003
एवम् 996

ऐ.

ऐन्द्रि 674—75
ऐरावत 362

ओ.

ओकस् 926
ओघ 131
ओजम् 926
ओम् 1007

आ.

औशीर 749

क.

क 10
ककुद् 395
ककुद् 397
ककुद्, ०ती 337
ककुम् 559
कक्ष, ०क्षा 966—67
कक्ष्या 610
कङ्कण 240

कच 137
कच्छ 142
कच्छपी 542
कक्षुक 54
कट 160
कटक 45
कटु 160
कठोरं 764
कण, ०णा 209
कण्टक 45
कण्ठ 183
कथाप्रसङ्ग 130
कदम्ब 550
कदम्बक 80
कदली 832—33
कदु, ०दू 697
कनक 56
कनिष्ठ 188
कनीयस् 942
कन्द 389
कन्दल, ०ली 84
कपाट cfr. 179
कपाल 829
कपिल, ०ला 837—38
कविशर्षि 915
कपीतन 525
कपोत 332
कवन्ध 430
कवर see कवर
कम् 994
कमठ 188
कमल, ०ला 815
कम्प, कंण 532—33
कम्बल 816

कम्बु 547
 कयस्था 382
 कर 711
 करक, ०रिका 27—28
 करका 28
 करङ्क 28
 करज 152
 करट 176
 करण 231
 करभ 560
 करवीर 767—68
 करहाट 180
 कराल, ०ला
 करीर 740
 करुण, ०णा 248
 करेणु 229
 कर्कश 893—94
 कर्ण 209
 कर्णिका 36—37
 कर्दुर 762
 कर्पू 904
 कल, ०ला 795—96
 कलकण्ठ 188
 कलङ्क 24
 कलत्र 745
 कलधौत 352
 कलश, ०शि, ०शी 895
 कलहंस 946
 कलाप 543
 कलि 791
 कलिङ्ग 121
 कलित 327—28
 कलुष 912
 कल्क 14

कल्प 534
 कल्पना 497—98
 कल्पाव 908
 कल्प, ०ल्या 599—600
 कल्याण 239
 कवर, ०री 728—29
 कवाट 178—79
 कवि, ०वी 862
 कशिपु 541
 कषाय, ०या 639—40
 कष्ट 161
 कसिपु cfr. 541
 काकिणी 233
 काकोल, ०ली 834
 काच 138
 काश्ची 140
 काण्ड 191—92
 काव्यायनी 520
 कादम्ब 550
 कान्त, ०न्ता 272
 कान्तार 755
 काम 571
 काय 611
 कार, ०रा 703
 कारक, ०रिका 35—36
 कारण, ०णा 241
 कारवी 875—76
 काह 679
 कार्मुक 53—54
 काल, ०ला, ०ली 789—90
 कालमेवी 917
 कालसूत्र 766
 कालस्कन्ध 435
 कालिका 35
 काल्य 600

काव्य 619
 काष्ठ, °ष्टा 183
 किशोर 761
 किञ्जल्क 58—59
 कितव 874
 किम् 566;—993
 किमुत 986
 किल 1001
 किल्बिष 912
 किष्कु 12
 कीचक 77
 कीनाश 891
 कील 794
 कीलाल 819
 कु 976
 कुकूल 820—21
 कुकुर, °री 723
 कुञ्ज 148
 कुट, °टी 163
 कुटन्नद, °टा 179—80
 कुटुम्ब 552
 कुण्ड, °ण्डी 189—90
 कुण्डलिन् 488
 कुतप 542
 कुय 378
 कुदाल 826
 कुन्तल, °ली 845—46
 कुन्द 394
 कुमार, °री 730—31
 कुमुद 398
 कुम्भ, °म्भा, °म्भी 552—53
 कुम्भक, °म्भिका 64
 कुल 807—808
 कुलक 64—65

कुलाय 640
 कुल्य, °ल्या 919
 कुविन्द 402
 कुश, °शा, °शी 883
 कुशल 821—22
 कुष्ठ 184
 कुसीद see कुसुद
 कुसुम्भ 562
 कुसुद 398—99
 कुहन, °ना 461
 कुहर 758
 कूट 156—57
 कूप 535
 कूपक 42—43
 कूर्च 135—36
 कूर्म, °र्मी 584
 कूल 809
 कृच्छ्र 708
 कृत 269
 कृतान्त 308
 कृतिन् 457
 कृत्य, °त्या 624
 कृपीट 175
 कृमि cfr. 582
 कृषक 56
 कृष्टि 161
 कृष्ण, °ष्णा 216
 कृष्णवर्त्मन् 524
 कृष्णशार 784
 केतन 481
 केतु 264
 केदार 743
 केवल 821
 केसर 726
 कैडर्य 655—56

कैतव 872
 कैरव 876
 कैशिक, °की 66
 कोक 17
 कोकनद 406
 कोटि 158
 कोण 217
 कामल, °ला 835
 कोल, °ला 810—11
 कोश 888-89; cfr. 906
 कोशातकी 83
 कोष 906; cfr. 888
 कोष्ठ 182
 कौकुटिक 89
 कौतुक 38
 कौपीन 495
 कौलीन 475
 कौलेयक 88
 कौशिक 31
 क्रतुध्वंसिन् 523
 क्रन्दन 490
 क्रम 583
 क्रमुक 65
 कव्याद् 393
 क्रान्त 302
 क्रिमि 582
 क्रिमिज, °जा 151
 क्रिया 602-603
 क्रूर 701-702
 क्रोड 197
 क्रीतकिका 82
 क्लीव 860
 क्षण 212
 क्षन्त् 265

क्षम, °मा 572
 क्षय 612
 क्षव 857
 क्षवथु 380
 क्षार 712
 क्षारक 47
 क्षिति 276
 क्षीर 713
 क्षुण्ण 223
 क्षुद्र, °द्रा 683—84
 क्षुर 677
 क्षुलक 31
 क्षेत्र 681
 क्षेत्रज्ञ 155
 क्षेत्रिय 642—43
 क्षेप 535
 क्षेम 577
 क्षोद 392
 क्षेद, °दा 190

ख.

ख 94
 खग 111
 खजाक 74
 खड्ग 116
 खण्ड 195—96
 खनक, °की 53
 खपुर 751
 खर, °री 716—717
 खजूर 762—63
 खल 809
 खलु 1002
 खान 259
 खुर 674
 खेट 169

खेटक 58

खेल, °ला [!] 813

ग.

गञ्ज, °ञ्जा 147

गडु 199-200

गण 210

गणक, °णिका 23

गण्ड 194

गण्डक, °ण्डिका 79-80

गण्डूष, °षा 909

गति 293

गद, °दा 388

गन्ध 422

गन्धक 43

गन्धन 499

गन्धफला 847-48

गन्धर्व 551

गन्धर्व 877

गन्धवह, °हा 964

गरुत्मत् 303

गर्जित 329

गर्भ 555

गलित, °ता 347

गव्य, °व्या 598-99

गहन 462

गह्वर 756

गाङ्गेय 641

गाढ 204

गाण्डिव, °ण्डीव 869-70

गात्र 695

गाथा 376

गायत्र, °त्री 742

गिरि 709

गुच्छ 143

गुञ्जा 148

गुड, °डा 193

गुण 211-12

गुन्द्रा 675

गुप्ति 282

गुरु 682-83

गुल्म 574

गुह, °हा 952-53

गुह्य 617

गृह 949

गृह्य, °ह्या 604

गेय 618

गैरिक 33-34

गो 103-104

गोत्र, °त्रा 680

गोधा 415

गोष, °षा, °पी 536-37

गोपुर 755

गोप्य 620

गोमुख 99

गोलक 41

गोविन्द 398

गोष्ठ 184

गोष्पद 400

गोस्तन, °नी 486

गौतम, °मी 590

गौर, °री 678

ग्रन्थ 376

ग्रन्थि 374

ग्रन्थिल 844-45

ग्रस्त 280

ग्रह 953-54

ग्रहण 240

ग्रहराज 153

ग्राम 577
 ग्रामणी 227
 ग्रामीण, °णा 228-29
 ग्रावन् 444
 ग्राह 952

घ.

घट, °टा, °टी 165-66
 घट्ट 165
 घण्टा 157
 घन 440
 घनरस 946
 घनाघन 509
 घर्म 575
 घृणा 218
 घृत 278
 घृष्टि 169
 घोष 900-901

च.

च 977
 चक्र 692
 चक्रवाल 849
 चक्रिन् 448
 चटु 161
 चण्ड, °ण्डा, °ण्डी 200
 चण्डातक 81
 चतुर 725
 चतुरश्र 769
 चत्वर 756-57
 चन्द्र 713-14
 चन्द्रक 76
 चन्द्रहास 947
 चन्द्रोदय 669
 चणल, °ला 831-32
 चय 625; cfr. 659, C.

चर 715
 चरण 242
 चरु 710
 चर्चा 139
 चर्मन् 448
 चर्या 618
 चाम्पेय 657
 चार, °री 719
 चारण 247
 चालक 76
 चिकुर, ° रा 724
 चिति 289
 चित्य, °त्या 630
 चित्र, °त्रा 680-81
 चित्रक 23-24
 चित्रकृत् 348
 चित्रभानु 507
 चिपिट 177
 चिरण्टी 174
 चिह्न 458
 चीर, °री 673
 चुक्र 676
 चुल्ल, °ल्ली 808
 चूर्ण 222
 चेतन, °ना 501
 चेल 804
 चैत्य 625
 चोक्ष 972
 चोच 140
 चोश 620

छ.

छल, °ला 674
 छद 389
 छदन 468
 छन्द 391

छन्दस् 926

छन्न 459

छल 803

छाया 627

छिद्र 689

छेक 17

छेद 392

ज.

जगत्, °तो 297

जगल 828

जघन 494-95

जघन्य 634

जघन्यज 153

जटा 158

जदिन् 439

जठर 757

जन 449

जनक 62

जनन, °नी 479-80

जनपद 404

जनी 449

जन्य 601-602

जप, °पा 532

जम्बुक 24

जम्भ 557-58

जम्भीर 727

जय, °या 629

जयन 474

जयन्त, °न्ती 344

जरा 699

जर्मर 750

जल 807

जलाशय 661

जवा cfr. 532

जाङ्गल 831

जान 290

जानि 272-73

जात्य 632

जामि 570

जाल 802

जालक, °लिका 60-61

जालिक 58

जिगीषा 914

जिष्णु 219

जिह्वा 582

जीमूत 326

जीव, °वा 861

जीवक, °विका 47-48

जीवन 466

जीवन्ती 349

जीवानु 325

जीवितेश 898

जृम्भ, °म्भा 555-56

जैवात्रिक 84

जोषम् 995

ज्ञ 154

ज्ञा 598

ज्ञायस् 933

ज्ञेष्ठ, °ष्टा 183-84

ज्ञोतिस् 921

ज्ञोत्स्ना 455

ज्ञोत्स्नी 449

झ.

झष, °षा 903

झट, °टा 171

ट.

टङ्क 11

ड.

डयन 486-87

डिम्ब 549

डिम्ब 554

त.

तक्षक-26

तण्डुल 832

तन् 979

तत 277

तथा 989

तद् cfr. 979

तनु 441

तन्त्र 686-87

तन्त्री 688

तन्द्री 710

तपन 483

तपस् 928

तपस्विन्, ०नी 489

तमस् 922

तमिस्र, ०ला 745

तमोनुद 403

तमोपह 965

तरणि 242-43

तरल, ०ला 827

तरस्विन् 461

तरुण 242

तर्क 16

तर्पण 234

तल 803

तलिन 462

तलिम 589

तल्प 537

तान 451

ताम्र 710

तारक, ०रका 690

तार, ०रा 46

तारिका 47

ताक्ष्य 614

ताल 805

तावत् 984-85

तिक्त, ०क्ता 280

तिरस् 1004

तिलक 41-42

तिष्य 607

तीक्ष्ण 215

तीर्थ 375

तु 978

तुङ्ग, ०ङ्गा 118

तुच्छ, ०च्छा 142

तुटि 157

तुण्डिकेरी 767

तुमुल 830

तुला 805-806

तुलाकोटि 182

तुष 906

तुषार 764

तूलि 812

तूलिका 21

तूवर 746

तृष् 900

तृष्णा 214

तेजन, ०नी 501

तेजस् 927

तोक्म 575

तोदन 467

त्याग 116

त्रु 534

त्रयी 617

त्रास 930

त्रिक, ०का 18-19

त्रिपुरा 177-78

त्रिवर्ग 127
 त्रुटि cfr. 157
 त्रेता 264
 त्रोटि 172
 त्वच् 134
 त्वष्ट्र 162
 त्विष् 900

द.

दक्ष 970
 दक्षिण, ंणा 235-36
 दण्ड 193
 दण्डधर 768
 दन्त 290
 दन्तशठ, ंठा 189
 दम 582
 दर, ंरी 700-701
 दर्श, 885-86
 दर्शक 50
 दल 799
 दव 853
 दशमीस्थ 383
 दशा 882-83
 दस्यु 615
 दान 459-60
 दाय 601
 दायाद 396
 दारक 59
 दाव 853
 दास, ंसी 934
 दिग्ध 420
 दिव् 852
 दिवाकीर्ति 364
 दिवौकस् 936
 दिश 880-81
 दिष्ट 163

दिष्टि 166
 दीपक 30
 दीर्घनिद्रा 787-88
 दीर्घसूत्र 787
 दुगूल 831
 दुन्दुभि 561
 दुरोदर 773
 दुर्गति 322
 दुर्ज्ञात 316
 दुर्वर्ण 244
 दुर्विध 432
 दुःस्पर्श, ंशा 889-90
 दूष्य, ंष्या 631
 दृढ 203
 दृश् 880
 दृशद् 387
 दृष्ट 168
 दृष्टान्त 334
 दृष्टि 159
 देव, ंवी 867
 देवखान 367
 देवन 495
 देवत 337
 दैशिक 21
 दोला 813
 दोष, ंषा 904
 दोषज्ञ 155
 द्युति 276
 द्युम्न 453
 द्यो 598
 द्रव 862
 द्रविण 229
 द्रव्य 607
 द्रु 672
 द्रुत 289

हुम 576
 द्रोण, °णी 220-21
 हुन्द 859
 द्वापर 738
 द्वार 717
 द्विज, °जा 145
 द्विजन्मन् 464
 द्विजराज 152
 द्विजाति 325
 द्विजिह्व 550
 द्वितीय, °या 640
 द्वीपवत्, °ती 333-34

ध.

धन 458
 धनंजय 666
 धन्वन् 446-47
 धमन, °नी 486
 धर, °रा 701
 धरण, °णी 247
 धर्म 569-70
 धर्मराज 153
 धर्वण 235
 धव 854
 धवल 834
 धातु 265-66
 धातृ 299
 धात्री 706
 धामन् 446
 धारण, °णा, °णी 246
 धारा 691
 धार्तराष्ट्र 783-84
 धावन 463
 धिक् 976
 धिषण, °णा 238

धिष्य 613
 धीर 718
 धुर 672
 धृत 268
 धूप 538
 धूमकेतु 365
 धूर्त 259
 धृत 301
 धेनु 452
 धेनुका 35
 धोरणी 226
 धुव, °वा 856-57
 ध्वज 147
 ध्वाङ्क्ष 966

न.

नख 95
 नग 110
 नगेश 897
 नग्न 456
 नट 158
 नत 281
 ननु 990-91
 नन्दावर्त 355
 नभस् 927
 नमस् 1005
 नर 714
 नरेन्द्र 757
 नलिनी 469
 नाक 10
 नाग 109
 नागर 758
 नाडी 198
 नाद 392

नादिय, °यी 634

नाभि 556-57

नाम 997

नायक, °यिका 57

नाल, °ला, ली 814-15

नालीक 26

नाश 884

नासा 925

नासीर 765

निकाय 645

निकार 753

निकृत 318

निकृति 321

निगम 591

निग्रह 957

निचय 659

निचुल 837

निज 147

नितम्ब 550

निदाघ 133

निर्धन 465

निधि 412

निपाक see विपाक

निपातित 367

निभ 557

निमित्त 326

नियति 335

नियम 588

नियामक 88

निर् 999

निरसन 511

निरस्त 319

निराकृति 363

निरूपण 253

निर्कृति 339

निरोध 429

निर्ग्रन्थ 380

निर्देश 891

निर्मुक्त 347-48

निर्याण 239

निर्यातन 512

निर्यूह 960

निर्वाण 232

निर्वासन 509

निर्वृति 321

निर्वेश 890-91

निलय 659

निवात 309

निवीत 350

निवेश 896

निशमन 520

निशान्त 324

निःश्रेयस 948

निषङ्ग 122

निषध 430

निषाद 396

निष्क 13

निष्कल, °ला 843-44

निष्क्रम 595

निष्ठा 185

निस् cfr. 999

निसर्ग 124

निस्त्रिंश 897

निह्व 868-69

नीच 139

नीड 198

नील, °ला, °ली 800

नीलकण्ठ 188

नीति 864

नु 989

नूनम् 995

नेत्र 698

नेमि 584

नैगम 591-92

न्यक्ष 971

न्यग्रोध, धी 423

न्युङ्ख see व्युङ्ख

न्युञ्ज 144

न्यून 460

प.

पक्ति 288

पक्क 859

पक्ष 968-69

पक्षति 333

पक्षिणी 225

पक्ष्मन् 443

पङ्क 16

पङ्क्ति 276

पटल 819-20

पटु 162

पट्ट 165

पण 210-11

पतंग 122

पतत् 262

पतित 351

पत्ति 273

पत्तोर्ण 229

पत्त 706

पत्तिन् 444

पत्तोर्ण cfr. 229

पथ्य, ध्या 622-23

पद् 385

पदक 74

पदिक 72

पद्धति 322

पद्म, °द्या 568-69

पद्मक 66-67

पयस् 926

पयोधर 786

पर 688

परम, °मम् 593

पराग 120

परायण 254

परिकर 770-71

परिगत 359

परिग्रह 964

परिघ 132

परिचय 669

परिधि 425

परिवर्ह cfr. 965

परिभाषण 255

परिभाषित 372

परिमल 849-50

परिवर्ह 965

परिवाद 406

परिवाप cfr. 544

परिवार 777

परिवेष 916

परिव्याध 435

परिश्रम 595

परिहास 945

परोवाप 544

परीष्टि 175

परुष 913-14

परेत 337

पर्जन्य 648

पर्ण 224

पर्यङ्क 48

पर्याप्त 314
 पर्याप्ति 349
 पर्याय 645
 पर्वन् 441-42
 पल 804
 पलंकषा 917
 पलल 823
 पलाश 892
 पलाशिन 471
 पलित 313
 पल्लव 871-72
 पल्लि 793
 पवन 493
 पवनाशन 531
 पवित्र 761
 पशु 884
 पश्चान् 980
 पाक 14
 पाकल 840
 पाक्य 623
 पाटल, °ला 830
 पाठ, °ठा 185
 पाताल 820
 पात्र 707
 पाद् 386
 पादिक 75
 पादिका 75
 पान 459
 पानीय 651
 पामर 726
 पायस 943
 पार, °रा, °री 685-86
 पारण, °णा 234-35
 पारशव 879
 पारायण 254

पारिभद्र 784
 पार्श्व 860
 पार्णि 219
 पालि 795
 पाश 886
 पिचु 139
 पिच्छ, °च्छा 143
 पिच्छिल, °ला 842
 विदिर 760
 पिण्ड, °ण्डी 194
 पिण्डित 312
 पिण्याक 32
 पिनामह 995
 पित्तन् 298
 पिनाक 60
 पिपतिषत् 370
 पिप्पल, °ली 826
 पिप्पलक 85
 पिशुन, °ना 502
 पीडा 198
 पीति cfr. वीति
 पीयूष 911
 पुट 164
 पुण्डरीक 90-91
 पुण्ड्र 705-706
 पुण्ड्रक 44
 पुण्य 608
 पुत्रक, °त्रका, °त्रिका 62-63
 पुनर् 999
 पुंनाग 124-25
 पुर 671
 पुर 717-18
 पुरस्कृत 352
 पुरस्तान् 985
 पुरा 1000

पुरुष 907-908
 पुलक 44
 पुलाक 26
 पुष्कर 732-33
 पुष्प 536
 पुष्पक 68
 पुष्पफल 848
 पुष्पवत्, °ती 340
 पुष्पवन्तौ 340
 पुष्य 607
 पुग 110
 पूज्य 614
 पूत 301
 पूतन, °ना 485
 पूर्णपात्र 780
 पूर्व 548-49
 पृथग्जन 507
 पृथु, °धी 378
 पृथुक 25
 पृथ्वि 437
 पृषत्, °त 298
 पेचक 27
 पेटक 58
 पेशल 824
 योगण्ड 202
 पोटगल 847
 पोटा 164
 पोत 263
 पोत्र 698
 पौरुष 910
 पौरुषेय 666
 पौष्पक, °ष्पिकी 68-69
 प्रकर 737
 प्रकरण 253
 प्रकाण्ड 201
 प्रकाश 896

प्रकृति 320
 प्रग्रह 956
 प्रग्राह 956
 प्रचय 660
 प्रच्छन्न 484
 प्रजा 146
 प्रजावत्, °ती 368
 प्रजा 154
 प्रज्ञान 463
 प्रणय 637
 प्रणाप्य 635
 प्रणिधि 426
 प्रणिहित 370-71
 प्रणीत 317
 प्रताप 543
 प्रति 983
 प्रतिकृति 363
 प्रतिक्षिप्त 361
 प्रतिग्रह 963
 प्रतिघ 182-33
 प्रतिपत्ति 365
 प्रतिपद् 399
 प्रतिपादक 93
 प्रतिपादन 527
 प्रतिभय 667
 प्रतिमान 518
 प्रतियत्न 515
 प्रतियातन, °ना 531
 प्रतिशिष्ट 181
 प्रतिश्रय 667
 प्रतिष्कश 899
 प्रतिष्ठा 187
 प्रतिसर 771-72
 प्रतिहत 354
 प्रतिहार cfr. 780
 प्रतीक 29

प्रनीत 311
 प्रतीहार 780
 प्रत्यन्त 344
 प्रत्यय 646-47
 प्रथम 592
 प्रदर 743
 प्रदोषन 526
 प्रदेश 894
 प्रदोष 911
 प्रधान 473
 प्रपञ्च 140
 प्रबुद्ध 428
 प्रबोध 424
 प्रबोधित 369
 प्रभव 867
 प्रभिन्न 479
 प्रभु 558
 प्रमद, °दा 402
 प्रमाण 230
 प्रमुख 98
 प्रयोजन 520
 प्रलय 649
 प्रवचन 518
 प्रवचनीय 670
 प्रवण 245
 प्रवाल 822
 प्रवाह 958-59
 प्रविदारण 254-55
 प्रवृत्ति 323
 प्रवेणी 243
 प्रशंसा 936
 प्रसर 754
 प्रसव 868
 प्रसव्य 641
 प्रसाद 399
 प्रसाधन, °नी 524

प्रसिद्ध 432
 प्रसू 929
 प्रसूति 322
 प्रसून 467
 प्रसृत, °ता 336
 प्रसेव 876
 प्रसेवक 86
 प्रस्तर 753
 प्रस्थ 375
 प्राच् 134
 प्राचीन, °ना 483-84
 प्राज्ञ 154
 प्राण 218
 प्रातर 1000
 प्रादुस् 1004
 प्राध्व 861
 प्राप्त 261
 प्राप्तारूप 543-44
 प्राप्ति 267
 प्राय 613
 प्रार्थित 329
 प्रियक 39
 प्रियङ्गु 124
 प्रीति 288
 प्रेक्षा 970
 प्रेत 263
 प्रेमन् 450
 प्रोक्षण 230
 प्रक्ष 972
 प्रव 866
 प्रवण 123
 फ.
 फल 797
 फल्गु 118
 फाल 798
 फेनिल 840-41

म.

मत cfr. 982
 मद्, °री 728
 मन्दी see मन्दो
 मन्ध 417
 मन्धक, °की 49
 मन्धन 469
 मन्धुर 762
 मभु 697
 मरासि cfr. 934
 मकर 729-30
 मर्वर, °रा 723
 मर्ह cfr. 949
 मर्हिस् 931
 मल, °ला 792
 मलज 150
 मलि 791
 मस्ति 283
 महु 955
 महुल, °ला 817-18
 माढ 204
 माण, °णी 208
 माध, °धा 410
 माल 807
 मालक, °लिका cfr. 38-39
 मालिश cfr. 896
 माप्य see वाप्य
 माहा cfr. 954
 माहुल 835
 मिनु 389-90
 मिम्ब 547-48
 मिल 799
 मीज 144-45
 मीमत्स 940
 मुध 415
 मुद्ध 419

मृहती 328
 म्रक्षण्य 656
 म्रक्षन् 442
 म्रक्षण्व 785
 म्रक्षवन्धु 433
 म्राक्ष, °सी 566-67
 म्राक्षणी 243
 म्राक्षण्य 636

भ.

म, भा 552
 भक्ति 289
 भग 104-105
 भगवत् 338
 भङ्ग, °ङ्गा 115
 भङ्गि 115
 भद्र, °द्रा 708-709
 भर 714
 भरण 244
 भर्ग 116
 भर्त 262
 भर्मन् 448
 भव 853
 भव्य 612
 भा 552
 भाग 114
 भागधेय 668
 भाग्य 600
 भाण्ड 192
 मानु 451
 भार 705
 मात्र 854-56
 भावित 345-46
 भावुक 69
 भास् 918
 भास 930
 भास्वन् 295

भास्वर, °रा 749

भिक्षा 970-71

भित्ति 289

भिद् 384

भिन्न 456

भीम 579

भोह 713

भीष्म 579

भुजंग 119

भुवन 463

भूत 281-82

भूतात्मन् 503

भूति 268

भूर्ताक 30

भृभृत् 296

भूमि 580

भूमिस्पृश 898

भूयस् 933

भूरि 715

भूरमाय 660-61

भृगु 117

भृङ्ग 113-14

भृति 258

भेक 17

भेद 387-88

भेल 812

भैरव, °वी 876-77

भोग 107

भोगवती 362

भोगिन् 454

भोगिनी 472-73

भ्रम 578

भ्रमि 578

भ्रानृव्य 637

भ्रूण 208

भ्रेष 904

म.

मकरमुख 102-103

मङ्गल, °ला 846

मङ्गुल 833

मङ्गुक 73

मणि 215-16

मण्ड 191

मण्डल, °ली 824-25

मण्डूकपर्णी 256

मत्त 293

मत्सर 731

मद 395

मदकल 850

मदन 496

मधु 409

मधुक 52

मधुपर्णी 250

मधुर 753-54

मधुरसा 944

मध्य 616

मध्यम, °मा 586-87

मध्ये 616

मनोषा 907

मन्थ 378-79

मन्द 394-95

मन्दार 722

मन्दिर 760

मन्मथ 382

मन्यु 617

मयूख 101

मयूर 722

मराल 846

मरु 679

मरुत् 302

मर्कट, °टी 178

मर्यादा 397

मल 801
 मलय 637
 मलिन 505
 मल्लिका 71
 मल्लिकाक्ष 974
 मह, °ही 954
 महत् 297
 महम् 925
 महाकाल 848-49
 महामात्र 777-78
 महासेन 514
 महिला 820
 महिष, °षी 912
 मही 954
 महौषध 436
 मा 566
 मागध, °धी 422-23
 माणवक 87
 मातङ्ग 122
 मातुल, °ली 838
 मातुलपुत्रक 93
 मातुलानी 526
 मातृ 295
 मात्र, °त्रा 693
 माधव 870
 मान 455
 माया 632
 भार, °री 719
 भारजित् 338
 मार्ग 109
 मार्गण 241
 मार्जन, °ना, °नी 487-88
 माल्य 605
 मित्र 679
 मिथस् 1004
 मिथुन 470
 मुक्ति 263

मुख 94
 मुग्ध, °ग्धा 421
 मुण्ड 194 95
 मुनि 438
 मुष्टि 165
 मृक 19
 मूढ 203
 मुञ्जित 311
 मूर्त 283
 मूर्ति 266
 मूषोभिषिक्त 371-72
 मूल 791
 मूल्य 618
 मृग, °गी 105-106
 मृत 290
 मृत्सा 934
 मृदु 390
 मृष्ट 171
 मेखला 828-29
 मेघगुण्य 546
 मेघवाहन 530
 मेचक 40
 मेरु 676
 मैथुन 470
 मोक्ष 972
 मोक्ष, °चा 140
 मोचक 71-72
 मोदक 77
 मोह 952
 मौलि 789
 म्लिष्ट 167
 य.
 यक्ष 972
 यक्ष्मन् 438

यत् 978
 यति 291
 यथा 988
 यन्तृ 262
 यम 572
 ययु 618
 यातयाम 597
 यातृ 300
 यात्रा 715
 यादसांपति 372
 यान 452
 यापन 497
 याप्य 622
 यावक 67
 यावत् 984-85
 युक्त 263
 युग 111
 युग 282
 योग 108
 योग्य, °ग्या 621
 योनि 457

र.

रक्त 292
 रक्ताङ्ग 119
 रङ्ग 113
 रजत 331
 रजस् 924
 रण 223
 रण्डा 197
 रनि 284-85
 रत्न 452
 रथ्य, °थ्या 611
 रन्ध्र 689
 रभस 936
 रम्भ, °म्भा 558

रविसुत 366-67
 रश्मि 579
 रस, °सां 919-20
 रसन, °ना 460
 रसाल, °ला 836
 रहस् 923
 राका 19
 राक्षस, °सी 943-44
 राग 110
 राजन् 441
 राजादन 522
 राजिका 56
 राजीव 870-71
 राधा 416
 राम, °मा 567-68
 राशि 881
 राष्ट्र 678
 राष्ट्रिय 653
 रिष्ट 169
 रीति 274
 रुच् 135
 रुचक 70
 रुचि 137
 रुह 675
 रुक्ष 971
 रुढ 203
 रूप 533-34
 रूप्य 605
 रेखा 97
 रेणुका 43-44
 रेफ 547
 रेवती 323
 रै 671
 रोक 14
 रोदन 463

रोदस्, °सी 932

रोहण 246

रोहिणी 243

रोहित 333

रोहिष 908

रौहिणेय 667

ल

लक्ष 973

लक्षण 237

लक्ष्मन् 446

लक्ष्मी 566

लक्ष्मीपति 35

लघु 131

लङ्का 15

लता 260-61

ललाम, °मन् 594

लव 862

लाक्षिक 78

लाङ्गलिन् 479

लाङ्गली 841

लालस 935

लालाटिक 89

लिङ्ग 112

लिप्त, °मा 264

लीढ 204

लीला 799

लुठित 346

लुब्ध 422

लुब्धक 57

लुता 284

लेख, °खा 96

लेप 535

लोक 10

लोल 798

लोहित 314

व.

वंज 882

वङ्ग 117

वज्र 700

वञ्चक 55

वज्रुल 842-43

वडवा 871

वणिज् 148

वन 982

वतंस 937

वत्स 921

वधू 412

वन 451

वनिता 312

वन्दी 384

वन्य, °न्या 626

वपा 538

वपस् 931

वप्र 699

वयस् 925

वयःस्थ, °स्था 381

वर 684-85

वरण 225

वरवार्णिनी 530-31

वराङ्ग 123

वराटक 86

वरासि 934

वरिष्ठ 187

वरीयस् 941

वरुण 238

वर्ग 116

वर्चस् 923

वर्जन 464

वर्ण 213

वर्णक, °र्णिका 22-23

वर्तक 32
 वर्तनी 467
 वर्ति 286
 वर्त्मन् 442
 वर्धन 480
 वर्य 615
 वर्ष 903
 वर्षाभू, °भी 562
 वर्ष्मन् 444
 वर्हे 949
 वलज see बलज
 वलि 791
 वल्लभ 563
 वल्लव 873
 वश, °शा 887
 वशिर cfr. 728
 वसति 323
 वसिर 727-28
 वसु 918-19
 वसुमत्, °नी 348
 वस्ति 283
 वस्त्र 720
 वह 949-50
 वा 1002-3
 वागीश 894-95
 वाच् 134
 वाच्य 624-25
 वाजिन् 445
 वाडव 873
 वाणिनी 472
 वाणी cfr. बाणी
 वातल, °तुल, °तूल 816-17
 वातिक 69
 वान 457

वानप्रस्थ 382-83
 वाम, °मा, °मी 581
 वायन 494
 वार 673
 वारण 247
 वाराही 960
 वारि 704
 वारुषी 228
 वार्त्त, °र्त्ता 270
 वार्द्धक 50
 वाल cfr. 807
 बालक, °लिका 38-39
 वालिश 896
 वाशिता 324
 वाष्ण 538
 वास 918
 वासतेय, °यी 668
 वासिता cfr. 324
 वाह, °हा 954
 वाहिनी 469
 वाल्हिक 37
 विकच 141
 विकट 176
 विकार 761
 विकाश cfr. 890
 विकृत 335
 विक्रय 589
 विग्रह 957
 विच्छिन्न 504
 विजय, °या 657-58
 विवृम्भित 359
 विटङ्क 59-60
 विटप 539
 वितत 330

वितान 476-77
 वित्त 285
 विदर्भ 565
 विदारण 253
 विद्ध 421
 विद्याधर, °री 766
 विद्रुम 588
 विद्रुम् 932
 विध, °धा 411
 विधि 414
 विधु 410
 विधूत 335
 विनायक 83
 विनीत 349-50
 विन्दु 389
 विन्न 453
 विपणि 228
 विपाक 56
 विपाठ 191
 विप्रलम्भ 565
 विप्रव 874
 विबुध 427
 विभावसु 948
 विभु 554
 विभ्रम 589
 विमर्श 897
 विमान 482
 विरुद्ध 432
 विरूपाक्ष 974
 विरोचन 511
 विलक्षण 250
 विलम्ब 468
 विवध 424
 विवर 689
 विवश 893

विवस्वत् 303
 विविक्त 311
 विवृत 341
 विवृति 342
 विश् 880
 विशद cfr. 397
 विशाख, °खा 100
 विशारद 405
 विशिख, खा 99-100
 विशेष 911
 विश्रब्ध see विस्त्रब्ध
 विश्रम्भ cfr. 563-64
 विश्व, °श्वा 863
 विश्वकर्मन् 511
 विश्वक्सेन, °ना 523
 विश्वंभर, °रा 775
 विश्वस्त, °स्ता 320
 विष् 900
 विष, °षा 905
 विषद 397
 विषय 643-44
 विषयिन् 483
 विषाण, °णी 244
 विषाणिन् 462
 विष्कम्भ 563
 विष्टर 741
 विष्टि 167
 विष्णुपद, °दी 405
 विष्वक्सेन cfr. 523
 विसर्ग 125
 विस्तार 748-49
 विस्मय 645
 विस्त्रब्ध 431
 विस्त्रम्भ 563-64

विहनन 515
 विहरण 251
 विहायस् 939
 विहार 751
 वीकाश 890
 वीचि 138
 वीत 279
 वीति 288
 वीथी 377
 वीरुध् 418,
 वीर्य 628
 वीवध 424
 वृकधूप 546
 वृजिन 503
 वृत्त 271
 वृत्तान्त 309
 वृत्ति 287-88
 वृत्र 712
 वृथा 988
 वृद्ध 419
 वृद्धि 416
 वृन्दारक 90
 वृश्चिक 29; see C.
 वृष 902
 वृषभ 564
 वृषाकपि 545
 वृषाकपायी 670
 वृष्णि 223
 वृहती 328
 वेग 115
 वेणी 221
 वेदना 497
 वेधस् 922
 वेला 798
 वेश 889

वेष्टन 502
 वैजयन्ती 366
 वैदेहक 87-88
 वैदेही 960
 वैद्य 614
 वैशाख 99
 व्यक्त 291
 व्यग्र 710
 व्यञ्जन 474-75
 व्यतिकर 779
 व्यपदेश 898
 व्यभिचार 778
 व्यलीक 33
 व्यवाय 644
 व्यसन 490-91
 व्याघ्र, °घ्री 696
 व्याज 145
 व्याड 201
 व्याधि 408
 व्यायाम 587-88
 व्याल 793
 व्यालघाहिन् 526
 व्युङ्ख 96
 व्युत्थान 478
 व्युष्टि 159
 व्यूढ 203
 व्यूह 955
 व्रज 146
 व्रतति 327
 श.
 शंसा 932
 शकल 823
 शकुन, नी 502-3
 शकुन्त 303

शकुलादनी 580
 शक्ति 266
 शक्तिधर 767
 शक्र 714
 शकरी 763
 शङ्का 15
 शङ्कु 18
 शङ्ख 95
 शतपत्र 774
 शतहस्ता 403
 शम 585
 शमन 494
 शमल 845
 शमी 583
 शम्भ 549
 शम्बर 744
 शंभु 553
 शयन 466
 शय्या 614
 शर 674
 शरण 230
 शरद् 393
 शर्करा 741
 शलाका 20-21
 शल्क 12
 शल्य 609
 शश्वत् 981
 शङ्कुली 829
 शय्य 539
 शस्त्र 708
 शाकर 743
 शाखा 97-98
 शाण 224
 शाण्डिल्य 660

शाद 392
 शान्ति 302
 शाप 536
 शार 689
 शारद, °दा, °दी 401-2
 शारि 709
 शार्ङ्ग 113
 शर्वर 759
 शाल cfr. 810
 शाला 811-12
 शालावृक्ष cfr. साला°
 शालेय 652
 शासन 467
 शास्त्र 707
 शिखण्ड 202
 शिखर 756
 शिखरिन् 461
 शिखा 94
 शिखिन् 445
 शिष्ट 172
 शिति 291
 शिपिविष्ट 181
 शिल, °ला, °ली 814
 शिला 810
 शिलीमुख 101
 शिव, °वा 858
 शिशिर 740
 शिशुक 52
 शिशुमार 776
 शीत 300
 शीर्षण्य 654
 शील 802
 शुक्त 294
 शक्ति 301

शुक्ल 682
 शुक्ल 135
 शुचि 136-37
 शुण्डा 199
 शुद्ध 419
 शुभ 556
 शुभ्र 720
 शुल्क 15
 शुभ्रवा 914-15
 शुषि 905
 शुषिर cfr. 739
 शुष्मन् 438
 शुक 20
 शूल, ०ला 793-94
 शृङ्खला 836
 शृङ्ग 114
 शृङ्गार 745-46
 शृङ्गिन् 438-39
 शेष, ०वा 901-902
 शैलूष 907
 शोण 217
 शोष 905
 शौण्ड, ०ण्डा 196
 शौहि 672
 श्याम, ०मा 573
 श्यामिका 79
 श्येन 450
 श्रद्धा 412
 श्रद्धानु 839
 श्रम 582
 श्रवण, ०णा 237-38
 श्राद्ध 414
 श्री 671
 श्रीकण्ठ 186
 श्रीपर्ण, ०र्णी 226

श्रीफली 840
 श्रुत 269
 श्रुति 269
 श्रेणि 218
 श्रेयस्, ०सी 942-43
 श्लोक 11
 श्वशुर्य 638
 श्वसन 484-85
 श्वेत, ०ता 274-75

ष.

षण्ड 200

स.

संवाह 956-57
 संवित्ति 332
 संविद् 386-87
 संवृत 342
 संवृति 343
 संसरण 251-52
 संसिद्धि 429
 संस्कार 751-52
 संस्कृत 311-12
 संस्तर 736
 संस्त्याय 638
 संस्थ, ०स्था 376-77
 संस्थान 504
 संहर्ष cfr. 914
 संहार 764-65
 सकृत् 979
 सखि 98
 संकर 720
 संकीर्ण 245
 संकुल 827
 संकोच 141
 संख्य, ०ख्या 621

सङ्ग 104
 संगम 590
 संगर 732
 संग्रह 959
 संघर्ष 914
 सचिव 867
 सज्जन, ०ना 500-501
 संचय 655
 संज्ञा 154
 सटा 171
 सत्, सती 258
 सत्तम 592
 सत्त 702
 सत्त्व 865
 सत्य 606
 सनातन 513-14
 संतति 330
 संतान 499
 संथा 413
 संधि 415
 संधिनी 489
 संनय 638
 संनिधि 429
 सपिण्ड 202
 सभा 557
 सभ्य 630
 समय, ०मा 574
 समङ्गा 126
 समयम् 997
 समय 646
 समया 999
 समर्थ 379
 समर्पाद् 404
 समवाय 661
 समा 574
 समाधात 370

समाधि 425
 समान 482
 समापन 508
 समाहित 356
 समाह्वय 668
 समित् 298
 समिति 321
 समीरण 249
 समुच्छ्रय 664
 समुदय 665
 समुदाय 663
 समुद्धरण 252
 समुद्रान्ता 368
 संपद् 388
 संपराय 664
 संप्रयोग 127
 संबाध 431
 संभव 869
 संभोग 124
 संभ्रम 587
 संमति 331
 समार्जन, ०नी 521-22
 सर cfr. 674
 सरक 46
 सरणि 233
 सरल, ०ला 841-42
 सरस्वत् 303 and 337
 सर्ग 106
 सर्वसहा 962
 सर्वज्ञ 155
 सर्वतोभद्र 788
 सर्वतोमुख 102
 सवन 493
 सव्य 615
 सह, ०हा 950-51

सहचर, ०री 782
 सहज 149
 सहस् 928
 सह्य 628
 साक्षात् 981
 साति 267
 सादिन् 445
 साधन 491-92
 साधीयस् 941
 साधु 419-20
 साध्य 626
 सामज 149
 सामि 995
 सामिधेनी 519
 सायुद्र 746-47
 सांप्रतम् 998
 सायक 32
 सार 704-705
 सारङ्ग 121
 सारणा, ०णी 248
 सारस् 938
 सारसन 516
 साल 810
 सालावृक 84
 साहस 939
 सिंह, ०ही 951
 सिंहिका 78
 सिकता 327
 सिक्थ 378
 सित, ०ता 275
 सिद्ध 420
 सिद्धार्थ 379
 सिद्धि 417
 सिन्धु 411

सीता 299
 सीमन् 446
 सीमा 576
 सुकुमार 785
 सुकृत 318
 सुत 264
 सुधा 413
 सुभिक्ष, ०क्षा 973-74
 सुमनस् 937
 सुरभि 560-61
 सुरालय 661-62
 सुरूप 543
 सुवर्ण 239
 सुवह, ०हा 961
 सुशिर, ०रा 739
 सूक्ष्म 580
 सूचन, ०ना 465
 सूचा 138
 सूत 277-78
 सूतक, ०का, ०तिका 61-62
 सूद 393
 सून, ०ना 447-48
 सूनृत 308
 सूप 538
 मृति 287
 मृमर 744-45
 मृष्ट cfr. स्पष्ट
 मृष्टि 164
 सेतु 260
 सेनानी 470
 सेवक 61
 सेवन 468-69
 सैनिक 67-68
 सैन्धव 872
 सैन्य 631

सैरन्धी 736
 सोम 571
 सोमवल्क 83-84
 सौगन्धिक 81-82
 सौम्य 608
 सौरभ्य 647
 सौराष्ट्रिक 80-81
 सौरि cfr. 672
 सौवीर 727
 स्कन्ध 417-18
 स्तनन 500
 स्तनयितु 514
 स्तम्भ 554
 स्तिमित 324
 स्तोक 14
 स्तोम 585
 स्थपति 304
 स्थाणु 224
 स्थान 453-54
 स्थानीय 651-52
 स्थाल, ंली 818
 स्थासक 51
 स्थित 292
 स्थिति 295
 स्थिर, ०रा 716
 स्थूणा 214
 स्थूल 804
 स्थूलोच्चय 664
 स्नान 458
 स्नेह 952
 स्पर्श 885
 स्पर्शन 498
 स्पश 881
 स्पष्ट 159

स्यन्दिनी 485
 स्रोतस् 923
 स्व 852
 स्वप्न 447
 स्वभू 554
 स्वर् 999
 स्वर 677
 स्वह 713
 स्वास्ति 979-80
 स्वादु 390
 स्वामिन् 449
 स्विन् 978
 स्वेद 391
 स्वैरिन् 450

ह.

ह 1005
 हंस 920-21
 हट्टविलासिनी 532
 हठ 185
 हनु 439
 हन्त 982
 हरण 238
 हरि 694
 हरिचन्दन 527
 हरिण, ०णी 227-28
 हरित् 296
 हलिप्रिया 662
 हव 853-54
 हविस् 930
 हस्त 278
 हस्तिमल 851
 हा 1006
 हायन 489-90
 हि 1006

हिंसा 929
 हिङ्गुनिर्यास 948
 हिम 580
 हिरण्य 648
 हीन 460
 हुम् 993-94
 हृच्छय 658
 हृद् 384
 हृदय 644
 हृद्य 606

हृषित 304-305
 हृष्ट 170
 हेति 268
 हेमपुष्पक, ०ष्पिका 92
 हेमपुष्पी 545
 हेरम्ब 551
 हेला 804
 हैमवत्, ०ती 365-66
 हृद 389
 हादिन्, ०नी 470-71

II. INDEX OF RARE OR REMARKABLE WORDS AND PROPER NAMES. A. FROM THE TEXT.

अकुप्यक 648
 अतिवाह 547
 अदर्प 645
 अद्रिपति 897
 अध्यासितृ 958
 अनेकता 479
 अन्तभू 616
 अन्तर्व्रण 609
 अपानमार्ग 283
 अभिसर 215. 881
 अभुक्ति 944
 अमरसिंह 3
 अर्थसम 645
 अवस्नेह (?) 639
 असत्यभूत 342
 असाकल्य 664
 आकलन 498
 उच्चशाटक 934

उण्डुक 644
 उत्क्षिप्त 319. 432
 उत्सुंसन 487
 उत्प्लव 798
 उद्देश 234. 497. 625
 उद्धाट 424
 उपचित्रिका 423
 उपरक्ति 128
 उपर्याधार 537
 उपस्करण 377
 उपस्पर्श 487
 उपहसन 945
 उलूपी 52
 कणकृत 797
 करकुक् 476; c. 669, C.
 कर्णपुत्रिका 829
 कर्माङ्ग 825
 कात्य 3

कार्धक 56. 891

काश्मारी 250

काश्मीरी 226

कुलट 832

केशभञ्जन 135

क्रुडु 124

क्रीत 75

क्षारकीट 789

खद्वार 923

खलभृष्ट 25; cfr. 177, C.

खसित 172

गण्डक 523

गल cfr. पृष्ठगल 199

गलहस्त 783

गिरिपर्णी 345

गिरिमल्ली 345 v. l.

गुणाहिति 786

चणक 847

चरणत्र 74

चाक्रिक 76

चापभृत् 206

चित्तधर्म 639

तनुस्थ 468

तालगुरु 796

तुनी 142

त्रिश्लोकी 41

त्रैवर्णिक 464

दक्षपुत्री 258

दासीकुरण्टक 208

दीक्ष्य 62

दीपपात्र 71

देवशब्द 500

देवीत्सव 715

दैशिक 757

दोलिनी (?) 813

धन्वन्तरि 3

धूम्राट 114

धूर्तकृत्य 802

नडी 158

निश्चूड 100

निष्कुश 565

नीतितन्त्र 541

पटकुटी 92. 662

पटगुन्म 501

पटगृह 631

पट्टयोनि 888. 906

पट्टांशुक 229

पणवन्ध 384; c. 211, C.

पत्तोर्ण 158. 179. 256

परावर्त 729

परिपण 864

पशुगर्भिणी 407

पांसुशोधनी 487

पाकभू 808

पाकस्थान 493

पाठी 24

पाण्डुरोगिन् 726

पार्णिग 185

पालेवत 140; c. 612, C.

पिञ्चित 177

पिञ्ज 515

पिण्डी c. वाद्य० 488

पुंस् (root) c. उत्पुंसन 487

पुटभेद 692

पुस्त 760

पृष्ठगल 199

प्रधान 541

प्रवृत्तिघात 257

प्राग्भव 484

प्रोद्धट 431

बन्धनी 631
 भञ्जन cfr. केश० 135
 भागुरि 3
 भारत 629
 भेश 571
 भूलय 724
 मक्कोल 413; c. 268, C.
 मनस्कृति 287
 मनोहृति 521
 मलसंसृति 958
 मलकी 489. 910
 मान्त्रिक 69
 मार्गग 721
 मूर्छाल 283
 मृत्क्रिया 535
 मेलन, ०ना 638. 656. 669. 720
 रक्षास्थान 574
 रतगृह 918
 रसराज 746
 राशीकृति 645
 रूप 339; cfr. C.
 रोमच्छेदक 677
 लक्ष्यदृष्टि 104
 लसक (?) 751
 लेशित 319
 लोमज 720
 वक्रोपाय 860
 वर्धापक 780
 वलन 64. 916
 वस्तिनाडी 698
 वह्निकण 85
 वाच्यग 49
 वाद्यपिण्डी 488
 वार्धुक 509 v. l.
 विच्छिन्ति 289

वितर्दिका 59
 विभाजन 498
 वुक 847 918
 वृत्तिघात 247
 वैयापृत्यकर 454
 व्याघ्रनख 164
 व्रतक्रिया 618
 व्रतभोजन 234
 व्रतस्थिति 944
 शटीपर्ण 892
 शखभाण्ड 20
 शाश्वत 3
 शिङ्ग 119
 शोधनी 521; c. 487
 श्वेतिका 210; c. 233, C.
 संवाह 627
 संविभज्य 552. 663
 संसृति c. मल० 958
 सच्छिद्र 750
 सध्वनि 648
 सप्तभूम 482
 समल 14. 505
 सरिका 261
 सर्वभद्रयाग 718
 सलकी 471. 560
 सहेवाक 207
 सिद्धान्न 163
 सुगतालय 751
 सुगन्धपत्र 799
 मुरमन्त्रिन् 682
 मुरवृक्ष 722
 सैरिका 675
 सोमराजिका 917
 स्तनदा 706

स्थासक 139
स्वरसंस्थान 248
हयमूर्धन् 894
हलायुध 3

हल्य 299
हस्तिनख 157
हुग 3; c. 674, C.
हेवाक c. सहेवाक 207

B. FROM THE COMMENTARY.

अकाल्य p. 83, l. 7
अक्षपटलिन् 29, 14 v. l.
अक्षुण्ण 51, 7
अग्निशरण 29, 4
अग्रदूत 48, 25
अजय 10, 9
अट्टायते 19, 27
अतिवाहन 67, 6
अदहन 71, 6
अनाकार 81, 1
अनाप्य 87, 1
अनुद्वेग 34, 26
अनुपादेय 90, 6
अनुभवन 24, 15
अनुव्रज्या 66, 5
अनृषि 80, 5
अन्त 62, 1
अन्तर्गडु 24, 23
अन्धकेलि 54, 2
अन्धुता 53, 19
अपस्तम्ब 64, 15
अबुध 69, 24
अभिनव 44, 21
अभिष्वङ्ग 89, 16
अभिसर 27, 10
अभीति 18, 22

अमरहादिनी 63, 4
अयुग्म 44, 18; 72, 6.
अरघट्टघटीयन्त्रन्याय 20, 13
अराजिक 6, 25
अरुणसारथि 30, 6
अरुद्र 80, 5
अर्धपुलालय 96, 17
अवन्तिवर्मन् 83, 25
अवरेट 78, 7
अवर्णवाद 27, 2
अवाम 68, 3; 79, 22.
अविकट 19, 13
अशनैः 61, 17
अश्वशालीय 36, 26
असंपुटित 44, 26
असिधारा 29, 20
असुरविवर 8, 15-16
अहिमदीधिति 55, 26
आक्रोषित 50, 13
आक्षपटलिन् 29, 14
आञ्जनेय 64, 8
आणीमाण्डव्य 28, 12
आतिथी 91, 16
आन्त्रैकवासस् 29, 27
आपणिक 26, 12
आपीन 31, 9

आर्यगण 55, 1
 आलंकारिक 66, 19
 आवर्त 51, 18
 आवान 60, 18
 आविद्ध 63, 23
 आसुतीबल 83, 4
 आसुरीभवेत् 84, 27
 आस्तरितव्य 60, 7
 आस्त्यान 51, 6
 इतिहास 88, 3
 उण्डुक 90, 15
 उदकान्त 38, 20
 उद्देश 29, 26. 67, 10. 73, 20.
 87, 16.
 उद्धतमति 41, 15
 उद्धरण 32, 14
 उन्नाडिन् 24, 18
 उन्मत्तक 44, 15
 उपकर्ष 13, 1
 उपजीव्यता 78, 21
 उपध्माक्षर 37, 11
 उरगपति 96, 3
 एकसात्करण 63, 16
 एकान्तग्रहण 45, 5
 एणपति 12, 7
 ओषधिराज 66, 16
 कठजाति 35, 14
 कणाद् 26, 19
 कम्बुक 74, 19
 करकुक् 94, 17; cfr. v. l. and
 63, 26
 करणग्राम 79, 8
 कर्मविपाक 25, 8 v. l.
 कलिपुर् 62, 1
 कल्पपाल 83, 4
 कवलयितृ 37, 18

कसेरी (bhâshâ) 89, 23 v. l.
 कात्य 2, 3
 कामहस्तिन् 36, 14
 कालगल 38, 5
 कालायमान 42, 6
 कालेयकारि 96, 20
 काव्यालंकार 66, 19
 किवुक 89, 23
 कुनालक 19, 13
 कूर्मी 73, 26
 कृतपद 39, 3
 केशहस्त 36, 6
 केशोण्डुक 8, 20
 कौटिल्य 16, 14. 87, 12. (c. 11,
 10. 29, 7. 91, 28 v. l.)
 क्रिमिकर 80, 1
 क्रोडीकरण 8, 1
 खड्गिका 65, 1
 खण्डयक (? bhâshâ) 26, 6 v. l.
 खनित्री 11, 11
 खरटिका 80, 9
 खलभृष्ट 3, 6. 22, 3
 खुशिक 49, 6-7
 खैडा (bhâshâ) 26, 6; cfr. v. l.
 गजाधिप 29, 17
 गडिन् 11, 25
 गडुल 24, 22
 गणाधिनाथ 29, 12
 गन्धमृत्तिका 7, 21
 गम्भीरवेदिन् 18, 18
 गवालम्भ 77, 11
 गाध (?) 38, 21
 गीतमार्ग 31, 25
 गोजल 11, 27
 गोधारिक 72, 19

गोपुच्छ 38, 5
 ग्रन्थक 34, 22
 ग्रामडिम्भ 75, 15
 घटाबन्ध 20, 14
 घाटन 75, 22
 चक्रलक 5, 7
 चण्डीपति 24, 25, 27, 15
 चण्पक 96, 2
 चतुर्हस्तक 36, 5
 चरक 23, 23 v. l.
 चरकाम्नाय 92, 27
 चरणत्र 9, 10, 49, 7
 चर्चाव्रत 16, 21
 चर्मपादिका 9, 14
 चाणक्य 80, 24
 चालक 36, 9-10
 चिवरी (bhāshā) 3, 6; cfr. 22,
 3, v. l.
 चिह्नन (?) 10, 7
 चेतोहर 29, 12, 49, 21
 जगतीश 39, 5
 जघनचपला 88, 7
 जटिन् 24, 4, 57, 20
 जडाशय 93, 10
 जनाधिप 93, 25
 जन्मकार्य 21, 18
 जरढ 70, 17, 92, 9
 जात्यश्व 88, 16
 ज्ञानशक्ति 23, 10
 टङ्क 68, 7, 84, 3
 तति 37, 2, 69, 13
 तपनीय 14, 20
 तान्ति 43, 15
 तालव, तालाव (Kāśmīrī) 73,
 5; c. 63, 26 v. l.

तिरस्करण 90, 11
 तुष्णालु 61, 14
 तौरुष्किक 49, 6
 दामोदरीय 51, 11
 दिवाशयन 79, 19
 दीनार 1, 17, 50, 5, 54, 22.
 दीर्घदीर्घ 52, 5
 देवस्थान 82, 25
 दैर्घकालिक 87, 3
 द्रङ्ग 78, 23
 द्रोणमुख 91, 23
 द्विज 42, 25
 धर्ममेघ 40, 14
 धर्मस्थ 91, 27
 धूर्तप्रिय 33, 12
 नवज्वर 51, 3
 नाकनायक 90, 21
 नाममाला 3, 17
 नारद 4, 13
 निरण्ड 24, 11
 निर्नाभि 76, 1
 विवाहण 49, 23.
 निवातकवच 40, 24
 निष्क 1, 18
 निष्परीवार 49, 14
 नैष्ठिक 22, 25 v. l.
 न्याय 27, 15; c. 20, 13, 53, 25
 पञ्चाक्षरी 24, 10
 पटलिका 23, 8
 पणबन्ध 26, 14, 49, 23
 पण्यवनिता 12, 14, 26, 15
 पञ्चरचना 13, 26
 पञ्चक 77, 1
 परिमालक (?) 23, 7
 परुषा (वृत्तिः) 37, 16

परेतभवन 44, 9
 पर्णिका 64, 26
 पाथःपथ 39, 9
 पालाल (?) 75, 15
 पालेवत 16, 25. 85, 9
 पिच्छ 74, 1
 पुद् c. असंपुटित 44, 26
 पुलालय 96, 17
 पुष्पशर 33, 13
 पुष्पित 72, 19
 पुष्पराग 84, 14
 पूर्वोत्तरत्र (?) 73, 18
 पूषादमन् (?) 9, 13
 पृथिवीनाथ 70, 21
 प्रत्यवमर्श 37, 24
 प्राग्लय 62, 19
 प्राभाकर 90, 12-13
 प्रोदुर 67, 17
 प्रोषित 38, 20
 वद्धकक्ष्य 24, 16
 बलामोटा 57, 15
 बाणलिङ्ग 26, 3
 बाहुलेय 24, 3. 6
 बिन्दु 50, 19. 23
 वैन्दव 50, 21
 ब्रह्मकोश 24, 12
 भरत 63, 23. 81, 4.
 भागुरि 95, 13
 भारत 43, 10
 भोगिन् 12, 13. 16.
 मकरमुख 11, 22. 86, 18
 मकोल 34, 20. 54, 4
 मचन 49, 7; cfr. 67, 3
 मण्डिका 19, 28
 मदनिका 3, 15

मनुष्यधर्मन् 78, 5
 मन्थकाष्ठ 23, 23
 भन्मथरिपु 96, 14
 मयोष्टक (?) 80, 1
 मलन 38, 9
 मस्तिष्क 5, 6
 महावीर 66, 15.
 मार्गवृक्ष 65, 13
 मुकुलिका 5, 20
 मुखपट्ट 82, 6
 मुखस्थिति 44, 17
 मुण्डिन् 24, 4. 57, 20
 मुद्रिका 26, 13
 मेचकिन् 5, 4
 मेदिनि 1, 4
 मेरुपृष्ठ 82, 25
 मेलन, ०ना 80, 5. 89, 11. 90,
 6. 92, 18. 94, 15
 मैत्री 22, 12
 मोचयितृ 9, 1
 यत्रतत्रस्थ 67, 7
 यमपुर 58, 15
 यमलपत्त 10, 2
 युगमात्रदृश् 13, 4
 रज्जुयन्त्र 16, 18
 रण्डिका 24, 10
 रतिविलास 37, 3
 रससारवत् 41, 2
 राजतरंगिणी 18, 12 v. 1.
 राधायन्त्र 54, 16
 रुक्मिणीक 27, 16
 लक्ष्य 11, 15. 95, 14
 लक्ष्यसिद्धि 1, 7
 लोकधातु 44, 14
 लौकिकाद् 51, 2

वत्सकत्वच् 75, 9. 92, 16
 वनवर्तिका 59, 17
 वनावनि 21, 3
 वस्त्रपट्टक 62, 11
 वल्लिशिख 11, 18
 वातव्याधि 29, 25
 वातस्कन्ध 54, 22
 वादिविषाणिन् 61, 13
 वामस्रोतस् 45, 9
 वाशक 77, 10
 वासभवन 20, 21
 विग्रहराज 18, 12; cfr. v. l.
 विच्छिन्ति 13, 18. 20
 विमुद्र 10, 26
 विरोदन 61, 19
 विसर्जनीय 54, 11
 विस्तारकरण 63, 23
 विहारवीथी 49, 5. 81, 13
 वेलापतित 50, 3
 वेशयोषा 9, 11
 वैन्दव 50, 21
 वैरोचन 69, 8
 व्युपरति 78, 21
 व्रणरोहण 31, 17
 शङ्खनिधिन्याय 53, 25
 शङ्खपाल 10, 20
 शम्बाकृत 74, 26
 शशिप्रभ 24, 6
 शशिमणि 86, 18
 शालाग्नि 88, 10
 शावलेय 24, 3. 6
 शाश्वत 6, 9. 35, 1. 38, 23.
 87, 25. 91, 17
 शिखिन् 24, 4. 57, 20
 शिलोच्चय 93, 5

शृङ्गारण 67, 11
 श्वेतक 29, 20
 श्वेतिका 26, 10. 29, 21
 सगद् 50, 14
 सगन्ध 55, 16
 सगुड 95, 14
 संक्रन्दन 65, 7
 सटङ्क 1, 11
 सत्यक्ष 17, 12. 18, 9
 सधर्म 55, 1
 समदोष 8, 15; cfr. v. l.
 समयिन् 7, 21
 समवहित 87, 5
 समुत्तरण 33, 15. 56, 6
 समुत्तुङ्ग 64, 21
 सर्वविषय 30, 4. 81, 16
 सवर्ष 77, 3
 सहस्रहेति 34, 18
 साधक 7, 21
 साधिष्ठान 68, 15
 साधुमार्ग 62, 13
 सामरस्य 57, 19. 70, 3
 सारस्वत 73, 25
 सार्यगण 55, 1
 सिक्थित 49, 6
 सितच्छद् 50, 19
 सित्यक 67, 3
 सिद्धपुर 91, 25
 सीवनी 62, 3
 सुटङ्क 7, 10
 सुदाय 30, 14. 83, 10
 सूर्मी 27, 6
 स्कन्धावार 54, 24
 स्थपुट 49, 17

स्थलग 29, 27
स्वर्गगृह 35, 17
स्वर्गाधिरोहिणी 33, 1
स्वर्गगिरि 95, 21
स्वामिन् 35, 19

हरणिका 55, 18
हर्षचरित 2, 10, 22, 26
हस्तदक्षिण 68, 9
हुग 95, 11
छादक 64, 13

ABBREVIATIONS.

AK. Amarakośa, Bombay Gov.
Edition, 1877.
An. Anargharāghava (Kāvyamālā).
A. S. Alaṅkārasarvasva.
Ath. Prāt. Atharvavedaprātiśākhya.
Bā. Bālarāmāyana. Benares, 1869.
Bh. Mahābhāṣhya (Kielhorn).
Bhag. Bhagavadgītā.
Bh. N. Bhāratiya Nāṭyaśāstra.
Bhoj. Bhojaprabandha. Calcutta, 1872.
Bh. Ś. Bhallaṭaśataka.
c., cfr. compare.
C. commentary.
Chh. U. Chhāndogyopanishad.
Daś. Daśarūpa (Hall).
Dd. Kshemendra's Darpadalana.
Dhv. Dhvanyāloka.
D. Ś. Devisataka.
Gaṇ. Gaṇaratnamahodadhi.
Git. Gītagovinda.
H. Ch. Harshacharita, with the commen-
tary of Śaṅkara; Bombay, 1892.
H. V. Haravijaya.
I. Introduction.
Kād. Kādambarī, Peterson's ed., Bom-
bay, 1879-83.
Kās. Kāśikāvṛtti.
Kāt. Kātantra (Eggeling).
Kd. Kāvyādarśa.
Ki. Kirātārjunīya.
K. K. S. Kādambarīkathāśāra.
K. N. Kāmandakiya Nītiśāra.

K. Pr. Kāvyaaprakāśa; Calc. ed. of 1866.
Ku. Kumārasambhava, Bombay, 1879
(Nirnaya Sāgara Press).
Kutt. Kuttanīmata.
K. V. Kalāvīlāsa.
M. Manu.
Mall. Mallinātha.
M. Ch. Mahāvīracharita; Borooah's ed.
1877.
Me. Meghadūta (Stenzler).
Mh. Mahendrasūri's commentary on
Hemachandra's Anekārthasaṅgraha.
M. M. Mālatīmādhava; Bo. Sanskrit
Series, 1876.
Mṛichchh. Mṛichchhakatikā (Stenzler)
M. St. Mahimnaḥ Stavah. Lithogr.
Bombay, Śake 1785.
Nāg. Nāgānanda; Calcutta, 1873.
Nai. Naishadhacharita.
N. Ch. Navasāhasāṅkacharita. Bo.
Sanskrit Series, No. LIII.
Pa. Paddhati of Śārṅgadharma.
Pā. Pāṇini.
Pr. P. Prachandapāṇḍava (or Bāla-
bhārata); Cappeller's edition.
P. St. Pañchastavi.
Ra. Raghuvamśa; Bo. Sa. Series. For
various readings, see also G. R.
Nandargikar's edition, Bombay,
1891.
Rāj. Rājatarānginī; Stein's edition, 1892.

R. K. Rudraṭa's Kāvyaśālikā.

R. V. Ratnākara's Vakroktipañ-
chāṣikā.

S. See.

Sā. Śākuntala (Böhtlingk).

Sā. Kā. Sāmkhyakārikā; Lassen's ed.

Śāśv. Śāśvatakośa, Zachariae's ed.,
Berlin, 1882.

Śi. Śiśupālavadhā.

S. K. Sarasvatikaṇṭhābharana,
Borooah's ed., Calcutta, 1883.

Sp. Böhtlingk's Indische Sprüche;
second edition.

S. P. Sāmbapañchāṣikā.

Śr. Ch. Śrikanṭhacharita.

Stutik. Stutikusumāñjali.

Su. Subhāshitāvali of Vallabhadeva.

Sū. Sūryasataka.

Suśr. Suśruta; Calc. ed., 1835-36.

Suv. Suvṛittatilaka.

Ujjv. Ujjvaladatta.

Up. Upādisūtra, ed. Aufrecht, Bonn,
1859.

U. R. Uttarakāmacharita; Calc. ed. of
1881.

V. A. Vāgbhata's Alamkāratilaka or
Kāvyaśāśana. (Kāvyamālā.)

Vās. Vāsavadattā (Hall).

Vi. Viśvaparakāśakośa.

Vik. Vikramorvaśīya (Bollensen).

Vik. Ch. Vikramāṅkadēvacharita.

V. K. Vāmana's Kāvyaśālikāvr̥tt
(Cappeller).

V. Ś. Viddhaśālabhañjikā.

V. S. Venīsamhāra; Grill's edition,
1871.

Vyutp. Mahāvṛutpatti; ed. Minayeff, St.
Petersburg, 1887.

Y. S. Yogasūtra.

Z. D. M. G. Zeitschrift der Deutschen
morgenländischen Gesellschaft.

ADDITIONAL CORRECTIONS.

In the Text, v. 42 read गुणवृक्षः, 43 separate अथ शिलाजतु, 44 read पुण्ड्रको, 8
अर्धोदके, 90 गुमान्, 106 मृगी, 108 विस्त्रब्धवातिनि, 386 join the meanings of वाद, 642 re
क्षेत्रे, 760 वरुपुस्तयोः, 794 वधकं, 851 आसुतीबलः.

In the Commentary, p. 14, 4 read विचं; 21, 2 अरिखेट निराकृते (c. 47, 3); Ch.
30, 5 नाधः शौचे; 46, 3 Ra. 13, 39 v.l.; 49, 22 विशेषः; 56, 9 धनिमुखरमुखा; 57, 13
separate शुष्म सोष्मणः; 63, 24 read क्षितोभूतः; 64, 16 read Mh. 3, 345; 64, 24 join
ललाटंतपस्तपनः; 65, 13 read बाह्वविशेषः; 77, 21 मेयानुवर्णिनी; 79, 4 तृणवतः; 79, 7 वसत्यः;
81, 17 साध्वी; 82, 2 परमं; 87, 16 उद्वेगपादपे; 89, 9 हारिण्यमी.

प्रधान शाखा :

फोन (दु.) ३२०४१४
(घर) ३३५९२९

चौखम्भा संस्कृत भवन

पोस्ट बॉक्स नं. ११६०

चौक (दी बनारस स्टेट बैंक बिल्डिंग)

वाराणसी - २२१००१ (भारत)